

Hilkka Lassila

Matkailutilan sukupolvenvaihdos
talonpoikaisten arvojen
ohjaamana prosessina

ABSTRACT

Lassila, Hilikka

Traditional values affecting succession in farm tourism businesses

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2005, 206 p.

(Jyväskylä Studies in Business and Economics

ISSN 1457-1986; 40)

ISBN 951-39-2260-X

English summary

Diss.

The aim of this multiple case study that is based on phenomenological hermeneutics is to increase our understanding of family entrepreneurship in general and succession in particular from the viewpoint of traditional values. The study is exploratory and its focus is on small family firms engaged in tourism. The research material includes narrative life stories of predecessors and successors of seven tourism farms.

The main research question of the study is how traditional values affect family entrepreneurship and the succession process in small family farms engaged in tourism. The answer is pursued by exploring how they became engaged in tourism, what kind of a family entrepreneurship phenomenon tourism is, how the succession process proceeds in them, and how the change of values between predecessors and successors manifests itself. Based on existing literature, the traditional values involved the values of continuation, traditional ideas on house keeping, a will to survive, a relationship with the location and nature, autonomy, masculinity, and respect for the preceding generation.

The decision to start tourism business was in most cases made by chance and it was based on factors resulting from the resources of the farm, the outer operational environment, and the entrepreneur/the entrepreneurial family. The tourism business was developed slowly with the purpose of the continuation of the farm in mind. Farm tourism businesses include more actors than what is in the three-circle model of family business, as the dimensions of ownership and leadership are spread out between farming and tourism and their transfer to the next generation might not occur simultaneously. The dimensions of family, business and ownership show some new characteristics. The succession process is carefully planned, with a fairly long mentoring phase. The succession plan includes a plan for the forthcoming distribution of an inheritance.

The traditional values follow the development of the society, and thus they are portrayed in the form of three entrepreneurial generations, "the Drudges", "the Developers", and "the Individualists" which are named according to the type of entrepreneurship that characterizes them. "The Drudges", who lived in a traditional society, were guided by traditional values of which erosion is seen among "the Developers" whose life is marked by enterprise. "The Individualists" resemble city dwellers as they are guided by more personal goals. The traditional values of continuation, relationship with the place and nature, and autonomy have survived, thus securing the continuity of both the farms and the tourism business.

Key words: rural tourism, farm tourism, entrepreneurship, family business, small business, traditional values, succession

Author's address

Hilkka Lassila
University of Jyväskylä
School of Business and Economics
Jyväskylä

Supervisors

Professor Matti Koiranen
School of Business and Economics
University of Jyväskylä

Reviewers

Professor Raija Komppula
Department of Business and Economics
University of Joensuu

Professor Pasi Malinen
Business Research and Development Centre
Turku School of Economics and Business
Administration

Opponents

Professor Raija Komppula
University of Joensuu
Joensuu, Finland

Professor Pasi Malinen
Turku School of Economics
and Business Administration
Turku, Finland

ESIPUHE

Juuristani johtuen maaseutu, sen kehittyminen ja maaseudulla elämisen mahdollisuudet kiinnostavat minua. Toimiessani matkailun liiketoiminnassa ja myöhemmin matkailun koulutuksen parissa kiinnostuin myös matkailun tutkimuksesta. Siten juurieni ja työurani yhdistäminen johti maaseutumatkailun tutkimuksen pariin.

Pienviljelijän tyttärenä, lapsuuteni ja nuoruuteni maaseudulla eläneenä, maaseudun elämäntapa ja arvomaailma ovat tulleet tutuiksi ja sisäistyneet osittain myös omaan elämäni vuosikymmenien kaupunkilaisuudesta ja työympäristöni kansainvälisyydestä huolimatta. Tämä tutkimus on selittänyt sekä oman arvomaailmani että vanhempieni arvomaailman rakentumista. Voisi jopa sanoa, että etnografinen tutkimus on alkanut jo paljon aikaisemmin kuin itse asiassa tiesin ryhtyväni maaseutututkijaksi. Se ei toki täytä niitä vaatimuksia, joita antropologit asettavat etnografiselle tutkimukselle.

Tieteen tekeminen on monivivahteinen, vaikea ja työläs prosessi, joka sisältää onnistumisen ja epätoivon jaksoja. Tämä tutkimus on johdattanut aikaisemmin matkailuun ja yrittäjyyteen paneutuneen tutkijan aivan uusien haasteiden eteen. Tutkimuksen kohde on moni-ilmeisenä ja monitieteisenä ollut mielenkiintoinen ja antoisa. Sosiologiseen, psykologiseen ja kulttuuriseen suuntaan ohjautunut tutkimustyö on antanut uusia, joskin vaativia näkökulmia tutkimusilmiöön. Utteruus, sinnikkyys, peräänantamattomuus ovat ominaisuuksia, joita maaseutuyrittäjä on tarvinnut ja tarvitsee liiketoiminnassaan. Näitä ominaisuuksia olen tarvinnut itsekin tutkimustyön aikana. Tutkimustyö vaatii siten myös yritteliäisyyttä.

Tutkimusprosessini edetessä minulle on selkeytynyt, että olen suomalaisen talonpojan, matkailutilallisen asialla. Haluan omalla vaatimattomalla tutkimuksellani nostaa maaseutuyrittäjyyden sille kuuluvaan arvoonsa, tekevähän he arvokasta työtä maaseudun elävänä säilyttämisessä ja sosiaalisen pääoman rakentamisessa postmodernin talouden pyöryksessä. Tutkimukseni myötä olen saanut tutustua erilaisiin maatilamatkailuyrityksiin ja yrittäjiin. Se on vahvistanut ajatusta siitä, että vielä on olemassa yrittäjyysHENKEÄ ja maahENKEÄ, jotka mahdollistavat asutun maaseudun, jossa on hyvä elää, asua ja yrittää.

Nyt on aika kiittää henkilöitä, jotka ovat käyttäneet aikaansa ja eri tavoin tukeneet ja mahdollistaneet tämän tutkimuksen toteuttamisen. Sydämellinen kiitos matkailutilallisille, luopujille ja jatkajille, jotka ovat antaneet tilojensa ja oman elämänsä tarinan tutkimukseni aineistoksi ja ottaneet minut ystävällisesti ja vieraanvaraisesti vastaan tutustumaan matkailutilojensa elämään. Ilman heidän panostaan tutkimus ei olisi ollut mahdollinen. Erityiskiitoksen ansaitsee myös ohjaajani, professori Matti Koironen arvokkaista neuvoista, kannustavasta asenteesta, rakentavasta yhteistyöstä, nopeasta ja yrittäjämäisestä toiminnasta ja inhimillisestä tavasta lähestyä ja ohjata työtäni. Lisäksi kiitän tutkimukseni aihealueella ansioituneita kokeneempia tutkijoita, jotka ovat edesauttaneet tutkimuksen valmistumista sekä antaneet rakentavia, kriittisiä ja tarpeellisia

neuvoja tutkimuksen viimeistelemiseksi. Licensiaatintyöni opponentit, professori Antti Haahti ja dosentti Seija Mahlamäki-Kultanen ansaitsevat kiitoksen niistä hyödyllisistä ohjeista, joita sain jatkaakseni työtä väitöskirjaksi. Lisäksi työtäni ovat kommentoineet sen eri vaiheissa FT Mikko Kumpulainen ja KTT Saija Katila. Erityisesti kiitän väitöskirjani esitarkastajia ja opponentteja, professori Raija Komppulaa ja professori Pasi Malista nopeasta ja asiantuntevasta esitarkastuksesta ja yksityiskohtaisista kommentteista työn kehittämiseksi. Lisäksi työn teknisessä viimeistelyssä ja kielentarkastuksessa ovat Jyväskylän yliopiston julkaisuyksikön henkilöstön lisäksi avustaneet KTM Outi Palo-oja, KTM Päivi Penttilä ja FT Petri Jääskeläinen. Suurkiitos kaikille, jotka ovat edesauttaneet tutkimustyöni eri vaiheissa sen loppuunsaattamiseksi.

Väitöskirjatyöni ilman taloudellista tukea ei olisi ollut mahdollinen. Kiitän Suomen Kulttuurirahastoa (Hotelli- ja ravintolaneuvoston rahasto), Savon Korkean Teknologian Säätiötä, Liikesivistysrahastoa (Katri ja Lenni Hongan rahasto), Yksityisyrittäjien Säätiötä ja Alli Paasikiven Säätiötä työhön saamastani taloudellisesta tuesta apurahojen muodossa. Lisäksi Suomen Liikesivistysrahaston tuella olen saanut unohtumattomia ja tutkimuksen kannalta erittäin hyödyllisiä kokemuksia useista kansainvälisistä konferensseista. Lisäksi kiitos kuuluu työnantajalleni, esimiehilleni ja työtovereilleni Savonia-ammattikorkeakoulun matkailu- ja ravitsemisalalan ja liiketalouden yksiköissä organisaation antamasta taloudellisesta ja käytännön tuesta sekä työyhteisön henkisestä kannustuksesta tutkimusprosessin aikana. Kiitän myös Jyväskylän yliopiston taloustieteiden tiedekunnan yrittäjyyden jatko-opiskelijaryhmää, perheyrittäjyyden ja matkailututkimuksen tutkijaryhmiä kannustamisesta, rakentavista keskusteluista, hyvästä yhteishengestä ja mukavista yhteisistä hetkistä.

Sydämellinen kiitos myös perheelleni kärsivällisyydestä. Tutkimuksen ajattelutyö on usein ilmennyt siten, että olen ollut paikalla mutta en läsnä perhe-elämän arjessa. Perheyrittäjyystutkijan työ on ollut myös perheyrittämistä, joka on konkreettisesti ilmennyt mieheni Riston henkisenä kannustuksena ja käytännön apuna. Ilman hänen tukeaan näin vaativan ja aikaa vievän työn loppuun saattaminen olisi ollut mahdotonta. Myös poikani ovat joutuneet luovuttamaan osan yhteisestä ajastamme tieteen tekemiselle. Vaikka pullan tuoksu ei juurikaan ole leijailut kodissamme, toivon heille jääneen esimerkin yritteliäisyydestä ja sitkeydestä ponnistella haluamansa tavoitteen eteen myös omassa elämässään. Perheeseemme kiinteästi kuuluva kääpiöpinseri Otsi on tyytyväisenä seurannut mukana lukuisilla kävelyretkillä, joita tutkimukseni eri vaiheisiin kuuluva ajattelutyö on vaatinut. Kiitos ystäville siitä, että elämässä on ollut vapaa-aikana muutakin sisältöä kuin tutkimus.

Kuopiossa syyskuussa 2005

Hilkka Lassila

KUVIOT

KUVIO 1	Matkailutilayrittäjyys yrittäjyyden ja maaseutuyrittäjyyden osana.....	20
KUVIO 2	Tutkimuksen metodologiset valinnat	28
KUVIO 3	Abduktiivisen päättelyn logiikka	33
KUVIO 4	Maatilamatkailu matkailun kentässä	51
KUVIO 5	Sukupolvenvaihdos yrittäjyyden kentässä.....	60
KUVIO 6	Perheyrittäjyyden kolmen ympyrän malli	65
KUVIO 7	Perheyrittäjyyden kehittymisen kolme ulottuvuutta	67
KUVIO 8	Perheyrittäjyyden F-PEC-malli tässä tutkimuksessa	80
KUVIO 9	Talonpoikaiset arvot kulttuurin ja tradition osana	88
KUVIO 10	Maatilamatkailun yritystoiminnan aloittamiseen vaikuttavat tekijät.....	136
KUVIO 11	Matkailutilan toimijoiden roolit.....	142
KUVIO 12	Matkailutilayrittäjyyden kehittymisen kolme ulottuvuutta ...	143
KUVIO 13	Matkailun ja maatilatalouden liiketoimintojen kehittyminen.	144

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Tutkimuksen keskeisten käsitteiden määritelmät.....	21
TAULUKKO 2	Työn rakenne	23
TAULUKKO 3	Talonpoikaiset arvot ja niiden ilmeneminen.....	97
TAULUKKO 4	Matkailutilojen taustatiedot.....	112
TAULUKKO 5	Luopujien ja jatkajien taustatiedot.....	113
TAULUKKO 6	Jatkajien kuvaus.....	150
TAULUKKO 7	Talonpoikaiset arvot yhteiskunnan ja yrittäjäpolven muutoksessa.....	161

SISÄLLYS

ABSTRACT

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	13
1.1	Lähtökohtia tutkimukselle	13
1.2	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	16
1.3	Kohdeilmiön rajausta ja keskeiset käsitteet.....	19
1.4	Tutkimuksen eteneminen ja rakenne.....	21
2	TUTKIMUKSEN TIETEENFILOSOFINEN JA METODOLOGINEN PERUSTA	25
2.1	Kvalitatiivinen tutkimusstrategia.....	28
2.2	Käsitetutkimus	30
2.3	Abduktiivinen päättely	31
2.4	Tapaustutkimus	33
2.5	Elämäntarina tutkimusaineistona	35
2.6	Yhteenveto tieteenfilosofisesta ja metodologisesta keskustelusta.....	37
3	MAATILAMATKAILU TUTKIMUSKONTEKSTINA	40
3.1	Maaseutu muutoksessa.....	40
3.2	Maaseutu käsitteenä ja paikkana.....	44
3.3	Matkailun määrittelyä.....	47
3.3.1	Maaseutumatkailu	48
3.3.2	Maatilamatkailu	50
3.4	Yrittäjyys matkailutiloilla	52
4	PERHEYRITTÄJYYS JA SUKUPOLVENVAIHDOS.....	57
4.1	Yrittäjyyden monet kasvot	57
4.2	Perheyrittäjyys	61
4.2.1	Perheyrittäjyyden määrittelyä.....	61
4.2.2	Perheyrittäjyyden erityispiirteitä.....	64
4.3	Sukupolvenvaihdos.....	68
4.3.1	Perheyrittäjyyden näkökulma	70
4.3.2	Maatilatalouden näkökulma.....	71
4.3.3	Valmistautuminen sukupolvenvaihdokseen	73
4.4	Jatkajan sitoutuminen yrittäjäksi	76
4.4	Yhteenveto ja päätelmät perheyrittäjyydestä ja sukupolvenvaihdoksesta	78

5	TALONPOIKAISET ARVOT	81
5.1	Arvojen taustakäsitteet	81
5.2	Arvojen tarkastelu	83
5.2.1	Arvojen mittaaminen	84
5.2.2	Arvojen sisäistäminen	85
5.2.3	Arvojen ohjaama elämäntapa	86
5.3	Talonpoikaisten arvojen rakentuminen.....	88
5.3.1	Jatkuvuus.....	90
5.3.2	Muita talonpoikaisia arvoja	92
5.3.3	Tunteet talonpoikaisten arvojen ylläpitäjänä.....	93
5.3.4	Talonpoikaisten arvojen ohjaama yrittäjyys	94
5.4	Päätelmät talonpoikaisista arvoista	96
6	EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	98
6.1	Miten valitsin tutkimuksen tapaukset.....	98
6.2	Miten keräsin aineiston.....	100
6.3	Miten analysoin ja tulkitsin	102
6.4	Miten raportoin	105
6.5	Keskustelua empiirisen tutkimuksen luotettavuudesta	107
7	MAATILASTA MATKAILUTILAKSI.....	111
7.1	Tapauksien taustatiedot.....	111
7.2	Tapauksien tarinat	114
7.2.1	Järvelän tarina	114
7.2.2	Rantalan tarina.....	117
7.2.3	Metsolan tarina	120
7.2.4	Kivelän tarina.....	123
7.2.5	Peltolan tarina	126
7.2.6	Niemelän tarina	128
7.2.7	Aholan tarina	131
7.3	Maatilamatkailu perheyrittäjyyden ilmiönä.....	134
7.3.1	Maatilamatkailun juurilla	134
7.3.2	Roolien kirjavuus.....	139
7.3.3	Elinkaarien ulottuvuudet.....	142
7.3.4	Matkailutilojen sukupolvenvaihdos.....	145
7.4	Talonpoikaisten arvojen ilmeneminen	147
7.4.1	Jatkuvuus ennen kaikkea	147
7.4.2	Talonpoikainen talouseetos ja selviytyminen	152
7.4.3	Suhde paikkaan ja luontoon	155
7.4.4	Autonomia.....	157
7.4.5	Maskuliinisuus	157
7.4.6	Edellisen sukupolven kunnioitus	159
7.5	Yhteenveto talonpoikaisten arvojen ohjaavuudesta.....	160

8	DISKUSSIO	166
8.1	Tutkimuksen teoreettiset johtopäätökset	166
8.2	Tutkimuksen käytännölliset johtopäätökset ja tutkimuksen hyödynnettävyys.....	170
8.3	Tutkimuksen toteuttamisen arviointia	172
8.4	Jatkotutkimusaiheet.....	175
8.5	Keskustelua.....	176
	SUMMARY.....	180
	LÄHTEET	192

1 JOHDANTO

1.1 Lähtökohtia tutkimukselle

Tämä tutkimus etsii vastausta kysymykseen, miten talonpoikaiset arvot ohjaavat perheyrittäjyyttä ja sukupolvenvaihdosprosessia maatilamatkailua harjoitavissa pienissä perheyrittäjäyksissä. Matkailutilojen luopujien ja jatkajien elämäntarinoihin pohjautuva tutkimus tarjoaa lukijalle matkan maaseudulle ja antaa mahdollisuuden eläytyä matkailua harjoittavilla tiloilla asuvien ja työtä tekevien yrittäjien ja muiden perheenjäsenten rooliin.

Kun tutkimuksen kohteena ovat pienet maaseudulla toimivat matkailuyritykset, on tutkimusilmiö monimuotoinen ja moni-ilmeinen. Maaseutu yrityksen toimintaympäristönä on erilainen kuin kaupunki, ja pienen yrityksen toiminta eroaa suuren tai keskisuuren yrityksen toiminnasta. Perheyrittäjyys tuo mukanaan oman mielenkiintoisen tarkastelunäkökulman. Lisäksi matkailu toimialana poikkeaa perinteisestä maaseudun elinkeinosta, maatilataloudesta, jossa toimitaan ulkopuolisten tekijöiden rajoittamana eikä markkinatalouden ehdoilla. Nämä tekijät tekevät tutkimusalueesta haasteellisen ja kiinnostavan. Kiinnostavuutta lisää myös se, että aiheeseen liittyvä tutkimus on vähäistä, joten tutkimukselta on lupa odottaa uutta tietoa. Perheyrittäjyys sopii hyvin maaseudun matkailuyrittäjyyden tarkasteluun, sillä maatilamatkailu on lähes kokonaan perheyrittäjyyttä. Tutkimus tarjoaa uuden näkökulman sekä maaseutu-tutkimukseen, perheyrittäjyystutkimukseen että matkailututkimukseen.

Uuden näkökulman lisäksi tutkimus on ajankohtainen, tärkeä ja perusteltu useasta syystä. Ensiksi, vaikka sukupolvenvaihdos perheyrittäjyyden keskeisimpänä ja ajankohtaisena ilmiönä on yksi tutkituimpia alueita (ks. esim. de Haan 1994; Gersick, Landsberg, Desjardins & Dunn 1999; Koironen 2000; Malinen & Stenholm 2003), niin maatilamatkailuyrityksiin liittyvää tutkimusta ei juuri ole. Huomattava osa maatilamatkailuyrittäjistä kuuluu suureen ikäluokkaan, joten he ovat vetäytymässä lähivuosina pois matkailutilojen yritystoiminnan omistajuudesta ja johtotehtävistä. Yritystoiminnan lopettaminen, siirtäminen tai myyminen jatkajalle on ajankohtaista. Yritystoiminnan jatkajien löyty-

minen ja halukkuus ryhtyä yrittäjäksi ovat tärkeitä ja ajankohtaisia yhteiskuntapoliittisia kysymyksiä (Heinonen & Toivonen 2003, 25; Römer-Paakkanen 2004). Merkittävin lähitulevaisuuden tekijä maatilojen matkailuliiketoiminnan kehittymiselle on jatkajien löytyminen ja sukupolvenvaihdoksen onnistuminen.

Sukupolvenvaihdos on perheyriyksissä monimutkainen juridinen, taloudellinen, sosiaalinen ja sosiaalipsykologinen ilmiö. Erityisen merkityksen maatilojen sukupolvenvaihdokseen tuo se, että yritystoiminnan fyysisiin puitteisiin kohdistuu paljon tunnesiteitä. Maatilataustaisten matkailuyritysten sukupolvenvaihdos ei ole pelkästään taloudellinen, juridinen tai hallinnollinen järjestely omaisuuden, vallan ja vastuun siirtymiseksi. Prosessissa korostuvat talonpoikainen elämäntapa, ihmissuhteiden psykodynaamiikka ja tunteet johtuen kiintymyksestä yritystoiminnan harjoittamisen puitteisiin. Siitä, miten tämän tutkimuksen toimintaympäristön kulttuuri ja yrittäjien arvopohja ohjaavat tätä liiketoiminnan jatkuvuuden ja kehittymisen kannalta erittäin tärkeää prosessia, ei ole saatavissa tutkittua tietoa. Tutkimukset ovat keskittyneet kuvaamaan sukupolvenvaihdosprosessia sen onnistumisen näkökulmasta ja etsimään niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat prosessiin lähinnä yrityksen ja yritystoiminnan näkökulmasta. Organisaatiokulttuurin vaikutusta on tutkittu, mutta toimintaympäristön kulttuurin vaikutusta ei tutkimuksissa ole käsitelty (mm. Dyer 1988; Hall, Melin & Nordqvist 2000).

Toiseksi tämä tutkimus on ajankohtainen siksi, että yhteiskunnassamme tapahtunut voimakas alueellinen kehitys on aiheuttanut rakenteellisia ongelmia juuri maaseutualueilla. Maaseudulla on eletty ja eletään edelleen murroksen aikaa, mikä on muuttanut sekä elinkeinorakennetta että elämäntapaa. Maaseutualueiden väestön määrä on vähentynyt jyrkästi asukkaiden muuttaessa isompiin taajamiin ja kasvukeskuksiin aiheuttaen palvelurakenteen rappeutumisen maaseutualueilla. Tätä kehitystä on vauhdittanut maatilatalouden kannattamattomuus ja vähäinen houkuttavuus. Yhdeksi maaseutualueiden näivettymisen pysäyttäjäksi tai jarruksi on esitetty työllistävyytensä ja kasvavan kysynnän vuoksi matkailuyritystoimintaa, josta on haettu lisäansioita tuottamattomaksi käyneen maatilatalouden tilalle. Useissa alueellisissa kehitysstrategioissa on maaseutualueiden kehittämisen pääpainopisteeksi nostettu matkailu (Komppula 2000; Saarinen 2004). Näiden elinkeino- ja matkailustrategioiden keskeisenä tavoitteena on alueellinen kehitys. Matkailua käytetään alueellisen kehittämisen välineenä, ja sitä on esitetty yhä useammassa yhteyksissä lääkkeeksi marginaalisten syrjäisten alueiden taloudellisiin ja rakenteellisiin ongelmiin (Briedenhann & Wickens 2004). Matkailun avulla pyritään saavuttamaan aluetaloudellisia vaikutuksia: lisäämään tuloja, työpaikkoja ja verotuloja sekä vaikuttamaan myönteisesti väestörakenteeseen ja -kehitykseen (Cecora 2000). Kehittyvän matkailuyritystoiminnan merkitys maaseutualueilla aluekehityksen veturina ja sosiaalisen pääoman rakentajana on huomattava.

Tutkimus tuo uutta tietoa matkailun elinkeinoon ja matkailuyrittäjyyteen liittyvään tutkimuskeskusteluun. Perheyrittäjyyden teorian ja arvojen yhdistäminen maatilamatkailuun on uusi avaus matkailututkimuksen kentässä. Matkailun pienyritystutkimus on sekä Suomessa että kansainvälisestikin tarkastel-

tuna vähäistä, vaikka matkailuteollisuus on globaalisti ajatellen yksi maailman merkittävimmistä ja voimakkaimmin kasvavista elinkeinoista (Shaw & Williams 1990; 1994; Page, Forer & Lawton 1999). Matkailupalvelujen tarjontaa on kuitenkin tutkittu yhtenä osana maaseutualueiden pienyritystoimintaa, joka on kiinnostanut monia maaseutualueiden rakennemuutokseen syventyneitä tutkijoita ja maaseutualueita kehittäviä organisaatioita. Näissä tutkimuksissa ei ole varsinaista maatilakytöntä, vaan niiden luokittelu maaseutuyritykseksi perustuu pelkästään sijaintiin maaseudulla. Maaseutuyritysten menestymisen ja strategioiden tutkimus erillään muista pienyritystutkimuksista perustuu maaseutupoliittisiin intresseihin maaseudun säilyttämisestä elinvoimaisena alueena. (Forsman 2001) Pienyritystutkimus on yleensä erotettu isojen yritysten liiketoiminnan tutkimuksista. Lisäksi maaseudun pienyrityksiä käsittelevät tutkimukset ovat yleisesti lähteneet oletuksesta, että maaseutuyrittäminen poikkeaa muusta yrittämisestä. Lähtökohtana on, että maaseudun toimintaympäristö ja kulttuuri poikkeavat kaupunkimaisesta ympäristöstä toimivien yritysten toimintaympäristöstä ja kulttuurista. Toimintaympäristö käsittää taloudellisen ympäristön lisäksi sosiaalisen ympäristön, jossa yritys ja yrittäjä toimivat. (Kupiainen, Helenius, Kaihola & Hyvönen 2000)

Vaikka erot maaseudulla ja kaupungissa asuvien ihmisten elintapojen välillä ovat kaventuneet, tarjoaa maaseutu yritystoiminnalle erilaisen kilpailu- ja kysyntäympäristön kuin kaupunkimainen miljö. Yhteisöllisyyden vaikutus yritystoimintaan on suurempi maaseudulla kuin kaupungeissa. Ympäristöllä on myös todettu olevan merkitystä yrittäjäjuralle hakeutumisessa. (Kupiainen ym. 2000) Suomi oli pitkään maatalousvaltainen maa ja maaseutumainen kulttuuri ja traditio leimasivat koko maata. Maaseudun sosiaalisten roolien ja moraalien heikkeneminen ja siirtyminen kohti kaupunkilaisia rooleja ja toimintamalleja on ollut vallitseva jo usean vuosikymmenen ajan. Monet maalaiselämästä tehdyt tutkimukset osoittavat, että talonpoikainen traditio on katoamassa ja moniyhteisöllisyys on vallannut maaseutualueet. Enää ei ole havaittavissa niin merkittäviä eroja kaupungissa ja maaseudulla asuvien ihmisten elintapojen välillä kuin teollistumisen aikoihin. (Villa 1999; Holmila 2001) Toisaalta talonpoikainen traditio on syvällä suomalaisessa elämäntavassa ja ilmenee myös kaupunkiyhteisöissä muun muassa halussa omistaa maata tai kerätä luonnonantimia. On tärkeää hahmottaa se arvoihin nojaava kulttuurinen viitekehys, jonka puitteissa maatilamatkailuyrittäjät toimivat ja tulkitsevat toimintaympäristöään ja todellisuuttaan. Kulttuurinen ja sosiaalinen traditio ohjaavat käyttäytymistä ja vaikuttavat ajatteluun, toimintatapoihin ja päätöksiin. Tutkimuksen kohdeyhtymässä jatkuvuuden arvo saa kaksinkertaisen merkityksen. Jatkuvuus on keskeinen arvo sekä perheyrittäjyydessä että talonpoikaisessa traditiossa (ks. esim. Kumpulainen 1999; Katila 2000; Koironen 2000). Jatkuvuuden arvon siirtyminen uudelle sukupolvelle yhdistettynä nuoria jatkajia kiinnostavaan toimialaan voi ratkaista maatalojen jatkajien löytymiseen ja maaseudun autioitumiseen liittyviä ongelmia.

Kuten edellä kerroin, tämä tutkimus on ajankohtainen. Perustellun ja tärkeän siitä tekee yhteiskunnallinen, aluetaloudellinen ja sosiaalipoliittinen sidos.

Tutkimus antaa uutta tietoa, jonka perusteella ymmärretään pienen maatilamatkailua harjoittavan perheyriksen toimintaa ja sukupolvenvaihdosprosessia perinteisten talonpoikaisten arvojen näkökulmasta. Yhteiskuntamme päättäjät, aluekehittäjät ja yrittäjät voivat käyttää tutkimuksen antamaa tietoa kehittämistoimiensa ja päätöksiensä tukena. Kehittämistoimien onnistuminen edellyttää maaseutualueiden matkailuyrittäjiltä uskon, halun ja luovuuden lisäksi taitoja ja tietoa kehittää ja uudistaa yritystoimintaa vastaamaan lisääntyvää kysyntää.

Kasvavana ja kehittyvänä toimialana matkailun liiketoiminta tarjoaa yhden keinon helpottaa maaseudun sopeutumista Euroopan unioniin. Toimialana se kiinnostaa nuoria jatkajia perinteistä maatilataloutta enemmän (Tahvanainen 2002). Autioituva maaseutu voisi tarjota paikan ja tilaa sekä matkailupalvelujen kuluttamiselle että tuottamiselle. Uskon maaseudulta löytyvän matkailijoita kiinnostavia matkailupalveluja - ovathan puhdas luonto ja riittävä tila ja rauha yhä arvostetumpia matkailutuotteen ominaisuuksia kiireiselle kuluttajalle. Ainakin maaseudun asukkaiden, aluekehittäjien ja matkailijoidenkin tavoitteena on maaseudun säilyminen myös tulevaisuudessa elinkelpoisena alueena, jossa olisi hyvä asua, elää ja yrittää.

1.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tutkimukseni on narratiivinen, matkailutilojen luopujien ja jatkajien elämäntarinoita aineistonaan käyttävä laadullinen tapaustutkimus, joka tarkastelee yrittäjien arvopohjaa perheyrittäjyyden jatkuvuuden tärkeässä vaiheessa, sukupolvenvaihdoksessa. Tämä tutkimus ei perustu yhteen teoreettiseen lähtökohtaan vaan lähestyy asiaa monitieteisesti, koska tutkittava ilmiö on monitieteinen. Tutkimus liittyy perinteeseen, talonpoikaiseen traditioon, arvoihin ja niiden ohjaavuuteen perheyrittäjyyden muutostilanteessa. Perheyrittäjyys ilmenee tässä tutkimuksessa maatilamatkailun yritystoimintana.

Tämä tutkimus pohjaa taloustieteelliseen perheyrittäjyyskirjallisuuteen. Tutkimuskysymyksestä ja tutkimuskontekstista johtuen se saa vaikutteita myös sosiologiselta, erityisesti sosiologisen kulttuuritutkimuksen ja sosiologisen maaseutututkimuksen alueelta. Laajasti ymmärrettynä sosiologisen kulttuuritutkimuksen tavoitteena on etsiä toiminnan mieltä ja merkitysrakenteita empiirisen aineiston avulla, vaikka se ei varsinaisesti nojaa sosiologiseen teoriaan (Heiskala 1998). Tutkimusotteena käytetylle tapaustutkimukselle kohteen tarkasteleminen usean eri teorian näkökulmasta on suhteellisen tavanomaista (Yin 1993, 4). Myös Eskola (2003) on esittänyt, että laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla ei ole välttämättä yhtä suurta teoriaa tutkimuksensa pohjaksi, vaan käytettävissä voi olla useita pieniä teorioita, erilaisia lähestymistapoja aineistoon ja erilaisia selityksiä tutkittavaan ilmiöön. Koska tämän tutkimuksen tutkimusilmiö sijoittuu maaseudulle, voidaan tutkimus käsittää myös maaseutututkimukseksi, joka lä-

hestyy maaseutua elämisen ympäristönä. Matkailun näkökulmasta tutkimus sijoittuu liiketaloustieteellisen matkailututkimuksen kenttään.

Sosiologialla on yhtymäkohtia käytännöllisesti katsoen kaikkiin ihmisen sosiaalista toimintaa ja toiminnan tuloksia käsitteleviin tieteisiin. Sosiologiaa pidetään käyttäytymistieteenä silloin, kun halutaan korostaa sen yhteyttä sosiaalipsykologiaan, ja yhteiskuntatieteenä haluttaessa painottaa sen yhteyttä taloustieteeseen ja valtio-oppiin. (Allardt 1995) Myös arvoja ja niihin liittyviä käsitteitä, jotka ovat hyvin monisisältöisiä, on lähestytty usean tieteenalan kautta (Airaksinen 1993).

Tutkimuksen tavoite ja tarkoitus eivät ole yksisisältöisiä ja helposti määriteltäviä käsitteitä. Käsitteiden selkiyttämiseksi ne on mielestäni syytä erottaa toisistaan. Tavoite pohjautuu pääasiassa tieteenfilosofiseen ja sitä kautta myös metodologiseen valintaan. Hengentieteiden ja luonnontieteiden kahtiajako ja erottaminen toisistaan aiheuttaa myös tutkimuksen tavoitteen kahtiajaon. Hengentieteiden lähtökohta on ymmärtäminen ja luonnontieteiden lähtökohta selittäminen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 31) Tämä kahtiajako jakaa tutkimuksen kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen suuntaukseen. Kvantitatiivinen tutkimus painottaa selitystä ja kontrollia, kvalitatiivinen tutkimus taas tutkimusalueella olevien monimutkaisten ja monitahoisten suhteiden ymmärtämistä (Stake 1995, 37). Laadullisen tutkimuksen ymmärtävä tavoite perustuu tietämisen tapaan. Ymmärtäminen ihmistä tutkivien tieteiden metodina on eräänlaista eläytymistä tutkimuskohteeseen liittyvään henkiseen ilmapiiriin. Silloin ymmärrämme jonkin tekijän merkityksen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 27–28)

Tämän fenomenologis-hermeneuttiseen tieteenfilosofiaan pohjautuvan tutkimuksen tavoite on tutkimusilmiön ymmärtäminen, mikä johtaa laadullisen tutkimusstrategian valintaan. Asia voidaan johtaa myös toisinpäin: tutkimukseen valittu laadullinen lähestymistapa vaikuttaa tutkimustavoitteeseen (Stake 1995, 37). Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus on tulkinnallista tutkimusta, koska ymmärtäminen tapahtuu tulkinnan avulla ja tutkimuksen metodi on tutkimuskohteen kuvaus ja tulkinta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 65).

Tutkimustavoitteen määrittely pohjautuu tiedon intressiin. Habermasin (1974; ks. myös 1973) alkuperäinen edelleen kehitetty intressiteoria kuvaa tiedon tavoitteita, joista voi muodostaa erilaisia lähtökohtia tutkimukselle ja sen tavoitteille (Kyrö 2003, 63). Tieto syntyy ihmisen eri tarpeiden ja intressien motivoimana. Habermas (1974) nimeää kolme tiedonintressiä: tekninen, praktinen ja emansipatorinen tiedonintressi. Praktinen, tulkinnallinen tiedonintressi, yhteiskunnan ja historian ymmärtäminen, syntyy vuorovaikutuksen avulla. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 39) Edellä esitetyn perusteella voidaan sanoa, että tämän tutkimuksen tavoite on praktiseen tiedonintressiin pohjautuvan ilmiön ymmärtäminen tulkitsemalla.

Tutkimuksella on jokin tarkoitus, tutkimustehtävä, joka ohjaa myös tutkimusstrategisia valintoja. Lisäksi tutkimuskysymyksen muoto vaikuttaa tutkimuksen tarkoitukseen. Tutkimuksen tarkoitus voi olla kartoittava (exploratory), kuvaileva (descriptive) tai selittävä (explanatory). Edellisten lisäksi Marshall ja Rossman (1999, 33) lisäävät emansipatorisen (emancipatory) tarkoituksen. Yh-

teen tutkimukseen voi sisältyä useampikin kuin yksi tarkoitus (Robson 1997, 42). Tutkimuksen tarkoitus voi olla myös ennustava (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2001, 127–128).

Kartoittavan tutkimuksen tarkoituksena on katsoa, mitä tapahtuu, etsiä uusia näkökulmia, löytää uusia ilmiöitä ja asettaa ilmiö uuteen valoon. Kuvailuva tutkimus on tarkkojen kuvausten esittämistä henkilöistä, tapahtumista tai tilanteista ja ilmiöiden keskeisten piirteiden dokumentointia. Kuvailuva tutkimus vastaa mitä-kysymyksiin ja kartoittava mitä-kysymysten lisäksi miten-kysymyksiin. (Robson 1997, 42; Hirsjärvi ym. 2001, 128) Mikäli tutkittavasta asiasta on olemassa tietoa tai yhdistetään kahden jo tunnetun mutta ei yhdessä tutkitun tekijän välisiä yhteyksiä, päästään tutkimuksen tarkoituksessa kuvailua pidemmälle ja esittämään miten ja millaisena -kysymyksiä. Selittävä tutkimus vaatii aikaisempaan paradigmaan pohjautuvan hypoteesin asettamista. Selittävä tutkimus vastaa miksi-kysymyksiin ja etsii syy-seuraussuhteita. (Metsämuuronen 2002, 35–36) Emansipatorinen tutkimus suhtautuu kriittisesti olemassa olevaan tietoon ja antaa mahdollisuuden vapautua tutkimusperinteiden ohjaamasta ajattelusta (Marshall & Rossman 1999, 33). Ennustava tutkimus ennustaa tapahtumia tai ihmisten toimintoja, jotka ovat seurauksena tutkittavasta ilmiöstä (Hirsjärvi ym. 2001, 128).

Yin (1994) esittelee uutta tutkivia, kuvailevia ja selittäviä tapaustutkimuksia, joiden tavoitteena voi olla myös uusien teorioiden muodostaminen. Esimerkkeinä tieteellisesti kestävästä case-tutkimuksista ovat Salmi ja Järvenpää (2000) esittäneet jäsentävän ja analysoivan tapauksen tarkastelun viitekehysten luomiseksi. Muita samankaltaisia esimerkkejä ovat tapauksen analysointi jo olemassa olevaa viitekehystä apuna käyttäen, tarkastelu useasta, toisiaan täydentävästä näkökulmasta (triangulointi) ja yleistäminen teorioiden yli. Pelkästään deskriptiivista, kuvailevaa tutkimusta ei ole tässä yhteydessä mainittu. Salmi ja Järvenpää (2000) kehottavatkin siirtymään pelkästään mitä-kysymyksiin vastaavista tutkimuksista etsimään vastauksia miten-sanoilla alkaviin tutkimuskysymyksiin.

Tämän tutkimuksen päätarkoitus on kartoittava. Toiminnan merkityksen ymmärtäminen vastaa miten-kysymyksiin. Tutkimus etsii uutta näkökulmaa ja selvittää tässä tutkimuskontekstissa vähän tunnettua ilmiötä. Lisäksi tutkimus saa kuvailevan tutkimuksen piirteitä. Vaikka tutkimus esittää syitä esimerkiksi yrittäjäksi ryhtymisen osalta, ei se ole epistemologisesti selittävää. Vastausten avulla voidaan osin ennustaa tutkimuksen kontekstin kehittymisen tulevaisuutta. Kartoittavan tutkimuksen tarkoitus sopii myös Yinin (1994) esittämään tapaustutkimuksen luokitukseen, jonka mukaisesti tämä tutkimus on uutta tutkiva. Samalla vastataan väitöskirjatutkimukselle yleisesti asetettuun vaatimukseen esittää uutta tietoa, kontribuutiota oman alansa tieteelliseen keskusteluun. Tämän tutkimuksen pääkysymys on:

Miten talonpoikaiset arvot ohjaavat perheyrittäjyyttä ja sukupolvenvaihdosprosessia matkailutiloilla?

Lisäksi tutkimuksessa vastataan seuraaviin alakysymyksiin, jotka luovat pohjaa ja tuovat laajuutta päätutkimuskysymyksen käsittelyyn ja samalla antavat uutta tietoa tutkimuksen kohteesta:

1. *Miten matkailuyritystoiminta alkoi tutkimuksen kohde-tiloilla?*
2. *Millaisena perheyrittäjyyden ilmiönä maatilamatkailu ilmenee?*
3. *Miten sukupolvenvaihdosprosessi rakentuu matkailutiloilla?*
4. *Miten arvojen muutos ilmenee luopujien ja seuraajasukupolven välillä?*

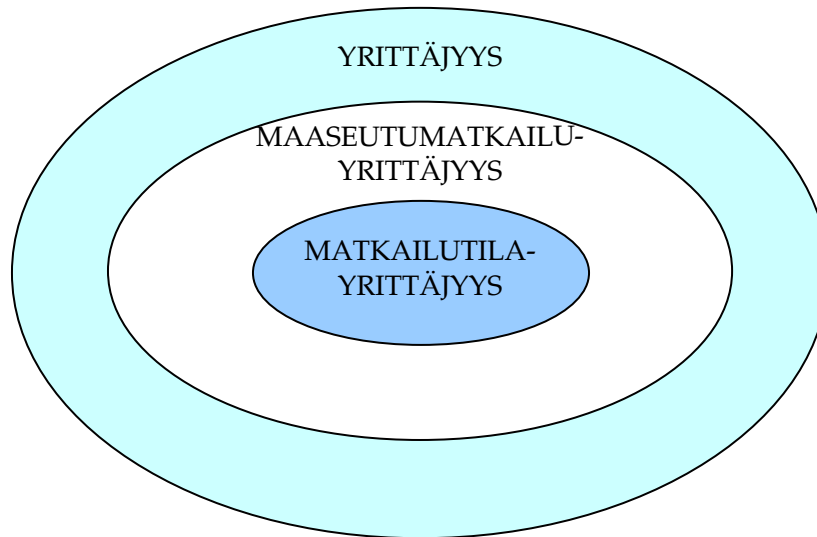
Fletcher (2001) on esittänyt, että uuden tiedon löytämiseksi perheyrittäjyyden tutkimusalueelta pitäisi keskittyä tekemään kapean alueen syvällisiä analyyseja, esimerkiksi yhden tapauksen tutkimuksia, kansankulttuurisia ja narratiivisia tarinoita. Tämä tarkoittaa lähempää analyysiä painottaen vallitsevia sosiaalisia, historiallisia ja kulttuurisia kysymyksiä sekä käsitteitä, jotka nousevat erityisesti esille perheyrittäjyyden toimintatavoista. Tämä tutkimus pyrkii omalta osaltaan vastaamaan Fletcherin (2001) esittämään haasteeseen.

1.3 Kohdeilmiön rajaus ja keskeiset käsitteet

Kohdeilmiötä, sukupolvenvaihdosta, tarkastellaan maatilataustaisten matkailuyritysten viitekehityksessä. Näistä maatilamatkailuyrityksistä käytetään tutkimuksessa käsitettä matkailutila. Tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan talonpoikaisten arvojen ilmenemistä ja ohjaavuutta sukupolvenvaihdosprosessissa. Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät verotukseen, rahoitukseen tai muihin juridiin tai hallinnollisiin asioihin liittyvät kysymykset, vaikka ne ovat hyvin keskeisiä perheyrittäjien sukupolvenvaihdoksissa. Tämä valinta on tehty siksi, että tutkimuksesta ei tulisi liian laaja, mikä voi johtaa pintapuoliseen tarkasteluun. Kohdeilmiön kontekstina voidaan pitää matkailutilaa tai matkailutilayrittäjyyttä riippuen tutkimuskysymyksestä. Perheyrittäjyys, joka ilmenee maatilamatkailun harjoittamisena, antaa tutkimukselle teoreettista taustaa. Yrittäjyys ei ole tässä tutkimuksessa pelkästään tila, vaan yrittäjyyden kehittymisen kannalta on tärkeää tarkastella myös prosessia. Tutkimuksen keskeiset sekä kontekstiin että tutkittavan ilmiön teoreettiseen taustaan liittyvät käsitteet käsitellään jokainen omassa luvussaan. Näitä ovat maatilamatkailu, perheyrittäjyys ja siihen olennaisesti kuuluvat sukupolvenvaihdos sekä talonpoikaiset arvot.

Tutkimuksessa matkailutilayrittäjyys (= maatilamatkailuyrittäjyys), on matkailijoiden tarpeita tyydyttävää pien- ja perheyrittäjyyttä. Kysymys on matkailuelinkeinon tutkimuksesta. Matkailuyrityksen näkökulmasta tarkasteltuna matkailu on kaupallista toimintaa, joka koostuu matkailijoiden majoittamisesta, ravitsemisesta ja erilaisten ohjelmien järjestämisestä matkailijoiden viihdyttämiseksi. Tutkimus lähestyy matkailua liiketaloustieteen, erityisesti yrittäjyyden ja tarkemmin määriteltynä perheyrittäjyyden näkökulmasta. Tutkimuksen yrittäjyyskäsitteiden hierarkia on esitetty kuviossa 1. Aiheen kiinnostavuutta lisää se, että tutkimuksen kohderyhmään kuuluvia, matkailuliiketoimintaa harjoittavia

maaseutuyrittäjiä voidaan pitää edistyksellisimpänä maaseudun yrittäjäryhmänä, joka on omaksunut ehkä eniten moniyhteisöllisiä ja monikulttuurisia arvoja vuorovaikutuksessa kansainvälisten asiakkaiden kanssa.

KUVIO 1 Matkailutilayrittäjyys yrittäjyyden ja maaseutuyrittäjyyden osana

Tämän tutkimuksen perusjoukko ei ole määrällisesti suuri, sillä kaikista maatilamatkailua päätoimisesti harjoittavista maatiloista (arvio noin 300–400, ks. luku 3.4.) voidaan tutkimuksen rajauksen perusteella valita vain ne, joilla on on sukupolvenvaihdos prosessina jo käynnistynyt ja jatkaja valittu. Koska sukupolvenvaihdos matkailutiloilla on vielä suurimmalla osalla yrityksistä edessä lähitulevaisuudessa, voidaan tutkimukseen sopivien yritysten määrän arvioida olevan alle sata. Ajankohtaisuuden vuoksi on kuitenkin tarve päästä syvälle aiheeseen ja lisätä tutkimustiedon avulla ymmärrystä talonpoikaisten arvojen vaikutuksista sukupolvenvaihdosprosessiin ja etsiä uusia näkökulmia aiheeseen.

Empiirisen aineiston olen kerännyt matkailutiloilta, joissa sukupolvenvaihdos on jo tapahtunut tai tapahtumassa siten, että jatkaja on valittu ja ainakin osittain työskentelee yrityksessä. Koska maatiloilla tapahtuva yrittäjyys on usein monialayrittäjyyttä, tulee tarkastelukohteiden liiketoiminnan päätulonlähde tai ainakin merkittävä sivuansio tulla matkailusta. Aineisto käsittää molemmat sukupolvet.

Tämän tutkimuksen keskeiset käsitteet ja niiden määritelmät ovat seuraavat (taulukko 1):

TAULUKKO 1 Tutkimuksen keskeisten käsitteiden määritelmät

Perheyrittäjä	Taloudellinen yksikkö, jossa yrittäjäperhe harjoittaa liiketoimintaa. Omistaminen, liiketoimintaan osallistuminen ja perhe-elämä nivoutuvat yhteen, ja siirtyminen seuraavalle sukupolvelle on tapahtunut, parhaillaan käynnissä tai odotettavissa. Perhe on riskipääoman sijoittaja, laillisen päätäntävällän käyttäjä ja juridisesti vastuussa harjoittamastaan liiketoiminnasta.
Sukupolvenvaihdos	Vaiheittain etenevä, moniulotteinen prosessi, jonka lopputuloksena on toiminnallisen vallan ja vastuun sekä omistajuuden siirtyminen perheen sisällä edeltävältä sukupolvelta seuraavalle.
Maatilamatkailu	Yritystoimintaa, joka tuottaa matkailupalveluja maataloilla, joissa myös harjoitetaan tai on harjoitettu maataloutta ja/tai maatilataloutta. Maatilamatkailun yritystoiminnasta on tullut merkittävä elinkeino maatilatalouden tilalle tai rinnalle. Maatilamatkailun liiketoiminnan toimintayksiköstä käytetään nimitystä matkailutila.
Talonpoikaiset arvot	Talonpoikaisesta kulttuurista ja traditioista esiin nousevaa ja periytyvää moraalialia ja normistoa, jotka ohjaavat elämäntapaa. Ne omaksutaan primaarisosialisaaion aikana ja ympäristön kulttuuriin sosiaalistumisen kautta.

Tutkimuksen kontekstina toimiva maatilamatkailu on tässä tutkimuksessa yritystoimintaa, joka tuottaa matkailupalveluja maataloilla. Näillä maataloilla harjoitetaan tai on harjoitettu maataloutta ja/tai maatilataloutta. Maatilamatkailun yritystoiminnasta on tullut merkittävä elinkeino perheelle maatilatalouden tilalle tai sen rinnalle. Tässä tutkimuksessa yrittäjyys on pienimuotoista perheyrittäjyyttä, joka usein ilmenee pariskuntayrittäjyytenä. Tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat sukupolvenvaihdosprosessi ja näkökulmana talonpoikaiset arvot.

1.4 Tutkimuksen eteneminen ja rakenne

Tämä tutkimus on osa tutkimusprosessia, jonka ensimmäisessä vaiheessa, tammikuussa 2003 valmistuneessa lisensiaatintutkimuksessa, konstruoin viitekehysten ja tutkimusasetelman ilmiön tutkimiseksi käyttäen tulkitsevan käsitteellisen menetelmää. Silloin raportoini osa tutkimusta oli luonteeltaan teoreettinen. Tavoitteeni oli rakentaa empiiristä tutkimusta varten tutkimusasetelma, joka pyrki ymmärtämään talonpoikaisten arvojen merkitystä sukupolvenvaihdosprosessia ohjaavana tekijänä perheyrittäjyyden näkökulmasta. Tarkoitukseni oli hyödyntää teoreettisen tutkimuksen käsitteanalyttisiä tuloksia, ja saada itselleni syvempää ymmärrystä ilmiöstä ennen kenttätyövaihetta. Teoreettisen osan tavoitteena oli myös keskeisten käsitteiden ja niiden välisten yhteyksien ja merkityksien kuvaaminen sekä ilmiön rajaaminen ja ymmärtäminen. Teoreettisen tarkastelun avulla pystyin ymmärtämään ja tunnistamaan talonpoikaisten kulttuuristen arvojen merkitystä maatilamatkailua harjoittavien per-

heyrittäjien liiketoiminnassa ja niiden ohjaavuutta sukupolvenvaihdosprosesseissa.

Teoreettisen osan tavoitteena ei ollut hypoteesien asettaminen. Tieteellisissä keskusteluissa on asetettu kyseenalaiseksi luonnontieteissä paljon käytetyn hypoteettis-deduktiivisen tutkimusmallin soveltaminen ihmistieteisiin (Uusitalo 1995, 45–46). Myös Churchill (1992, 590–594) on kyseenalaistanut kvantitatiivisen tutkimusotteen käytön yrittäjyystutkimuksessa. Yleisen käytännön mukaan laadullisissa, kuvailevissa ja kartoittavissa tutkimuksissa ei yleensä aseteta hypoteeseja (Kvale 1996, 52–55). Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana ei ole teorian testaaminen tai hypoteesien asettaminen vaan aineiston monipuolinen tarkastelu (Silverman 2000, 7–8). Tutkimusfilosofisiin ja metodologisiin kysymyksiin ja valintoihin paneudun tarkemmin luvussa 2.

Tutkimukseni toisen vaiheen aloitin empiirisen aineiston keräämisellä. Tutkimuksen kohderyhmäksi valittujen matkailutilallisten elämäkertahaastattelujen hankintaan liittyviä kysymyksiä kuvataan tarkemmin luvussa 6. Aineiston keräämisen jälkeen tutkimukseni muodostui niin sanotuksi hermeneuttiseksi spiraaliksi, jossa ymmärrystä lisäsi tutkimuksen jokaisen osan ja tason toistuminen uudelleen. Teoriaosa, aineiston analyysi ja tulkinta syventyivät palattuani niihin uudelleen.

Tutkimusraporttini rakenne etenee tutkimusprosessia mukailien siten, että alkuosan luvut 1–5 ovat teoreettisia. Luvusta 6 alkaen raportti käsittelee tutkimuksen empiirisen osan toteuttamista ja aineistoa sisältäen kertomuksia matkailutilojen kehittymisestä ja yrittäjyydestä sekä suoria lainauksia yrittäjien kertomuksista. Tapauksien tarinat, analyysi ja tulkinta pidetään pääosin erillään teoreettisen, tieteellisen, usein vaikeaselkoisen keskustelun yhteydestä. Toivon tällaisen rakenteen parantavan raportin luettavuutta, ei kuitenkaan tieteellisyyden kustannuksella. Samalla se voisi helpottaa matkailutilallisen mahdollisuutta ja kynnystä tutustua akateemiseen opinnäytteeseen.

Tutkimusraportti jakaantuu kahdeksaan lukuun, joilla kaikilla on oma tehtävänsä koko tutkimusilmiön ottamisessa haltuun. Raportissa olen käyttänyt perinteisenä ja ehkä tylsänäkin pidettyä mallia selkeästi erillisistä luvuista. Valitun rakenteen ansiona voidaan pitää sitä, että se antaa lukijalle mahdollisuuden tarkastella raporttia asiakokonaisuuksina. Tämä rakenne on hyödyllinen kiireiselle lukijalle kuten Alasuutari (1994b, 255) ehdottaa. Lukujen sisältö ja tavoitteet on esitelty taulukossa 2.

Raportin toisessa luvussa syvennyn tutkimuksen tieteenfilosofiseen taustaan. Tieteellistä tutkimusprosessia tutkivan tieteenfilosofian merkitys on voimakkaasti kasvanut, joten nykyaikaiseen tieteelliseen yleissivistykseen kuuluu käsitys tieteenfilosofisista perusteista, mikä lisää tutkijan metodologista valmiutta tehdä tutkimusta ja ymmärtää erilaisia tieteen käsityksiä (Niiniluoto 1997). Tässä luvussa myös perustelen tekemäni menetelmälliset valinnat.

Seuraavissa luvuissa keskityn tarkastelemaan tutkimuksen avainkäsitteitä ja esittelen tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuksen kohdeilmiön kontekstin. Luvussa 3 tarkastelen yrittäjyyden ilmenemistä maaseutualueilla ja maatilamatkailun erityispiirteitä. Tyypillistä kvalitatiiviselle tutkimukselle on,

että se on luonteeltaan kokonaisvaltaista, kontekstuaalista tiedon hankintaa ja empiirinen aineisto kootaan todellisista tilanteista usein ihmistä tiedon keruun elementtinä käyttäen. Tutkimus sijoitetaan yhteiskunnalliseen yhteyteen, ja siitä annetaan tarkka kuvaus. (Stake 1995, 47–48) Tutkimuskontekstin laajahko kuvaus on siten tarpeellista ja perusteltua.

TAULUKKO 2 Työn rakenne

Luku	Sisältö	Tavoite
Luku 1	Johdanto	Kuvaa tutkimuksen taustan, lähtökohdat ja rajaa aiheen sekä esittää tutkimusraportin rakenteen ja keskeiset käsitteet. Herättää lukijan kiinnostuksen aiheeseen.
Luku 2	Tieteenfilosofiset ja metodologiset kiinnitykset	Osoittaa tieteenfilosofisen perustan ja perustelee tutkimusotteen.
Luku 3	Maatilamatkailu	Taustoittaa tutkimuksen ja liittää sen kontekstiin.
Luku 4	Perheyrittäjyys	Taustoittaa tutkimuksen teoriaan ja kontekstiin sekä kuvaa analyysoivasti tutkimuksen keskeisen käsitteen, sukupolvenvaihdon.
Luku 5	Talonpoikaiset arvot	Kuvaa tutkimuksen keskeisen käsitteen, talonpoikaiset arvot ja kiinnittää tutkimuksen alaan ja aiheeseen liittyviin keskusteluihin.
Luku 6	Tutkimuksen empiirisen osan toteutus	Perustelee tapauksien valinnan, aineiston keräämisen, analyysin ja tulkinnan sekä raportoinnin. Keskustelee tutkimuksen luotettavuudesta.
Luku 7	Maatilasta matkailutilaksi - tapauksien tarkastelu	Esittää tutkimustulokset, niiden tulkinnan ja johtopäätökset sekä antaa kokonaisvaltaisen kuvan tutkimusilmiöstä.
Luku 8	Pohdinta	Tiivistää tutkimuksen keskeiset tulokset, arvioi tutkimuksen hyödynnettävyyttä ja onnistumista sekä ehdottaa uusia jatkotutkimusaiheita.

Luvussa 4 tuon esille yrittäjyyden ilmiön monikasvoisuuden ja eri mahdollisuudet lähestyä sitä. Tässä tutkimuksessa yrittäjyys ilmenee perheyrittäjyytenä ja pienyrittäjyytenä, joka on jatkunut sukupolvelta toiselle. Kuvaan tässä luvussa perheyrittäjyyteen olennaisesti kuuluvan sukupolvenvaihdon, tämän tutkimuksen tarkastelukohteen. Talonpoikaisten arvojen ohjaavuutta tarkastellaan matkailutilojen sukupolvenvaihdoksessa keskeisinä toimijoina esiintyvien luopujien ja jatkajien valintojen perustana.

Viidennessä luvussa esitän tutkimuksen näkökulman, talonpoikaiset arvot ja niiden rakentumisen laajemmassa arvokehikossa. Yrittäjyys maaseudulla ilmenee toimintaympäristössä, jota järjestävät sosiaalinen moraalinen ja kulttuuriset mallit. Talonpoikaiset arvot vaikuttavat pienyrittäjyyden ilmenemiseen ja sen kehittymiseen maaseutualueilla. Yrittäjyyden säilyminen ja kehittyminen maaseutualueilla on kansantaloudellisesti, sosiaalisesti ja aluetaloudellisesti merkittävää.

Luvusta 6 alkaen siirrytään tutkimusprosessini empiiriseen osaan. Aluksi kuvaan, miten tutkimusaineisto on kerätty, analysoitu ja tulkittu. Seuraavaksi luvussa seitsemän esitän tutkimuksen tapauksien tarinat ja raportoin tutkimuksen tulokset. Ensiksi esitän kuvailevat vastaukset tutkimuksen alakysymyksiin ja lopuksi pyrin vastaamaan tutkimuksen pääkysymykseen.

Luvussa 8 esitän tutkimuksen johtopäätökset ja avaintulokset sekä arvioin tutkimuksen hyödynnettävyyttä ja prosessin toteuttamista. Laadullisen tutkimuksen reflektointi ja luotettavuustarkastelu käsittävät koko tutkimusprosessin eivätkä kohdistu vain mittaukseen. Kuten Eskola (2003) on esittänyt, laadullisen tutkimuksen raportointitapa sisältää tutkijan pohdintaa kaikista tutkimuksen vaiheista, ei vain aineiston keräämisestä.

Tutkimusraportin yleisissä osissa käytän tieteellisessä ilmaisussa yleisesti käytettyä passiivimuotoa, mutta omista valinnoistani, tutkimuksen etenemisestä ja mielipiteistäni käytän mielestäni laadullisen tutkimuksen raporttiin paremmin sopivaa minä-muotoa, sillä laadullinen tutkimus on tutkijan valintoja ja tulkintaa sisältävä prosessi. Lisäksi hyvän laadullisen tutkimuksen raportti sisältää kertomuksen tutkijan kokemuksesta tutkimusilmiön parissa ja antaa lukijalle mahdollisuuden eläytyä tutkijan asemaan (Stake 1995, 47–48).

Tutkimuksellani on narratiivinen luonne ja se näkyy tutkimusraportissa. Tutkimus on kertomus matkailutilojen luopujien ja jatkajien elämästä, kertomus matkailutilojen kehittymisestä ja kertomus tutkijan tutkimusprosessista.

2 TUTKIMUKSEN TIETEENFILOSOFINEN JA METODOLOGINEN PERUSTA

Tässä luvussa esitän lukijalle tutkimuksen tieteenfilosofiset kiinnitykset ja perustelut metodologisille valinnoille, perustan tutkimukselleni. Koska tutkimusraportti on samalla kertomus tutkimusprosessin etenemisestä, tämän luvun tavoitteena on antaa yksityiskohtainen kuvaus tutkimuksen taustasitoumuksista. Nämä epistemologiset (tieto-opilliset) kysymykset käsittelevät tietämisen alkuperää ja luonnetta sekä tiedon muodostamista. Luvun sisältö noudattaa tutkimusprosessin etenemistä ilmiön käsitteellistämisen ja haltuun ottamisen tavoista tutkimuksen empiirisen vaiheen menetelmävalintoihin ja niiden perusteluihin.

Tieteellä tarkoitetaan luontoa, ihmistä ja yhteiskuntaa koskevien tietojen systemaattista kokonaisuutta. Tieteellisen tutkimuksen tarkoitus on kumuloida jäsentynyttä tietoa todennettavalla tavalla. Yleisesti hyväksytyt pelisäännöt siitä, miten tietoa etsitään, tekevät tieteellisestä tutkimuksesta todennettavaa. Tieteenfilosofian merkitys on metodologian ohella voimakkaasti kasvanut. Nykyaikaiseen tieteelliseen yleissivistykseen kuuluu käsitys menetelmistä ja tutkimustavoista, joilla tieteellisiä tutkimustuloksia saavutetaan. Tieteen nopean kasvun myötä tieteelliset tutkimusmenetelmät muuttuvat ja tutkimustraditiot kilpailevat keskenään, joten tieteen käyttäjältä edellytetään erilaisten tieteellisten tutkimustapojen ja tutkimuksen luonteen omaksumista. Tämä metodologisuusfilosofinen yleissivistys lisää tutkijoiden metodista valmiutta ja auttaa ymmärtämään erilaisia tieteenkäsityksiä. (Niiniluoto 1997, 13–24)

Ontologia, epistemologia, logiikka ja teleologia ovat tieteenfilosofisia peruskäsitteitä. Erityisesti ontologiset ja epistemologiset kysymykset ovat tutkimuksessa keskeisiä, joskin usein ongelmallisia. Ontologia käsittelee tutkittavaa ilmiötä, muodostaa käsityksen tutkimuskohteesta. Epistemologia käsittelee tiedon muodostamista, tietämisen alkuperää ja luonnetta. Epistemologinen kysymys on esimerkiksi se, miten perustellaan metodologisia ratkaisuja ja miten saadaan tutkittavasta ilmiöstä luotettavinta tietoa. Logiikassa käsitellään toteen näyttämisen ja todistamisen periaatteita, ja teleologia tarkastelee sitä, miksi tutkimus tehdään, miten se lisää tietoa ja mikä tarkoitus tutkimuksella on. Teleologia vastaa tutkimuksen tarkoitusta peräävään kysymykseen, kun taas meto-

dien valinta on epistemologinen kysymys. (Anttila 2000; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2001, 18) Epistemologiset suuntaukset kuitenkin vaihtelevat liiketaloustieteellisessä tutkimuksessa ja yhteys tutkimukseen jää usein irralliseksi (Kovalainen 2000).

Monistrategiset tutkimusotteet liittyvät triangulaatioon, jolla pyritään parantamaan tutkimuksen luotettavuutta. Triangulaatiosta on esitetty eri muotoja. Aineistotriangulaatiossa käytetään useita erilaisia aineistoja ja tiedonlähteitä saman ilmiön tutkimukseen. Tutkijatriangulaatio toteutuu silloin, kun kaksi tai useampi tutkija tarkastelee samaa tutkimuskohdetta. Teoriatriangulaatiossa taas tutkimusaineistoa tulkitaan usean eri teorian kautta, ja menetelmätriangulaatiossa tutkittavaa ilmiötä tutkitaan eri aineistonhankinta- ja tutkimusmenetelmillä. (Denzin 1989, 237; Eskola & Suoranta 2001, 69)

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa vallitsee teorioiden ja metodien kirjavuus. Yhteiskuntatieteelliset teoriat eivät koostu luonnontieteille tyypillisistä täsmällisistä laeista vaan väitteistä, joita ilmiöitä tarkasteltaessa on löytynyt. (Uusitalo 1995, 45–46) Yrittäjyys on merkittävä osa yhteiskuntaamme, ja sitä on tarkasteltu useista eri näkökulmista. Yrittäjyys on tutkimusalueena liiketaloustieteisiin lukeutuva mutta paljon sosiologisten ja psykologisten tieteidenalojen käsitteitä ja ilmiöitä sisältävä tutkimuskohde. Sen yhteiskunnallinen ulottuvuus lisää tutkimuksen hajanaisuutta. Varsinkin pien- ja perheyriyksissä yrittäjä itse on perheyhteisön lisäksi toimintaa liikkeellä pitävä voima, ja siten keskeinen myös yrittäjyysilmiön tutkimisessa. Kun tutkimuskohteena on ajatteleva, toimiva ja muuttuva ihminen ja hänen toimintaympäristönsä, joka muuttuu koko ajan vaikuttaen tutkimusilmiöön, on tutkimuksen kohde sinänsä haasteellinen. Yrittäjyydessä on kysymys ihmisen toteuttamasta inhimillisestä toiminnasta, johon ympäröivän yhteiskunnan vaikutukset kytkeytyvät.

Lukka (1986) on esittänyt, että tutkimusotteiden ja teorianmuodostuksen suhde on liiketaloustieteen alueella kehämäinen prosessi, jolloin tutkimuksen tietovaraston kehittyneisyys määrää kulloinkin relevantin tutkimusotteen. Tutkimusotteiden rationaalinen käyttö vaihtelee tutkittavasta ilmiöstä riippuen. Tiukka metodologinen koulukuntaisuus ei ole toivottavaa teorian kehittymisen kannalta. Pelkästään objektiiviseen näkökulmaan sitoutunut ihmistiede kohtaa suuria vaikeuksia, koska siltä jää kokonaan näkemättä hermeneutiikan korostama inhimillisen toiminnan merkitys (Sajama 1995, 59).

Tutkimusstrategiaan vaikuttavat tutkittavan ilmiön teoreettiset asetelmat sekä tutkittava ilmiö itse ja sen jäsentymisen tai jäsentymättömyys. Eri näkökulmien ja lähestymistapojen vaihdellessa ei mikään yksittäinen menetelmä nouse ainoaksi oikeaksi, vaan käyttökelpoisia ratkaisuja on useita. Tarvitaan erilaisia menetelmiä ja lähestymistapoja erilaisten tutkimuskysymysten ratkaisemiseksi. Tutkijan tehtäväksi jää valita tutkimuskysymykseen mielestään sopivin ratkaisu. Tämän valinnan pohjaksi tarvitaan tieteenfilosofista ja metodologista tietämystä.

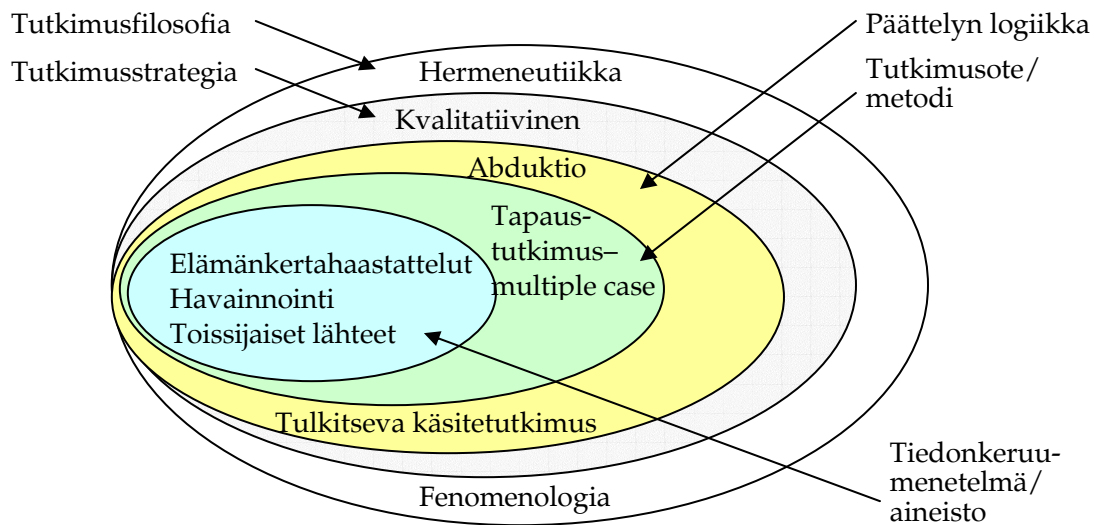
Tämä tutkimus asemoituu tieteenfilosofisessa kentässä fenomenologian ja hermeneutiikan osa-alueisiin. Tieteenfilosofisessa keskustelussa asetetaan usein vastakkain positivistinen ja fenomenologinen tutkimus. Positivistisen tieteen

metodi on selittävä ja sen tehtävä on tutkia toistuvia, lähinnä luonnonlakien alaisuuteen liittyvän todellisuuden ilmiöitä. Fenomenologia pohjaa juurensa hermeneuttiseen eli hengentieteelliseen tieteenperinteeseen (mm. Gadamer 1977) ja sen metodi on ymmärtävä ja tulkitseva. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusperinne on osa laajempaa hermeneuttista perinnettä, jonka erityispiirteinä on ihmisen ja hänen elämismaailmansa asettaminen tutkimuksen kohteeksi (Varto 1992). Hermeneutiikka korostaa tosiasioiden ja arvojen eli kokemuksen ja merkityksen välistä yhteyttä. Nämä pääsuuntaukset, fenomenologia ja positivismi, liitetään usein keskusteluun kvantitatiivisesta ja kvalitatiivisesta tutkimuksesta. Tätä vastakkainasettelua ja laadullisen ja määrällisen tutkimuksen työnjakoa on metodologisessa kirjallisuudessa käsitelty laajasti ja arvioitu kriittisesti (mm. Töttö 2000).

Hermeneuttinen filosofia tutkii ihmistä koskevan tiedon erityisluonnetta. Tämän suuntauksen mukaan ihmisen tutkimisessa ei riitä vain ulkoinen kuvailu, vaan on ymmärrettävä tutkittavan kohteen lisäksi tämän elinympäristöä ja aikakautta. Hermeneutiikka on luonteeltaan kehämäisesti etenevää. Tämä hermeneuttinen kehä (Siljander 1988; Starrin, Larsson, Dahlgren & Styrborn 1991; Tamminen 1993; Anttila 2000) lähtee tietyistä lähtökohdista ja palaa takaisin niiden oivaltamiseen ja ymmärtämiseen. Hermeneuttinen kehä kuvaa paitsi tulkinnan periaatetta myös tutkijan inhimillisen ymmärtämisen etenemistä. Hermeneutiikan lähtökohtana toimii esiymmärrys, joka syventyy hermeneuttisessa kehässä teorian ja empirian välisen vuoropuhelun kautta. Hermeneuttisessa tutkimusotteessa ymmärretään, että kaikki inhimillinen käyttäytyminen on kulttuurisidonnaista ja riippuvaista tietystä geneettisten ominaisuuksien yhdistelmästä. Käyttäytyminen on selitettävissä joko kausaalisten syiden tai tarkoituksellisten aikomusten kautta. (Näsi & Saarikorpi 1983, 30–32)

Hermeneuttisen näkemyksen mukaan tutkijalla voi olla ymmärrystä ja esiymmärrystä. Esiymmärryksen lähteitä ovat henkilökohtaiset kokemukset ja eri lähteistä hankitut tiedot. Esiymmärrystä luodaan myös toisten kokemuksia kuulemalla ja analysoimalla. (Gummesson 1991, 58) Tamminen (1993, 87) kuvaa tätä esiymmärrystä tulkintapotentialiksi, tutkijan kognitiiviseksi tietorakenteeksi ja siksi vaihtoehtoisten tulkintojen joukoksi, jonka hän voi kehittää saamastaan materiaalista. Ymmärryksen kehittyminen on prosessi, joka pohjaa esiymmärrykseen. Ymmärrys vaatii esiymmärrystä ja osien ymmärtäminen kokonaisuuden ymmärtämistä (Gummesson 1991, 61).

Seuraava kuvio (kuvio 2) selventää tämän fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusfilosofian alueelle sijoittuvan empiirisen tutkimuksen rakentumista. Kuvioista ilmenevät myös seuraavana käsiteltävät tieteenfilosofiset ja metodologiset valinnat ja ratkaisut sekä niiden sijoittuminen tieteenfilosofisessa kentässä.

KUVIO 2 Tutkimuksen metodologiset valinnat (mukailtu Saunders, Lewis & Thornhill 2000)

Empiirisen tutkimukseni strategia on kvalitatiivinen. Tutkimuksen päättelyn logiikkana käytetään abduktiivista päättelyä. Esiymmärryksen syventäjänä ja abduktiivisen ajattelun mukaisen johtoajatuksen rakentajana olen käyttänyt teoreettis-käsitteellistä tulkitsevaa tutkimusta. Tutkimukseni on tapaus tutkimus, jonka aineiston pääasiallinen keräysmenetelmä on elämäkertahaastattelu. Seuraavissa luvuissa esitän lyhyesti tutkimuksessani tehdyt valinnat ja perustellut valinnoille.

2.1 Kvalitatiivinen tutkimusstrategia

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus pyrkii kuvaamaan todellista elämää mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Usein laadullisen tutkimuksen avulla pyritään kuvaamaan tai selittämään jotakin ilmiötä tai löytämään ja paljastamaan tosiasioita. Kvalitatiivisen tutkimuksen tekijät käyttävät lukuisia metodologisia termejä, joiden tarkoituksena on kuvata joko metodologista koulukuntaa, tutkimuksen lähestymistapaa tai aineiston keruumenetelmää. (Tesch 1990, 58; Dey 1996, 2)

Kvalitatiivinen tutkimusperinne on kehittynyt yhdessä sosiaalitieteiden kanssa 1800-luvun loppupuolelta alkaen. Erityisesti se on kehittynyt 1900-luvun puolivälin jälkeen. (Tesch 1990, 9; Flick 1999) Eskola (1994) kuvaa artikkelissaan laadullisten tutkimusmenetelmien jalkautumista ja paradigman muutosta sosiaalitieteissä modernista postmoderniin suuntaan. Myös Alasuutari (1994b) puhuu postmodernista yhteiskuntatieteestä, joka painottaa ymmärtämistä selittämisen sijaan.

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että se on luonteeltaan kokonaisvaltaista, kontekstuaalista tiedon hankintaa, ja empiirinen aineisto kootaan

todellisista tilanteista ja usein ihmistä tiedon keruun kohteena käyttäen. Tutkimus sijoitetaan yhteiskunnalliseen yhteyteen. (Stake 1995, 47–48; Denzin & Lincoln 2003, 3–18) Laadullinen tutkimus on lähestymistapa, jonka metodit pohjautuvat kirjoitetun tai puhutun tekstin keräykseen ja analysointiin. Koska kvalitatiivinen aineisto on usein sanallista, myös sen käsittely ja analysointi on sanallista. (Alasuutari 1994b; Stake 1995, 47–48)

Laadullinen tutkimus ymmärretään usein pehmeämpänä menetelmänä, ja sitä on pidetty vähemmän tieteellisenä kuin tilastollisia menetelmiä (Grönfors 1985; Eskola & Suoranta 2001, 13). Laadullisen tutkimuksen kehittäjät ovat halunneet hylätä luonnontieteellisen tutkimuksen mallin, jossa hypoteeseja testataan. Testaamisen sijaan laadullisessa tutkimuksessa pyritään muodostamaan hypoteeseja ja ymmärtämään tutkimusalueella ilmeneviä monimutkaisia ja monitahoisia suhteita. (Stake 1995, 37)

Tämän vuoksi laadullisen tutkimuksen lähtökohta ei voi olla teorian tai hypoteesien testaaminen vaan syvälinen ilmiön tarkastelu. Laadullisen aineiston hankintatavat poikkeavat kvantitatiivisista analyyseista, sillä ne painottuvat haastatteluihin ja havainnointiin. Teoria kuitenkin ohjaa tutkijaa uuden tiedon etsinnässä samalla, kun se jäsentää ja systematisoi kerättyä tietoa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan asema on keskeinen. (Eskola & Suoranta 2001, 15–24)

Laadullisen tutkimuksen erottavat määrällisestä tutkimuksesta aineistonkeruumenetelmät, tutkittavien näkökulma, harkinnanvarainen otanta, aineiston laadullis-induktiivinen analyysi, hypoteesittomuus, tutkimuksen tyylilaji, tulosten esitystapa, tutkijan asema ja narratiivisuus. Aineiston keruu, analyysi, tulkinta ja raportointi elävät rinnakkain koko tutkimusprosessin ajan. (Eskola & Suoranta 2001, 16) Kenttätyön tavoitteena laadullisessa tutkimuksessa on päästä läheiseen kosketukseen tutkittavien kanssa. Se edellyttää tutkijalta enemmän mieltymystä sanojen tulkintaan ja mielikuviin kuin numeroihin. Tarkoituksena on katsella tutkittavaa ilmiötä informanttien silmin. (Eskola & Suoranta 2001, 15–24; Silverman 2000, 8)

Starrin ym. (1991, 16) ovat useiden muiden tutkijoiden ohella kuvanneet tutkimusaineiston, teorian ja todellisuuden välistä yhteyttä kolmiolla, jossa näillä tutkimuksen elementeillä on kiinteä yhteys. Tämä yhteys on erityisen tärkeä laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston ja teorian välillä. Tutkimusta tehdessään tutkija kulkee teorian ja empirian välillä saavuttaakseen syvällisimmän ymmärryksen.

Silverman (2000, 12) on kiinnittänyt huomiota siihen, että käytettyjen metodien tulee olla sopivia tutkimuskysymyksen luonteen kanssa, ja siihen, vastaako metodin herkkyyks tutkimuskysymyksen tarvetta ja luonnetta. Tämän tutkimuksen tutkimuskysymys on luonteeltaan sellainen, että sitä on vaikea lähestyä kvantitatiivisin menetelmin. Esimerkiksi lomaketutkimus ei ole riittävän herkkä ja avoin käytettäväksi kaikkien tämän tutkimuksen tutkimuskysymysten vastauksien etsimiseen. Siksi kvalitatiivinen lähestymistapa on perusteltu.

2.2 Käsitetutkimus

Inhimillinen tieto edellyttää tiedon kohteen käsitteellistämistä (Sajama 1995, 36). Tieteellis-teoreettisessa käsiteanalyysissä tarkastellaan käsitteitä ja niiden yhteyksiä. Käsiteanalyysin tarkoituksena on löytää ja selventää ajattelun välineitä, yksittäisiä käsitteitä, käsitejärjestelmiä tai teorioita, ja sen painotus voi vaihdella käsitteiden merkitysten tulkintaan. (Tamminen 1993, 145) Tieteellisten teorioiden rakenteen ja päämäärien selittäminen on yksi tieteenfilosofian keskeisimmistä tehtävistä. (Niiniluoto 1997, 192–194)

Käsiteanalyttinen tutkimus on tavanomainen, paljon käytetty teoreettinen menetelmä, joka kohdistuu jonkin tieteen- tai tutkimusalan keskeiseen käsitteistöön (Uusitalo 1995, 60–61). Käsiteanalyttinen tutkimus on muille tutkimusmenetelmille sekä rinnakkainen että päällekkäinen. Usein sitä käytetään apuvälineenä muissa tutkimusotteissa. Käsiteanalyysi voidaan ymmärtää myös erillisenä tutkimusotteena, jolle on tyypillistä perinteinen päättelyn metodi (Takala & Lämsä 2001). Näsi (1983) tutki käsiteanalyysiä filosofiselta kannalta eikä pitänyt sitä varsinaisena tutkimusotteena. Hänen määrittelynsä mukaan käsiteanalyttinen tutkimus on tietyn erityistieteen filosofista pohdintaa tai filosofisen metodin soveltamista erityistieteen perusteisiin. (Näsi 1980; Näsi 1983, 39)

Takala ja Lämsä (2001) ovat jaotelleet käsitetutkimuksen kahteen päähaaraan, joita ovat perinteinen käsiteanalyysi ja tulkitseva käsitetutkimus. Pääsuuntauksien merkittävin ero on siinä, että perinteinen käsiteanalyysi painottaa käsitteiden sisältöä ja hierarkkisuutta. Tulkitseva käsitetutkimus painottaa käsitteiden kontekstisidonnaisuutta ja merkityksien selvittämistä ilmiön esiintymistä tutkivassa kontekstissa ja toteuttaa käsitetutkimukselle tyypillisen teorian ja havaintojen vuorovaikutteisen hermeneuttisen kehän. Prosessia on mahdollista kuvata myös eläytyväksi ymmärtämiseksi. Tulkitsevan käsitetutkimuksen perusajatus edellyttää hermeneuttisen ajatuksen mukaan esiymmärrystä tutkimusalueesta.

Käsiteanalyttisen tutkimuksen tekemisessä aikaisempi doktriini yhdistyy tutkijan ajatteluun. Näsi (1980) on todennut, että käsiteanalyttisen tutkimuksen perusta on aikaisempien tieteen tekijöiden ajattelu ja toisaalta se, mitä reaalimaailma on tai miten se tutkijalle ajattelun avulla näyttäytyy. (Näsi 1980) Koska kirjalliset lähteet ovat olennainen osa käsitetutkimusta, voidaan sitä nimittää myös kirjoituspöytä tutkimukseksi (Lukka 1986, 136).

Teoreettinen määritelmä paikantaa ilmiön teorian maailmaan, kun taas operationaalinen määritelmä kytkee reaalimaailman ja teorian maailman toisiinsa. Operationaalisen määritelmän tulisi Uusitalon (1995) mielestä vastata mahdollisimman hyvin teoreettista määritelmää. Silloin teoreettisen maailman ja reaalimaailman vastaavuus on suuri ja havainnoilla on kantavuutta teoriaan nähden. (Uusitalo 1995) Käsitteet voidaan määritellä käsiteanalyysissä nominaalimääritelmiksi, reaalimääritelmiksi sekä denotaatiomääritelmiksi. Nominaalimääritelmään perustuva käsite määritellään toisen käsitteen avulla, kun taas reaalimääritelmässä käsitteen tunnusomaiset piirteet tuodaan esille. Kun

osoitetaan yksi tai useampi esimerkki käsitteen alaan kuuluvista tapauksista, on kysymyksessä denotaatiomääritelmä. (Varto 1992, 114)

Sosiologit käyttävät neljää määritelmätyyppiä: nominaalimääritelmä (nominal definition), reaalinmääritelmä (real definition), operationaalinen määritelmä (operational definition) ja herkkyysmääritelmä (sensitizing definition). Nominaalimääritelmä kuvaa käsitettä toisella käsitteellä tai symbolilla. Reaalimääritelmässä symbolisen tai kielellisen tason lisäksi kuvataan käsitettä niiden elementtien avulla, jotka ovat sen muodostaneet. Operationaalinen määritelmä yhdistää käsitteen tutkimusprosessiin, ja kertoo, millä mittareilla tutkimuksessa esiintyvää ilmiötä on tarkoitus mitata. Herkkyysmääritelmä sisältää ennusteen ja yhdistää käsitteen sosiaaliseen käyttäytymiseen. Se herkistää tai osoittaa tapahtuman luokat, joihin tutkijan on syytä kohdistaa aktiivisuutensa. Kriittisistä käsitteistä tarvitaan tiukempia operationaalisia määritelmiä ja reaalinmääritelmiä ennen kenttättyövaihetta. (Denzin 1989, 56–57)

Käsitteet ovat monimerkityksisiä, muuttuvia sekä sosiaalisesti ja kulttuurisesti konstruoitavia. Tutkijan kyky tulkita on tärkeää tutkimuksen lopputuloksen kannalta. Tulkinnasta ilmenevät tutkijapotentialiaali ja lukeneisuus. Sen lisäksi, että merkitykset muuttuvat tarkastelunäkökulman ja kontekstin mukaan, on tulkitsijan kyky tehdä tulkintoja kontekstissa ilmenevistä merkityksistä muuttuva ja olennainen osa käsitetutkimuksen prosessia ja luotettavuutta. (Takala & Lämsä 2001)

Varsinaisena tutkimusmenetelmänä käsiteanalyttisessä tutkimuksessa on ajattelu. Koska ajatteluprosessia ei voi formalisoida tietyn luotettavan kaavan mukaiseksi, täytyy käsitetutkimuksessa käyttää pohdintaa, keksimistä ja luovuutta. Keskeisiä ovat käsitteiden valinta ja niiden sisältöanalyysi. Siksi on tärkeää, että tutkimuksen keskeisimmät käsitteet määritellään tutkimusraportissa. (Huuskonen 1992b) Tässä tutkimuksessa tulkitsevaa käsitetutkimusta on käytetty esiymmärryksen syventämisen lisäksi konstruoimaan viitekehystä, muodostamaan tutkimuksen kannalta keskeisten käsitteiden määritelmiä ja rakentamaan abduktiivisen päättelyn tarvitsemää johtoajatusta.

2.3 Abduktiivinen päättely

Yin (1994) on erottanut kaksi vastakkaista lähestymistapaa laadulliseen aineistoon. Ensimmäisessä käytetään teoreettista tai kuvailevaa viitekehystä ja toisessa aineistoa tutkitaan ilman etukäteen rakennettua viitekehystä. Kysymys on tieteenfilosofian peruskäsitteestä, päättelyn logiikasta. Metodologisessa kirjallisuudessa on esitetty kolme erilaista päättelyn lajia: deduktiivinen, induktiivinen ja abduktiivinen päättely. (Uusitalo 1995; Niiniluoto 1997; Anttila 2000; Kyrö 2003) Deduktiivinen metodi tarkoittaa käytännön ilmiössä esiintyvien piirteiden kuvaamista teorian ja siihen pohjautuvien hypoteesien valossa ja se yhdistetään tavallisesti positivistiseen tiedonkäsitykseen. Induktiivinen päättely lähtee liikkeelle aineistosta ja sitä pidetään laadullisen tutkimuksen logiikkana.

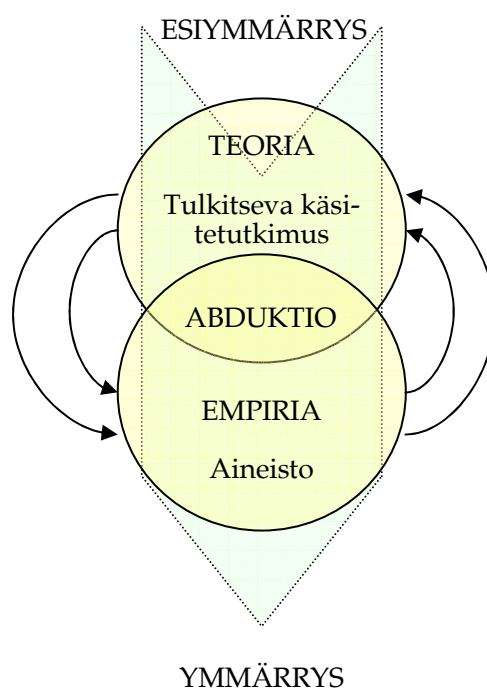
Induktiivinen päättely etenee käytännön ilmiöstä ja havainnoista yleiselle tasolle eli empiriasta teoriaan. Kolmantena logiikkana on esitetty abduktiivinen päättely, joka sijoittuu edellä mainittujen lajien välimaastoon. Sen mukaan uusi teorianmuodostus vaatii tuekseen johtoajatuksen, jolloin tutkimusaineiston havainnoissa voidaan keskittyä joihinkin seikkoihin. Johtoajatus voi olla empiriisiin havaintoihin perustuva käsitys (abduktiivis-induktiivinen päättely), tarkalleen määrätty hypoteesi tai jopa pitkälle viety teoreettinen malli (abduktiivisdeduktiivinen päättely), joka ohjaa tutkijan valintoja ja tiedon etsintää. (Kyrö 2003, 74; ks. myös Alasuutari 1994b; Anttila 2000; Eskola & Suoranta 2001) Myös Grönfors (1985) toteaa, että uudet tieteelliset löydöt ja uuden teorian muodostus mahdollistuvat silloin, kun havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus (guiding principle).

Hermeneutikot korostavat sitä, että kvalitatiivinen tutkimus on orientoitunutta, koska tulkinta tapahtuu valitusta näkökulmasta. Siten teoriaan pohjautuvan johtoajatuksen käyttö tutkimuksen ajattelun apuna lähestyy orientoitunutta kvalitatiivista tutkimusta. Sen lähtökohtana on, että teoreettiset tai ideologiset näkökulmat esitetään selkeästi sekä määritetään keskeisimmät käsitteet ja se, miten löytöjä aiotaan tulkita. (Patton 1990, 85–87)

Abduktiivinen päättely on siis ajatteluprosessin systematisointia ja tutkijan kiinnostuksen kohdistamista johtoajatuksen mukaisesti tärkeiksi oletettuihin seikkoihin. Kun tarkastellaan erilaisia päättelyn lajeja ja niistä johdettuja rakenteita, löytyy niistä kaikista abduktion luonteista päättelyä. Peircen loogisen päättelyn järjestelmään pohjautuen Kyrö (2003, 75) on esittänyt, että tutkimuksen eri vaiheissa tarvitaan kaikkia kolmea päättelyn lajia. (ks. myös Peirce 2001)

Abduktiiviseen päättelyyn kuuluvan johtoajatuksen rakentuminen tapahtuu teorian ja empirian vuoropuheluna, joka muodostuu hermeneuttiseksi kehäksi lisäten ymmärrystä tutkimuksen jokaisen osan ja tason toistamisella. Siljanderin (1988) mukaan hermeneuttinen kehä sisältää kolme keskeistä periaatetta. Ensiksi tutkijan oma esiymmärrys on ymmärryksen lähtökohta ja tulkintaprosessilla ei ole absoluuttista lähtökohtaa. Tulkinnan edetessä uusi ymmärrys muovautuu, koska tutkijan esiymmärrys muuttuu ja vaikuttaa uusiin tulkintoihin. Toiseksi ymmärrys syntyy vain tutkittavien yksittäisten osien ja kokonaisuuden välisen vuoropuhelun kautta, kuten myös Gummesson (1991) on ehdottanut. Mitä paremmin ymmärretään eri osia, niiden merkitystä ja vaikutusta kokonaisuuteen, sitä paremmin ymmärretään kokonaisuutta. Kolmantena periaatteena Siljander (1988) ehdottaa, että hermeneuttinen kehä on sulkeutumaton kehämäinen prosessi, jolla ei ole absoluuttista päätepistettä.

Tässä tutkimuksessa teorian ja empirian vuoropuhelu saa kaksoismerkityksen. Johtoajatuksen muodostuminen vaatii teorian ja empirian keskustelua. Samoin sitä vaatii hermeneuttinen tutkimusfilosofia. Tämän tutkimuksen abduktion asemaa hermeneuttisessa kehässä voidaan kuvata seuraavasti (kuvio 3):

KUVIO 3 Abduktiivisen päättelyn logiikka

Hermeneuttisen ajattelun mukaan tämä tutkimus on vuorovaikutteinen prosessi, jossa teoria ja empiria keskustelevat ja syventävät tutkijan esiyymmärrystä. Teoriasta muodostettu johtoajatus, joka abduktiivisen päättelyn logiikan mukaisesti rakentuu tässä vuoropuhelussa, ohjaa tutkimuksen aineiston hankintaa, analyysiä ja tulkintaa. Tämän prosessin tuloksena päädytään tutkimuksen johtopäätöksiin.

2.4 Tapaustutkimus

Yin (1994) määrittelee tapaustutkimuksen (case study) empiiriseksi tutkimukseksi, joka lähestyy jotakin tiettyä nykyistä tapahtumaa tai toimintaa tietyssä rajatussa kohderyhmässä luonnollisessa ympäristössä ja joka käyttää hyväkseen monenlaista aineistoa. Tapaustutkimus ei sido tutkijaa kvantitatiiviseen tai kvalitatiiviseen koulukuntaan, vaan tapaustutkimusta voidaan tehdä molemmilla menetelmillä. Tapaustutkimus on esimerkki fenomenologisesta metodologiasta ja on jonkin kiinnostavan ilmiön yksittäisen tapauksen laaja tutkimus (Hussey & Hussey 1997, 65). Tarkoituksena on tutkia syvällisesti tiettyä sosiaalista kohdetta. Tapaustutkimus on hyödyllinen haluttaessa hyvää taustatietoa tai kuvataessa ilmiötä, koska se nostaa esille oleellisia tekijöitä, prosesseja ja vuorovaikutussuhteita. (Yin 1994)

Laadullinen tutkimus on tyypillisesti tapaustutkimusta. Tapaustutkimus on yleensä kuvailevaa tutkimusta, joka antaa yksityiskohtaista ja syvällistä tie-

toa tietystä yksittäisestä tapauksesta tai pienestä tapausten joukosta. Yksittäistapausta tutkitaan suhteessa ympäristöönsä. Tapaustutkimuksen kohteena on yksilö, ryhmä, yhteisö tai prosessi, ja aineisto kerätään usein useita menetelmiä käyttämällä (triangulaatio). Tapaustutkimus on tavallisesti kenttätutkimusta (field study, field-work), jossa pyritään selvittämään ilmiön näkyvimmit käyttäytymismuodot, tapahtumat ja uskomukset. (Yin 1994) Selittäminen edistää ymmärrystä, ja ymmärtäminen kuvataan joskus myös selittämiseksi. Ne eivät kuitenkaan ole epistemologisesti sama asia. Tapaustutkimuksessa tämä ero on tärkeää, koska selittämisessä etsitään suhteiden syitä ja seurauksia, mutta ymmärtämisessä kyse on ihmisen kokemuksen ymmärtämisestä. (Stake 1995, 38) Myös Eisenhardt (1989) pitää tapaustutkimusta tutkimusmenetelmänä, joka keskittyy jonkin tapauksessa ilmenevän ilmiön ymmärtämiseen.

Tapaustutkimukseksi voidaan lukea vertaileva tutkimus, joka on kuulunut olennaisena osana yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen 1800-luvulta lähtien. Usein muutaman tapauksen vertaileva tutkimus on tutkimustulosten kannalta rikkaampaa kuin yhden tapauksen tutkiminen. (Uusitalo 1995, 77) Myös Yinin (1994) mukaan tutkimus on luonteeltaan tapaustutkimus, vaikka yksi tapaus sisältäisi useampia alayksiköitä. Yin (1994, 39) erottelee yhden tapauksen tapaustutkimuksen (single-case) ja monen tapauksen tapaustutkimuksen (multiple-case). Tästä typologiasta käy ilmi kaksi tutkimuskohteen ominaisuutta: tutkitaanko yhtä vai useampaa tapausta, ja onko tapauksissa alayksiköitä vai ei. Alayksiköitä sisältävä tapaustutkimus vastaa kritiikkiin tutkimuksen yleistettävyydestä. Yinin (1994) mukaan tapaustutkimuksen toistologiikka on tiedon kasvattamista, joka yksittäistapauksia kerryttämällä parantaa yleiskelpoisuutta ja yleispätevyyttä.

Tapaustutkimusta voidaan arvostella siksi, että tulosten yleistettävyyttä ei voi perustella määrällisin kriteerein. Tapaustutkimusta on myös laajasti kritisoitu luottamuksesta niin sanottuun maalaisjärkeen eikä tilastollisten menetelmien osoittamiin lukuihin. Tutkimusilmiö tapahtuu kuitenkin samassa sosiaalisessa todellisuudessa, josta aineisto on kerätty ja jonka aktiivinen osa informantit ovat. (Hamel 1991, 31) Tapaustutkimuksen etuna on mahdollisuus saada kokonaisvaltainen ja syvälinen näkökulma tutkittavaan ilmiöön (Gummesson 1991; Lukka & Kasanen 1993). Kytkemällä tutkimuksen tulokset taloudellisesti tärkeisiin aiheisiin ja osoittamalla, miten saatuja tuloksia voidaan käyttää teorian tai käytännön kehittämisessä, voidaan tapaustutkimuksen asemaa ja arvostusta parantaa (Lukka & Kasanen 1993).

Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillinen harkinnanvarainen otanta toteutuu tapaustutkimuksessa, kun tutkimuksen kohteeksi otetaan vain yksi tai muutama tapaus. Tapaustutkimus sopii parhaiten tutkimuksiin, joissa tutkijan vaikutus on vähäinen. Erityisen hyvin tapaustutkimus sopii menetelmäksi, kun tutkimuksessa on asetettu miksi ja miten -kysymyksiä, jotka kohdistuvat nykyhetken ilmiöihin jossakin tosielämään pohjautuvassa kontekstissa. (Yin 1994) Tapaustutkimukset vaihtelevat luonteeltaan, mutta yksi päätyypeistä on tapaus, jossa yritetään johtaa yleisiä johtopäätöksiä rajoitetusta tapausjoukosta (Gummesson 1991, 74). Tapaustutkimus soveltuu yleensä kaikkeen sellaiseen tutki-

mukseen, jossa tutkimuskohteen rajausta voidaan suorittaa joko kategorisesti, funktionaalisesti tai tiettyyn tilanteeseen rajautuen. Kategorinen rajausta toteutuu, kun tutkimuksen kohteeksi voidaan rajata jokin reaali maailmassa oleva fyysinen yksikkö tai yksikköjen joukko. Funktionaalinen rajausta on kysymyksessä silloin, kun erotetaan tietty toiminnallinen kokonaisuus, prosessi, tapahtuma tai tapahtumasarja. (Laitinen 1998, 20)

Tapaustutkimus on yleistä useilla tieteenaloilla. Mikäli halutaan ymmärtää ja kuvata monimutkaisia sosiaalisia ilmiöitä, voi tapaustutkimuksen avulla päästä syvällisempään analyysiin (Yin 1994). Eisenhardt (1989, 548) pitää tapaustutkimusta soveliaana teorianrakennuksen menetelmänä, koska se antaa mahdollisuuden toistoon ja laaja-alaiseen tarkasteluun. Tämä koskee varsinkin alueita, joilla ilmiöistä tiedetään vähän tai nykyisillä näkökulmilla arvioidaan olevan vain vähän empiiristä pohjaa, tai alueilla, joilla nykykäsitykset ovat ristiriidassa toistensa tai käytännön kanssa.

2.5 Elämäntarina tutkimusaineistona

Kvalitatiivista tapaustutkimusta voidaan toteuttaa myös narratiivisin menetelmin. Sosiologisen elämäkertatutkimuksen klassikkona pidetään teosta *The Polish peasant in Europe and America* (Thomas & Znaniecki 1918–1920). Viime vuosikymmeninä narratiiviset rakenteet ja elämäntarinat ovat lisääntyneet varsinkin sosiaalitieteiden alueella (Lieblich, Tuval-Mashiach & Zilber 1998, 1). Tarinamuoto tutkimuksen aineistona tai kohteena on tullut sosiaalitieteelliseen tutkimukseen laadullisen tutkimuksen mukana (Hänninen 1994). Narratiivisuus on ihmiselle tyypillinen tapa esittää ja jäsentää kokemuksiaan ja todellisuuttaan. Vaikka narratiivisuuden voi nähdä juonellisuuden näkökulmasta aineiston analyysissä, voi sen nähdä myös laadullista tutkimusta luonnehtivana ominaisuutena, joka kertoo sekä tutkijan käyttämästä aineistosta että tutkimuksen tekijästä. (Eskola & Suoranta 2001, 24)

Omaelämäkerrallisuus tutkimuksen käytäntönä, aineistona ja tutkimuksen kohteena on saavuttanut pysyvän aseman suomalaisen sosiaalitieteellisen tutkimuksen piirissä. Eri tavoin narratiivisuuteen liittyvät tutkimusnäkökulmat ovat olleet keskeisiä ja elämäkerrallinen näkökulma tutkimusaineistojen koostumisen eräänä olennaisena osana on korostunut. Kasvava kiinnostus on lisännyt teorioita, tutkijoita ja teoksia siinä määrin, että eri ideoiden kehittymistä on vaikea identifioida. (Vilkko 1997, 49)

Narratiivisen tapaustutkimuksen näkökulmasta tapaus voi siis olla yhden henkilön elämäkerta, yhden yksikön tapahtumakokonaisuus, yhden yhteisön historiallinen kehitys tai jokin muu yksilötason, yhteisötason tai organisaation kehityksen kulku (mm. Roos 1987). Näitä kertomuksia voidaan kutsua narratiiviksi. Narratiivinen selitys on kontekstuaalinen ja etsii eri asioiden välisiä yhteyksiä. Narratiivin tulkinta perustuu kokonaisuuksien ymmärtämiseen osien

yhdistämisen kautta. Kun elämäntarinoita tutkitaan faktisesta näkökulmasta, niitä pidetään todisteina tutkimusaiheesta (Alasuutari 1994b, 106).

Toisiaan lähellä oleviin biografisiin menetelmiin liittyy monenlaisia käsitteitä. Denzin (1989, 188) on esittänyt kuusitoista erilaista käsitettä, jotka eri yhteydessä ja eri tutkijoiden käyttäminä ovat osittain päällekkäisiä tai erimerkityksellisiä. Vaikka käsitteitä on runsaasti, on syytä tehdä ero ainakin kahden elämäkerrallisen käsitteen välille: "life history" ja "life story". Elämänhistoria (life history), jota kutsutaan myös henkilökohtaiseksi historiaksi (personal history), on puhuttuun keskusteluun ja haastatteluun pohjautuva, kirjoitettuun muotoon muutettu kokonaisuus ihmisen elämästä, ja se perustuu dokumenttiaineistoon ja historiallisiin tosiasioihin. Elämäntarina (life story) on ihmisen suullinen tai kirjoitettu kertomus elämästään tai sen merkityksellisistä osista. (Denzin 1989, 185) Molemmat voivat olla omaelämäkertoja tai toisen henkilön tuottamia (Antikainen & Komonen 2003).

Elämänhistoria ja elämäntarina ovat pohjana useille biografisille käsitteille, jotka pohjautuvat ihmisen elämään ja sen kerrontaan. Biografian erottaa kertomuksesta se, että biografia on historia ihmisen elämästä, mutta kertomus on fiktiota, jota ei tule kuitenkaan nähdä vastakohtana totuudelle. Hyvä etnografia on "true fiction". Narratiivisessa kertomuksessa näkyy itsenäisenä erotettavien tapahtumien järjestys ja kuvaus. (Denzin 1989, 184–185)

Narratologian ja omaelämäkerran yhdistelmä assosioituu helposti kirjallisuuden tutkimukseen, mutta sosiaalitutkimuksen yhteydessä sillä on laajempi merkitys. Kirjallisuuteen luettavien omaelämäkertojen lisäksi sosiaalitieteet ovat hyödyntäneet ennen kaikkea tutkijan ja kertojan vuorovaikutuksessa syntyneitä elämäntarinoita. Nämä molemmat omaelämäkerran muodot ovat saman lajityypin alamuotoja. Sosiaalitieteilijät pitävät tutkijan myötävaikutuksella, haastatellen tai kirjoituskilpailun tuloksena, syntyneitä elämäntarinoita usein parempina aineistoina kuin kirjallisuuden elämäkertoja siksi, että ne tavoittavat hyvin tavallisen ihmisen elämän. (Vilkko 1997, 90–91)

Elämäntapahtumien käsittelyssä yksilö ilmaisee itseään ja häntä ympäröivää yhteiskuntaa jäsentämällä ja järjestämällä elämänkulkunsa tapahtumia. Elämäntarinan kertominen on osa elämän vaiheiden ja tapahtumien arviointia ja peilaamista nykyhetkeen. Elämäntarinaa kerrottaessa suhteutuu toisiinsa kaksi dimensiota: vertikaalinen, eli elämää ajallisena jatkumona kuvaava suunta, ja horisontaalinen, elämää tapahtumien joukkona kuvaava suunta. Omaelämäkertatutkimuksessa on pohdittu paljon näiden linjojen leikkauspistettä, jossa elämäkerta saa suullisen tai kirjallisen ilmiänsun. (Vilkko 1997, 77–78)

Elämäntarinat ovat yksi tapa hankkia yrittäjyyteen liittyvän tapaustutkimuksen aineistoa (mm. Katila 2000; Hytti 2003). Omaelämäkerran varaan tai omaan elämään kohdentuvat tutkimusotteet keskittyvät pääsääntöisesti yhteen tai muutamaaan tapaukseen (Vilkko 1997, 29). Perheyrittäjien elämäkerrassa henkilökohtainen kertomus kietoutuu toimintaympäristöön ja tuo tarkasteluun myös perheen vaikutuksen. Haastateltua elämäkerta sanotaan elämäntarinaksi. Hyvärinen (1994, 46) on kuvannut menetelmää narratiiviseksi haastatteluksi. Elämäntarina ei koostu kaikista menneisyyden tapahtumista vaan niis-

tä, jotka haastateltava on kokenut merkityksellisiksi. Elämäkertametodi sopii tutkimukseen silloin, kun aihe vaatii syvällistä ja usein tunteisiin pohjautuvaa tietoa, jota ei ole helposti saatavissa esimerkiksi teemahaastatteluilla. Kertomusten sisällöissä on kysymys inhimillisen toiminnan kuvaamisesta, ja siitä voidaan erottaa tapahtuman tausta, itse tapahtuma tai tapahtumasarja ja kertojan oma arviointi tapahtuneesta. (Apo 1992)

Narratiivisin keinoin on mahdollista nähdä, kuinka kertojat painottavat asioita, erilaisia tunteita, tapahtumia ja toimintoja elämässään ja kokemuksessaan. Tutkija ei voi itse osallistua tutkittavien kokemukseen, vaan hän analysoi sitä, miten valittu lähestymistapa houkuttelee esiin tarinan aitouden, todenperäisyyden ja tutkittavat ilmiöt (Riessman 1993). Narratiivinen lähestyminen laajentaa perinteistä yrittäjyystutkimuksen teoriaa ja auttaa tutkijaa ymmärtämään syvällisemmin yrittäjyyttä (Johansson 2001).

Elämäntarinahaastattelu antaa tutkimuksen aineistolle tiettyjä etuja. Kvalitatiivisessa haastattelussa haastateltavat ovat usein informantteja, jotka ovat tietoisia tutkimuksen tavoitteista. Sillä voi olla vaikutusta annettavaan informaatioon. Teemahaastattelu vaatii myös, että käsiteltävät teemat on suunniteltava ennen haastattelua, joten se rajaa aineiston hankintaa ja kaventaa informantin mahdollisuutta tuoda esille uusia asioita. Haastattelussa käsitellyt teemat voivat ohjata tutkimuksen kohteen käsityksiä omasta itsestään ja päätöksistään. Elämäntarinametodissa pystytään piilottamaan varsinainen tutkimuskysymys aineiston sisään, ja siten aineiston luotettavuutta voidaan pitää parempana. Tutkimuskysymys kätkeytyy elämäntarinaan, jolloin voidaan olettaa, että informantti ei osaa tai huomaa muuttaa totuutta. Hänen ei tarvitse esittää tutkittavasta asiasta muunneltua totuutta, koska hän ei tiedosta tarkasti tutkimuksen kohdetta. Tutkijan tehtäväksi jää seuloa, koota ja konstruoida aineistosta tutkittavan ilmiön kannalta merkitykselliset asiat. Haastatteluna kerätyn elämäntarinan todenperäisyyttä voidaan pitää jopa parempana kuin kirjoitetun elämäkerran. Tätä voidaan perustella sillä, että haastattelussa suhde tutkijan ja informantin välillä on läheisempi ja luottamuksellisempi kuin kirjoitetussa elämäkerrassa, jolloin tutkija ja kirjoittaja eivät välttämättä tapaa toisiaan.

2.6 Yhteenveto tieteenfilosofisesta ja metodologisesta keskustelusta

Ymmärtävä ja kuvaileva laadullinen tutkimus näyttää löytäneen paikkansa ihmistieteissä vahvan 1900-luvun kvantitatiivisen suuntauksen jälkeen. Ilmiöstä saadaan syvälinen ja moni-ilmeinen kuva laadullisen tutkimuksen monimene- telmällisyyden myötä. Tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksen ja tutkimus- kontekstin luonteen vuoksi on mielestäni perusteltua päätyä laadulliseen tut- kimukseen.

Tutkimusotteeksi olen valinnut tapaustutkimuksen, joka sisältää useita tapauksia (multiple case study). Tämä valinta on mielestäni perusteltu kahdesta

syystä. Sen avulla voidaan vastata tutkimuksen tarkoitukseen ymmärtää syvällisesti tutkittavaa ilmiötä. Toisena perusteluna pidän sitä, että tutkimuksen aihe ja kysymyksenasettelu ovat muotoutuneet uutta etsiviksi (explorative) ja osin teoriaa muodostaviksi (inductive). Taustalla ei ole vertailuteoriaa, vaikka tapauksien kuvailussa tullaan käyttämään teoriassa esitettyjä ja teoriasta rakennettuja malleja. Hypoteeseja tai syy-yhteyksiä ei testata.

Edellä esitetyt metodologiset perustelut vastaavat tutkimuksen epistemologisiin kysymyksiin. Tutkimuksen ontologinen kysymys käsittelee olemisen ja todellisuuden luonnetta. Tässä tutkimuksessa ontologia ilmenee siten, että perheyritys, matkailutila, on todellisuutta, jonka siihen osallistuvat ihmiset yhteisin toimin luovat. Teleologisiin kysymyksiin, tutkimuksen tarkoitusta perusteleviin kysymyksiin, olen vastannut Johdanto-luvussa (ks. luku 1.2).

Koska tutkimukseni on liiketaloustieteisiin pohjautuva perheyrittäjäyystutkimus, on lähdekirjallisuus pääosin perheyrittäjyyteen, maaseutuyrittäjyyteen sekä arvojen rakentumiseen liittyvää tieteellistä kirjallisuutta. Tutkimuksen sosiologisen luonteen vuoksi olen käyttänyt lähdekirjallisuutena myös sosiologiseen kulttuurintutkimukseen ja maaseutusosiologiseen tieteelliseen keskusteluun liittyvää kirjallisuutta. Riittävän laaja lukeneisuus, lähdekirjallisuuden kattavuus ja tuoreus sekä lähdekritiikki ovat edellytyksenä hyväksyttävälle akateemiselle opinnäytteelle. Tähän olen pyrkinyt vastaamaan perehtymällä laajasti tutkimusilmiöön liittyviin, ajankohtaisiin, teoriapohjan muodostamiseen tarvittaviin kirjallisuuslähteisiin.

Tutkimukseni on kaksivaiheinen, kuten olen esittänyt Johdanto-luvussa. Ensimmäisessä vaiheessa rakensin viitekehysten ja tutkimusasetelman tulkitsevan käsitetutkimuksen metodia käyttäen. Sen tavoitteena oli antaa riittävät tiedot tutkimuskohteesta ja tutkimusympäristöstä, vahvistaa esiyymmärrystäni sekä luoda abduktiivisen päättelyn logiikan tarvitsema johtoajatus tutkimusaiheesta. Käsiteanalyysi on rinnakkainen ja päällekkäinen muiden tutkimusmenetelmien kanssa, ja tutkimuksissa se on aina mukana tutkimusta tukevana otteenä ja viitekehysten rakentamisen apuvälineenä. Tässä tutkimuksessa keskeiset käsitteet ovat syntyneet teorian ja tutkimuskontekstin havaintojen vuorovaikutuksen tuloksena tulkitsevan käsitetutkimuksen ajatuksen mukaisesti.

Tutkimuksessa olen käyttänyt sekä nominaali- että reaalinmääritelmiä. Reaalinmääritelmä, käsitteen kuvailu sen tunnusomaisten piirteiden avulla, on tulkitsevassa käsitetutkimuksessa tarpeellista ja hyödyllistä sen kontekstisidonnaisuuden vuoksi. Empiirisen tutkimuksen läpivienti (operationaalistaminen) vaatii kuitenkin päätymistä nominaalinmääritelmiin.

Hermeneuttisen ajattelun ja tulkitsevan käsitetutkimuksen perusajatuksen mukaan tutkijalla tulee olla esiyymmärrys tutkimusalueestaan. Maaseudulla lapsuuteni eläneenä maatilallisen tyttärenä esiyymmärryksen hankkiminen on alkanut jo lapsuudessa jatkuen maaseutumatkailuun liittyvien aikaisempien tutkimuksien muodossa (ks. Lassila 2001; Lassila 2003). Lisäksi esiyymmärrystäni on lisännyt jatkuva vuorovaikutus ja jatkuva kohdeilmiön havainnointi.

Narratiivinen aineisto, haastattelemalla kootut elämäntarinat tutkimuksen tapauksien luopujista ja jatkajista, antavat tutkijalle mahdollisuuden eläytyä

tutkittavien maailmaan. Oman ymmärrykseni kokoaminen, kirjallisuuden analysoiminen, aineiston kerääminen ja uusi perehtyminen kirjallisuuteen ovat kulkeneet vuorovaikutteisena toistuvana kehänä. Luvussa 6 lukija voi seurata empiirisen aineiston hankkimiseen, analyysiin ja tulkintaan liittyviä valintojani, jotka perustuvat hankkimaani ja tässä luvussa esittämäni tietämykseen.

3 MAATILAMATKAILU TUTKIMUSKONTEKSTINA

Luvussa 3 esitän lukijalle tutkimuskontekstiin liittyvät keskeiset käsitteet ja niiden väliset suhteet. Koska tutkimukseni kohteena on maaseudulla maatiloilla tapahtuva matkailuyrittäjäyys, on aiheellista selvittää maaseudun, matkailun, maaseutumatkailun ja maatilamatkailun käsitteiden sisältöä. Tämä auttaa lukijaa ymmärtämään tutkimusilmion toimintaympäristöä ja antaa tutkimukselle taustatietoa. Kuvaan myös, miten tutkimuskonteksti, suomalainen maaseutu, on muuttunut ja muuttumassa ja miten matkailutilayrittäjäyys ilmenee suomalaisella maaseudulla. Perheyrittäjäyttä tarkastelen seuraavassa pääluvussa 4.

3.1 Maaseutu muutoksessa

Euroopan unionin jäsenyyden haku ja toteutunut jäsenyys, Suomen 1990-luvun alun yleinen lama sekä yhteiskunnallinen rakennekehitys ovat aiheuttaneet suuria muutospaineita ja epävarmuutta maataloustuotantoon viime vuosikymmeninä. Uusi vuosituhat on tuonut uusia uhkia, jotka liittyvät Euroopan unionin laajenemiseen ja maatalouspolitiikan uudistamiseen. Nämä tekijät ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat edelleen merkittävästi siihen, millaiset ovat perinteisen maaseutuelinkeinon, maataloustuotannon harjoittamisen, edellytykset Suomessa. (Sipiläinen, Ryhänen, Ylätalo, Haggren & Seppälä 1998, 7–9)

Sodanjälkeisinä vuosina usko maaseutuun oli vahva ja eettisesti perusteltu. Viljelijä ei ollut voiton maksimointiin pyrkivä yrittäjä vaan koko maan kehitystä tukeva velvollisuutensa täyttävä kansalainen. Oli elätettävä kaupunkien tehtaissa sotakorvausvelvollisuutta täyttävät tehdastyöläiset. Maanläheisiä talonpoikaisia arvoja korostettiin ja maaseutu koettiin koko kansan elinvoiman lähteeksi. (Alasuutari 1996, 59–61) Teollistumisen ja 1950–1960 -luvulla asetettujen säädösten myötä maatalousyrittäjän perikuva, omillaan seisova, itsellinen ja paikoillaan pysyvä maanviljelijä, alkoi menettää uskottavuuttaan (Peltomäki 2002, 160).

Maa- ja metsätaloudella on aina ollut merkittävä rooli suomalaisessa yhteiskunnassa, ei pelkästään elintarvikkeiden tuottajana, vaan myös työllistäjänä ja maaseutualueiden asuttajana. Suomalaisen maanviljelijäperheiden syntymisen suuri aalto tapahtui toisen maailmansodan jälkeen, jolloin sekä karjalaiset siirtolaiset että rintamamiehet työllistettiin ja asetettiin suomalaisille saloille rakentamaan maataloutta ja omaa elämäänsä. Vuosina 1941–1950 viljelmien määrä kasvoi noin 120 000 tilalla. (Pihkala 1982) Pohjoisen ilmaston ja rikkonaisen maaston vuoksi suomalainen talonpoika on ollut monitoimiyrittäjä, joka on vuodenaikojen ja erilaisten tuotantoa sanelevien tekijöiden rajoittamana etsinyt erilaisia tapoja ansaita elantonsa. Monipuoliset elinkeinoyhdistelmät eivät ole olleet vieraita. Maatilat voidaan jakaa perustuotantotiloihin ja monitoimitiloihin niillä harjoitettavan maataloustuotannon ja pienyritystoiminnan mukaan. Perustuotantotiloilla on tavallisesti vähintään kaksi toimeentulon lähde: maatalous ja metsätalous. Noin neljännes maataloista harjoittaa perustuotannon lisäksi pienyritystoimintaa. (Sireni 2001, 11; Rantamäki-Lahtinen 2002a, 7)

Maatilan toimintaympäristö on aina rajoittanut tilan toimintaedellytyksiä. Yksittäinen maatalousyrittäjä ei ole voinut vaikuttaa luonnonolosuhteista ja poliittisista päätöksistä koostuviin tekijöihin. Toiminta perustuu enemmän tuottamiseen kuin esimerkiksi markkinointiin tai strategiseen suunnitteluun. Markkinointivaihtoehdot, samoin kuin hinnan määrittäminen, ovat useille maatalousyrittäjille varsin rajallisia. (Sipiläinen ym. 1998, 32–36) Poliittisten päätösten lisäksi maataloustuotteiden markkinointia ovat voimakkaasti hallinneet jo vuosisadan ajan osuustoiminnalliset järjestöt ja osuuskuntamuotoiset yritykset (mm. Hankkija, Valio, Pellervo-seura), joilla on ollut sekä taloudellisia että poliittisia intressejä (Katila 2000, 57).

Jo ennen Euroopan unionin jäsenyyttä maamme maataloustuotanto, sen rakenne ja maatalousyrittäjien tulojen muodostuminen muuttuivat nopeasti. Viime vuosina maamme maatalouden kehittymiselle on ollut tunnusomaista yritysluonteen korostuminen. Ihmistyötä on korvattu investoimalla koneisiin ja laitteisiin, mikä on johtanut työvoimatarpeen vähenemiseen. Lisäksi muut toimialat ovat tarjonneet maataloutta paremman toimeentulon. Nämä tekijät ovat johtaneet viljelijämäärän ja tilaluvun vähenemiseen 1960-luvulta lähtien. Tilastotiedoista ilmenee, että siirtyminen pois maataloudesta on voimistunut, maatalousammattiin hakeutuminen vähentynyt ja ennenaikaiselle eläkkeelle siirtyminen lisääntynyt. (Sipiläinen ym. 1998, 31–34) Maaseutu on jatkuvasti menettänyt etenkin nuorempaa väestöään, kun uusia merkittäviä tuotantovaihtoehtoja ei ole syntynyt tilalle ja uudet, kehittyvät kasvukeskukset ovat tarjonneet työllistymismahdollisuuksia (Cecora 2000). Maatalouden tuloilla ja työllisyydellä on kuitenkin ollut maaseutualueiden toiminnalle tärkeä merkitys siksi, että sillä on suuri aluetaloudellinen vaikutus (Sipiläinen ym. 1998, 8).

Maatalouden toimintamahdollisuudet poikkeavat alueittain ja siten muutoilla on erilaisia vaikutuksia eri alueilla ja tiloilla. Tutkimukset osoittavat, että tilakoon kasvattaminen ja tekninen kehittyminen ovat avainasioita maataloutta kehitettäessä. Nämä kehittymisen kulmakivet vaativat suuria taloudellisia investointeja. Pienten maatilatalouksien, joita on paljon erityisesti Itä-

Suomessa, on syytä etsiä vaihtoehtoisia tuloja peittämään maatalouden jättämää aukkoa, koska maataloustulo on pudonnut lähes kolmanneksen viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kun ennen EU-jäsenyyttä Suomessa oli yli 100 000 maatilaa, kymmenen vuotta myöhemmin niitä on runsaat 71 000. (Tilastokeskus 2004; Niemi & Ahlstedt 2005, 6–7) Kehitys on seurannut EU-jäsenyyden alussa tehtyä arviota, jonka mukaan kymmenen vuoden päästä tulisi Suomessa olla noin 70 000 tilaa, jotta tuotantoon jäävien tilojen tulot säilyisivät vuoden 1993 tasolla (Niemi, Linjakumpu & Lankoski 1995). Maatalouden rakennepolitiikan yhdeksi tärkeimmäksi tavoitteeksi on asetettu yrityskoon kasvattaminen. Tilojen tuotantokapasiteetin kasvun lisäksi tilallisilta vaaditaan pyrkimystä yrittämäiseen ja kannattavaan yritystoimintaan (Alasuutari 1996, 73).

Maatiloilla toimitaan ja tehdään kauaskantoisia päätöksiä epävarmoissa olosuhteissa. EU:n vaikutuksista on tehty useita ennusteita sekä Suomen että Euroopan tasolla, mutta yhtenäisiä, käyttökelpoisia skenaarioita ei ole kyetty luomaan. Yhtä mieltä ollaan kuitenkin siitä, että Euroopan Unionin harjoittama maatalouspolitiikka aiheuttaa ja tulee edelleen aiheuttamaan suuria muutoksia maataloustuotantoon. Rakennemuutos olisi kuitenkin ollut väistämätön ilman EU-jäsenyyttäkin. (Niemi & Ahlstedt 2005) Lähimenneisyydessä olemme saaneet havaita, että myös maatalouden piirissä voi ilmetä täysin odottamattomia, arvaamattomia ja kauaskantoisia tapahtumia. Esimerkiksi niin sanottu hullun lehmän tauti tai SARS-epidemian laajeneminen Eurooppaan voivat vaikuttaa merkittävästi maataloustuotantoon ja maaseutujen elinkeinojen rakenteeseen.

Luotettavaa tietoa tärkeiden strategisten päätösten tueksi ei maatalousyrittäjällä ole olemassa. Poliittiset päätökset – tuet, rahoitus, verotus – ja niiden kehittyminen vaikuttavat maatalousyrittäjien toimintaan, eikä yrittäjillä ole mahdollisuutta vaikuttaa niihin. On luonnollista, että maatalousyrittäjän liikkeenjohdolliset taidot, jotka usein ovat puutteelliset, joutuvat näinä tietämättömyyden aikoina todelliselle koetukselle. Maatalousyrittäjyys vaatii nykyisin taloudellisten resurssien lisäksi liikkeenjohdollista kyvykkyyttä. Maatalousyrittäjien heikon pääomatilanteen ja kannattavuuden sekä vähäisen liiketoiminnallisen osaamisen vuoksi strateginen päätöksenteko ja tulevaisuuden pitkän tähtäimen suunnittelu on haastava tehtävä. (Sipiläinen ym. 1998, 27–34)

Maatalouden parissa toimivien toimeentulon parantamiseksi on useissa yhteyksissä ehdotettu muuta yritystoimintaa. Monet viljelijät ovat lisätulojen saamiseksi tarttuneet yrittäjyyteen esimerkiksi kehittämällä pienimuotoista yritystoimintaa elintarvikkeiden jatkojalostuksen tai maatilamatkailun parissa. Maatiloille perustetut uudet yritykset syntyvät useimmiten jo olemassa oleviin fyysisiin puitteisiin, maanviljelyksen rinnalle tai sen sijaan. Perusyksikkönä ovat usein sukupolvelta toiselle siirtyvät fyysiset puitteet, joihin liittyvät emotionaaliset siteet ja moraaliset velvoitteet sekä perheen ja suvun arvot. Uudet yritykset syntyvät valmiina olemassa olevaan kulttuuriseen ympäristöön, joka ei häviä toimialaa ja yritysmuotoa muuttamalla, vaan jolla on taipumus ohjata myös uuden liiketoiminnan kehittymistä. (Forsman 2001; Katila 2000; Sipiläinen ym. 1998)

Tutkimuksissa on havaittu (ks. Sipiläinen ym. 1998, 30) että maatalousyrittäjät muiden pienyrittäjien tapaan karttavat riskejä. Lisäksi talonpoikaiseen arvomaailmaan kuuluvat myös omillaan toimeen tuleminen, omavaraisuus ja kohtuullisuus (Katila 2000). EU-politiikka ja markkinatalouden voimat pakottavat maatalousyrittäjän joko kasvattamaan yrityskokoja tai luopumaan tuotannosta kokonaan. Maataloustuotteiden joustamaton kysyntä, maataloustuotteiden tuonti, nopea tekninen kehitys ja yrityskoon kasvu pienentävät yksikkökohtaista katetta ja johtavat siihen, että yrityskokoja olisi kasvatettava, jotta toiminta olisi kannattavaa. Tähän haasteeseen kaikki eivät kykene vastaamaan. Samanaikaisesti pienten tilojen kannalta keskeisiä tukimuotoja, kuten esimerkiksi pinta-alalisä, on karsittu. (Sipiläinen ym. 1998, 31) Yritysmäinen maatalous oli aikaisemmin harvinaista, mutta tänä päivänä yritysmäinen toimintatapa on kannattavan toiminnan edellytys. Siksi maatalousyrittäjiltä vaaditaan samoja ominaisuuksia kuin yrittäjiltä yleensäkin: rohkeutta, innovatiivisuutta ja riskinottoa.

Korvaavien työpaikkojen luominen ja elinkeinotoiminnan monipuolistaminen on muodostunut avainkysymykseksi maaseudun elinvoimaisuuden säilyttämisessä (Kaipainen, Liukkonen & Ryökäs 1990). Alueellisessa kehittämisspolitiikassa ovat keskeisenä keinona 1980-luvulta alkaen olleet väestön omaaloitteisuuteen ja omatoimisuuteen pohjautuvaa yrittäjyyttä tukevat tuki- ja rahoitusmuodot (mm. pienyrittäjyystoiminnan tuki 1985, maaseudun työpaikkatukikokeilu 1982, starttiraha 1984). Pienyrittäjyys on saanut merkittävän roolin alue- ja työllisyyspolitiikassa. (Kaipainen ym. 1990, 7) Laki maaseudun pienimuotoisen elinkeinotoiminnan edistämisestä (1031/86) tuli voimaan vuoden 1987 alusta ja sen mukaan oli pyrittävä alueellisesti tasapainoiseen elinkeinojen kehittämiseen ja niiden laadullisen tason kohottamiseen. Erityisenä tavoitteena oli pysyvien työtilaisuuksien aikaansaaminen. Rahoitustuen kohteena olivat erikoismaatalouden ja polttoaineen tuottamisen lisäksi tiloilla tapahtuva erilainen yritystoiminta, kuten maatilamatkailu. (Kaipainen ym. 1990)

Rahoitustuen edellytyksenä oli jatkuva kannattava toiminta ja pienimuotoisuus. Pienimuotoisuutta arvioitiin työvoiman määrällä ja liikevaihdolla. Muun muassa matkailu sai työllistää yrittäjän lisäksi keskimäärin kaksi henkilöä. Tuen saajan tuli hallita alkutuotannon harjoittamiseen käytettävää tilaa, asua yrityksen sijaintipaikalla ja yrityksen tuli sijaita haja-asutusalueella. Myönteisiä rahoituspäätöksiä tehtiin eniten vuosina 1987–88 Pohjois-Suomessa ja Pohjanmaalla. Hakemuksista 35 prosenttia suuntautui palvelusektorille ja suurimmat avustukset myönnettiin maatilamatkailuun. (Kaipainen ym. 1990) Tuen myötä useat maanviljelijät ottivat ensiaskeleitaan matkailuyrittäjyyden tiellä.

Yhteenvedonä edellä esitetystä havaitaan, miten nopeasti rakennemuutos on edennyt suomalaisella maaseudulla toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Sodan jälkeen tilojen ja maaseutuväestön määrä kasvoi asutustoiminnan myötä, mutta nopeasti koneellistuminen ja tuotannon tehostuminen johtivat työllisyyden vähenemiseen, joka johti voimakkaaseen muuttoliikkeeseen maalta kaupunkeihin. Tilat erikoistuiivat maatalouden eri tuotantomuotoihin. Kehitys johti ylituotantoon, jolloin valtiovallan taholta ryhdyttiin aktiiviseen maata-

loustuotannon supistamiseen (mm. peltopaketit). Viimeaikaista kehitystä leimaa maataloustuotannon tehokkuus, tilakokojen suurentuminen, automatisointi sekä yrittäjyyden korostuminen. Erityisesti monialaisten tilojen määrä on kasvanut (Niemi & Ahlstedt 2005, 17). Maaseudun rakennemuutos on muuttanut toiminnan lisäksi sekä maatalojen tuotantorakennuksia, pihapiirien ilmettä että maalaismaisemaa.

3.2 Maaseutu käsitteenä ja paikkana

Maaseudun käsitettä käytetään hyvin yleisesti, mutta sen yksiselitteinen ja tarkka määrittely ei ole ongelmatonta. Koska maaseutu muuttuu yhteiskunnan kehityksen mukana, maaseutu elää jatkuvan yhteiskunnallisen, taloudellisen ja sosiaalisen muutoksen alla (Jokiranta 2003, 22). Meistä jokaisella on mielikuva maaseudusta, joka usein nähdään vastakohtana kaupungille, urbaanille alueelle (Rosenqvist 2003). Maaseutu on siis aluetta, joka sijaitsee kaupunkitaajamien ulkopuolella, mutta sitä tulisi tarkastella myös kansallisista ja kulttuurisista lähtökohdista, koska maaseutualueiden luonne ja taso vaihtelevat eri alueilla.

Useimpien suomalaisten mielikuva maalaismaisemasta lienee lainehtiva viljapello kumpuilevassa maastossa, jossa punamultaisten rakennuksien muodostamaa pihaa rajaavat koivut, pellot rajautuvat metsään ja laskeutuvat kohti sinisenä siintävää järveä. Lisäksi maaseudulla on aina kesä ja aurinko paistaa. Nämä mielikuvien maalaismaisemat kattavat kuitenkin hyvin pienen osan tutkimusten ja tilastojen määrittelemistä maaseutumaisista alueista. Taajamien ulkopuolelle jäävästä maa-alasta vain alle kymmenesosa on maatalousmaata ja siitäkin vain pieni osa on viljapelloa. (Niemi 2004)

Maaseutua voidaan lähestyä useasta eri näkökulmasta riippuen lähestymistavasta, määrittelijästä ja määrittelyn käyttötarkoituksesta. Yleensä maaseutua luonnehtiviin määritelmiin liitetään hajallaan oleva asutus, syrjäisyys suurista keskuksista, perustuotannon keskeinen rooli, palvelujen heikko saatavuus, konservatiiviset sosiaaliset ja kulttuuriset arvot, yhteisöjen suuri merkitys ja elämäntapojen riippumattomuus. (Alarinta 1998, 20–21; Uusitalo 1998)

Maaseutua tarkasteltaessa voidaan erottaa aluemaantieteellinen ja maaseutusosiologinen näkökulma. Maantieteellinen määrittely voidaan jakaa rakenteellisiin, toiminnallisiin ja hallinnollisiin kriteereihin painottuviin tekijöihin. (Alarinta 1998, 20–24) Maaseutututkimus ja maaseutusosiologinen tarkastelu kiinnittävät huomiota maaseutuväestöön, maaseutuun elämisen ympäristönä ja maaseudun sosiaalisiin näkökulmiin (Jokiranta 2003, 23–29). Tarkastelunäkökulmat ovat päällekkäisiä ja varsinkin maantieteelliset määrittelyt ovat ongelmallisia. Tutkijoiden haasteeksi jää, miten määritellä maaseutu muuttuneissa olosuhteissa siten, että määrittely vastaisi ihmisten mielikuvissa olevia malleja. Toimivan ja samalla suomalaisten mielikuvia vastaavan maaseutu-käsitteistön luominen on lähes mahdotonta harvaanasutussa maassamme (Laurila 1998; Niemi 2004).

Rakenteellisten kriteerien mukaan maaseutua määriteltäessä otetaan väli-neeksi asukasluku ja asutuksen rakenne. Niiden kautta ovat syntyneet käsitteet taajama-asutus ja haja-asutus. (Laurila 1998) Yhdyskuntasuunnittelun näkö-kulmasta maaseutu samaistetaan haja-asutusalueeseen. Maaseudun kriteerinä pidetään harvaa asumismuotoa (yksittäistalot ja alle 200 asukkaan taajamat). Haja-asutus on yhteiskunnan voimavarojen hajalla oloa, tilareservi. (Kuisma 1990, 6) Suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa on vakiintunut käyttöön niin sanottu maaseudun suppea määritelmä, jonka mukaan maaseutua ovat haja-asutusalueet ja alle 500 asukkaan taajamat. Tämän määritelmän mukaan Suomen pinta-alasta 99 prosenttia on maaseutua ja siellä asuu noin viidesosa maan asukkaista (Uusitalo 1994, 20). Maaseudun laajaa määritelmää käytetään muun muassa OECD:n tekemissä tarkasteluissa, joiden mukaan kansainvälinen maaseutu-kaupunki-määrittely perustuu asukastiheyskriteeriin 150 asukasta neliökilometriä kohden (Virkkala & Lähteenmäki 2000, 22). Tämän määritelmän mukaan suurin osa suomalaisista asuu maaseudulla ja kaupungeiksi lasketaan vain suurimmat väestökeskittymät. Euroopan unionin tilastoviraston (Eurostat) kaupunkikriteerit ovat väestötiheys ja väestön vähimmäismäärä (500 asukasta neliökilometrillä, vähintään 50 000 asukasta). Tämän määrittelyn mukaan Suomessa on vain seitsemän kaupunkia. Suomen määrittelemisen alueellisesti lähes kokonaan maaseutumaiseksi ei edistä Suomen imagoa maana, jonka osaa-minen ja kilpailukyky ovat maailman huippuluokkaa. (Niemi 2004) Rakenteellisin kriteerein luonnehdittu maaseutu on siten lähellä hallinnollisin kriteerein määriteltyä maaseutua, jonka perustana ovat hallinnolliset rajat ja kuntamuoto (Laurila 1998). Kuntarakenteen ja hallinnon erilaisuus asettavat tämän jaottelun käyttökelpottomaksi kansainvälisessä tarkastelussa. Lisäksi Suomessa on hyvin maaseutumaisia kaupunkeja.

Maaseudun toiminnallisia kriteerejä ovat elämänmuoto ja maaseudulla tapahtuva toiminta, jotka lähestyvät maaseutusosiologista tarkastelunäkökul-maa. Taajamien ulkopuolista aluetta voidaan ryhmitellä alueen luonteen ja siel-lä tapahtuvan toiminnan mukaan kaupunkien läheiseen maaseutuun (reuna-alue, urban-rural fringe), ydinmaaseutuun ja syrjäiseen maaseutuun (rural hinterland) (Bryant, Russwurn & McLellan 1982; ks. myös KTM 1998). Maaseutu-mainen elämäntapa ja maatalous ovat hävinneet lähes tyystin kaupunkien läheisiltä maaseutualueilta, joiden asukkaat käyvät ansiotyössä kaupungeissa. Siten maaseudun toiminnallinen lähestymistapa on vanhentunut eikä vastaa enää taajamien läheisyydessä sijaitsevaa nykyaikaista maaseutua. (Laurila 1998; Uusitalo 1998)

Maaseudun toiminnallisten kriteerien avulla tapahtuvan määrittelyn lisäksi voidaan maaseutua jaotella elinkeinorakenteen mukaan teollisen perin-teen maaseutuun, uudistuvaan maaseutuun ja perinteiseen maaseutuun. Tällai-nessa tarkastelussa huomioidaan yritystiheys, teollisten yritysten teknologiataso ja uusiutumiskyky sekä teollisten yritysten suhde työvoimavarantoon. Perinteisille maaseutualueille on tyypillistä teollisen perinteen ohuus ja alkutuotanto-valtaisuus. (Niittykangas, Ritsilä, Salonen & Tervo 1999)

Perinteinen kuva maaseudusta liittyy kuitenkin maatalouteen. Maaseutu on elämänmuoto, jossa asutaan maalaistaloissa ja harjoitetaan maataloutta. Maalla asuvat ihmiset ovat isäntiä ja emäntiä, jotka tuottavat taajamien asukkaiden käyttöön erilaisia luonnosta saatavia raaka-aineita tai niiden avulla kasvatettuja tai tuotettuja elintarvikkeita. Yhä useammalle kaupunkilaiselle maaseutu on lomanvietto- ja rentoutumispaikka, jota leimaavat luonto, tila, väljyys, rauha ja maaseutukulttuurille tyypilliset ilmentymät.

Kun maaseutua ajatellaan paikkana, voidaan ymmärtää, että maaseudulla on oma identiteetti. Maaseutu on tila, joka saa sisältönsä ympäristöstä ja sen merkityksestä kyseiselle henkilölle. Relph (1986, 3) erotteli Lukermannin (1964) jaottelun pohjalta paikan eri elementtejä. Paikalla on alueellinen ulottuvuus, sijainti, mutta paikka sisältää elementtejä myös luonnosta ja kulttuurista. Paikalla on yhteys ympäröivään alueeseen, joten se on osa laajempaa kokonaisuutta. Yhteiskunnan muuttuessa myös paikan luonne muuttuu. Historiallisten ja kulttuuristen muutosten myötä uudet elementit lisääntyvät ja vanhat häviävät. Lisäksi paikalla on merkitys ihmisille. Eivät pelkästään ihmisen arvot, uskomukset ja mielikuvat vaan myös ihmisen teot antavat paikalle luonteen ja sen tyypillisen ilmentymän. Maaseutu ilmenee siis erilaisia elementtejä sisältävänä paikkana. Toisille se on alue, tietty sijainti, ja toisille se antaa kuvan ihmisen teoista ja toimeliaisuudesta, joka on muokannut paikan identiteettiä.

Määritellessään maaseutua Rosenqvist (2003) on tulkinut maaseudun paitsi spatiaaliseksi, alueeseen perustuvaksi, myös symboliseksi ja vertauskuvalliseksi sosiaaliseksi konstruktioksi. Rosenqvist (2003) kuvaa maaseutuidentiteetin rakentumista traditionalistisen, modernin ja jälkimodernin tulkinnan kautta. Näiden keskiössä ovat tila, paikka, luonto ja maisema. Traditionalistinen maaseutuidentiteetti rakentuu talonpoikaiselle ymmärrykselle, joka on kehittynyt pitkän ajan kuluessa. Se pitää sisällään ihanteen sukutilojen jatkuvuudesta ja perinteisestä maaseudun yhteisöllisyydestä. Maaseudun yhtenäinen kulttuurinen perusta ei ole samanlainen kaikkialla. Erilaisesta valtion taloudellisesta rakenteesta johtuen esimerkiksi entisten sosialististen valtioiden talonpoikaisuus ei rakennu samalta pohjalta kuin Suomessa tai Skandinaviassa.

Modernisaatioajattelun kyllästävä, länsimaisessa kulttuurissa elävä ihminen näkee maaseudun vastakohdaksi kaupungille, joka edustaa modernia, hyvää, kehittyntä, toivottavaa. Maaseutu nähdään periferiana, joka edustaa perinteitä, mutta myös alikehittyntä, huonoa ja ei-toivottavaa. Maaseutu näyttäytyy sellaisena, millaisten silmälasien läpi sitä katsoo. Maalla asuvan mielestä maaseutu on suomalainen sielunmaisema ja vastakohta pahalle ja syntiselle kaupungille. Kaupunkilaiselle maaseutu edustaa jälkeenjääntä, kehittymätöntä aluetta vastakohtana urbaanille ja dynaamiselle kaupungille. (Rosenqvist 2003)

Moderni tulkinta tarkastelee maaseutuidentiteettiä maaseudun tehtävän mukaan. Moderni tulkinta edellyttää, että maaseudulla on jokin järkevä tehtävä yhteiskunnassa ja siellä korostuu työn tekeminen ja yrittäjäyys. Siitä seuraa keskustelu, onko maaseudulla produktioistinen vai postproduktionistinen tehtävä. Jälkimodernissa tulkinnassa yksilö ja yksilön tarpeet korostuvat. Jälkimoderni tulkinta lähestyy jälkituotannollista näkemystä, jonka mukaan maaseutu

on monenlaisen yksilöllisen kulutuksen ja hyödyntämisen kohde. Symbolinen sosiaalinen konstruktio perustuu tekijöihin, jotka erottavat maaseudun kaupungista. Tällaisia ovat esim. tilan avaruus, hiljaisuus, maisema ja luonnon monimuotoisuus. Näiden piirteiden varaan rakennetaan maaseutumatkailupalvelut, jotka ovat myös maaseudun merkkejä ja symboleita. (Rosenqvist 2003)

3.3 Matkailun määrittelyä

Matkailu (tourism) on vanha ilmiö, joka lisääntyvän vapaa-ajan, taloudellisten resurssien ja liikennevälineiden kehittymisen myötä on tullut kaikille länsimaisen yhteiskunnan asukkaille tutuksi. Holloway (1999) käsittelee teoksessaan matkailun kansainvälisiä määrittelyjä ja niiden kehittymistä. Keskeisinä elementteinä ovat matkustamisen syyt ja välimatka, mutta myös viipyminen, jolloin päiväkävijät erotetaan muista matkailijoista. Suomen kielessä sana "matkailu" on yleistermi, joka kattaa sekä työ- että vapaa-ajan matkailun ja matkustamisen, kuten vastaava englannin kielen sana "tourism". Suomen kielessä turismi viittaa enemmän vapaa-ajan matkailuun. Englannin kielessä käytetään myös useissa yhteyksissä sanoja "travel and tourism" kattamaan matkailun kenttää kokonaisuudessaan. (Middleton & Clarke 2001; Komppula & Boxberg 2002, 9)

World Tourism Organization (WTO) on määritellyt matkailun vuonna 1991 kattavasti seuraavasti:

"Tourism comprises the activities of persons travelling to and staying in places outside their usual environment for not more than one consecutive year for leisure, business or other purposes." (Smith 1995; Holloway 1999)

Matkailu muodostuu matkailijan lähtömaan rakenteista ja edellytyksistä matkustaa (työntövoima), matkailijan motiiveista ja kohteen vetovoimasta. Nämä elementit liittyvät yhteen matkailun kysynnän ja tarjonnan. Matkailija valitsee tarjontaan tutustuessaan työntö- ja vetovoiman painopisteen mukaan kohteen, joka parhaiten vastaa hänen matkailumotiivejaan. (Vuoristo 1998)

Matkailuilmiön kokonaisuuden ymmärtäminen on haastavaa, ja ilmiön tieteellinen haltuunotto on mahdollista vain moniulotteisesti. Matkailu koostuu lukuisista osatekijöistä, joiden tulkinta edellyttää monitieteistä lähestymistapaa. "Matkailutieteen" varsinaisia pioneereja ovat maantiede, sosiologia, historia ja taloustieteet (Vuoristo 1998, 14). Maantieteilijät tutkivat lähtö- ja kohdealueita sekä matkailureittejä, aluetieteilijät näkevät alueellisia rakenteita ja historioitsijat tutkivat matkailun kehittymistä yhtenä yhteiskunnan osana. Sosiologit ja kulttuuriantropologit ovat kiinnostuneita matkailun vaikutuksesta sekä lähtö- että kohdealueen ihmisiin ja kulttuuriin. Matkailua erottamattomana osana yhteiskuntaamme voidaan siis lähestyä usean eri tieteenalan näkökulmasta. (Vuoristo 1998, 15)

Jafarin (1977) esittämää jaottelua on käytetty matkailututkimuksessa usein. Sen mukaan matkailun tutkimus kohdistuu 1) ihmiseen, joka on tavanomaisen elinpiirinsä ulkopuolella, 2) elinkeinon (industry), joka tyydyttää matkailijan tarpeet ja 3) vaikutuksiin, joita sekä matkailijoilla että elinkeinolla on kohdemaahan tai -alueeseen. Vaikutukset voivat ulottua matkailukohteen yhteiskuntaan, kulttuuriin, talouteen sekä fyysisiin ympäristöihin.

Yksilöllisyys korostuu nykyisin matkailutuotteen kysynnässä. Luonto- ja kulttuurimatkailu ovat kasvattaneet osuuttaan, ja elämys- ja seikkailumatkailu tyydyttävät yhä useamman kokeneen matkailijan tarpeita. Modernin yhteiskunnan asukkaille matkailu antaa monia mahdollisuuksia viettää vapaa-aikaa ja irrottautua jokapäiväisestä arjesta. Keskeisiksi ulottuvuuksiksi nousevat matkailijan oma aktiivisuus, yksilöllisyys ja valintamahdollisuudet (mm. Smith 1994; Poon 2003; Foot 2004). Tämän päivän matkailija on laatutietoinen, elämyksiä hakeva yksilö, jonka matkustamisen motiivit ovat yksilölliset. Matkailupalvelujen kuluttaja arvostaa nykyään kestävää matkailua (sustainable tourism), joka huomioi ympäristöllisten tekijöiden lisäksi taloudellisen ja sosiaalisen kestävyuden. (Borg 1997) Matkailu maaseudulla voisi vastata tämän päivän vihreitä arvoja sisäistäneiden matkailijoiden kulutuskysyntään.

3.3.1 Maaseutumatkailu

Maaseutumatkailu (rural tourism) on vanhin suomalaisen matkailutoimialan osa. Se pohjautuu kestikievarilaitoksen toimintaan. Myöhemmin 1900-luvun alussa maatilojen yhteyteen perustettiin täysihoitoloita. Muutama vuosikymmen sitten kehittyi lomamökkien vuokraus, jonka tavoitteena oli tuoda lisäansioita maataloille. Mökinvuokraus lienee tunnetuin maaseutumatkailun muoto, vaikka nykyinen maaseutumatkailu sisältää perinteisen majoitus- ja ravitsemistoiminnan lisäksi erilaisia matkailun ohjelmalveluja. (Hirn & Markkanen 1987, 360; KTM 2004)

Maaseudun ja matkailun määrittelyn lisäksi myös maaseutumatkailua on määritelty sekä maantieteellisistä että kulttuurisista lähtökohdista, vaikka rajanveto joissakin tapauksissa on vaikeaa. Määritelmien sekavuutta lisää erilaisista kansallisista ja kulttuurisista syistä johtuvat erilaiset tulkinnat ja päällekkäisyydet luontomatkailemisen, ekoturismin ja vihreän turismin kanssa.

Oppermann (1997, 109) on jakanut urbaanisten alueiden ulkopuolelle suuntautuvan matkailun kahteen ryhmään: erämaamatkailuun (wilderness tourism) ja maaseutumatkailuun (rural tourism). Maaseutumatkailun hän jakaa edelleen maatilamatkailuun (farm tourism) ja muuhun maaseutualueille tapahtuvaan matkailuun (non-farm tourism in rural areas and communities). Davidssonin (1992, 140–141) mukaan maaseutumatkailu kattaa paikallisten ihmisten järjestämät ja hoitamat tai isännöimät matkailuaktiviteetit, jotka perustuvat sekä luonnonvaraisen että ihmisen muokkaaman ympäristön vahvuuteen. Myös Pearce (1990) yhdistää maaseutumatkailun paikallisen yhteisön jokapäiväiseen elämään.

Page ja Getz (1997, 192) määrittelevät maaseutumatkailun matkailuksi, joka rajoittuu urbaanisten alueiden raja-alueiden ja erämaa-alueiden väliselle sek-

torille, ja jonka vetovoimana ovat rauhallisuus, yksityisyys, maaseutumainen elämäntapa, luonto, maisema, perinteiset ihmiset, rentoutuminen ja seikkailu. Borg (1997) määrittelee maaseutumatkailun taajamien ja matkailukeskusten ulkopuolisella maaseudulla tapahtuvaksi matkailuksi, joka usein on pienimuotoista, maatilatalouteen ja ulkoiluun liittyvää, yksilöllistä palvelua. Nämä määritelmät yhdistävät alueellisen ja toiminnallisen näkökulman.

Maaseutumatkailun teemaryhmän¹ määritelmän mukaan maaseutumatkailu on maaseudun luontaisiin edellytyksiin ja voimavaroihin – luonto, maisema, kulttuuri, ihminen – sekä perhe- ja pienyrittäjyyteen perustuvaa matkailuun liittyvää yritystoimintaa. Teemaryhmän mukaan maaseutumatkailu on käsite, jota käytetään maaseudun kehittämisestä keskusteltaessa. Maaseutumatkailu on osa matkailuelinkeinoa, joka hyödyntää maaseudun luontaisia voimavaroja. Maaseutumatkailussa yhdistyy ekologisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti kestävä matkailu. Tätä vastuullisen matkailun periaatetta noudattaen suomalainen väljä ja rauhallinen maaseutu – puhdas luonto ja ympäristö metsineen, vesistöineen, saaristoineen, peltoinen ja tuntureineen – sekä maaseudun ihmisten monipuolinen osaaminen ja kulttuuri yhdistyvät matkailupalveluiksi ja -tuotteiksi. (Maa- ja metsätalousministeriö 2002) Tikkanen (2004) on lähestynyt maaseutumatkailua palvelujen markkinoinnin näkökulmasta. Hän jakaa maaseutumatkailun viiteen sektoriin: maatilamatkailuun, maaseutukulttuurimatkailuun, ekologiseen maaseutumatkailuun, järvimatkailuun ja kylämatkailuun. Tämän määrittelyn ongelma on se, että hyvin useassa maaseutumatkailutuotteessa nämä kaikki elementit toteutuvat, jolloin jaottelu eri luokkiin on vaikeaa.

Maaseutumatkailu perustuu alueiden, ihmisten ja tuotteiden yhteistoimintaan. Ilman asukasta alue ei tarjoa ihmisten tuottamia palveluja ja alue ilman matkailupalveluja ei täytä matkailijan odotuksia. Matkailu asumattomilla, erämaatyypisillä alueilla, joiden vetovoima perustuu koskemattomaan luontoon ja joista puuttuu ihmisen muodostama kulttuuriympäristö, ei ole maaseutumatkailua. Myöskään matkailua matkailu- ja terveyskohteissa maalaismaisilla alueilla ei pidetä maaseutumatkailuna. Tiukimmin määritelty maaseutumatkailu sulkee pois aktiviteetit, jotka eivät perustu maaseudun tuotteisiin ja maaseutuympäristöön tai -kulttuuriin. Toisaalta maaseutumatkailuksi luokitellaan hyvin erilaisilla alueilla tapahtuva matkailu tarkastelijan kokemustaustan mukaan. Esimerkiksi Irlannin keskeinen maaseutumatkailun markkinointiteema on kutsua vierailijat nauttimaan maaseudun ilmapiiristä (rural space), joka käsittää monenlaisia tuotteita pyöräilystä luksus-tasoihin golftuotteisiin (Hegarty, Ruddy & Convery 2003).

Edellä esitetyt näkökulmat lähestyvät maaseutumatkailua elinkeinona, liiketoiminnan harjoittamisen näyttämönä ja sen ilmenemisen erityispiirteinä. Matkailun kehittäminen maaseudulla voidaan nähdä myös aluekehityksen vä-

¹ Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR) on valtioneuvoston asettama ja maa- ja metsätalousministeriön nimittämä usean hallinnonalan yhteistyöelin, jonka tehtävänä on sovittaa yhteen maaseudun kehittämistoimia. Ryhmän yksi merkittävä työtapa on teemaryhmä-työskentely. Yksi teemaryhmistä on Maaseutumatkailun teemaryhmä.

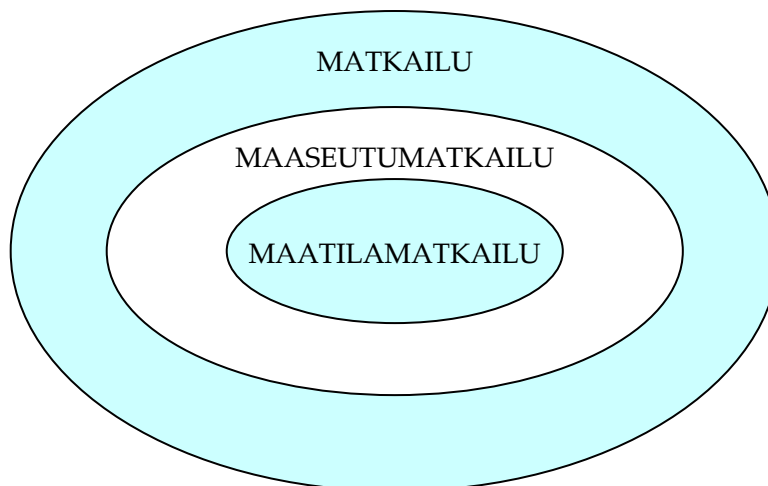
lineeksi tai matkailun sosio-kulttuuristen vaikutusten uhaksi ympäristölle ja perinteille. (Saarinen 2004) Maaseudun matkailupalvelujen pitäisi huomioida kestävän kehityksen periaatteet ja paikallinen kantokyky kaikessa majoitus-, ravitsemis-, ohjelma- ja lisäpalveluiden tuottamisessa.

Tässä tutkimuksessa maaseutumatkailu ymmärretään maaseudun luontaisiin edellytyksiin ja voimavaroihin perustuvana elinkeinona, joka hyödyntää maaseutuasutuksen väljyyttä, puhdasta luontoa sekä maaseudun ihmisten osaamista ja paikallista kulttuuria. Maaseutumatkailu on muuttunut viime vuosikymmeninä mökinvuokrauksesta ja maatilamajoituspalveluista monipuoliseksi, nykyaikaiseksi matkailuyritystoiminnaksi, joka on valtaosaltaan perheyrittöystoimintaa. Tutkimuksen kohdeilmiötä tarkastellaan maaseutumatkailun yhden muodon, maatilamatkailun, näkökulmasta.

3.3.2 Maatilamatkailu

Maatilamatkailu (farm tourism) on maaseutumatkailun yksi ilmenemismuoto ja alakäsite. Maatilamatkailua on kansainvälisessä kirjallisuudessa nimetty monin eri tavoin (farm tourism, farm-based tourism, agritourism, agrotourism), ja usein sen käsite ilmaistaan virheellisesti synonyymiksi maaseutumatkailulle. Sharpey ja Sharpey (1997) määrittelevät agritourism-termin farm based tourism -termiä laajemmaksi. Heidän mukaansa agritourism vastaa kansainvälistä rural tourism -määritelmää ja sisältää festivaalit, museot, käsityönäyttelyt ja muut kulttuuriset aktiviteetit maaseudulla. Farm based tourism -käsite on osa agritourism -käsitettä. (Sharpey & Sharpey 1997) Suomen kielessä maaseutumatkailu voidaan ymmärtää samansisältöiseksi kuin rural tourism tai agritourism -käsitteet, ja maatilamatkailu vastaa farm tourism tai farm based tourism -käsitteitä.

Usein maatilamatkailuun mielletään kuuluvaksi toimiva maatilatalous. Maatilatalous voi kuitenkin olla matkailutuotteen vetovoimatekijä, vaikka sitä ei enää aktiivisesti matkailukohteessa harjoiteta. Maaseudun rakennemuutoksen myötä matkailu on tullut elinkeinoksi väistyvän maatilatalouden sijalle. Nykyisin maaseudulla toimivien maatilamatkailuyrityksien yhteydessä harjoitetaan harvoin maatilataloutta, vaikka yritysten vetovoima perustuu nimenomaan maatilatalouteen ja maaseutukulttuuriin. Maatilamatkailun liiketoiminnan kehittymisen ja ammattimaistumisen myötä maaseutumatkailun ja maatilamatkailun raja on osittain hävinnyt. Maatilamatkailun asemaa matkailun kentässä kuvaa seuraava kuvio 4.

KUVIO 4 Maatilamatkailu matkailun kentässä

Maatilamatkailu ei ole uusi ilmiö, sillä se on ollut tunnistettavissa joissakin Euroopan osissa jo yli sata vuotta. Maatilamatkailu on yleistä sellaisilla alueilla, joissa maatalon pitäminen ja turismi eivät erikseen olisi kannattavia elinkeinoja. Matkailu tuo sekä maatilalle että paikallistaloudelle lisätuloja. Tutkimusten mukaan maanviljelijät pitävät maatilamatkailua yhtenä maatalon laajenemisen muotona, kun taas turismin tutkijat käsittävät sen olevan turismin laji. (Busby & Rendle 2000)

Suomalaisten maatilojen hallitseva tuotantomalli on ollut perheviljelmä, jonka toiminnan perustan ja jatkuvuuden on turvannut perheenjäsenten tarjoama työvoima (Sireni 2001, 9). Maatilat ja maatilamatkailuyritykset ovat usein yhtäaikaaisesti tuotanto- ja kulutusyksiköitä, sillä yrityksen tilat toimivat samanaikaisesti sekä kotina että matkailijoiden käyttämänä tilana. Tässä tilassa yhdistyvät yrittäjän perhe-elämä, yritystoiminta, perheen ja yksilöiden työaika ja vapaa-aika matkailijoiden viettämään aikaan. Usein vapaa-aikaansa viettävä matkailija kohtaa työtään tekevän matkailuyrittäjän, joka ei pysty käytännön syistä erottamaan omaa työ- ja vapaa-aikaansa. Maatilamatkailussa ovat vuorovaikutuksessa isännän (host) yksityinen elämä ja matkailijan (guest) kokemukset. Myös perheen ja yrityksen talouden raja hämärtyy. (Villa 1999; Katila 2000) Itse asiassa myytävänä on maaseutumainen elämäntapa. Vieraiden osallistuminen maatalon elämään lisää isännän ja vieraiden välistä vuorovaikutusta ja raja- viivojen piirtäminen tällaisissa tapauksissa maatalouden ja maatilamatkailun välille on vaikeaa.

Yhteenvedona edellisistä luvuista voidaan määrittää tämän tutkimuksen tutkimuskonteksti seuraavasti:

Maatilamatkailu on yritystoimintaa, joka tuottaa matkailupalveluja maataloilla, joissa myös harjoitetaan tai on harjoitettu maataloutta ja/tai maataloutta. Maatilamatkailun yritystoiminnasta on tullut merkittävä elinkeino maatalouden tilalle tai rinnalle. Maatilamatkailun liiketoiminnan toimintaympäristöstä käytetään nimitystä matkailutila.

Tässä tutkimuksessa kohdeilmionä on pienimuotoinen perheyrittöystoiminta, joka ei yleensä työllistä vakituisia ulkopuolisia henkilöitä. Yrittäjyys on usein pariskuntayrittäjyyttä (copreneurs) ja monialayrittäjyyttä (portfolio entrepreneurship, pluriactivity, diversification). Matkailutila on kokonaisuus, jossa matkailuliiketoiminnan lisäksi harjoitetaan muuta pienimuotoista maaseutuelinkeinoa, kuten metsätaloutta tai viljelyä.

3.4 Yrittäjyys matkailutiloilla

Maatilatalous on aina ollut elämäntapa ja elinkeino, joka on vahvasti sidoksissa luontoon ja perhevillelmiin, perheyritteliäisyyteen. Muuttunut toimintaympäristö on johtanut maatilatalouden kannattamattomuuteen, minkä vuoksi toimeentulon takaamiseksi on pitänyt keksiä uusia toimeentulon muotoja ja perinteisten maaseutuelinkeinojen lisäksi on kehitelty muuta ulkopuolista pienyrittäjyyttä (TIKE 2001; Rantamäki-Lahtinen 2002a ja 2004; Niemi & Ahlstedt 2005).

OECD:n (1994) listaaman maaseutumatkailun ja siellä tapahtuvan matkailuyrittöystoiminnan toimintaympäristöä luonnehditaan harvaanasutuksi, infrastruktuuriltaan heikoksi, luonnolliseksi ympäristöksi, jossa toteutetaan usein yksilöllisiä ulkoilma-aktiviteetteja. Alueen yritykset ovat amatöörimäisesti johdettuja, pieniä ja paikallisesti omistettuja, ja yrittäjät ovat osittain sitoutuneita maa- ja metsätalouteen ja vain osa-aikaisesti matkailuun. Mahdolliset työntekijät asuvat usein lähellä työpaikkaansa. Suhde vieraisiin on henkilökohtainen, joten ilmapiiri on paikallinen. Vuodenajat vaikuttavat voimakkaasti liiketoimintaan. Tämä kansainvälinen maaseutumatkailuyrittöystoimintaympäristön luonnehdinta kuvaa hyvin myös suomalaisten maaseutumatkailuyrittäjien ja yrittäjien toimintaa.

Enemmistö maaseudulla matkailupalveluja tarjoavista yrityksistä on pieniä perheyrittöystoimintaa. Syynä matkailu- tai muun toiminnan aloittamiselle on sivutulosten hankkiminen kannattamattomaksi käyneen maatilatalouden tulosten tilalle (ks. Kaipainen ym. 1990; Sipiläinen ym. 1998). Suurin osa maaseudun matkailuyrittöystoimintaa on alun perin ollut maatiloja (KTM 1998; Rantamäki-Lahtinen 2002b; Lassila 2003). Maaseutumatkailun teemaryhmän tutkimuksen mukaan vain 25 prosenttia maaseutumatkailuyrittöystoimintaa on päätoimisesti matkailuyrittöystoimintaa ja maatilatalouden sivuelinkeinona matkailuyrittöystoimintaa harjoittaa noin 39 prosenttia maaseutumatkailuyrittöystoimintaa. Noin neljännes maaseutumatkailuyrittöystoimintaa on avoinna vain sesonkiaikoina. (KTM 2004)

Ajan tasalla olevaa kattavaa tietoa maaseudun yrittöystoimintaa, matkailuyrittöystoimintaa, yrittöystoimintaa ja maatilamatkailusta Suomessa on heikosti saatavilla. MTT:n Taloustutkimuksella teettämän Suomen maatalouteen ja maaseutuelinkeinoihin kohdistuvan tutkimuksen mukaan maaseudulla oli vuonna 2003 yhteensä 130 000 pienyrittöystoimintaa, joista noin 39 % oli perustuotantotiloja, 18 % monialaisia tiloja ja 43 % muita pienyrittöystoimintaa, joilla ei ollut maatilakytöntä. EU-jäsenyysaikana maaseudun pienyrittöystoimintaa kokonaismäärä on hieman pudonnut

johtuen perustuotantotilojen määrän laskemisesta. Monialaisten tilojen ja maaseudun muiden pienyritysten määrä ja suhteellinen osuus on sitä vastoin kasvanut. Eniten pienyritysten määrä on kasvanut kaupunkien läheisellä maaseudulla. Matkailu-, majoitus- ja virkistyspalveluja tuottavia monialaisia tiloja vuonna 2003 oli 2 041 kpl (8,7 %). Vuonna 2000 vastaavia yrityksiä oli 2 272 kpl, mikä on 10,4 % kaikista monialaisista tiloista. Määrä on siten hieman laskenut seurantakauden aikana. (Niemi & Ahlsterdt 2005, 16) Kyseinen tutkimus ei anna tietoa siitä, mikä on matkailu-, majoitus- ja virkistyspalvelujen osuus muiden pienyritysten toimialoista, eikä myöskään sitä, mitkä toimialan yrityksistä ovat varsinaisia matkailuyrityksiä ja mitkä ovat keskittyneet tuottamaan palveluja paikallisyhteisölle.

Maaseudulla toimivien pienyritysten määrää ja rakennetta selvittellen KTM:n (2004) tutkimuksen mukaan maaseudulla oli vuonna 2002 yli 3 600 matkailu- ja virkistyspalveluja tuottavaa yritystä, joista 820 voidaan lukea varsinaiseksi matkailuyritykseksi suurimman osan lukeutuessa paikallisille ihmisille palveluja tarjoaviksi yrityksiksi. Yritysten määrä oli kasvanut vuodesta 1993 vuoteen 2002 noin 30 %. (KTM 2004) Tutkimuksen pienyritykset oli poimittu Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteristä, jossa ei ole maatilojen yhteydessä toimivia matkailuyrityksiä.

Tilastokeskuksen keräämän majoitustilaston kohderyhmänä on yli kymmenen huonetta tai mökkiä tarjoavat matkailuyritykset. Tämä tilasto ei sisällä yksityisten lomamökkien vuokrausta, joten suurin osa maatilamatkailusta jää tämän tilastoinnin ulkopuolelle. Puutteellisesta tilastoinnista johtuen Maaseutumatkailun teemaryhmä aloitti tilastotiedon keräämisen maaseutumatkailusta vuoden 1997 alussa. Ryhmän tavoitteena on, että tilastoon saataisiin keskitetysti kootuksi tietoa maaseutumatkailun yritystoiminnasta. 2 165 yritystä sisältävästä tietokannasta selviää, että maaseutumatkailuyritykset ovat keskittyneet Järvi- ja Varsinais-Suomeen. Eniten yrityksiä on Etelä-Savossa, jossa maaseutumatkailuyritysten sesonkiaikainen kapasiteetti on lähes kaksinkertainen hotellien majoituskapasiteettiin verrattuna. Yritysaineiston mukaan yrityksistä yli puolet on perustettu 1990-luvulla tai sen jälkeen ja yli 80 prosenttia vuoden 1980 jälkeen. Yrityksistä vain 18 prosenttia on perustettu ennen vuotta 1979. Yritysten määrä on 1990-luvulla kaksinkertaistunut. (KTM 2004) Voimakas yritysmäärän kasvu kertoo myös siitä, että matkailutoimintaa harjoitetaan yhä useammin erillisessä yhtiössä erotettuna varsinaisesta maatilataloudesta.

Yhdistelemällä eri perustein tehtyjä tilastoja ei voida tarkasti sanoa maaseudun matkailuyritysten ja matkailutilojen määrää Suomessa. Matkailuyrittäjäisyys näyttää lisääntyvän maatilatalouksien ulkopuolella. Monialaisten tilojen matkailu-, majoitus- ja virkistyspalveluja tuottavien yritysten ja pienyritysrekisterissä olevien ei-maatilojen yhteydessä toimivien matkailuyritysten määrä yhteenlaskettuna on noin 5 600. Mikäli varsinaiseksi matkailuyritykseksi laskeetaan KTM:n (2004) arvioimaa suhdetta käyttäen noin neljännes saadusta määrästä, saadaan vastaukseksi noin 1300–1400 yritystä. Matkailutilojen määrää, siten kun se on määritelty tässä tutkimuksessa, ei voida esitetyistä tilastoista päätellä. Koska suurin osa maaseutumatkailuyrityksistä on maatilataustaisia,

lienee lukumäärä lähellä arvioitua määrää. Maaseutumatkailun teemaryhmän aineiston perusteella (vain 25 % maaseutumatkailuyrittäjistä on päätoimisia) voidaan matkailua pääelinkeinona harjoittavia matkailutiloja arvioida olevan noin 300–400.

Matkailuyritystoiminnan käynnistäminen entisillä ja nykyisillä maataloilla ei ole vaikeaa: ammatillisia valmiuksia ei vaadita ja lainsäädännölliset esteet ovat matalia (KTM 2004; ks. myös Morrison 1996, 401). Matkailu on toimialana kuitenkin täysin erilainen kuin maatilatalous. Matkailuelinkeinon kehittäminen maatilalla voi olla ongelmallista, koska viljelijöiltä puuttuu matkailualan tieto, koulutus ja asiantuntemus ja maaseutumatkailuyrittäjien kokemukset toimialalta ja toimialan liiketoiminnan lainalaisuuksista ovat vähäiset. (Shaw & Williams 1990; Morrison ym. 1999; Busby & Rendle 2000; Lassila 2001) Entisille maataloille perustetut matkailuyritykset nojaavat olemassa oleviin resursseihin, rakenteisiin ja sukupolvelta toiselle välittyneisiin toiminta- ja ajattelutapoihin. Maanviljelijöiden siirtyminen liiketaloudellisesti toimiviksi matkailuyrittäjiksi edellyttäisi muutosta myös maatilayrityksen toimintatavoissa ja yrityskulttuurissa (Katila 2000, 10).

Lisäksi sivutoimisuus aiheuttaa maaseudun matkailuelinkeinon kehittymiselle monia ongelmia. Ensinnäkin yksittäisten yritysten kapasiteetti palvella matkailijoita on pieni. Noin neljäsosalla yrityksistä majoituskapasiteetti on alle kymmenen vuodepaikkaa ja puolella 10–29 vuodepaikkaa (KTM 2004). Toiseksi halu ja kyky kehittää ja laajentaa liiketoimintaa on alhainen, koska riippumattomuus elinkeinosta ei aseta paineita kapasiteetin ja markkinoinnin lisäämiseen (Komppula 1998).

Kaipainen ym. (1990) tutkivat 1980-luvulla matkailuyritystoiminnan aloittaneita maatalousyrittäjiä, jotka olivat saaneet myönteisen rahoituspäätöksen pienimuotoisen elinkeinotoiminnan edistämiseen. Eniten maaseudun yksittäisistä toimialoista rahoituspäätöksiä saatiin juuri maatilalomailuun ja tukea maatilalomailun kehittämiseen hakivat pisimpään tilan omistaneet ja keski-ikältään vanhimmat (keskiarvo 47 vuotta) maatilayrittäjät. Enemmistö hakijoista oli maidontuottajia ja yritystoiminnalla oli lisätulonlähteen luonne. Yrittäjien taustat ja aikaisempi toiminta (tilakoko, tuotantosuunta) antoivat viitteitä suuntautumisesta tulonhankintatapoihin. Päätoimisilla maanviljelijätalouksilla lähtökohtana oli, että yritystoiminta on kytketty maatilatalouteen ja toimii tämän ehdoilla. Päätoimiset yrittäjätaloudet harjoittivat yritystoimintaa ja maatilataloutta omina itsenäisinä yksiköinä ja/tai maatilatalous oli alisteinen yritystoimintaan nähden. Päätoimiset palkkatyössä kävijät pyrkivät hyödyntämään tilaansa uudessa käyttötarkoituksessa ja mahdollisesti luopumaan myöhemmin tilan ulkopuolisesta työstä. (Kaipainen ym. 1990)

Itä-Suomen maaseutumatkailuyrittäjyyteen kohdistuvan tutkimuksen (Lassila 2003) mukaan maaseutumatkailuyrittäjien keski-ikä on korkea, sillä tutkimuksen kohderyhmässä oli eniten yli 51-vuotiaita yrittäjiä. Noin puolet yrityksistä toimi sivutoimisinä. Nuoremmat ja koulutetuimmat yrittäjät toimivat useammin päätoimisinä yrittäjinä. Ikä ja sukupuoli vaikuttivat matkailun toimialaan: vanhemmat yrittäjät toimivat useammin pelkästään majoituspalve-

lujen tarjoajana, kun taas nuoremmat olivat enemmän kiinnostuneita ohjelmapalvelujen tuottamisesta. Naiset olivat useimmiten matkailun monialayrittäjiä. Suurella osalla (42 %) matkailuyrityksistä toiminta oli muun yritystoiminnan osa ja erillinen yhtiö matkailutoimintaan oli 27 prosentilla yrittäjistä.

Maatilamatkailuun liittyvät tutkimukset ovat osoittaneet, että yleisin syy yrittäjyyteen on elämäntyylikijä, halu säilyttää maaseutumainen elinympäristö sekä itselle että perheelle (Andersson, Carlsen & Getz 2002; Getz & Petersen 2002; Kompula 2002). Lassilan (2003) tutkimuksessa tärkeimmäksi matkailuyrittäjäksi ryhtymisen syyksi yrittäjät nostivat matkailualan kiinnostavuuden ja haasteellisuuden sekä yrittäjän itsenäisyyden ja vapauden. Kyseisen tutkimuksen mukaan yrittäjät pitivät tärkeänä yrittäjyyden toimintaympäristöä ja elämänlaatutekijöitä. Yrittäjyyden luonne oli useassa tapauksessa enemmän elämäntapaan ja henkilökohtaiseen elämään ja siihen liittyviin tavoitteisiin kuin yrittäjyyteen ja yritystoimintaan suuntautunutta. Myös Dewhurst ja Horobin (1998) ovat huomanneet, että pienten matkailuyritysten luonne taloudellisten tavoitteiden suhteen poikkeaa muista pienyrityksistä. Yrittäjät eivät ole kiinnostuneita maksimoimaan taloudellista tulostaan ja sosiaaliset ja kulttuuriset menestymisen mittarit ovat yhtä tärkeitä kuin yrityksen kehittyminen ja liiketoiminnan kasvattaminen. He operoivat liiketoimintaansa erittäin pienin työvoimakustannuksin ja johtamispäätökset perustuvat usein henkilökohtaisiin syihin. Ateljevic ja Doorne (2000) ovat myös esittäneet, että pienten matkailuyritysten omistajat eivät halua kasvattaa yritystään liian isoksi säilyttääkseen elämäntaatunsa sekä oman ja matkailuyrityksensä aseman sosiokulttuurisessa ympäristössään. Matkailuyrittäjät torjuvat taloudelliset arvot ja liiketoiminnan kasvattamisen. Sen sijaan he haluavat kehittää omia matkailutuotteitaan ja suojella ja elävöittää paikallista yhteisöä.

Maatilamatkailuyrittäjyyttä leimaa usein yrittäjän oma harrastus, joka on syynä yrittäjyyteen (Oppermann 1997, 108–119). Uutena ilmiönä on viime vuosina tullut esille keski-ikäisten kaupunkilaisten muutto maaseudun rauhaan, jolloin etätyön rinnalla on ryhdytty harjoittamaan matkailuyritystoimintaa (Laurila 1998; Kompula 2002). Nämä paluumuuttajat ovat usein koulutettuja ja heillä on laajempaa ja jopa kansainvälistä työkokemusta (Lassila 2001). Voidaan olettaa, että tällä paluumuuttajaryhmällä on paremmat mahdollisuudet onnistua kehittämään matkailuyrittäjyydestä menestyvää ja kasvavaa yritystoimintaa, mikäli se on asetettu yritystoiminnan tavoitteeksi.

Maaseudulla on tyypillistä, että tilojen tulot karttuvat useista lähteistä. Yrittäjyys ilmenee monialayrittäjyytenä tai portfolioyrittäjyytenä (ks. myös Rantamäki-Lahtinen 2002b, 2004), joka osoittaa innovatiivisuutta ja vahvaa yrittäjyysidentiteettiä (Alsos, Ljunggren & Pettersen 2002; Vesala & Peura 2002). Tutkimuksissa on todettu, että maanviljelijöiden syyt aloittaa uusi liiketoiminta ja ryhtyä portfolioyrittäjiksi voidaan jakaa kolmeen vaikuttavaan tekijään: maanviljelijästä tai perheenjäsenestä riippuvat tekijät (human capital), tilasta riippuvat tekijät (farm's resources) ja tekijät, jotka johtuvat ympäristöstä (environment) (Alsos ym. 2002). Fyysinen, sosiaalinen ja taloudellinen ympäristö vaikuttavat tyypillisesti yrittäjyyden ilmenemisen tasoihin maaseudulla (Statho-

poulou, Psaltopoulos & Skuras 2004). Fyysistä ympäristöä ovat maisema, sijainti ja luonnosta tulevat tuotantotekijät, sosiaalisia tekijöitä sosiaalinen pääoma, kulttuurinen perintö ja julkisen vallan toimenpiteet. Taloudelliseen toimintaympäristöön vaikuttavat olemassa oleva infrastruktuuri, liiketoiminnan verkostot ja tietotekniset mahdollisuudet.

Maaseutuyrittäjistä juuri matkailuyrittäjät ovat innovatiivisempia ja edistyskellisempiä kuin maaseutuyrittäjät keskimäärin (Mahlamäki-Kultanen 2002; Mahlamäki-Kultanen & Hakala 2002). Maaseudun portfolioyrittäjien yrittäjyysidentiteetti on vahvempi ja he ovat innovatiivisempia aloittamaan ja kehittämään uusia liiketoiminnan muotoja kuin yksinomaan maatilataloutta harjoittavat yrittäjät (Alsos ym. 2002). Myös Vesalan ja Peuran (2002) tutkimuksen mukaan yrittäjyysidentiteetti, joka kuvastaa yrittäjän riskinottokykyä, kasvuhalua ja innovatiivisuutta, on monialaisilla viljelijöillä (portfolio farmers) korkeampi kuin perinteistä maataloutta harjoittavilla maanviljelijöillä. Kuitenkin muilla maaseudun pienyrittäjillä, jotka eivät harjoita maatilataloutta, yrittäjyysidentiteetti oli kyseisessä tutkimuksessa vertailuryhmistä korkein. Maatiloillaan erilaista maatalaan liittymätöntä pienyritystoimintaa harjoittavilla yrittäjillä on samoja yrittäjille tyypillisiä ominaisuuksia: vahvaa itseluottamusta, rohkeutta, kokeilunhalua ja riskinottokykyä (Heinonen 2000). Lisäksi maaseudulla toimivat yrittäjät ovat keskimääräistä tyytyväisempiä yrityksensä sijaintiin (Curran & Storey 1993), mikä voidaan tulkita merkiksi maaseudulla toimivien yrittäjien omaehtoisuudesta ja/tai toimintaympäristönsä arvostuksesta.

Vaikka tie maanviljelijästä matkailuyrittäjäksi ei välttämättä ole ollut helppo, on useilla tiloilla pystytty ratkaisemaan markkinoinnin ja tuotekehityksen käytännön tason ongelmat. Suomalaisilla matkailutiloilla ollaan siirtymässä matkailusta maatiloilla selkeästi maatilamatkailun liiketoimintaan, ja maatilatalous on jäämässä sivuosaan tulonmuodostajana. Matkailu, joka on tarjonnut yhden keinon helpottaa maaseudun sopeutumista Euroopan unioniin, on liiketoiminnan alueena kasvava. Yksilömatkailun ja erityisesti luontoon ja kulttuuriin liittyvän aktiivilomailun uskotaan lisääntyvän maailmassa edelleen (ks. Sharpey & Sharpey 1997). Suomeen suuntautuva matkailu ja varsinkin maaseutualueille suuntautuva matkailu ei ole luonteeltaan massamatkailua, vaan sen vahvuus on puhtaassa luonnossa ja yksilöllisissä tuotteissa. Maaseutu voisi vastata hyvin massaturismia karttavien, luonnonläheisyyttä arvostavien ja ”vihreitä arvoja” omaksuneiden matkailijoiden kysyntään. Maaseutumatkailun kysynnän kasvava trendi on tutkimuksin todistettu muun muassa useissa Euroopan maissa (ks. Page & Getz 1997). Väestön urbanisoitumisesta huolimatta ihmisillä on tarve palata maaseudulle tai saada tuntumaa maaseudulla eläneiden vanhempiansa ja esivanhempiansa elämään (Hjalager 1996). Siten maamme maaseutualueiden matkailullista merkitystä ja maaseutumatkailuyrittäjyyden kehittymisen mahdollisuuksia on tarpeen entisestään vahvistaa. Maaseutumatkailupalvelujen kasvava kysyntä vaatii matkailuyrittäjien osaamisen laajentamista ja parantamista. Lisäksi yhteiskunnan taholta tarvitaan henkistä ja taloudellista tukea yrittäjyyden edistämiseksi. Tärkein tekijä maaseutumatkailun kehittämässä ja kehittämisessä on kuitenkin yrittäjyys ja yritteliäisyys.

4 PERHEYRITTÄJYYS JA SUKUPOLVENVAIHDOS

Kansantalous tarvitsee kasvaakseen yrittäjyyttä, jonka alkuna ovat usein pienet perheyrietykset. Yrittäjyys ja perheyrittäjyys ovat ilmiöinä vanhoja, joskin niiden merkitys on vaihdellut eri kansantalouksien rakenteellisisten muutoksien vuoksi. Teollisuuden nousun myötä perheyrittäjyyden merkitys jäi vähemmälle, mutta viime vuosikymmeninä pienten ja keskikokoisten yritysten merkitys on kasvanut ja perheyrittäjyyttä on alettu arvostaa myös teollistuneissa maissa (Kyrö 1998; Heinonen 2003; Römer-Paakkanen 2004).

Viimeisen sadan vuoden kehityksen tuloksena yhteiskunta on muuttunut tai muuttumassa agraarivaltaisuudesta teollistumisen, palvelu- ja elämystalouden kautta muutostalouteen (Pine & Gilmore 1999). Suomessa rakennemuutos on poikennut monista muista Länsi-Euroopan maista siten, että maatalousvaihe kesti meillä huomattavasti pidempään kuin muualla, mutta toisaalta kehitys palveluyhteiskunnaksi on ollut nopeaa (Paasio & Heinonen 1993, 5–8). Nykyaikaisen yhteiskunnan palvelurakenne perustuu yrittäjyyteen. Siksi yrittäjyys ja sen edistäminen ovat vahvasti esillä yhteiskunnallisissa strategioissa.

4.1 Yrittäjyyden monet kasvot

Yrittäjyys (entrepreneurship) on monitahoinen ilmiö, joka ulottuu useiden tieteenalojen alueelle. Yrittäjyystutkimukset vaihtelevat teoreettisilta lähestymistavoiltaan melkoisesti. Alan terminologia on sekavaa alkaen keskeisistä sanoista yrittäjyys, yrittävyys, yritteliäisyys ja itse yrittäjä.

Yrittäjyyttä on määritelty monella tavalla. Yleisesti yrittäjyys mielletään oman yrityksen perustamiseksi, yrityksen toiminnan hoitamiseksi ja yrittäjän ammatissa toimimiseksi. Varsinkin pienyrittäjyys on henkilökohtaisen riskin ottamista, yrityksen omistajajohtajuutta, joka määrittää yrittäjän sosiaalisen statuksen ja muodostuu yrittäjän elämäntavaksi. (Gibb 1996) Englannin kielen *entrepreneurship* tai *entrepreneurial* -käsitteet ovat useissa yhteyksissä enemmän laatumääreitä kuin suomen kielen vastaavat ilmaisu, jotka viittaavat henkilön har-

joittamaan liiketoimintaan tai omaisuuteen. Englanninkielinen käsite viittaa henkilön toimintatapaan, yritteliäisyyteen. Voidaan ajatella, että "entrepreneur" on henkilö, joka yrittää kasvattaa ja kehittää liiketoimintaansa menestyväksi. Tämä vastaa alun perin Shumpeterin luomaa yrittäjyyden käsitettä. Laajasti ajatellen yrittäjiä ovat myös ei-innovatiiviset ja kasvuhaluttomat yrittäjät. Suppeammin ajateltuna yrittäjyys käsittää nimenomaan yrittäjähenkiset yrittäjät, joiden toimintaa leimaavat innovatiivisuus ja kasvuhaluus. Tämä voi olla syytä siihen, että kansainvälisissä tieteellisissä keskusteluissa erotetaan pienyrittäjyys (SME, small business owners) ja omistajajohtajuus (owner-manager) yrittäjyyden käsitteestä, koska näiden käsitteiden toiminnallisen yrittäjyyden taso vaihtelee. Pienyrittäjien ja omistajajohtajien käsitteet painottavat omistajuutta. Toisaalta yrittäjämäistä asennetta, yritteliäisyyttä, tarvitaan tänä päivänä kaikenlaisissa työsuhteissa.

Yrittäjyyden toiminnallinen ydin esiintyy taloudellisena aktiivisuutena ja yhdistyy erilaisiin liiketoiminnan käytänteisiin. Erityisesti se tulee esiin silloin, kun täytyy vastata kilpailuun ja toimia epävarmoissa olosuhteissa. Ilman tätä aktiivisuutta ei ole yrittäjyyttä, joskin se esiintyy eriaikaisena eri motiivein toimivilla yrittäjillä. Yrittäjyyteen tarvitaan aloitteellisia yksilöitä, joilla on yrittäjyyden henki (entrepreneurial spirit), muuten yrittäjyyttä ei voi syntyä. (Morrison, Rimmington & Williams 1999, 9) Yrittäjyyden hengen lisäksi yritystoiminnan kasvattaminen ja menestyminen yrittäjänä vaativat yrittäjältä riittävää kasvumotivaatiota sekä suorituskykyä ja resursseja kasvun toteuttamiseen. Yrittäjyyspääoma (entrepreneurial capital), joka sisältää yrittäjyysosaamisen (entrepreneurial competence) ja yrittäjäksi sitoutumisen (entrepreneurial commitment) on tärkein tekijä yrityksen kasvussa. (Erikson 2002) Yrittäjyyttä voidaan tarkastella myös yrittäjyysprosessin avulla (entrepreneurial process), joka huomioi yrittäjän ominaisuuksien lisäksi toimintaympäristöstä johtuvat tekijät (Kaikkonen 2005). Alue- ja sosiaalipoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna kaikki yrittäjyys on kuitenkin arvostettua ja tärkeää. Myös osa-aikaista ja pienimuotoista yritystoimintaa harjoittavat yrittäjät, joiden liiketoiminnan tavoitteena ei ole kasvu, tuovat elinvoimaa ja vireyttä haja-asutusalueille.

Dewhurst ja Horobin (1998) ovat esittäneet laajan katsauksen erilaisista näkökulmista yrittäjyyteen (ks. myös Cunnigham & Lischeron 1991). Perinteisesti yrittäjyyttä on tarkasteltu psykologisesti, talousteoreettisesti ja sosiologisesti orientoituneissa yrittäjyystutkimuksissa. Myös kasvatustieteilijät ovat lähestyneet yrittäjyyttä kasvatuksen näkökulmasta (ks. esim. Leskinen 2000; Ruohotie 2000; Paajanen 2001). Tutkimustraditiot ovat kaukana toisistaan, mutta kaikilla niillä on jotakin uutta annettavaa yrittäjyystutkimukseen (Kyrö 1998, 11).

Tyypillinen psykologinen (sosiaalipsykologinen) lähestymistapa yrittäjyyteen korostaa yrittäjien piirteitä, kuten itsenäisyyttä ja riippumattomuutta. Yrittäjistä muotoutuneeseen mielikuvaan liitetään psykologien painottamat persoonallisuuspiirteet, kuten suoriutumisen motiivi (need for achievement) ja sisäinen kontrolliodotus (locus of control). Kontrolliodotusta kartoittava mittari kertoo yksilön yleisistä odotuksista sen suhteen, missä määrin tapahtumat aiheutuvat hänen omista teoistaan (sisäinen kontrolliodotus) tai ulkoisista teki-

jöistä eli sattumasta tai muista ihmisistä. Vesalan (1992) tutkimuksessa on todettu, että sisäinen kontrolliodotus on yrittäjillä muita ihmisryhmiä korkeampi. Suoriutumisen motiivi on yksi yrittäjäksi ryhtymisen syy ja se edistää heidän menestymistään sekä selviytymistään yrittäjänä. Tämä yrittäjille ominainen piirre ilmenee useissa suomalaisissa maaseutuyrittäjyyttä koskevissa tutkimuksissa (esim. Kumpulainen 1999; Katila 2000). Usko omaan kykyihin luo pohjan yrittämiselle. Yrittämisessä on kysymys siitä, mitä yrittää, kuinka kovasti yrittää ja miten yrittää. Yrittäjyyden voimakkuus riippuu henkilön tarpeista toimia tavoitteidensa mukaisesti. Suoriutumismotivaatiot vaihtelevat alueittain ja yksilöiden välillä (Niittykangas ym. 1999). Yrittäjyyden erilaista ilmenemistä eri maantieteellisillä alueilla on pyritty selittämään paikalliskulttuurien eroavaisuuksilla (Pitkänen & Vesala 1988). Aluepoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna yrittäjien suoriutumisen motiivi on merkittävä tekijä alueiden elinvoimaisuuden säilyttäjänä ja sosiaalisen pääoman rakentajana.

Edellä esitetyt psykologiset yrittäjyyden ominaisuudet ovat merkittäviä etsittäessä vastausta tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiin. Talousteoreettinen yrittäjyystutkimus lähestyy yrittäjyyttä yrityksen ja sen toiminnan kautta. Yleisesti esiintyviä aiheita ovat johtamiseen, organisaation toimintaan, yrityksen kannattavuuteen ja menestymiseen liittyvät kysymykset. Sosiologisempi tapa lähestyä yrittäjyyttä on esittää erilaisia yrittäjyystypologioita, jotka kuvaavat tiivistetysti yrittäjien toimintatapoja ja lähtökohtia. Näitä typologioita ovat esittäneet muun muassa Stanworth ja Curran (1973) sekä Scase ja Coffee (1982).

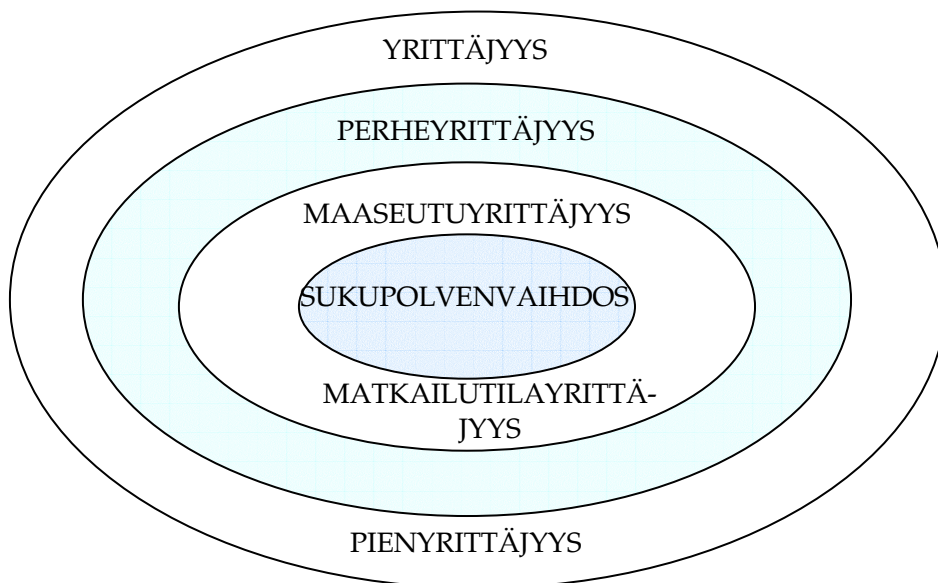
Yrittäjyyden teorit ja typologiat kuvaavat yrittäjän toimintaa pääasiassa erillään sosiaalisista verkostoista, joiden keskellä yrittäjä toimii. Relationistinen näkökulma, jota myös erilaiset yrittäjyyden verkostotarkastelut edustavat, kuvaa yrittäjää suhteessa asiakkaisiin, kilpailijoihin, perheen jäseniin tai yhteistyökumppaneihin. Verkostotutkimus korostaakin sosiaalisten verkostojen merkitystä yritystoiminnassa (ks. Johannisson 1986; Komppula 2000; Varamäki 2001).

Yrittäjyyttä voidaan siis kuvata yksilötasolla, yritystasolla ja yhteiskunnallisella tasolla (Kyrö 1998, 12). Oman lisänsä yrittäjyystutkimukseen tuo pien- ja perheyrittäjyyden erottaminen omaksi tutkimusalueekseen. Yritystoiminnan aloitusvaiheessa kaikki yritykset ovat yleensä pieniä ja lähes kaikki käynnistyvät yritykset ovat perheyrityksiä (Astrachan & Kolenko 1994; Koironen 2000). Yleisemmin käytetty pienyrityksen mittari on niiden pieni koko joko liikevaihdolla tai henkilöstömäärällä mitattuna, joskin mittarit vaihtelevat eri yhteyksissä. Pieni koko sinänsä antaa yrityksen toiminnalle ja johtamiselle omat piirteensä, mutta laaditut kokorajat vaihtelevat toimialoittain ja pienen yrityksen ja suuren yrityksen rajat hämärtyvät. Joillakin toimialoilla, varsinkin palvelualoilla, määritelmän mukaiset pienyritykset ovat toimialallaan suuria. Näin käy esimerkiksi matkailuelinkeinossa matkailun ohjelmapalveluja tuottavissa yrityksissä. Suomen suurin yritys voi työllistää ainoastaan muutamia kymmeniä henkilöitä. Palvelualat ovat tyypillisesti mikroyritysvaltaisia ja ne ovat lisänneet viime vuosikymmeninä työllisyyttä niin koko Euroopassa kuin myös Suomessa (Jylhä, Paasio & Strömmer 1998).

Pienyrityksen kokomääritysten lisäksi on etsitty myös muita laadullisia ominaisuuksia kuvaamaan pienyrittäjyyttä. Pienyrityksillä on suhteellisen pieni osuus markkinoistaan, mikä merkitsee rajallisia mahdollisuuksia vaikuttaa liiketoimintaympäristöön ja markkinointiin. Pienyrityksiä johtavat omistajat omalla henkilökohtaisella työpanoksellaan, ja he osallistuvat aktiivisesti koko yrityksen liiketoiminnan hoitamiseen. Pienyritys on itsenäinen yksikkö, ei osa suuryritystä. Omistajajohtaja on päätöksenteossa suhteellisen vapaa ulkopuolisten kontrollista ja odotuksista. (Tainio 1992, 30) Yrityksen pienuudesta seuraa se, että erikoistuminen tiettyihin työtehtäviin on vaikeaa tai jopa mahdotonta. Yrittäjältä vaaditaan monipuolista osaamista, ahkeruutta ja rohkeutta tarttua monenlaisiin tehtäviin. Johtaminen ja vastuu henkilöityvät yhteen henkilöön, yrittäjään.

Tyypillinen perheyrittäjä keskittyy toiminnassaan paikallismarkkinoihin ja tuntee asiakkaansa hyvin. Matkailun toimialalla toimivan perheyrittäjän markkina-alue on kuitenkin hyvin laaja, jopa kansainvälinen. Tyypillisesti liiketoiminnan laaja alue aiheuttaa lisäkustannuksia ja asettaa uusia vaatimuksia ja vaikeuksia liiketoiminnan johtamiselle (Paasio & Heinonen 1993, 45). Tämän perusteella voidaan olettaa, että matkailuelinkeino ei ole helpoin alue toteuttaa pienimuotoista perheyrittäjyyttä.

Tämä tutkimus lähestyy yrittäjyyttä maaseudulla toimivien pienten perheyritysten ja niiden sukupolvenvaihdoksen näkökulmasta. Tätä käsitteiden sisäkkäisyyttä ja tarkastelujärjestystä kuvaa seuraava kuvio 5.

KUVIO 5 Sukupolvenvaihdos yrittäjyyden kentässä

Työllistävyys, innovatiivisuus, joustavuus ja alueellisuus ovat määreitä, jotka usein liitetään pien- ja perheyrittäjyyteen. Yrittäjyyden kansantaloudellista vaikutusta käsittelevissä keskusteluissa painotus on usein pienissä yrityksissä tapahtuvassa perheyrittäjyydessä (Koiranen 2000, 11). Perheyrittäjyys on kansantaloudellisesti ajateltuna merkittävä taloudellisen kehityksen moottori ja selkäranka (Römer-Paakkanen 2004, 3). Moni-ilmeisenä ja monitieteisenä ilmiönä

perheyrittäjäyys tarjoaa tutkijoille monenlaisia lähestymistapoja (Wortman 1994). Perheyrittäjäyden suuren kansantaloudellisen merkityksen vuoksi on perheyrittäjäyden tutkimus noussut viime vuosikymmeninä merkittävästi ja lisännyt perheyrittäjäyteen liittyvää tietämystä (Heinonen 2003).

4.2 Perheyrittäjäyys

4.2.1 Perheyrittäjäyden määrittelyä

Perheyrittäjäyden merkitys makrotaloudessa on suuri, kun tarkastellaan työpaikkojen määriä ja uusien työpaikkojen syntymistä tai vaikutusta bruttokansantuotteeseen ja sen kehitykseen (Neubauer & Lank 1998; Heinonen 2003). Perheyrittäjäyttä (family business) on kuvattu systeeminä, jossa perhe, liiketoiminta ja omistajuus nivoutuvat yhteen (ks. esim. Tagiuri & Davis 1982; Neubauer & Lank 1998). Perheyrittäjäyys on erityisen suosittua maissa, joissa perhe on kiinteä osa ihmisen elämää. Lähes kaikki pienyritykset ovat perheyrittäjäyksiä, mutta kaikki perheyrittäjäykset eivät ole pieniä. Kun yritys on pieni ja perheyrittäjäyden pohjainen, yrityksen ja perheen rajat alkavat hämärtyä. Keskustelu perheen ja liiketoiminnan päällekkäisyydestä ei kuitenkaan riitä kuvaamaan riittävästi perheyrittäjäyden moni-ilmeisyyttä. (Astrachan & Kolenko 1994; Koironen 2000) Perheyrittäjäyys ei ole pelkästään toimeentulon lähde vaan elämänmuoto, joka vie helposti koko perheen ajan ja määrää perheen elämänrytmin (Paasio & Heinonen 1993, 10). Perheen ja yrityksen vuorovaikutus, joka pitää sisällään perheyrittäjäyden dynamiikan, yhteenkuuluvuuden tunteen, perinteet ja kulttuurin, erottaa perheyrittäjäyksen ei-perheyrittäjäyksestä (Heinonen 2003, 12). Myös perheyrittäjäyksen strategiat, johtaminen ja tulevaisuuteen orientoituminen eroavat muista yrityksistä (Westhead & Cowling 1998).

Perheyrittäjäyden käsite muodostuu sanoista ”perhe” ja ”yrittäjäyys”. Perheyrittäjäyden määrittelyn ja operationaalistamisen yhteydestä puuttuu usein perheen määrittely, mikä muodostuu ongelmaksi varsinkin kansainvälisissä tutkimuksissa. Perheet ja kulttuurit eroavat toisistaan, ei vain maantieteellisten rajojen vaihtuessa vaan myös ajan mukana. (Astrachan, Klein & Smyrniotis 2001) Perhe on jossakin muodossa esiintynyt kaikissa tunnetuissa yhteiskunnissa. Se on toiminut kulutusyksikkönä ja säädellyt sukupolvien välisiä suhteita.

Ydinperheen muodostavat isä, äiti ja lapset, ja suurperhe käsittää kaksi tai useampia ydinperheitä, jotka elävät samassa taloudessa (Allardt 1995, 221–223). Tilastokeskuksen (2002) suomalaista väestöä koskevassa tilastoinnissa perheet erotellaan yhdessä asuviin avio- tai avopareihin ja heidän lapsiinsa, yhden vanhemman lapsiperheisiin ja lapsettomiin avio- ja avopareihin. Yhteiselämän eri muodot ja läheissuhteet ovat moninaistuneet ja asettavat perheen määrittämiselle uusia haasteita. Karisto, Takala ja Haapola (1997, 207–211) esittävät kymmenen erilaista kokoonpanoa yhteiselämän eri muotojen kuvaamiseksi, mutta tämäkään jaottelu ei ole täysin kattava. Jälkimodernissa yhteiskunnassa vanhat

perhe-elämää koskevat käsitykset ovat moninaistuneet ja perheen pysyvyyden korostus, kiinteät sukupuoliroolit sekä vanhempien ja lasten väliset hierarkkiset suhteet ovat saaneet väistyä.

Sanalla "family" on laajempi merkitys joissakin muissa kielissä kuin suomessa, jossa perheellä tarkoitetaan kuulumista samaan yhteisöön, yhteistä alkuperää, yhteistä taloutta ja henkistä yhteenkuuluvuutta. Koska suomen kielessä sana perhe on vakiintunut tarkoittamaan lähinnä ydinperhettä, tarvitaan uusi määritelmä kuvaamaan useita sukupolvia nähnyttä perheyrittäystä, jossa yrityksen omistajuus ja/tai johtajuus on hajaantunut suvun kesken. Perheiden hajotessa ja uusien sukupolvien astuessa yrityksen omistukseen tai toimintaan perheyrittäminen käy sanan varsinaisessa merkityksessä liian kapeaksi. Niinpä perheyrittäminen ja perhe -sanojen tilalle tulee vaihtaa sukuyrittäminen ja suku. (Koiranen 1998, 24–25; Koiranen 2000, 33) Määrittelyongelmia ovat aiheuttaneet myös monen perheen omistamat yritykset (multiple family ownership) (Astrachan ym. 2001).

Perhe on instituutio, joka on muuttunut ja muuttuu edelleen. Sen merkitystä tulevaisuuden sukupolville on vaikea ennustaa. Toisaalta uskotaan, että perheen ja perhesiteiden merkitys vähenee lisääntyvien avioerojen, uusioperheiden ja jatkuvan muuttoliikkeen myötä; toisaalta näiden tekijöiden uskotaan vaikuttavan päinvastoin. Mikä vaikutus yhteiskunnan rakenteiden muuttumisella on perheyrittämiseen, jää nähtäväksi. Ainakin perheyrittäjyyden määrittelylle perheiden monimuotoisuus ja muuttuminen asettavat uusia haasteita.

Perheen määrittelyn lisäksi perheyrittäjyyden määrittely on ongelma kansainvälisessä tutkimuskentässä (Brock 1994; Heinonen 2003, 14). Tutkimuksien vertailtavuuden ja yhdenmukaisuuden vuoksi tarvittaisiin perheyrittäjyyden yksiselitteinen määritelmä, joka olisi operationaalistettavissa. Sitä tarvittaisiin myös perheyrittäjäyden määrän mittaamiseen. Useat tutkijat ovat kuitenkin välttäneet käyttämästä selkeää määritelmää, jotta perheen kulttuuriset ja sosiaaliset erot eivät jäisi huomiotta. Yhteneväisten mittarien käyttö voisi tuottaa joukon virheellisiä tuloksia. Toisaalta tutkimuksen ja tietämyksen vähäisyyttä ja sekavuutta selittää se, että perheyrittäjyys on vielä nuori tieteenala. (Neubauer & Lank 1998; Astrachan ym. 2001; Heinonen 2003)

Perheyrittäjyyden määrittelyjen kirjoa kuvaa hyvin se, että Sharma, Chrisman ja Chua (1996) löysivät kirjallisiin artikkeleihin perustuvassa katsauksessaan 34 erilaista määritelmää perheyrittäjyydelle. Yksiselitteisen määrittelyn puutteen totesivat myös Chua ja Chrisman (1999) käsitellessään yli 250 perheyrittäjyyttä käsittelevää artikkelia. Näissä artikkeleissa esiintyvät teoreettiset määrittelyt erottivat ja erilaistivat perheyrittäjyyden muusta yrittäjyydestä. Perheyrittäjyyden luonteen erikoisuutta oli kuvattu emotionaalisin, eirationaalisin ja tunteellisin termein, joiden katsottiin vaikuttavan myös yritystoimintaan. Heidän johtopäätöksensä on, että perheen osallistuminen, jota tyyppillisesti käytetään operationaalisisissa määritelmässä, ei ole sopiva mittari erottamaan perheyrittäjyyttä muusta yrittäjyydestä eivätkä tavoita perheyrittäjyyden ydintä, perheen käyttäytymistä ja intentiota. (Chua & Chrisman 1999)

Astrachan ym. (2001) pohtivat artikkelissaan, pitäisikö ydinperheiden muuttaessa muotoaan ryhtyä pohtimaan perheen vaikutusta yritykseen ja sen toimintaan ja etsimään sitä kautta määritelmää perheyrittäjäykselle. Astrachan ym. (2001) esittävät mittariston (F-PEC-malli) erilaisten perheyrittäjäyksien tarkasteluun. Tässä mallissa on kolme keskeistä näkökulmaa, joilla voidaan mitata perheen vaikutusta liiketoimintaan. Nämä lähestymistavat ovat valta (power), kokemus (experience) ja kulttuuri (culture). Valta-mittari ottaa huomioon perheen omistajuuden sekä perheen osallistumisen yrityksen hallintoon ja johtamiseen. Kokemus-mittarin avulla tarkastellaan yrityksen sukupolven vaihdoksien kautta karttuvaa kokemusta. Toisaalta kokemuksen alueeseen sisältyy myös se, montako perheeseen kuuluvaa henkilöä antaa oman työpanoksensa, osaamisensa ja kokemuksensa perheyrittäjäyksen käyttöön. Kulttuuri-mittarin avulla tarkastellaan perheen arvoja, niiden päällekkäisyyttä ja yhdenmukaisuutta liiketoimintaan nähden sekä perheen sitoutumista liiketoimintaan. (Astrachan ym. 2001; Koironen 2002, 48–49)

Heinonen ja Toivonen (2003, 25–27) ovat koonneet useita mittareita perheyrittäjäyden olemuksen selvittämiseksi. Subjektiiivinen lähestymistapa on helppo, mutta ei yksiselitteinen ja luotettava. Siinä kysytään yrittäjältä itseltään, onko yritys perheyrittäjäys. Rakenteellinen, omistajuuteen perustuva määritelmä perustuu perheen määräysvaltaan yrityksessä. Laukkanen (1994) on käyttänyt tätä määritelmää, jonka mukaan perheyrittäjäys on yritys, jossa päätäntävällästä (omistuksesta) vähintään 51 prosenttia on keskittynyt yhden perheen käsiin. Rakenteellisessa määrittelyssä on kysymys omistuksen ja vallan käytön ilmenemisestä ja sen eri suhteista. Tämä määritelmä on yleisesti käytössä kansainvälisesti, mutta ongelman muodostavat sekä edellä esitetty perheen ja yrityksen määrittely että omistajuuden ja vallan erisuuruus. Toiminnallinen mittari, jota myös Chua ja Chrisman (1999) sekä Astrachan ym. (2001) peräänkuuluttivat, huomioi perheen merkityksen ja läsnäolon yritystoiminnassa. Perheyrittäjäyttä voidaan tarkastella myös sitoutumisasteen mukaan. Sukupolvenvaihdoksen näkökulmasta yritys on perheyrittäjäys vasta sitten, kun se on käynyt läpi sukupolvenvaihdoksen. Lisäksi voidaan käyttää edellisten määrittelyjen erilaisia yhdistelmiä. (Heinonen & Toivonen 2003, 27)

Perheyrittäjäyttä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Kuitenkin perheyrittäjäyden keskeisenä elementtinä on yritystoiminnan jatkuvuus sukupolvelta toiselle. Tämä tulee esille Koironen (2000, 33) määritelmässä, jonka mukaan perheyrittäjäys on

”...yhden perheen hallitsemaa liiketoimintaa, joka on siirtynyt, parhaillaan siirtyy, tai tulee siirtymään edeltävältä sukupolvelta seuraavalle. Perheyrittäjäys, riippumatta yritysmuodosta, on se taloudellinen yksikkö, jossa perheen liiketoiminta tapahtuu ja jossa sovitetaan vuorovaikutteisesti yhteen perhe-elämän, omistuksen ja liiketoiminnan intressejä alati muuttuvissa oloissa.”

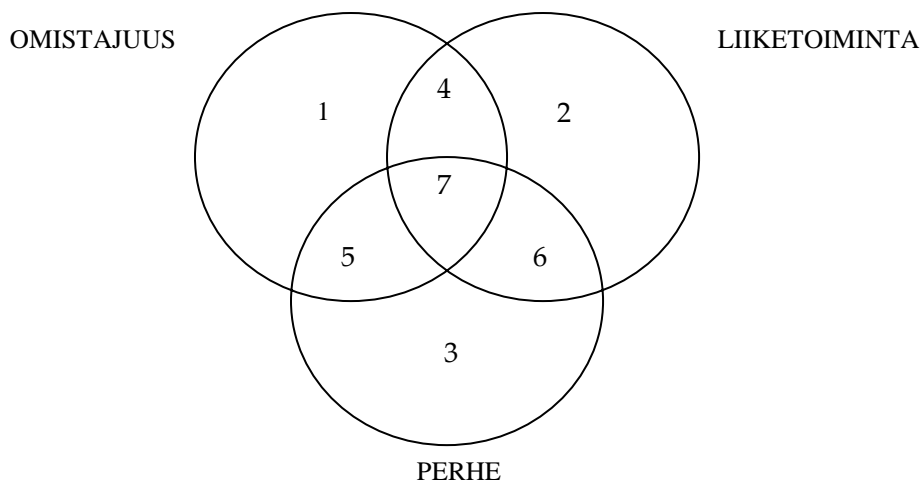
Perheyrittäjäydellemme on tyypillistä se, että yrittäjä ottaa kohtuullisen taloudellisen riskin, välttää suuria tappioita ja samalla myös voittoja. Tätä täydennetään sinnikkäällä ja sitkeällä peräänantamattomuudella. (Paasio & Heinonen 1993, 47)

Määritteet pienyrittäjyys, pääoman puuttuminen, nepotismi, konfliktit, elämäntaparyrittäjyys, sukupolvenvaihdon suunnittelu ja henkilön hyvinvointi on liitetty usein perheyrittäjyyteen. Nämä ovat asioita, joita sekä tieteen tekijät että perheyrittäjyyden ammattilaiset nostavat perheyrittäjyydestä esiin. Perheyrittäjyys-keskustelusta puuttuvat usein määritteet yrittäjähenkisyys, nopea kasvu, opportunistinen riski, strateginen kokeilu ja suuret voitot. (Habbershon, Pistrui & McGrann 2001) Tämä ilmenee myös matkailuyrittäjyyttä koskevissa tutkimuksissa. Perheen elementti yhdistettynä matkailuyritystoimintaan ja erityisesti pieniin maaseutumatkailuyrityksiin saa pääasiällisen sisältönsä tavasta harjoittaa liiketoimintaa ja perhedynamiikasta. Samoin on perheviljelmää koskevissa tutkimuksissa. Tällöin perheyrittäjyyteen yhdistetään usein pienimuotoisuus, elämäntaparyrittäjyys ja perheen asuinympäristö. Omistajuutta ei juurikaan käsitellä ja vallankäytön tarkastelu liittyy useimmiten luopujan ja jatkajan tai isän ja pojan välisiin suhteisiin (ks. esim. Hutson 1987; Symes 1990; Morrison 1996; Page & Getz 1997; Komppula 2002; Lassila 2003; Getz, Carlsen & Morrison 2004). Lisäksi matkailun perheyrittäjyyttä käsittelevässä kirjallisuudessa on käsitelty yrittäjyyden motiiveja, sukupuolten välisiä rooleja ja matkailuyrittäjyyden taloudellisia vaikutuksia (Getz & Carlsen 2005).

Perheyrittäjyyden tutkimuksissa on keskitytty perheyriytyksiin ja sukupolvenvaihdon onnistumiseen, mutta ei yrittäjäperheisiin (Dyer 1986). Fletcherin (2001) mukaan perheyrittäjyyden tutkimuksen eriytyminen omaksi alueekseen sisältää riskin tuottaa tietoa, jonka me jo tiedämme. Samojen prosessien ja käytäntöjen tutkiminen ei anna uutta tietoa perheyrittäjyydestä. Erillisyyksien tutkimusalueena on johtanut vaaraan, että perheyrittäjyys romantisoidaan erikoisena ja erillisenä organisaation muotona. Väitteet siitä, että perheyritys toimii enemmän tunteisiin pohjautuen ja vähemmän pelkästään liiketaloudellisin kriteerein, antavat ymmärtää, että perheyrittäjyys toimii tehottomasti, ja että perhe ja liiketoiminta haittaavat toisiaan. Kuitenkin Malisen (2003) tekemän tutkimuksen mukaan suomalaiset perheyriytykset olivat yhtä kasvuhaluista kuin ei-perheyriytykset ja kasvuhaluiset perheyriytykset etsivät uusia liiketoimintamahdollisuuksia jatkuvasti ja pitivät toimintaympäristön muutoksia mahdollisuuksina.

4.2.2 Perheyrittäjyyden erityispiirteitä

Perheyritys on perheen ja yrityksen välinen vuorovaikutteinen yhteisö, jossa on monenlaisia toimijoita. Niitä voidaan tarkastella perheen jäsenyyden, yrityksen omistajuuden ja liiketoimintaan osallistumisen kautta. Toimijoilla on erilaisia rooleja ja erilaiset tavoitteet yritystoiminnan suhteen. Usein perheyriytysten ongelma muodostuu erilaisten toimijoiden ja heidän odotustensa kirjavuus. Kun tarkastellaan tavanomaista perheyriytystä, on siitä löydettävissä seitsemän erilaista suhdetta omistajien, vallankäytön ja liiketoimintaan osallistumisen välillä. Tämä kolmen ympyrän malli (Tagiuri & Davis 1982), jota ovat käyttäneet tutkimuksissaan useat tutkijat (mm. Lansberg 1988; Gersick ym. 1999; Römer-Paakkanen 2002 ja 2004), kuvaa perheyriytyksen roolien moninaisuutta (kuviot 6).

KUVIO 6 Perheyrityksen kolmen ympyrän malli (Tagiuri & Davis 1982)

Kuviossa 6 käytetyt numerot viittaavat kolmen ympyrän mallissa esitettyihin rooleihin.

1. Ulkopuoliset omistajat, jotka eivät työskentele yrityksessä eivätkä ole perheen jäseniä.
2. Sellaiset työntekijät tai johtajat, jotka ovat perheeseen kuulumattomia eivätkä omista yritystä.
3. Perheen jäsenet, jotka eivät ole perheyrityksen omistajia eivätkä osallistu liiketoimintaan.
4. Perheen ulkopuoliset omistajajohtajat ja yritystä omistavat työntekijät.
5. Perheen jäsenet, jotka ovat yrityksen omistajia, mutta eivät osallistu liiketoimintaan.
6. Perheen jäsenet, jotka osallistuvat liiketoimintaan, mutta eivät ole yrityksen omistajia.
7. Yritystä omistavat perheenjäsenet, jotka osallistuvat yrityksen toimintaan.

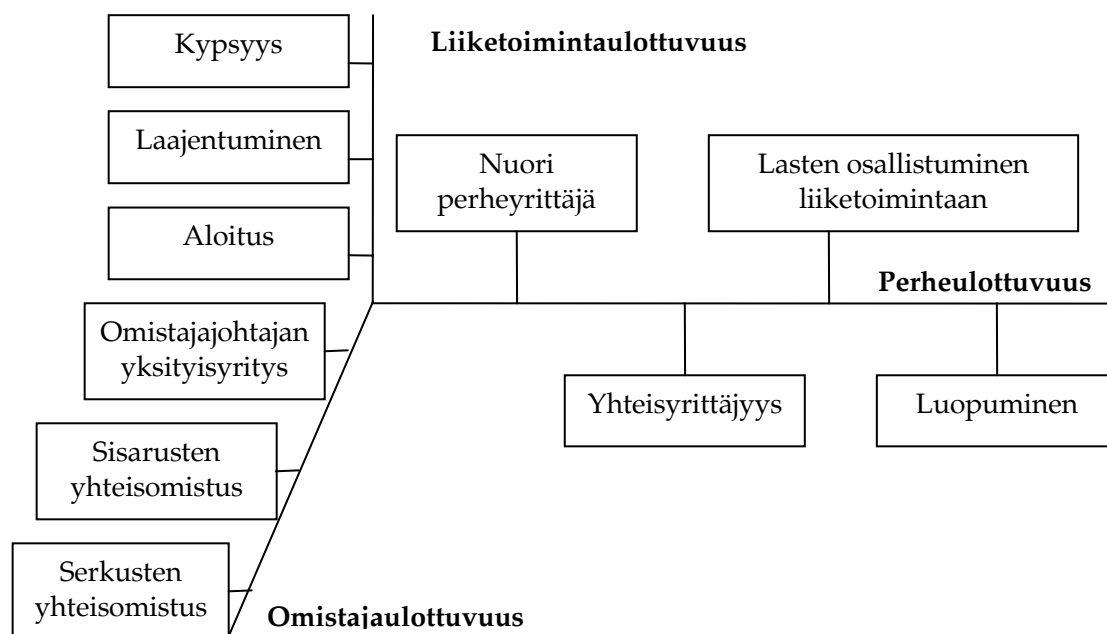
Perheyrityksessä on monenlaisia toimijoita, joiden tavoitteet ja odotukset poikkeavat yrityksen suhteen riippuen muun muassa yrityksen koosta, toimialasta, omistuksesta, iästä, elämäntilanteesta ja perheenjäsenien henkilökohtaisista intresseistä. Perheyrityksessä, jossa on mukana useita sukupolvia ja heidän perheitään, toimijoiden määrä moninkertaistuu. Johtajuus on haastava tehtävä perheyrityksessä, jossa määräysvalta on hajonnut useille eri tahoille ja jonka johdossa on ollut monta sukupolvea. Siksi perheyritys on usein monimutkaisten ihmissuhteiden näyttämönä saippuasarjoissa. Pienessä perheyrityksessä roolit ovat selkeämmät.

Liiketoiminnan sovittaminen perheen ympärille aiheuttaa myös konflikteja. Tehtäväkonfliktit syntyvät usein ristiriitaisista ohjeista, asioiden tärkeysjärjestyksestä tai ajoituksesta. Henkilösuhdekonfliktit ovat tunneperäisiä. Toimintatapakonfliktit johtuvat näkemyseroista siitä, kuinka asiat pitäisi tehdä. (Koi-

ranen 1998) Perhe voi olla yrittäjälle voimavara, tuki ja turva mutta myös rasite. Jatkuva tasapainoileminen työn ja perheen välillä on koettu taakaksi erityisesti naisyrittäjien keskuudessa. Myös sukupolvien väliset tilanteet ovat usein kriisiherkkiä ajanjaksoja. Perheyrittäjien jäsenten suhtautuminen ja asennoituminen ratkaisevat lopulta sen, miten perheen ihmissuhteet toimivat. Voimakkaan perheen tunnusmerkkejä ovat korkea sitoutuminen perheeseen, tunnustuksen ilmaiseminen perheen sisällä, tehokas monisuuntainen viestintä, pyrkimys hengelliseen tai henkiseen hyvään ja kyky tulla toimeen kriisien kanssa. (Stinnett & DeFrain 1985)

Perheyrittäjien omistajuus voi olla varsin monimutkainen ilmiö. Tutkijoita on kiinnostanut se, miten erilaisissa perheyrittäjissä vallankäytön eri muodot toteutuvat, kun päätöksentekoon ja omistukseen osallistuvat eri intressein toimivat yksilöt. Tutkijat ovat perehtyneet laajasti hallituksen muodostumiseen ja rooliin perheyrittäjien päätöksenteossa. Pienissä perheyrittäjissä hallinto voi olla pelkkä muodollisuus ja valtaa käyttää käytännössä omistaja tai johtaja. Yrittäjien voidaan sijoittaa perheen jäseniä erilaisiin työtehtäviin, millä voi olla sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia työyhteisöön. Maaseutuyrittäjissä talonpoikainen ajattelu sisältää myös normin, jonka mukaan perheen muiden jäsenten tulee tehdä työtä yrityksen hyväksi ilmaiseksi (Katila 2000). Tällä normilla voi olla monenlaisia vaikutuksia yrityksen toimintaan ja tulevaisuuteen. Toisaalta se kasvattaa potentiaalisia jatkajia yrityksen tehtäviin, mutta se voi myös aiheuttaa vastenmielisyyttä maatalon työtä kohtaan.

Kun edellä esitettyä kolmen ympyrän mallia täydennetään ajallisella ulottuvuudella, saadaan esille tarkastelun kohteena olevien eri ulottuvuuksien kehittyminen. Siten perheyrittäjyydellä on erilliset liiketoiminnan, perheen ja omistuksen elinkaaret, jotka jakaantuvat eri jaksoihin. Perheen elinkaari liittyy perheen rakenteellisten ja vanhempien ja lasten välisten suhteiden kehittymiseen. Perheyrittäjien elinkaarta voi tarkastella myös eri sukupolvien jatkumona. Liiketoiminnan elinkaari kulkee syntymisen ja kasvuvaiheen jälkeen kypsyysvaiheeseen. Näissä jokaisessa tarvitaan erilaisia uudelleenorganisointeja ja järjestelyjä taantumisen välttämiseksi. Kun yritystoimintaa kuvaa pysähtyneisyys, tarvitaan uudistumista ja investointeja. (Gersick ym. 1999) Liiketoiminnan eri vaiheissa tarvitaan erilaista johtajaa. Yrittäjien alkutaipaleella tarvitaan alullepanijaa, investoijaa, ja seuraavaksi tarvitaan suunnittelijaa ja organisaattoria. Kasvuvaiheessa tarvitaan kehittäjää ja kypsyysvaiheessa hallinnoijaa. Kun elinkaari kääntyy laskuun, tarvitaan uudelleenorganisointia, seuraajaa. (Neubauer & Lank 1998) Omistajuuden elinkaaren kehittyminen on yhteydessä perheen elinkaaren kehittymiseen. Omistajana voi olla yksi henkilö, pariskunta tai useampia erilaisia sukulaisuussuhteita omaavia perheenjäseniä. (Gersick ym. 1999) Kuvion 7 avulla voidaan kuvata perheyrittäjyyden eri osatekijöiden elinkaaria (Gersick, Davis, Hampton McCollom & Lansberg 1997, 17; Gersick ym. 1999; Römer-Paakkanen 2002, 51; Getz ym. 2004, 6).

KUVIO 7 Perheyrittäjyyden kehittämisen kolme ulottuvuutta (Gersick ym. 1999)

Menestymisen mallintaminen perheyrittäjyydessä ei ole yksiselitteistä. Perheyrittäjyyden menestymistä on perusteltu useilla tekijöillä. Perheyrittäjyyden johtamisjärjestelmää pidetään erinomaisena nopeutensa ja tehokkuutensa vuoksi. Jatkuvuuden turvaamiseksi perheenjäsenet kasvatetaan ja koulutetaan omistajan oikeuksiin ja vastuuseen, jolloin strateginen suunnittelu on pitkäkestoisempi. Perheyrittäjyyden huolehtivat työntekijöistään ja tuntevat paikallisen, alueellisen, kansallisen ja kansainvälisen vastuunsa yhteiskunnallisena toimijana. Perheyrittäjyydessä arvostetaan tuotteiden ja palvelujen laatua, koska perheen maine on niistä riippuvainen. (Neubauer & Lank 1998; Harju & Heinonen 2003)

Koirasen (1998) mukaan perheyrittäjyyden menestymisen mittareina voidaan pitää taloudellisten mittareiden lisäksi muun muassa riittävän tasapainoista ja laadukasta perhe-elämää, omistuksen säilymistä perheessä, liiketoiminnan jatkuvuutta, perheen nimen ja maineen hyvänä säilymistä, perheenjäsenien varallisuuden kasvua, perheenjäsenien elannon ja työpaikkojen turvaamista, yrityksen uusiutumista sekä oppimista ja henkistä kasvua. Menestyvän perheyrittäjyyden ominaisuuksiin pätevät samat asiat kuin muuhun liiketoimintaan lisättyinä kollektiivisilla, perheen mukanaan tuomilla ulottuvuuksilla. Pienyrityksille, joista useimmat eivät haluakaan kasvaa, ihmissuhteet voivat olla tavoite sinänsä. Eräässä Skotlannissa tehdyssä pienistä hotelleista koskevassa tutkimuksessa (Lowe 1988) ilmeni, että kasvua tärkeämpi oli "perhe" – ydinperhe, sukulaiset, ystävät, kanta-asiakkaat, työntekijät ja tavarantoimittajat. Vasta sitten tulivat hotellitoiminta ja sen kehittäminen. (Gummesson 1998, 66) Toisaalta Malinen (2003) ei löytänyt eroa kasvuhaluun perheyrittäjyyden ja ei-perheyrittäjyyden välillä.

Tutkittaessa perheyrittäjyyden epäonnistumista voidaan tulokset luokitella kahteen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä sisältää tekijöitä, jotka koskettavat mitä tahansa yritystoimintaa. Varsinaisesta perheyrittäjyydestä johtuviksi ongelmiksi

voidaan nostaa perheestä ja perheen taloudellisista resursseista johtuvat ongelmat sekä sukupolvenvaihdokseen liittyvät vaikeudet (Neubauer & Lank 1998; Malinen & Stenhom 2003). Perheyrietyksillä on siis hyvät ja huonot puolensa. Tehokkaan toiminnan ja yritteliäisyyden varjopuolia ovat erilaiset perheen omistuksen ja vallankäytön myötä tulevat ristiriidat. Erityisen merkittäväksi aiheeksi on viimeaikaisessa perheyrittäjyyden keskustelussa noussut ikärakenteesta johtuen sukupolvenvaihdos ja siihen liittyvät vaikutukset.

4.3 Sukupolvenvaihdos

Sukupolvenvaihdos (succession) saa monenlaisia ulottuvuuksia riippuen muun muassa yrityksen koosta, yritysmuodosta, toimialasta, toimintaympäristöstä, fyysisistä puitteista sekä luopujan ja jatkajan tavoitteista liiketoiminnan ja perheen suhteen. Sukupolvenvaihdos esiintyy keskeisenä elementtinä ja yhtenä tutkituimmista aiheista perheyrittäjyyden alueella. Esimerkiksi vuosina 1988–1997 se oli toiseksi suosituin tutkimusaihe *Family Business Review* -julkaisussa (Dyer & Sanchez 1998).

Yleisimmin sukupolvenvaihdosta tarkastellaan omistajuuden tai johtajuuden näkökulmasta. Shephard ja Zacharis (2000) määrittelevät sukupolvenvaihdoksen prosessiksi, jonka aikana liiketoiminnan johtaminen (managerial control) siirtyy sukupolvelta toiselle. Prosessi sisältää varsinaista siirtymää edeltävän ja sitä seuraavan ajan. Koirasen (2000, 34) määritelmä on laajempi. Hän esittää perheyrietyksen sukupolvenvaihdoksen monitasoiseksi ja moniulotteiseksi prosessiksi, jossa perheyrietyksen omistusta sekä johto- ja muita tehtäviä siirtyy edeltävältä sukupolvelta seuraavalle. Maaseutusosiologit keskittyvät omistuksen siirtymiseen, joka oikeuttaa liiketoimintojen harjoittamiseen tilalla. Vielä laajemmin sukupolvenvaihdoksen esittää de Haan (1994, 155), jonka mukaan sukupolvenvaihdos viittaa oikeuksien, velvollisuuksien ja vastuun siirtymiseen sukupolvelta toiselle. Tällä siirtymällä on yhteys luopujan asemaan, joka riippuu sosiaalisista suhteista ja toimintaverkostosta.

Omistuksen ja johtamisen sukupolvenvaihdoksen ei tarvitse tapahtua samanaikaisesti. Perheyrittäjyyden alueella ymmärretään, että sukupolvenvaihdos on tapahtuma, jossa omistajayrittäjä luopuu yrittäjyydestä ja yrityksen omistus ja johtajuus siirtyvät omistajayrittäjän jälkeläisille. Myös yrityksen toimitusjohtajan vaihtumista tai yritystoiminnan myymistä suvun ulkopuoliselle jatkajalle on jossakin yhteydessä esitetty sukupolvenvaihdoksena. Varsinkin niissä tapauksissa, joissa johtajuus on siirtynyt iältään eri sukupolvea edustavan henkilön käsiin. Silloin on kysymys yrittäjäpolvenvaihdoksesta tai omistajapolvenvaihdoksesta, jotka on syytä erottaa perheyrittäjyyden sukupolvenvaihdokseen liittyvästä keskustelusta. Perheyrittäjyyden sukupolvenvaihdoksessa perhe ja sukulaisuussuhteet laajentavat tutkimusaluetta ja tuovat siihen omat erityisyyksiä verrattuna tavanomaiseen johtajan vaihtumiseen yrityksessä.

Yritystoiminnan jatkuminen uuden sukupolven käsissä ja työpaikkojen säilyttäminen on kansantaloudellisesti merkittävää (Römer-Paakkanen 2004, 3). Väestön ikärakenteesta johtuen keskustelu sukupolvenvaihdoksista on saanut viime aikoina erityisen painoarvon. Seuraavan kymmenen vuoden aikana lähes puolet suomalaisista yrityksistä joutuu kohtaamaan sukupolvenvaihdoksen ja lähes kolmannes suomalaisista pienyrityksistä joutuu kohtaamaan asian jo seuraavan kolmen vuoden aikana (Malinen & Vento-Vierikko 2002; Römer-Paakkanen 2004). Prosessin haastavuutta kuvaa se, että kansainvälisten tilastojen mukaan vain 30 prosenttia yrityksistä siirtyy seuraavalle sukupolvelle ja vain 15 prosenttia jatkaa vielä kolmannen sukupolven hallinnassa (Kets de Vries 1993; Morris, Williams & Nel 1996; Le Breton-Miller, Miller & Steier 2004). Syynä on usein jatkajan puuttuminen.

Sukupolvenvaihdoksen keskeiset toimijat ovat luopuja (predecessor/incumbent/founder) ja jatkaja (successor/next generation member). Luopuja on omistajayrittäjä, joka luopuu sukupolvenvaihdoksessa yrityksen omistuksesta ja päätäntävällästä. Luopuja voi olla myös pariskunta tai perhe. Luopujan rooli on sekä koko prosessissa että jo edeltävinä aikoina hyvin merkittävä jatkajan kasvattajana. Perheyhteisössä luodaan ne arvot ja asenteet, jotka siirtyvät luopujalta jatkajalle. Jatkajan valinta on perheyrittäjyydessä sekä strategiiseen johtamiseen että perheeseen liittyvä kysymys. (Lansberg 1988)

Jatkaja on henkilö, jolle perheyrittäjyksen omistajuus ja johtajuus siirtyvät sukupolvenvaihdoksen seurauksena. Jatkajana voi toimia useampia henkilöitä, esimerkiksi aviopuolisot, sisarukset tai serkkukset, kuten elinkaarimallissa esitetään. Usein luopuja ja jatkaja työskentelevät yrityksessä samanaikaisesti. Tätä yhteistyövaihetta kutsutaan mentorointivaiheeksi, jolla on tutkimuksissa todettu olevan merkittävä asema niin sanotun hiljaisen tiedon siirtymisessä luopujalta jatkajalle. Toisaalta mentorointivaiheen pitkittyminen on koettu monissa perheyrittäjyydessä hankalaksi, ja se on saattanut jopa johtaa liiketoiminnan lopettamiseen tai siirtämiseen ulkopuolisille.

Sukupolvenvaihdos on perheyrittäjyyden ja maatalojen suurimpia haasteita. Kirjallisuudessa nämä haasteet jaetaan niin sanottuihin pehmeisiin ja koviin tekijöihin (ks. esim. Fox 1996; Koironen 2000; Malinen & Stenholm 2003). Kovat tekijät ovat taloudellisia ja oikeudellisia kysymyksiä, joihin useimmiten suhtaudutaan tunneperäisesti. Pehmeät tekijät liittyvät perheenjäsenten välisiin suhteisiin. Yritystoiminnan johtamisen ja omistamisen siirtyminen seuraavalle sukupolvelle on perheyrittäjyydessä ja varsinkin maatalojen luopujille hyvin keskeinen arvo. Tutkimustulokset osoittavat, että luopuja haluaa valita jatkajan siten, että jatkaja ei olisi halukas myymään yritystä ja haluaisi panostaa sekä taloudellisia että toiminnallisia resursseja yritykseen (Shepherd & Zacharakis 2000). Koska perheyrittäjyys on tämän tutkimuksen toimialalla usein pariskuntayrittäjyyttä, voi pariskunta olla sekä luopujana että jatkajana. Tällöin muutos saa uusia ulottuvuuksia neljän eri henkilön henkilökohtaisten ominaisuuksien, arvojen ja tavoitteiden kautta.

4.3.1 Perheyriksen näkökulma

Sukupolvenvaihdosta lähestytään liiketaloustieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa usein johtajuuden näkökulmasta (succession, CEO transition, passing the baton) ja tutkimukset käsittelevät isojen yritysten johtajuuden tai omistajuuden siirtymistä (Kesner & Sebora 1994). Suuren yrityksen johtajuuden vaihtuminen ja omistajuuden siirtyminen poikkeavat pienen perheyriksen sukupolvenvaihdoksesta, vaikka tutkimusalueilla on myös paljon annettavaa toisilleen (Bagby 2004). Johtajuuden kirjallisuudessa sukupolvenvaihdoksen tehokkuutta ja onnistumista kuvastavat mallit eivät yleensä sovi kuvaamaan pienen perheyriksen sukupolvenvaihdosta monimutkaisten emotionaalisten henkilösuhteiden ja perheen sosiaalisten suhteiden vuoksi (Miller, Steier & Le Breton-Miller 2003).

Liiketaloustieteilijät kuvaavat sukupolvenvaihdoksen ilmiönä, jota voidaan mallintaa sekä normatiivisin että informatiivisin mallein. Useissa tutkimuksissa on todettu, että sukupolvenvaihdos on enemmän prosessi kuin tapahtuma (Harveston, Davis & Lyden 1997). Sukupolvenvaihdos on jaoteltu kirjallisuudessa normatiivisiin, sanallisiin malleihin ja prosessia hahmottaviin malleihin (ks. Hautala 2001; Laukkanen 1994, 92). Mallien runsaus kuvaa sitä, että sukupolvenvaihdos on pienessä perheyriksessä monisyinen ja monitahoinen prosessi, jonka hallitsemiseksi on tarkasteltava liiketoiminnan kannalta useita kriittisiä suhteita (Fox 1996). Normatiiviset mallit ovat luonteeltaan tarkistus- ja ohjelistoja siitä, mitä tekijöitä tulisi sukupolvenvaihdosprosessin aikana ottaa huomioon. Prosessimallit pyrkivät kuvaamaan sukupolvenvaihdosta ajallisesti etenevänä prosessina. Myös ne sisältävät usein normatiivisia ohjeita (Laukkanen 1994, 92–110).

Gersick ym. (1999) esittävät artikkelissaan perheyrittäjyyden sukupolvenvaihdoksen prosessin yleisen mallin, jossa prosessi jakaantuu laukaisuvaiheeseen, muutosvaiheeseen ja sitoutumisvaiheeseen. Tässä mallissa korostuu varsinainen muutostilanne eikä malli huomioi valmistautumista muutokseen. Malli tarkastelee prosessia omistajan ja jatkajan liiketoimintaan osallistumisen kautta. Myös Longenecker ja Schon (1978) esittivät sukupolvenvaihdoksen kehittyvänä, seitsemänjaksoisena prosessina, jossa keskeisenä elementtinä on jatkajan osallistuminen liiketoimintaan.

Laukkanen (1994) esittää sukupolvenvaihdoksesta hermeneuttisen mallin, joka ottaa huomioon ajan kulumisen, mutta hermeneuttisen ajattelun mukaisesti lisää ymmärrystä sukupolvenvaihdosprosessia kohtaan. Mallin avulla saa kattavan käsityksen perheyriksen sukupolvenvaihdoksen moni-ilmeisyydestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Mallissa huomioidaan muista esitetyistä malleista poiketen luopujan ja jatkajan kulttuurin vaikutus prosessiin. (Laukkanen 1994, 170)

Sukupolvenvaihdosprosessia on tarkasteltu myös tietämyksen siirtymisen näkökulmasta. Varamäki, Pihkala ja Routamaa (2002) esittivät artikkelissaan tiedonsiirtymisen tasoina, jotka kuvaavat liiketoiminnan tietämyksen siirtymistä jatkajalle ja jatkajan ja luopujan välisen mentorointisuhteen erityispiirteitä. Handler (1990) ymmärsi prosessin roolien muuttumisen teorian kautta, jolloin

se saa psykologisen taustoituksen. Sekä luopujan että jatkajan roolit voivat muuttua prosessin aikana monella tavalla vaikuttaen toinen toisiinsa.

Perheyrittäjyyden tutkimuksessa on keskitytty nimenomaan sukupolvenvaihdoksen onnistumiseen ja siihen liittyviin tekijöihin, sillä huonosti hoidettu sukupolvenvaihdos on usein perheyrittäjyyden ongelmien lähde. Sukupolvenvaihdoksessa on aina kaksi puolta: muodollinen ulottuvuus (juridiset, taloudelliset ja hallinnolliset seikat) ja arvopohjainen ulottuvuus (arvot, asenteet, valta, kulttuuri). Sukupolvenvaihdoksiin liittyvää tutkimusta, joissa on kytkös sosiaaliin normeihin ja kulttuuriin, on julkaistu hyvin vähän viimeisten vuosikymmenien aikana, mikä on selvä puute tutkimuskirjallisuudessa. (Le Breton-Miller ym. 2004)

Sukupolvenvaihdoksen onnistumisen ja epäonnistumisen syitä on etsitty useissa perheyrittäjyydetutkimuksissa. Onnistuneen sukupolvenvaihdoksen tekijöiksi on kirjallisuudessa esitetty kolme yleistä luokkaa: 1) jatkajan valmistautuminen, perheen ja liiketoimintaan osallistuvien väliset suhteet, 2) vuorovaikutus ja luottamus sekä 3) huolellinen juridis-hallinnollisten tekijöiden huomioiminen (Morris ym. 1996). Hautala (2001) on tuottanut normatiivisia ohjeita sisältävän ideaalimallin sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi. Hautalan ideaalimalli sisältää endogeenisiä eli sisäsyntyisiä ja eksogeenisiä eli ulkosyntyisiä perhe- ja tilannetekijöitä, jotka tulisi ottaa huomioon sukupolvenvaihdosprosessin aikana ja jotka vaikuttavat prosessin onnistumiseen.

Sukupolvenvaihdokseen liittyvää yleistä keskustelua ovat hallinneet aiheeseen liitetyt kovat tekijät, kuten verotus ja rahoitus ja niiden problematiikka. Malisen ja Stenholmin (2003) tutkimuksen mukaan ne eivät kuitenkaan ole niin ongelmallisia kuin aikaisemmat tutkimukset antavat olettaa. Verotukseen ja rahoitukseen liittyvät ongelmat voivat olla vaikeita ja ongelmallisia, mutta niihin on mahdollista käyttää ulkopuolista apua ja niiden tueksi löytyy lainsäädäntö. Heidän tutkimuksensa osoittaa, että erityisesti pehmeillä arvoilla on suuri merkitys yritysten sukupolvenvaihdosten onnistumisessa (Malinen & Stenholm 2003).

4.3.2 Maatilatalouden näkökulma

Maatilatalous on epätavallinen avaus runsaassa perheyrittäjyyden sukupolvenvaihdosta käsittelevässä keskustelussa. Myöskään maaseutusosiologit eivät ole paneutuneet viljelijäperheiden sukupolvenvaihdosta koskeviin kysymyksiin (de Haan 1994, 155), vaikka maatilatalouden sukupolvenvaihdos ei ole ongelmaton prosessi ja sen merkitys on hyvin tärkeä perheviljelmillä. Tämän päivän maatalojen liiketoimintojen monimuotoisuudesta johtuen prosessi on saanut uusia muotoja ja haasteita (Hutson 1987).

Hutson (1987) on esittänyt maataloilla tapahtuvan sukupolvenvaihdoksen prosessina, jossa on neljä vaihetta. Hänen empiirisen aineistonsa mukaan kaikilla tiloilla esitetyt neljä tasoa eivät olleet selkeästi erotettavissa tai perhe oli juuttunut tiettyyn vaiheeseen. Alkuvaiheessa jatkaja on lopettanut täysiaikaisen opiskelun ja alkanut työskennellä tilalla luopujan ohjauksessa. Tässä vaiheessa tulee helposti erimielisyyksiä sukupolvien välille, koska vanhat perinteiset tavat toimia ja uudet ideat ovat helposti ristiriitaisia. Tätä prosessin vaihetta saat-

taa muuttaa isän sairastuminen, jatkajan avioliitto tai muu ulkopuolinen tekijä. Valitun jatkajan puolisolalla on tärkeä rooli. Toinen vaihe on yhteisyrittäjyyden aika, jolloin yhdessä suunnitellaan laajentumista, erikoistumista tai muuta liiketoiminnan kehittämistä. Tuolloin jatkaja on yhä enemmän suunnittelussa mukana. Kolmas vaihe sisältää uusien tuotantomuotojen käyttöönottoa ja luopujan lapset voivat tulla vastuulliseksi esimerkiksi jostakin erillisestä osa-alueesta tilalla. Sisarusten väliset suhteet ovat tärkeitä tässä vaiheessa ja heidän täytyy pystyä neuvottelemaan tilan, vastuiden ja jopa omistamisen jaosta. Neljäs vaihe on lopullinen siirtymä vanhempien jäädessä eläkkeelle. (Hutson 1987) Tämä malli myötäilee Gersicikin ym. (1999) perheyrittäjyyden osassa esitettyä mallia. Maaseutusosiologeista Symes (1990) on esittänyt maatilán sukupolvenvaihdoksen etenevänä prosessina. Maatilojen sukupolvenvaihdos ei ole muutamia kuu-kausia tai vuosia kestävä prosessi, vaan sen suunnittelu alkaa heti ensimmäisen lapsen syntyessä tai potentiaalisen jatkajan ollessa suhteellisen nuori, ja jatkuu koko luopujan eliniän. (Fetsch 1999; Silvasti 2001)

Sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen maatioilla vaikuttaa moniin seikkoihin, jotka voidaan jakaa yleisellä tasolla perheeseen ja tilaan liittyviin tekijöihin, vaikka niitä ei voi helposti erottaa toisistaan. Perheeseen liittyviä tekijöitä ovat vanhempien asenne tilaan, eläkkeelle lähtöön ja lapsiaan kohtaan. Lasten näkökulmasta katsottuna on kysymys kiinnostuksesta jatkajaksi ryhtymiseen, taidoista, kyvyistä ja mahdollisuudesta työllistyä tilan ulkopuolelle. Tilaan liittyviä kysymyksiä ovat pitkän tähtäimen mahdollisuus toimia kokoaikaisena maanviljelyksenä, nykyinen liiketoiminnan monialaisuus ja muut vaihtoehtoiset mahdollisuudet sekä mahdollisuus toimia osa-aikaisena viljelytilana tai toimia maanviljelyksen ulkopuolisilla sektoreilla. (Fennell 1981) Tilojen luopijat joutuvat pohtimaan monia kysymyksiä yritystoimintojen ja tilanomistuksen välimaastossa: kuka on jatkaja vai onko sitä, mikä olisi sopiva siirtymisen taso ja ajankohta, mikä muoto kohtelisi kaikkia tulevia perillisiä oikeudenmukaisesti?

Perintö ja omaisuuden siirtyminen ovat kytkeytyneet yhteen maatilojen sukupolvenvaihdoksesta puhuttaessa, mikä tuo tarkasteluun uuden ulottuvuuden. Kuten de Haan (1994, 51) on asian ilmaissut, sukupolvenvaihdos sisältää myös suunnitelman perinnönjakoa varten. Perinnön suunnittelu osana sukupolvenvaihdosta on osa maatilán liiketoimintojen pitkän tähtäimen suunnittelua (Symes 1990). Sukupolvenvaihdos viittaa johtamisen ja omistuksen siirtymiseen. Se nähdään jatkuvuuteen tähtäävänä, monitasoisena prosessina, joka alkaa suhteellisen varhain ja sisältää asteittain tapahtuvaa siirtymistä. Lisääntyvä vastuu voi johtaa luopujan ja jatkajan väliseen todelliseen yhteisyrittäjyyteen, joka voidaan tunnustaa laillisessa muodossa. Prosessi ei ole kuitenkaan lopussa ennen kuin luopuja on luovuttanut koko omaisuutensa ja vetäytynyt eläkkeelle. Perintö viittaa lailliseen omaisuuden siirtymiseen ja oikeuksiin maahan, joka on usein tärkein resurssi maatilán liiketoiminnoille. Vaikka perintö liittyy useimmiten kuolemaan, se voi olla osittaista omaisuuden siirtämistä, ennakkoperintöä, jo luopujan eliniän aikana. (Symes 1990)

Perinnön kytkeminen sukupolvenvaihdokseen johtaa keskusteluun tilojen, lähinnä maan, pirstomisesta omistuksen suhteen. Perinnön ja sukupolvenvaihdoksen tasa-arvoinen toteuttaminen kaikkia perillisiä kohtaan ei ole samanlaista eri maissa. Usein on tavoitteena, että omistuksen pirstomista vältetään, jotta säilyttäisiin elinkelpoinen yhden sukupolven tila. Silloin laillinen omistus ja hallussapito siirtyvät valitulle jatkajalle. Samalla päätetään siitä, kuka lapsista on tilan omistaja, mitä omaisuudesta jää muille jaettavaksi, ja kuka lapsista mahdollisesti huolehtii vanhemmistaan ja kenties saa vanhempien jäljelle jääneen omaisuuden. Joissakin maissa ne lapset, jotka eivät jää jatkajaksi tilalle, saavat vain pienen kompensaation jos sitäkään. (Hutson 1987; de Haan 1994, 296)

Läntisen Euroopan eri osissa sukupolvenvaihdos ja perintö on nostettu esille maaseutututkimuksessa eri tavoin. Etelä-Euroopan maissa aihe kiinnostaa enemmän kuin pohjoisessa. Kyse voi olla ainakin osittain kulttuurisista eroista. Etelässä (Kreikka, Italia, Espanja ja Portugali) on säilynyt pisimpään Rooman vallan aikainen malli jaetusta tasa-arvoisesta perinnöstä, kun taas pohjoisessa on pyritty jakamattomaan perintöön. Erilainen suhtautuminen voi myös heijastaa eroja sosiaalisissa vaihtoehtoiskustannuksissa, joita ovat muun muassa taloudellinen kehitys, maan hinta ja arvo sekä hyvinvointi, status, sosiaaliturva ja tuotantomahdollisuudet. (de Haan 1994, 298; Symes 1990) Suomessa yleisesti pyritään tasa-arvoiseen perintöön siten, että yksi lapsista valitaan tilan jatkajaksi, mutta toiset saavat tilan sijaan muuta perintöä tai jatkaja maksaa muille sisaruksille korvauksen menetetyistä perinnöistä. Tällöin keskeiseksi kysymykseksi nousee tilan rakennusten ja maiden arvottaminen. Sukupolvenvaihdoksen jälkeen pitäisi jatkajalle jättää taloudellisesti vakaa yritys, jonka pääoman rakenne on terve eikä vääristynyt sukupolvenvaihdostilanteessa. Tilojen pirstoutumisen ehkäisyyn pyrittiin jo lainsäädännön avulla 1950-luvun lopulla, jolloin säädettiin maankäyttölaki (Pihkala 1982).

Vaikka sukupolvenvaihdos esitetään tutkimuskirjallisuudessa ajallisesti etenevänä ja hallittuna prosessina, on pienen perheyriityksen reaali maailmassa vaikea erottaa kuvattuja prosessin vaiheita. Kuitenkin kaksi selvää ajanjaksoa on erotettavissa: luopujan yrittäjyyden aika ja jatkajan yrittäjyyden aika eli jaksot ennen ja jälkeen konkreettisen sukupolvenvaihdostapahtuman, omistajuuden ja johtajuuden siirtymisen.

4.3.3 Valmistautuminen sukupolvenvaihdokseen

Kun tarkastellaan sukupolvenvaihdosta edeltävää aikaa, nousee keskeiseksi toimijaksi luopuja ja keskeisimmäksi toimeksi vaihdoksen suunnittelu. Valmistautumisen puute on tärkein syy siihen, että monet yritykset eivät selviä ensimmäisen sukupolvenvaihdoksen yli. Muutokseen valmistautumisella voidaan varmistaa prosessin läpikäyminen ja onnistuneeseen lopputulokseen pääsy (Gersick ym. 1999). Prosessin suunnittelu on perheyriityksen jatkuvuuden ja perheen harmonian säilyttämisen kannalta erittäin merkittävää. Vaikka kaikki rationaaliset syyt puoltavat suunnittelun tarpeellisuutta, tutkimukset osoittavat, että liiketoiminnan johtamisen sukupolvenvaihdos on harvoin suunniteltu perheyriityksessä. (Lansberg 1988) Riittävä valmistautuminen on jatkuvuuden kan-

nalta kriittistä ja sisältää epävarmuuksia jatkajan oikean valinnan ja löytymisen vuoksi. Valmistautumiseen kuuluu kaikkien erilaisten omistajuuden rakenteiden arvioinnin ja mahdollisten ehdokkaiden unelmien, lahjakkuuden ja kyvykkyyden kartoittamisen. Tämä vaihe voi tapahtua nopeasti tai se voi olla vuosien, jopa vuosikymmenien kehittelyn tulos. (Gersick ym. 1999; Malinen 2003;)

Suunnitteluprosessin liikkeelle lähteminen voi tapahtua kahdesta syystä: ajallisista syistä, jolloin luopujan ikä pakottaa ryhtymään muutokseen, tai jonkun äkillisen tapahtuman johdosta, esimerkiksi terveydellisistä syistä. Voimakaat, uusia tietotaitoja vaativat muutokset yrityksen liiketoimintaympäristössä voivat nopeuttaa prosessia. Silloin tilanteeseen joudutaan valmistautumatta ja prosessi lähtee etenemään nopeasti ja usein hallitsemattomasti. Äkillinen muutos yrityksen tilanteessa pakottaa ryhtymään toimiin, jolloin asiaa lähestytään reaktiivisesti. Valmistautumisvaiheen laukaisevalla tekijällä (trigger) ei ole merkitystä. Jos muutokseen on valmistauduttu väistämättömänä kumuloituvana prosessina, laukaisija vain sysää prosessin liikkeelle. Prosessin laukaisevalla tekijällä on merkitystä prosessin suunnitteluun ja aikataulutukseen, koska sukupolvien yhteisyrittäjyyden aikaa pidetään tärkeänä sukupolvenvaihdoksen onnistumiseksi. Kun sukupolvenvaihdos tapahtuu äkillisesti ja valmistautumatta, varsinaisen prosessin suunnitteluun ja yhteisyrittäjyyteen eli mentorointivaiheeseen ei jää aikaa. (Gersick ym. 1999)

Sukupolvenvaihdoksen suunnittelua voidaan lähestyä yksilön, perheen, organisaation tai kriittisten resurssien kautta (Davis 1998). Harveston ym. (1997) luokittelevat sukupolvenvaihdosprosessiin vaikuttavat tekijät yksilöllisiin, organisationaalisiin ja ympäristöstä nouseviin tekijöihin. Yksilölliset tekijät painottuvat luopujaan yksilönä ja hänen suhtautumiseensa muutostilanteeseen. Myös luopujan perheellä on tärkeä rooli. Yksilöllisiin tekijöihin painottuva keskustelu liittyy useimmiten sukupolvenvaihdoksen suunnittelemattomuuteen ja haluttomuuteen luovuttaa liiketoiminta jatkajalle.

Sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun liittyy yksilön tasolla monia psykologisia esteitä. Epävarmuutta ja uhkaa aiheuttavat kontrollin ja vallan menettämisen pelko, jälkeläisten luokittelu ja erikoiskohtelu sekä identiteetin menettämisen pelko. Suunnittelu ei ole helppoa yrittäjille, joiden usko omaan itsekontrolliin, elämänsä hallintaan, on vahva. Yleensä suunnitteluprosessi on ajallisesti pitkä, joten vielä terveen ja kykenevän on vaikea eläytyä tilanteeseen, jolloin liiketoiminnasta tulisi luopua. Sukupolvenvaihdoksesta puhumista vältetään sen arkaluontoisuuden ja tunnepitoisuuden vuoksi. Myös ulkopuolisen avun vastaanottaminen on vaikeaa, koska perheen sisäisiä asioita ei haluta levittää ulkopuolisten tietoon. Jatkajan sukupuoli tai syntymäjärjestys voi asettaa potentiaaliset jatkajat eriarvoiseen asemaan sekä luopujan että hänen puolisonsa silmissä, mikä voi häiritä sukupolvenvaihdosprosessin suunnittelua. (Lansberg 1988)

Vallasta luopuminen on yksi suunnittelua estävä tekijä, jolloin sukupolvenvaihdos pyritään siirtämään mahdollisimman kauas tulevaisuuteen. Vallasta luopuminen näkyy myös siinä, että vaikka liiketoiminta ja omistajuus ovat siirtyneet seuraavalle sukupolvelle, luopuja haluaa osallistua jokapäiväiseen

päätöksentekoon jopa kuolemaansa saakka. Vallan menettämisen pelon lisäksi luopuja pelkää menettävänsä identiteettinsä ja statuksensa (Fox 1996). Varsinkin perustajat kokevat yrityksen olevan heidän merkittävin saavutuksensa elämänsä aikana ja siitä luopuminen on tuskallista. Pitkitetty prosessi voi johtaa siihen, että mahdollinen seuraaja väsy odottamaan paikkaansa liiketoiminnan johdossa. (Lansberg 1988) Vaikka vanhemmat ymmärtävät, että vallan siirtyminen on väistämätöntä, useat vanhemmat eivät luovuta laillista valtaa tai omistusta kokonaisuudessaan ennen kuolemaansa, vaikka se olisi tärkeää jatkajan yritystoiminnan kehittämisen ja rahoittamisen kannalta. (Hutson 1987) Luopumisen vaikeus tuli esille Symesin (1990) perheviljelmää käsittelevässä tutkimuksessa, mutta Villa (1999) kumosi väitteen oman tutkimuksensa aineiston perusteella. Nuoremmat norjalaiset viljelijät halusivat jäädä eläkkeelle ennen eläkeikää eivätkä halunneet kuluttaa itseään loppuun tilan töissä. Heidän mielestään jatkajien tulisi saada ohjat käsiinsä silloin, kun he ovat nuoria ja motivoituneita. Perheviljelmällä tilannetta helpottaa se, että suurin osa luopujista jää asumaan tilalle tai tilan välittömään läheisyyteen.

Luopujan koulutuksella ja halukkuudella sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun ei näytä olevan positiivista korrelaatiota. Koska koulutuksen ja innovaatioiden välillä sekä koulutuksen ja muutoshalukkuuden välillä on positiivinen yhteys, voidaan ajatella, että myös suhde perheyriksen omistajan koulutustason ja sukupolvenvaihdoksen suunnittelun välillä täytyy olla positiivinen. (Harveston ym. 1997) Maaseutumatkailua harjoittavien perheyrittäjien liiketoimintasuunnitelmat ja suunnitelmat sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi ovat yrityksissä hyvin puutteelliset tai niitä ei ole ollenkaan (Carlsen & Getz 2000). Astrachan ja Kolenko (1994) eivät löytäneet empiirisessä tutkimuksessaan yhteyttä kirjoitetun sukupolvenvaihdossuunnitelman ja jatkuvuuden välillä. Voidaankin olettaa, että erityisesti pienissä yrityksissä sukupolvenvaihdoksen suunnitteluprosessi ei sisällä dokumentoitua suunnitelmaa, vaikka suunnittelua tehtäisiin.

Perheen tasolla prosessiin vaikuttaa, miten aktiivisesti perheenjäsenet ovat osallistuneet sukupolvenvaihdoksen kohteena olevaan liiketoimintaan, ovatko he ydinperheen jäseniä ja minkälaisia odotuksia heillä on perheyriksen suhteen (Davis 1998). Perustajan puoliso, joka yleisimmin on nainen, on merkittävässä asemassa sukupolvenvaihdoksen suunnitteluprosessissa. Hänen tavoitteenaan on perheen hyvinvointi ja harmonia, mikä voi myös hidastaa prosessia, jos hän näkee sen perheen harmoniaa uhkaavana tekijänä. (Lansberg 1988)

Vuorovaikutteinen viestintä on Harvestonin ym. (1997) mukaan keskeisessä roolissa sukupolvenvaihdosprosessissa. Avoin kommunikaatio niiden kesken, joita sukupolvenvaihdos koskettaa, helpottaa prosessin etenemistä, selvittää kaikkien osapuolien asemaa ja mahdollisuuksia perheyriksessä sekä minimoii konflikteja. Myös Lansberg (1988) on nostanut perheen kyvyn ja halukkuuden keskustella avoimesti ja rakentavasti merkittäväksi tekijäksi sukupolvenvaihdoksessa. Fox (1996) pitää tärkeänä, että perheenjäsenet tukevat ja ovat mukana sukupolvenvaihdoksen suunnittelussa ja auttavat luopujaa kehittämään yhteisen tulevaisuuden kuvan. Kirjallinen suunnitelma, josta selviää

muoto, taso ja ajoitus aikatauluineen, auttaa onnistumaan prosessissa. (Lansberg 1988; Fox 1996)

Organisaation tasolla tarkasteluun vaikuttavat yrityksen koko ja muoto sekä yrityskulttuuri. Sukupolvenvaihdon suunnittelussa on otettava huomioon myös yrityksen kriittiset resurssit. (Davis 1998) Harvestonin ym. (1997) mukaan taloudellisten panosten suuruus ja luopujien ja jatkajien riippuvaisuus niistä jäsentävät odotuksia ja tehostavat sukupolvenvaihdosprosessia. Mitä riippuvaisempi luopuja tai jatkaja on resursseista, jotka ovat sukupolvenvaihdon kohteena, sitä perusteellisemmin hän haluaa osallistua sukupolvenvaihdosprosessiin. Yrityksen koko, yritysmuoto ja pääoma vaikuttavat prosessin etenemiseen. Kun jaossa on suurempi omaisuus, se edesauttaa omistajuuden hajaantumista ja voi vaikeuttaa prosessia. Toisaalta suuremmalla yrityksellä on henkisten resurssien lisäksi taloudellisia resursseja hankkia ulkopuolista apua prosessin suunnitteluun. (Harveston ym. 1997) Voidaan siis olettaa, että suuremmat yritykset valmistautuvat sukupolvenvaihdokseen huolellisemmin kuin pienet yritykset.

4.3.4 Jatkajan sitoutuminen yrittäjäksi

Jatkajan pitkäaikainen sitoutuminen ja halukkuus ryhtyä jatkamaan liiketoimintaa ovat sukupolvenvaihdon onnistumisen kannalta tärkeitä (Fox 1996). Lasten asenteet perheyrittäjyyttä kohtaan ovat hyvin samankaltaiset kuin vanhemmilla. Näin perheellä on vaikutusta siihen, millainen elämäntilanne ja millaiset arvot ja asenteet perheyrittäjyyttä kohtaan seuraavalle sukupolvelle muodostuvat, mikä puolestaan vaikuttaa siihen, miten yksilö sitoutuu perheyrittävyyteen. (Birley 2002) Yrittäjäperheissä kasvaneet suhtautuvat yrittävyyteen myönteisemmin, mikä lisää yrittämistä. Yrittäjäksi ryhtyminen saattaa perustua siihen, että yrittävyyden lisäksi henkilö ei näe muita hyviä vaihtoehtoja. Aikomus eli intentio ryhtyä yrittäjäksi syntyy silloin, kun haluttu tavoite näyttää riittävän houkuttelevalta sen vaatimiin ponnistuksiin ja uhrauksiin nähden. (Huuskonen 1992a) Hautalan (2001) mukaan jatkajat pitäisi sitouttaa yritykseen aikaisessa vaiheessa, jotta sukupolvenvaihdosprosessi onnistuisi.

Uuden jatkajan sitoutuminen perheyrittävyyteen vaihtelee tapauskohtaisesti. Jotkut ovat kasvaneet yritykseen jo pienestä pitäen tietäen aikanaan jatkavansa yrityksen toimintaa. Joillekin yrityksen jatkaminen tulee eteen yllättäen jonkun toisen kieltäytyessä tehtävästä tai muiden sattumien kautta. Perheyrittävyyttä valitaan usein siitä syystä, että tiedetään vanhempien odottavan sitä. Koironen (1998) on ryhmitellyt jatkajaksi sitoutumisen perheyrittävyyden kontekstissa eri perusteisiin: 1) tunneperäinen kiintymys eli affektiivinen sitoutuminen, 2) lojaalisuus eli normatiivinen sitoutuminen, 3) laskelmoiva sitoutuminen taloudellisiin perusteisiin ja 4) hankesitoutuminen (projektin ajaksi tai tiettyä tehtävää varten). Sitoutumisen perusteilla on vaikutusta siihen, miten yrittäjä näkee menestymisen yrittäjänä, ja mikä on yrittävyyden motivaatio. Perheyrittävyyden johtajan sitoutuminen yritykseen perustuu usein tunneperäisiin syihin ja itsenäisyys ja traditiot korostuvat liikaa, jolloin jatketaan vuosikymmenien perinteen mukaisesti. (Koironen 1998)

Varsinkin maaseudulla toimivat pienyrittäjät, olipa elinkeino maatilatalous, matkailu tai jokin muu, ovat usein sitoutuneet yrittäjyyteen tunneperäisesti (esimerkiksi lapsuuden maisema, isän perintö tms.) tai normatiivisin perustein (lojaalisuus perintöä ja perhettä kohtaan). Menestymiselle ei aseteta taloudellisia tavoitteita, ja yrittäjyys nähdään mahdollisuudeksi asua ja elää valitussa ympäristössä, eikä tavoitteellinen yritystoiminnan kehittäminen ole ensisijainen toimintatapa (Andersson ym. 2002; Komppula 2002). Tämä ajatusmalli on ristiriidassa alueellisten kehittäjien ja verotuloja odottavien viranomaisten kanssa. Sosiaalisesti tarkasteltuna, varsinkin voimakkaan muuttoliikkeen kohdistuessa eteläiseen Suomeen, elämäntapayrittäjyys on kestäväällä pohjalla.

Vapaus valita on tärkeä kysymys jatkajaa valittaessa. Villan (1999) norjalaisia maanviljelijöitä koskevassa tutkimuksessa naisyrittäjät ja iältään nuoremmat yrittäjät mainitsivat muita useammin sen, että heidän lapsillaan on vapaus valita tulevaisuutensa ura. Tämä vapaus esiintyi puheissa ehdollisena sisältäen viitteitä perinteiseen talonpoikaiseen tapaan suhtautua asiaan. Vapaus valita kuvastaa nykyajan yksilöllisyyden asenteita ja arvoja ja se on ristiriidassa maatalan jatkuvuuden välillä, joka perinteisesti on siirtynyt vanhemmilta lapsille. Jos kukaan lapsista ei jää jatkamaan, luopuja voi tuntea turhaksi tilan eteen tekemänsä työn. Vaikka maatala perintönä on ajan muuttuessa ja sukupolvien vaihtuessa menettänyt osan vetovoimastaan, on yhä mahdollista nähdä kiinteät siteet maatalaan nuorempienkin maanviljelijöiden puheissa. (Villa 1999) Myös Hutson (1987) löysi tutkimuksessaan saman ilmiön. Isät eivät halunneet työntää poikiensa viljelijöiksi ja korostivat poikiensa omaa valintaa. Pojat taas olivat kokeneet, että heillä ei ollut oikeasti vapautta valita. Sitoutuminen jatkajaksi on siten tapahtunut jo jatkajan lapsuuden tai nuoruuden aikana.

Sosiaalinen ymmärrys, joka saneli, että tilan vanhin poika on jatkaja, ei aikaisemmin sallinut valinnan vapautta. Nykyajan nuorilla on kuitenkin enemmän mahdollisuuksia kouluttautua ja työllistyä tilan ulkopuolelle kuin aikaisemmalla sukupolvella, joka sosiaalistettiin maaseudun arvoihin voimakkaammin. Sosiaalistamisen ympäristö, maaseutu, on muuttunut ja saanut piirteitä kaupunkilaisesta elämänmuodosta. Lisäksi arvorakennetta ja perinteistä sosiaalistamisen mallia muokkaa se, että maatilojen miniät ja vävyt eivät ole lähtöisin maaseudulta. (Symes 1990)

Sukupolvenvaihdostilanteessa jatkajaksi ryhtymistä voi verrata esitettyihin yrittäjäksi ryhtymisen teorioihin. Virtanen (2000) on tutkimuksessaan yhdistänyt kahta yrittäjäksi ryhtymisen mallia (Bowell & Bimmerle 1980 ja Huuskonen 1992a) ja soveltanut niitä maaseutumatkailuyrittäjiin (ks. myös Akseli 1995). Tämän mallin mukaan yrittäjyys lähtee sekä henkilö- että ympäristötekijöistä ja liikeideasta. Huuskosen (1992a) mallissa yrittäjyyttä pidettiin vaihtoehdona palkkatyölle. Virtasen (2000) tutkimuksessa tämä ei tullut esille. Kaikilla tutkimukseen kuuluneilla oli maatala, joka tuotti ainakin osittain ansion perheelle. Virtanen (2000) löysi tutkimuksessaan pakon elementin, koska palkkatyötä ei ollut tarjolla. Voidaankin kysyä, saneleeko fyysinen puite, maatala, pakon ryhtyä tilan jatkajaksi. Virtasen (2000) tutkimus vahvasti muissa maaseu-

tuyrittäjien tutkimuksissa saatuja tuloksia, joiden mukaan maaseutumatkailuyrittäjille on tärkeää asua ja elää maaseudulla.

Syitä yrittäjäksi ryhtymiseksi tarkastellaan yleensä henkilön ominaisuuksista käsin ja siitä, miten tilaisuus yrittäjän uran aloittamiseksi tuli eteen. Yrittäjyys tavallaan vetää uusia yrittäjiä ja perustuu yrittäjäksi ryhtyvän omaan itseenäiseen päätökseen. Tulisi kuitenkin ottaa huomioon, että on olosuhteita, joissa yrittäjäksi työnnetään. (Morrison ym. 1999, 4) Näin on useissa perheyrittäjäyksissä, varsinkin maaseutuyrittäjäyksissä, joissa työntövoimatekijöinä ovat esimerkiksi fyysiset puitteet, rakennukset ja maat, edellisen sukupolven huolehtimisen tarve ja huonot mahdollisuudet työllistää itsensä muilla keinoin. Kuten Marjosola (1979) esitti, yrittäjät voidaan jakaa tilaisuutta etsiviin ja tilaisuuden hyväksyviin yrittäjiin. Tilaisuutta etsivät yrittäjät näkevät yrittäjyyden tavoiteltavana asiana, kun taas tilaisuuden hyväksyvillä yrittäjillä jokin valmiina annettu tekijä tekee heistä yrittäjän. Nämä yrittäjät Tamminen (1981) on tyypitellyt yrittäjiksi päätyneisiin tai yrittäjiksi ajautuneisiin. Tie yrittäjäksi vaihtelee eri lähtökohdista johtuen.

4.4 Yhteenveto ja päätelmät perheyrittäjyydestä ja sukupolvenvaihdoksesta

Omistaminen on tärkeää matkailutilojen yrittäjyydessä, ja keskustelu maatalojen yritystoiminnan sukupolvenvaihdoksesta painottuu muuta perheyrittäjyyttä voimakkaammin juuri omistamisen jatkuvuuteen matkailutiloilla. Maatilamatkailuyrittäjyyttä ei voi kaikilta osin ymmärtää, jos se on erotettu omasta toimintaympäristöstään. Tarvitaan maaseudun perheyrittäjyyden arvomaailman ja arjen syvällistä ymmärtämistä. Maaseudulla yrittäjyydessä ei ole pelkästään maantieteellinen ja toiminnallinen ulottuvuus, vaan ilmiön ymmärtämisen edellytyksenä on maaseudun sosiaalisten verkostojen, sosiaalisen pääoman muodostumisen ja toimintakulttuurin tuntemus.

Liiketaloustieteellinen yrittäjäksi ryhtymisen teoria saa uusia ulottuvuuksia ilmetessään maatilamatkailukontekstissa. Ympäristötekijöillä on vaikutusta resursseina, mutta henkilötekijöiden vaikutus on vähäisempi kuin muussa yrittäjyydessä. Luopuminen yrittäjyydestä ei ole todellinen vaihtoehto sille, joka on sukupolvenvaihdoksen jälkeen saanut tilan haltuunsa. Kysymys on toimialasta, yrittäjyyden tasosta ja intensiteetistä. Yrittäjyys ilmenee monialayrittäjyytenä, elämäntapayrittäjyytenä ja jopa pakkoyrittäjyytenä. Tuloja on hankittava sieltä, mistä niitä on mahdollista saada. Useiden alojen monialayrittäjyys voi johtaa pienimuotoiseen, harrastelijamaiseen yrittäjyyteen vailla yritteliäisyyden syvintä ideaa. Monialaisuus voi johtaa ylihajauttamiseen, jolloin resurssit liiketoiminnan kehittämiseksi useille toimialoille eivät riitä (Rantamäki-Lahtinen 2004, 116). Toisaalta suomalainen talollinen on historiansa valossa tottunut monialayrittäjyyteen, joten selviytyminen on vaatinut todellista yritteliäisyyttä.

Edellä esitetty perheyrittäjyyden ja sukupolvenvaihdoksen teoreettinen tarkastelu perustuu pääosin angloamerikkalaiseen liiketaloudelliseen tutkimuskirjallisuuteen, joka käsittelee aihetta suurten yritysten näkökulmasta ja kaukana tämän tutkimuksen pienen, maaseudulla toimivan perheyrittäjyyden maailmasta. Tarkastelua on täydennetty tutkimuskontekstiin liittyvän maaseutuososiologisen tieteellisen keskustelun avulla (luku 4.3.2). Tutkimusasetelman soveltaminen tämän tutkimuksen empiiriseen aineistoon on tehtävänä haastava, sillä tutkimusilmiön esiintyminen suomalaisessa agraarisessa yhteisössä sisältää useita talonpoikaisesta kulttuurista nousevia tekijöitä.

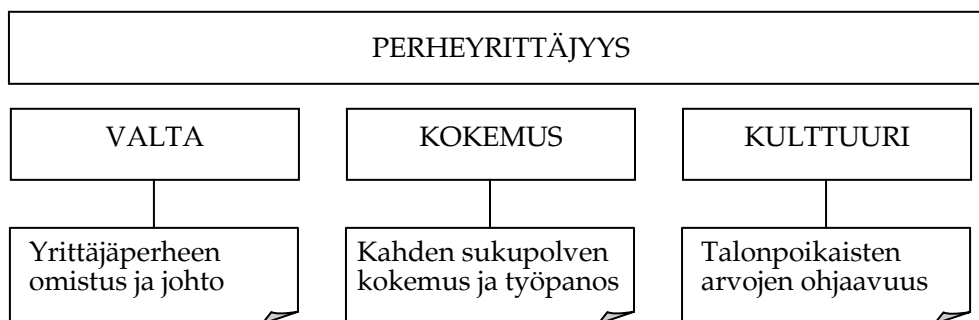
Yrittäjä ymmärretään tässä tutkimuksessa henkilöksi tai pariskunnaksi, joka on riskipääoman sijoittaja, laillisesti ylimmän päätäntävällän käyttäjä ja juridisesti kokonaisvastuussa omistuksessaan ja hallinnassaan olevasta yrityksestä. Mielenkiinto ei kohdistu näiden yrittäjien toiminnalliseen yrittäjyyteen, yrittäjämäiseen käyttäytymiseen vaan siihen, miten he arvojensa ohjaamina toimivat matkailutilan sukupolvenvaihdoksessa. Perheyrittäjä, joka ilmenee sekä tutkimuksen kontekstina että teoreettisen tarkastelun kehyksenä, määritellään tässä tutkimuksessa seuraavasti:

Perheyrittäjä on taloudellinen yksikkö, jossa yrittäjäperhe harjoittaa liiketoimintaa. Omistaminen, johtaminen ja perhe-elämä nivoutuvat yhteen ja siirtyminen seuraavalle sukupolvelle on tapahtunut, parhaillaan käynnissä tai odotettavissa. Perhe on riskipääoman sijoittaja, laillisen päätäntävällän käyttäjä ja juridisesti vastuussa harjoittamastaan liiketoiminnasta.

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat maatilamatkailun liiketoimintaa harjoittavat perheyrittäjät, joissa sukupolvenvaihdos juridisena prosessina on tapahtunut tai tapahtumassa. Vastuu liiketoiminnasta ja yrityksen juridinen johtaminen sekä yrityksen omistajuus ovat siirtyneet tai siirtymässä uudelle sukupolvelle. Perheyrittäjyyden kolmen ympyrän mallin (Tagiuri & Davis 1982) mukaisesti yrittäjät ovat sekä omistajia että perheenjäseniä ja osallistuvat liiketoiminnan harjoittamiseen.

Elinkaariteorian (Gersick ym. 1997) avulla tarkasteltuna omistajuus on jo siirtynyt tai siirtymässä uuden sukupolven hallintaan, vaikka käytännössä voidaan elää yhteistyön aikaa. Liiketoiminnan elinkaari on saavuttanut kypsyyksiä edellisen sukupolven hoidossa, ja uudella sukupolvella on mahdollisuus kehittää liiketoimintaa uusille urille. Empiirisen aineiston perusteella tulen kuvaamaan matkailutiloilla ilmenevien perheyrittäjyyden roolien moninaisuutta ja elinkaarien kehittymistä. Lisäksi tarkastelen sukupolvenvaihdosprosessin kehittymistä.

Tämän tutkimuksen perheyrittäjyyttä voidaan kuvata myös F-PEC-mallin (Astrachan ym. 2001) mukaan vallan, kokemuksen ja kulttuurin avulla seuraavasti (kuviot 8):

KUVIO 8 Perheyrittäjyyden F-PEC-malli tässä tutkimuksessa

Valta on perheellä, joka muodostaa yrityksen johdon ja omistaa yrityksen. Kokemusta varsinaisesta matkailuyrittämisestä on kertynyt yhden tai kahden sukupolven ajalta. Tutkimukseni kohdistuu kyseisen mallin kolmanteen tekijään, kulttuuriin. Empiirisen aineiston avulla pyrin määrittämään toimintaympäristöön pohjautuvien talonpoikaisten arvojen ohjaavuutta sukupolvenvaihdoksessa. Perheen sitoutuminen yrittäjyyteen ja yrittäjyyden visio muodostuvat siitä, mitä perhe pitää tärkeänä.

Maatilataustaisten matkailuyritysten sukupolvenvaihdosta ei ymmärretä tässä tutkimuksessa pelkäksi omaisuuden siirtymiseksi ja liiketoimintoja koskevan vallan ja vastuun siirtymiseksi. Prosessissa huomioidaan toimintaympäristön kulttuurin kautta rakentuvat talonpoikaiset arvot, jotka tuovat omat erityispiirteensä maatalojen sukupolvenvaihdokseen. Maatalojen yhteydessä myös omistamisen ja johtamisen tietoinen eriaikaisuus on hyvin harvinaista. Maatalojen yhteydessä yleisesti käytetty termi sukupolvenvaihdos (esim. sukupolvenvaihdoslainat) tarkoittaa nimenomaan omistamisen vaihtumista. Omistajuuden siirtymisellä ennakoidaan luopujan perinnönjakotilannetta. Eri asia on, siirtykö liiketoiminnan todellinen käytännön johtaminen uudelle sukupolvelle.

Tutkimuksen tarkastelun kohteena on tapahtunut tai tapahtumassa oleva sukupolvenvaihdoksen prosessi. Sukupolvenvaihdos sekä maatalatalouden että perheyrittäjyyden keskeisenä elementtinä vaikuttaa voimakkaasti koko perheeseen ja siellä harjoitettavaan liiketoimintaan. Sukupolvenvaihdos määritellään tässä tutkimuksessa seuraavasti:

Sukupolvenvaihdos on vaiheittain etenevä, moniulotteinen prosessi, jonka lopputuloksena on toiminnallisen vallan ja vastuun sekä omistajuuden siirtyminen perheen sisällä edeltävältä sukupolvelta seuraavalle.

Sukupolvenvaihdosta edeltävän ajan tarkastelussa keskeisenä kohteena on luopuja tai luopujaperhe ja tärkeitä tekijöitä ovat jatkajan kasvatus ja jatkuvuuteen liittyvät asenteet. Silloin luopujan, yrityksen ja toimintaympäristön arvot siirtyvät primaarisosialisaatiovaiheen aikana jatkajalle. Kun sukupolvenvaihdos on tapahtunut tai tapahtumassa, tarkastelu keskittyy enemmän jatkajan tai jatkajaperheen sitoutumiseen, yrittäjyysmotivaatioon ja yrittäjyysintention.

5 TALONPOIKAISET ARVOT

5.1 Arvojen taustakäsitteet

Arvojen rakentumista ja syntymistä on kuvattu monin tavoin ja usein käsitteellisesti päällekkäisinä ja sisällöltään vaihtelevina. Arvojen rakenteeseen perehdyttäessä ei voi välttyä arvoihin liittyviltä käsitteiltä kulttuuri, traditio, moraali, moraalijärjestys, etiikka, eetos, asenteet, normit ja elämäntapa. Käsitteiden sekavuus, päällekkäisyys ja moninaisuus sisällön ja merkityksen suhteen asettaa arvojen tutkijat haasteellisen tehtävän eteen.

Kulttuuri tarkoittaa sosiaalisesta ympäristöstä opittua, tietyille ihmisryhmälle tunnusomaista mielen ohjelmointia, joka ohjaa yksilön käyttäytymistä. Sen syvintä ydintä edustavat arvot. (Hofstede 1991, 5–6) Kulttuuri voidaan myös ymmärtää kollektiivisena historiana, eräänlaisena perimänä, joka välittyy nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Välittyminen tapahtuu oppimisen ja/tai sosiaalistumisen avulla, mikä tietoisesti tai tiedostamatta ohjaa ihmisen toimia. (Kyrö 1998, 19) Sosiologien piirissä kulttuurin käsitteellä tarkoitetaan kollektiivista subjektiviteettia, joka tarkoittaa jonkin yhteisön tai yhteiskuntaluokan piirissä omaksuttua elämäntapaa sekä maailman hahmottamisen ja mielekkääksi kokemisen tapaa (Alasuutari 1994a, 33; Alasuutari 1994b, 47–48; Alasuutari 1995). Kulttuuri voidaan laajasti ymmärrettynä nähdä tapoina, tottumuksina ja uskomuksina, jotka ovat olennaisia tietyillä perusteilla rajatulle ryhmälle. Silloin kulttuuri on rinnastettu elämäntapaan, jonka ominaisuuksia ovat pysyvyys, säännönmukaisuus ja ihmisen tahdosta riippumattomuus. (Roos 1988, 16)

Usein kulttuuriin pohjautuvaa traditiota tarkastellaan menneisyydessä yhteisesti luotuna normistona, joka tiedostamattomana ohjaa käyttäytymistämme. Giddensin (1995, 92) mukaan traditio liittyy ihmisen kollektiiviseen muistiin, sisältää rituaaleja ja sen sisällöllä on tavoista poiketen yhtä aikaa moraalista ja emotionaalista sitovuutta. Traditio on suuntautumista menneisyyteen, joten menneisyys vaikuttaa nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Traditionaalisilla käytännöillä ja tavoilla on jatkuvuutta, mikä auttaa ihmisiä rakentamaan tulevaisuuttaan. Traditiot ovat orgaanisia – ne muuttavat muotoaan, kehittyvät ja kyp-

syvät, heikentyvät tai kuolevat – mutta jokin tradition perusajatuksessa edellyttää säilymistä. Traditionaalaisella uskomuksella tai käytännöllä on eheyttä ja jatkuvuutta, joka vastustaa ajan mukanaan tuomia muutosvaatimuksia. (Giddens 1995, 91–92) Airaksisen (1993) mukaan traditio on kulttuurissa periytyviä välttämättömiä tapoja ja tottumuksia. Moraalinen traditio tarkoittaa kulttuurissa periytyvää moraalialia, joka sisältää toimintaamme sääteleviä arvo- ja normikäsitteitä.

Moraali perustuu arvoihin ja normeihin, ja on yhteisöllinen ja kulttuurisidonnainen käsitys hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä. Moraalikeskustelun yhteydessä nousevat esiin käsitteet etiikka ja eetos. Etiikka tulee kahdesta kreikkalaisesta sanasta: toinen niistä, *ethos*, merkitsee tapaa ja tottumusta, yleisesti omaksuttua käytäntöä. Se kuvaa periaatteita, joiden mukaisesti sosiaalisissa yhteyksissä käyttäytyään. Toinen kreikkalainen kantasana etiikalle on *ethiko's*. Se viittaa sisimpiin arvoihin ja elämänasenteeseen. Moraali tulee latinan sanasta *more*, joka tarkoittaa suoraan käännettynä "tavat". Se on sanan *ethos* monikollinen vastine. Sanoja etiikka ja moraali on pitkään käytetty toistensa synonyymeina, vaikka etiikka liittyy enemmän ihmisen luonteeseen ja moraali taas säätelee ihmisen sosiaalista käyttäytymistä. (Koskinen 1995)

Sivistyssanakirjan mukaan eetos tarkoittaa korkeatasoista, eettistä, moraalista asennoitumista, moraalialia, siveyttä (Suuri sivistyssanakirja 2001). Kortteinen (1992) käytti omassa tutkimuksessaan käsitettä eetos, josta hän käytti rinnakkaiskäsitettä kollektiivinen tajunta. Hänen mukaansa eetos on merkittävä osa kollektiivista, moraalialia ja eettisiä elementtejä sekä arvoja ja normeja sisältävää merkityksenantoprosessia, jonka avulla hän käsitteli suomalaisten selviytymistä. Eetos on asia, josta ei puhuta. Eetos ei ole tabu vaan itsestäänselvyys, josta ei osata puhua, ja jota ei osata eritellä. Läheisenä ja tutuna asiana sen näkeminen on vaikeaa, ja tutkimustilanteessa siihen liittyvien kysymyksien asettaminen ja vastaaminen voi kuulostaa tutkittavasta järjettömältä. (Roos 1987, 50–51) Hyvä elämä (*ethos* = hyvä elämä) on keskeinen käsite eettisyyteen kuuluvassa keskustelussa. Se käsittelee sitä, kuinka ihmisen tulisi tai pitäisi toimia. Hyvän ja oikean elämän rakentamiseksi ihminen saa toimintaohjeita kulttuuriin sopeutumisen kautta. (Juuti 2002, 7–8) Yhteisöjä hallitsee tietynlainen eetos, tietynlainen arvomaailma ja siihen sisältyvä arvojärjestys (Puolimatka 2004, 153). Oman lisänsä keskusteluun tuo ammattietiikan myötä nouseva arvokeskustelu, jonka tehtävänä on ymmärtää ammattien asemaa ja tehtävää yhteiskunnassa (Airaksinen 1991, 19–20).

Ihminen voi ajatella, että moraali on hänen oma itsenäinen ratkaisunsa. Yksilö kuitenkin omaksuu ympäristöstään käyttäytymismalleja, joiden mukaan hän toimii yhteisössään tietäen niiden olevan yleisesti hyväksytyjä tapoja. Hän pelkää usein tiedostamattaan sosiaalisia paineita. Ihminen on sisäistänyt käyttäytymismuotoja ja moraalialia asenteita ja kokee ne omakseen. Turusen (1993) mukaan käsite sosiaalinen moraali tarkoittaa sitä, että yksilön kehityksessä moraali on olemukseltaan sosiaalialia ja kulttuurialia. Ihmisen arvot, hyveet ja vastuut eivät määräydy vain hänen omasta toiminnastaan vaan siitä yhteisöstä, jossa hän toimii.

5.2 Arvojen tarkastelu

Muuttunut yhteiskunta ja ajankuva houkuttavat puhumaan arvoista ja niiden muutoksista. Se, mitä ihminen pitää merkittävänä ja tärkeänä elämässään, määrittää hänen arvonsa. Arvot ovat pysyvää laatua olevia uskomuksia, joiden mukaan tavat toimia ovat sosiaalisesti ja henkilökohtaisesti toivottavia. Nämä arvot ohjaavat ihmisen arvioita ja valintoja eri vaihtoehtojen välillä. (Puohiniemi 2002, 5) Vaikka yksilö omaksuu arvonsa ympäröivästä yhteiskunnasta, yhteisön sosiaaliset arvot ja yksilön arvot eivät ole sama asia ja ne saattavat jopa olla ristiriidassa keskenään (Juuti 1996, 228–229).

Arvot ovat syvällisempiä ja huomattavasti hitaammin muuttuvia kuin asenteet. Asenteet ovat tapoja, joilla suhtaudutaan ympäröivään maailmaan. Ne ovat myönteisiä, neutraaleja tai kielteisiä toimintavalmiuksia, jotka helpottavat päätettäessä, miten eri tilanteissa tulee toimia. Arvoihin sisältyy positiivinen ja kulttuurisesti hyväksyttävä tunnelataus. (Puohiniemi 2002, 20) Hofstede (1991, 9) on kuvannut kulttuurin ilmentymisen tasoja sipulikuviolla, jonka ytimenä hän esittää arvot. Muita kerrostumia ovat rituaalit, sankarit ja symbolit, jotka ilmenevät erilaisina käytänteinä yksilön elämässä.

Ihmisen symboliympäristön keskeisiä aineksia ovat sosiaaliset arvot. Sosiaalisilla arvoilla tarkoitetaan ympäristöstä opittuja, yleisiä ja pysyviä tavoitteita koskevia valintataipumuksia. Esimerkiksi Weberin protestanttinen etiikka sisälsi sosiaalisia arvoja eli yleisiä valintataipumuksia, jotka johdattelivat ja ohjasivat ihmisen käyttäytymistä. Protestanttisen etiikan mukaan myös maallisten tehtävien suorittamisella oli uskonnollinen merkitys. Elämän tarkoitus muotoutui työn kautta, jolloin syntyi suoritusorientoituneisuus. Ihmisen tuli ahkeroida valitsemassaan ammatissa siksi, että se oli Jumalan tahto eikä siksi, että saisi vaurautta. Protestanttisen etiikan peruspilareita olivat yritteliäisyys, toimeliaisuus ja itsekontrolli. Protestanttinen etiikka vaikutti suuresti ihmisen motivaatioon ja yritteliäisyyteen. Laiskottelu ja tuhlaus olivat syntiä ja ahkeruus oli kunnioitettava asia. (Takala 1994, 23–24)

Sosiaaliset normit ovat lähellä sosiaalisia arvoja. Ne ovat keinoja, joiden avulla arvojen edellyttämiä valintoja tehdään. Keskeistä sosiaaliselle elämälle yhteisöissä on, että ihmiset asettavat käyttäytymissääntöjä eli normeja toisilleen ja valvovat niiden käyttöä. Tätä valvomista sanotaan sosiaalisesti kontrolliksi. (Allardt 1995, 56–58) Kant nimitti tätä normien velvoittamaa käyttäytymistä velvollisuusetiikaksi (ks. esim. Airaksinen 1993). Ihminen sosiaalistuu yhteisössä vallitseviin normeihin eli sisäistää normit ja noudattaa niitä. Sisäistetyn normin rikkominen aiheuttaa katumusta ja omantunnontuskia. (Allardt 1995) Ihminen käyttäytyy tiettyjen skeemojen ja skriptien mukaisesti, jotka perustuvat vakiintuneisiin, sisäistettyihin ja jopa normatiivisiksi muodostuneisiin kulttuurisiin odotuksiin ja käytänteisiin. Sosiaalisen todellisuuden merkityssuhteet antavat toiminnallemme rakenteen. Tämä "sosiaalinen kielioppi" opitaan arkipäivän toiminnoissa siinä toimintaympäristössä, missä eletään. (Lipponen 2001)

Arvoteoreetikot ovat korostaneet, että arvoja ei keksitä itse, vaan ne opitaan ja omaksutaan elämän kuluessa ympäröivästä yhteiskunnasta. Ne ovat ihmisen toimintaa ohjaavia motiiveja. Arvot ovat syvällä ihmisen mielessä olevia henkilökohtaisia uskomuksia, joiden juuret ovat siinä kulttuurissa, jossa eletään. Arvojensa mukaisesti toimiessaan ihminen tuntee, että tehdyt ratkaisut ovat oikeita, vaikka toisenlaisen arvomaailman omaksuneiden voi olla vaikea ymmärtää niitä. (Puohiniemi 2002, 5–6)

Useat ihmisen tunteet selittyvät mielekkyyden ja arvon kokemuksen kautta. Ihminen on arvotajuinen ja arvojen ohjaama olento, jonka minuus rakentuu arvojen varaan. Yksilö kykenee arvioimaan tarpeitaan ja halujaan ja asettamaan ne arvonäkökulmansa mukaiseen tärkeysjärjestykseen. Näin yksilö tunnistaa oman arvojärjestelmänsä. Ihmisen arvot voidaan asettaa myös tunteiden mukaiseen syvyysjärjestykseen, jolloin syvimmällä tasolla ovat henkiset ja intentionaaliset tunteet. Intentionaaliset arvotunteet ovat tunteita, joiden mukaan arvoja voidaan suhteuttaa ja painottaa niiden tärkeyden mukaan. Henkiset tunteet muodostavat ihmisen tunne-elämän syvimmän tason. Syvä kokemus elämän mielekkyydestä, elämänhalu, onnellisuus, tyyneys ja mielenrauha ovat esimerkkejä henkisistä tunteista. Nämä henkiset tunteet heijastuvat kaikessa ihmisen toiminnassa ja kokemuksessa, ja ne hallitsevat hänen elämäänsä, vaikka ihminen ei niitä välttämättä itse tiedosta. Ne ilmaisevat sitä, miten hyvin yksilö kokee edistyvänsä omien ihanteidensa ja yksilöllisen arvo-olemuksen saavuttamisessa. Henkiset tunteet eivät tuo esille henkilön ulkoista menestystä vaan hänen kokemustaan ihmisarvolleen sopivasta elämästä. (Puolimatka 2004, 33–37)

5.2.1 Arvojen mittaaminen

Sopivien mittareiden asettaminen arvojen mittaamiseksi on haastava tehtävä erityisesti kansainvälisissä tutkimuksissa, sillä arvot ovat sekä kulttuurisesti rakentuvia että yksilöllisiä. Hofstede (1991) mittasi tutkimuksessaan 50 eri valtion kansallisia kulttuurisia ulottuvuuksia. Mittausalueet olivat valtaetäisyys, individualismi, maskuliinisuus ja epävarmuuden välttäminen. Valtaetäisyydellä hän tarkoitti koetun ja halutun vallan määrää, jota yksilö piti sopivana. Individualismi kuvasi yksilön ja yhteisön välistä kiinteyttä, jossa jatkumon vastakkaisina arvoina olivat yksilöllisyys ja yhteisöllisyys. Maskuliinisuudella pyrittiin kuvaamaan sitä, miten kaukana miesten ja naisten sukupuoleen perustuvien sosiaalisten roolien koettiin ja haluttiin olevan. Maskuliiniset arvot kuvastivat kovia ja feminiiniset pehmeitä arvoja. Epävarmuuden välttäminen kuvasi sitä, miten kulttuurissa siedetään riskejä ja epävarmuutta. Hofsteden (1991) tutkimuksen mukaan suomalaisten valtaetäisyys ja maskuliinisuus ovat matalia, individualistisuus melko korkea ja epävarmuuden sietäminen keskitasoa muihin tutkimuksen kohteena olevien valtioiden kansalaisiin nähden. Vaikka Hofsteden (1991) alkuperäinen tutkimus antaa yhdenlaisen välineen mitata kulttuurisia eroja ryhmien välillä, sen tuloksia ei voi sellaisenaan siirtää koskemaan kaikkia suomalaisia, sillä aineisto kerättiin IBM:n eri maissa työskentelevien työntekijöiden keskuudesta.

Schwartz (1992) on kehittänyt eri kulttuurien arvojen mittaamiseen sopivan mallin. Hänen arvoteoriansa mukaan arvot perustuvat inhimillisen olemisen edellytyksiin, jotka ovat samat kaikkialla. Hän korostaa, että ihminen on biologinen olento, joka arvostaa mielihyvää, ja jolla on tarve vuorovaikutukseen muiden kanssa. Lisäksi ihmisellä on halu säilyä lajina, joten ihminen pyrkii takaamaan oman ja läheistensä turvallisuuden.

Schwartzin (1992) pitkän kehittämistyön tuloksena on syntynyt arvokartta, joka kuvaa arvojen keskinäistä sijoittumista. Kymmenen arvoa sijoittuvat tässä arvokartassa kehälle siten kuin ne eri kulttuureissa tehdyissä tutkimuksissa tyypillisimmin asettuvat. Nämä sijoitettavat arvot ovat itseohjautuvuus, viirikkeisyys, hedonismi, universalismi, suoriutumisen, valta, hyväntahtoisuus, yhdenmukaisuus, perinteet ja turvallisuus. Toisiaan täydentävät arvot ovat kartassa vierekkäin ja vastakkaiset arvot ovat kehän vastakkaisilla puolilla. Kartta kuvaa myös arvojen ulottuvuuksia. Arvokehällä säilyttämisen vastakohtana nähdään avoimuus muutoksille ja itsensä korostamisen vastakohtana muiden huomiointi.

Puohiniemi (2002) on Schwartzin (1992) arvokarttaa käyttäen mitannut suomalaisten arvorakennetta ja muodostanut tulosten perusteella typologian suomalaisista. Tämän luokittelun mukaan suomalainen matkailutilallinen voitaisiin sijoittaa säilyttämisen ulottuvuuteen, jolloin määräävinä arvoina olisivat perinteet, turvallisuus ja yhdenmukaisuus. Perinteet kuvaavat jatkuvuuden arvoa, turvallisuus pohjautuu talonpoikaiseen talouseetokseen ja riskin välttämiseen. Yhdenmukaisuus muodostuu kulttuuriympäristön moraalijärjestyksen rajaaman käyttäytymismallin mukaisesti. Toisaalta suomalaisista maanviljelijöistä ja maaseutumatkailuyrittäjistä on aikaisempien tutkimusten mukaan löydettävissä suoriutumisen ja itseohjautuvuuden arvoja (ks. Kumpulainen 1999; Mahlamäki-Kultanen 2004).

5.2.2 Arvojen sisäistäminen

Yhteisöllisyys vaikuttaa ihmisen toimintaan. Yhteisöllisyyden välineinä toimivat yhteisölliset roolit, yhteisölliset symbolit, arvot ja tulkinnat. Yhteisölliset siteet kytkeytyvät monin eri tavoin yksilön pyrkimykseen turvata oma jatkuvuutensa. Nykyisin yhteisöstä puhuttaessa yhteisöä ei nähdä maantieteellisenä, sosiaalisena eikä palvelujen tuottamisen alueena vaan moraalisen alueena, joka sitoo henkilöitä kestäviin suhteisiin toistensa kanssa. Tämä tunne-elämän alue sitoo ihmisiä yhteisönsä mikrokulttuuriin. (Holmila 2001, 12) Etzionin (1997) mielestä yhteisöä (community) määriteltäessä tulee esittää kaksi ominaispiirrettä. Ensiksi yhteisö on tietyn joukon keskuudessa risteävien ja toisiaan vahvistavien tunnepitoisten suhteiden verkosto. Toiseksi se on sitoutumista yhteisön arvoihin, normeihin ja tavoitteisiin, jotka pohjautuvat yhteisesti jaettuun historiaan ja identiteettiin. (Etzioni 1997, 127)

Ihminen ei synny yhteiskunnan jäseneksi, vaan hänestä tulee kehitysprosessin tuloksena sen yhteiskunnan jäsen, jossa hän elää. Tämän prosessin alkupiste on sisäistäminen, joka yleisessä merkityksessä on perusta lähimmäisten toiminnan ymmärtämiselle ja maailman kokemiselle mielekkääksi, sosiaalisesti

todellisuudeksi. Sisäistäminen tapahtuu sosialisatioksi nimetyssä yksilönkehitysprosessissa, joka on yksilön johdonmukaista ja kokonaisvaltaista perehdyttämistä yhteiskunnan ja sen osa-alueiden maailmaan. Ihmisen sosiaalistuminen jaetaan primaari- ja sekundaarisosialisaatioon. Primaarisosialisaatio ajoittuu ihmisen lapsuuteen, jonka kuluessa ihmisestä kasvaa yhteiskunnan jäsen. Tänä aikana yksilö omaksuu primaarisosialisaationsa kulttuurisen mallin ja arvot. Sekundaarisosialisaatio on prosessina vähämerkityksellisempi eikä se sisällä sellaista emotionaalista latausta kuin primaarisosialisaatio. Sekundaarisosialisaation aikana kehittyy yksilön ammatti-identiteetti, joskin se pohjautuu lapsuudessa omaksuttuihin arvoihin. (Berger & Luckman 1994, 147–166)

Yksilön sosiaalistamisesta huolehtivat niin sanotut merkitykselliset toiset (significant others), joita yksilö ei voi valita. Näitä Giddens (1995) nimitti tradition vartijoiksi. Nämä merkitykselliset toiset välittävät lapselle sitä objektiivista yhteiskuntarakennetta ja sosiaalista maailmaa, jota he ovat muuntaneet ja valikoineet yhteiskunnallisen asemansa ja ominaispiirteidensä mukaisesti ympäröivästä maailmasta. Yksilön minä heijastaa merkityksellisten toisten siihen kohdistamia asenteita ja yksilöstä tulee se, miksi hänen merkitykselliset toiset kutsuvat häntä. Keskeistä on, että yksilö ei pelkää omaksu toisten rooleja ja asenteita vaan myös heidän maailmansa. Yksilön identiteetti voidaan määritellä paikantumiseksi tiettyyn objektiiviseen maailmaan. Yksilö voi mukaila sitä subjektiivisesti ainoastaan yhteydessä tähän maailmaan. (Berger & Luckman 1994, 148–152)

Lapsen tietoisuus alkaa primaarisosialisaatiossa abstrahoida merkityksellisten toisten asenteita ja rooleja asteittain. Tätä konkreettisten merkityksellisten toisten roolien ja asenteiden abstrahoitumaa kutsutaan yleistyneeksi toiseksi (generalized other). Yleistyneen toisen muodostuminen merkitsee ratkaisevaa vaihetta sosialisatiossa. Tässä sisäistämiprosessissa yhteiskunta, identiteetti ja todellisuus kiteytyvät ja sisäistyvät yksilöön subjektiivisesti. Primaarisosialisaatio päättyy, kun yleistyneen toisen ja kaiken siihen liittyvän käsite on vakiintunut yksilön tietoisuudessa. (Berger & Luckman 1994, 151–156)

Sekundaarisosialisaatio kohdistuu sisäistettyyn maailmaan ja muotoutuneeseen minuuteen jo vakiintuneen todellisuuden pohjalle. Sekundaarisosialisaatio ei vaadi samankaltaista tunnelatautunutta samaistumista merkityksellisiin toisiin kuin primaarisosialisaatio. Primaarisosialisaatiossa todellisuus koetaan väistämättömäksi ja sisäistetään sellaisenaan, kun taas sekundaarisosialisaatiossa sisäistymisen luonne on irrallisempi ja haavoittuvampi todellisuuden vaihtoehtoisille tulkinnoille, jotka eivät ole juurtuneet syvälle yksilön tietoisuuteen. (Berger & Luckman 1994, 156–169) Ihminen ehdollistuu tietoisesti ja tiedostamattaan vähitellen noudattamaan yhteiskunnan, alakulttuurin, etnisen tai sosioekonomisen ryhmän sääntöjä, arvoja ja käyttäytymismalleja.

5.2.3 Arvojen ohjaama elämäntapa

Arvokeskusteluun liittyy olennaisesti käsite elämäntapa. Elämäntapa on yksilön tai perheen elinolosuhteiden, elämänvaiheiden, elämäntoiminnan, arkielämän ja interaktion kokonaisuus, joka muodostuu ja järjestyy yksilön omaksumien sub-

jektiviteettien kautta. Subjektiviteetilla tarkoitetaan ihmisen arviota omasta elämästä, hänen arvomaailmaansa ja tärkeiksi kokemiaan elämänalueita. (Roos 1987, 45) Yksilön elämäntapaa rajaavat sekä hänen elämänhistoriansa että kulttuuriin nojautuvat elinolosuhteensa. Elämäntavassa heijastuu kulttuurinen perusta, joka muokkautuu ihmisen tekemien valintojen kautta. Roos (1988, 15) kuvasi elämäntapaa eräänlaiseksi kompromissiksi ihmisten keskeisten elämänhistorian vaiheiden ja kulttuuristen määreiden välillä. Silvasti (2001, 15) korvasi omassa tutkimuksessaan Roosin (1987) määritelmästä sanan subjektiviteetti sanalla skripti. Nämä yksilön skriptit ovat vuorovaikutussuhteissa uusiutuvia ja syntyviä kulttuurisia malleja, jotka sisältävät kulttuurisia normeja, arvoja ja merkityksiä. Skriptit kehittyvät sosialisatioprosessissa. Siten ne määrittelevät sosiaalisesti sopivaa käyttäytymistä kulttuurisessa ympäristössään. Näin ihmisen elämäntapaa voidaan kuvata myös skriptien kautta. (Silvasti 2001, 15)

Järvelä (1994) määritteli elämäntavan ihmisten arkielämän prosessiksi edellytyksineen ja pyrkimyksineen. Ajatus hyvästä ja oikeasta elämästä ja elämäntapa näyttävät liittyvän toisiinsa. Elämäntapa on käsite, jolla pyritään kuvaamaan sitä, miten ihmiset elävät, ja sillä on yhteyksiä muun muassa elämäntyyliin, elämisen laatuun, hyvinvointiin, ajankäyttöön ja kulutukseen. Ajankäyttö on olennainen osa elämäntapaa. Aiemmin elämäntapa näyttää olleen itsensäselvyys, mutta nykyään se voidaan kokea kahleena, joka estää ihmisiä tekemästä sitä, mitä he todella haluavat. Elämäntavan muuttaminen ei ole helppoa eikä sitä voi muuttaa yksin, koska arkielämässä toteutuva ihmisten yhteisöllisyys on elämäntavan muutoksen perusta. (Roos 1985, 31–35) Jokapäiväinen elämä esiintyy subjektiivisesti merkityksellisenä, ihmisten tulkitsemana todellisuutena. Ihmiset eivät ainoastaan pidä jokapäiväistä elämysmaailmaa itsestään selvänä todellisuutena vaan tuottavat sitä myös ajattelunsa ja toimintansa kautta. (Berger & Luckman 1994)

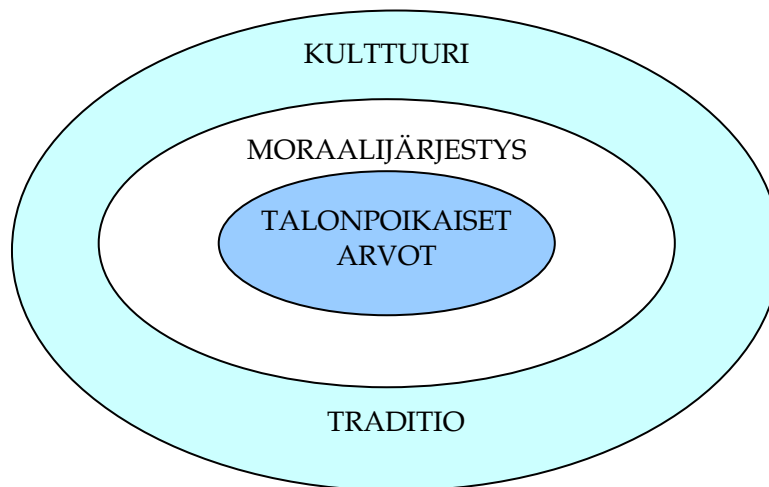
Sosiologisessa keskustelussa on viime vuosikymmenenä noussut elämäntavan sijalle ja rinnalle käsite elämänpolitiikka, jolla on sekä yhteisöllisiä että yksilöllisiä sisältöjä. Yhteisöllisenä se lähentelee sosiaalipolitiikkaa, tapaa, jolla pyritään rakentamaan hyvinvointipolitiikkaa. Yksilöllisenä se lähentelee elämänhallintaa ja elämänsuunnittelua. Siirryttäessä traditionaalisesta yhteiskunnasta jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan ihmisen vapaus valita on kasvanut ja traditiot ovat murtuneet tai murtumassa. Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa vakiintuneet tavat ja traditiot eivät enää auta tai ohjaa yksilön tehdessä valintoja. (Roos 1998; Roos & Hoikkala 1998)

Giddens (1991) tarkoitti elämänpolitiikalla elämää koskevien päätösten politiikkaa, jolla on yhteyksiä minän, identiteetin, itse-reflektiivisyyden, elämänkulun, elämäntyylin ja hyvinvoinnin kanssa. Hänen mukaansa elämänpolitiikan tavoitteena on onni, joka on sisäistä kokemusta perustuen turvallisuuteen, itsekunnioitukseen, itsensä toteuttamiseen ja rakkauteen. (Roos 1998) Tämä lähestyy Allardt'n (1998) esittämää hyvinvointitekijöiden koostumusta (having, loving, being).

Giddens (1994) on esittänyt käsitteen toiset mahdollisuudet (second chances), jolla hän tarkoittaa sitä, että elämänpolitiikan pitäisi edistää vaihtoehtoisia

mahdollisuuksia ihmisen elämässä. Tällöin ihmiset eivät olisi sidottuja yhteen ainoaan elämäntapaan. Hän tavoitteli tällä käsitteellä lähinnä yhteisöllistä elämänpolitiikan suuntaamista siten, että ihmiset voisivat joka tilanteessa luoda uusia mahdollisuuksia suunnata elämäänsä. (Roos 1998) Tätä käsitettä voidaan lähestyä myös yksilön kannalta.

Elämäntapa ja elämäntapa ovat keskeisiä asioita tämän tutkimuksen aiheiston tarkastelussa. Tämän tutkimuksen kohdetta, maatilamatkailuyrityksen sukupolvenvaihdosprosessia, tulkitaan talonpoikaiseen kulttuuriin pohjautuvan elämäntavan ja sitä jäsentävien arvojen näkökulmasta. Talonpoikaisten arvojen asemaa voidaan kuvata kolmen sisäkkäisen ympyrän avulla (kuvio 9).

KUVIO 9 Talonpoikaisten arvot kulttuurin ja tradition osana

Tutkimusaiheen monitieteisyys sekä käsitteiden sekavuus ja päällekkäisyys asettavat liiketaloustieteisiin ja matkailuun suuntautuneen perheyrittäjyystutkijan uusien haasteiden eteen. Edellä esitystä arvokeskustelusta ja keskeisistä käsitteistä olisi voinut konstruoida muitakin tähän tutkimukseen sopivia käsitteitä, kuten agraarinen eetos tai talonpoikainen moraalijärjestys. Kuitenkin näistä erilaisista käsitteistä olen valinnut mielestäni tutkimuksen kohdeilmioon sopivimman ja ymmärrettävimmän käsitteen, talonpoikaisten arvot, kuvaamaan toimintaympäristön kulttuurin vaikutusta sukupolvenvaihdokseen maatilamatkailuyrityksissä.

5.3 Talonpoikaisten arvojen rakentuminen

Talonpoikainen perinne on suomalaisen kulttuurin keskeisiä perusasioita. Se on ohjannut suomalaisten elämää keskiajalta asti. Itsenäisen talonpoikaisen perinteen juuret ovat syvällä. Maan, pellon ja talon omistaminen, niiden hyvä hoitaminen ja säilyttäminen suvussa on esitetty jo varhaisessa kirjallisuudessa suomalaisuuden ytimenä (Peltomäki 2002, 59).

Siirtyminen eräviljelystä talonpoikaiseen kulttuuriin merkitsi uudistumista, joka rakentui kristinuskon perustalle. Menestys perustui työntekoon ja omaan ahkeruuteen sekä perintöön. Menestyäkseen ihmisen tuli raivata maata ja hankkia muuta omaisuutta, mikä samaistettiin onneen ja menestykseen. Ihminen keräsi maata ympärilleen, siemenviljaa varastoon ja rakensi varallisuuttaan pahan päivän varalle sekä seuraavalle sukupolvelle. Talonpoikainen kulttuuri tuki ahkeruutta ja suunnitelmallisuutta. Kulttuurista muodostui yliminä, joka vaati suorituksia ja palkitsi aherruksen. Talonpoikaisen kulttuurin keskeisiä elementtejä olivat puritanismi, työnteko, säästäväisyys ja vaatimattomuuden ihannoiti sekä perinteisyys. Kaikella oli oikea paikkansa ja aikansa, ihmisellä yhteiskunnassa ja hänen toimillaan eri vuodenaikoina. Puritaanisuuden lisäksi talonpoikainen kulttuuri oli sosiaalisten paineiden, yhdenmukaista käyttäytymistä vaativien sääntöjen, samanlaisuuden ja hierarkkisuuden kulttuuri. (Juuti 1996, 36–42)

Talonpoikainen elämäntapa on perinteisten, traditionaalisten skriptien kautta järjestyvää tapaa elää elämää (Silvasti 2001, 288). Talonpoikaiset arvot käsitetään traditionaalisina, perinteisinä arvoina. Modernisaatioteorialle on tyypillistä, että maaseutu ja maalaisuus kytketään traditionaaliseen ja traditionaalisuus menneeseen. Traditio on modernin vastakohta ja se käsitetään vanhanaikaisena, kun taas kaupunki edustaa edistyksellisyyttä. (Kumpulainen 2004) Myös Rosenqvistin (2003) mukaan maaseutu on yhteiskunta- ja aluekehityksestä puhuttaessa alistetussa asemassa kaupunkiin nähden.

Vaikka yhteiskunta on muuttunut, talonpoikaiset traditiot eivät ole väistyneet postmodernissa yhteiskunnassa vaan elävät yhä arjen traditiona. Vahvimmin ne näyttäytyvät maaseudulla. (Kumpulainen 2004) Suomalaiseen kansanluonteeseen on syvästi iskostunut maaseutumainen elämäntapa. Tämä talonpoikainen moraalinen traditio ilmenee myös maaseutualueiden ulkopuolella elävien elämäkatsomuksessa voimakkaasta teollistumisesta ja kaupungistumisesta tai moniarvoisesta nykyaikaisesta yhteiskunnasta huolimatta. (Kirkinen 1985) Esimerkiksi kaupungissa asuva palkkatyöläinen tekee työtä ja säästää rahaa rakentaakseen perheelleen omakotitalon, koska se on isännyyden ja itsellisyyden perinteinen symboli ja muistutus maaseudusta (Peltomäki 2002, 154–155). Vaikka yhteisöllinen talonpoikaiskulttuuri on häviämässä maaseudulta, talonpoikaisuus vaikuttaa edelleen talouden praktiikkana ja arvojen viitekehyksenä (Kuisma 1990, 36).

Vaikka maatiloilla ja matkailutiloilla eletään nykyään globaalissa taloudessa, historiallinen kerrostuneisuus näkyy traditionaalisina, moderneina ja postmoderneina elementteinä Kumpulaisen (2004) analysoimissa tilatarinoissa. Traditionaalisen talonpoikaisuuden sekä kansallisina ja globaaleina tuotantopoliittisina signaaleina ilmenevän yli paikallisen vallan välissä on ristiriitoja, joiden ylittämässä tilalliset tarvitsevat erilaisia strategioita. (Kumpulainen 2004) Silvasti (2001) on todennut, että maatiloilla ei ole hyppäystä traditionaalisen ja modernin elämäntavan välillä. Talonpoikainen elämäntapa ja traditiot, sen juuret ja perinteet ovat edelleen löydettävissä syvällä maaseudulla kasvaneiden

ihmisten arvoissa, mutta sieltä on löydettävissä myös modernin ilmentymät. Se osoittaa, että traditiolla on kykyä taipua ja joustaa muuttuvassa yhteiskunnassa.

Talonpoikaiset, kulttuuriset mallit muuttuvat ja modernisoituvat muuttuvassa toimintaympäristössä. Menneisyyttä ei voi pyyhkiä pois, vaan se on rekonstruoitava uudelleen nykyisyyteen. Silloin sukupolvien peräkkäisyyden merkitys traditionaalisten käytänteiden siirtämisen välineenä heikkenee. (Giddens 1995, 106) Viimeisten vuosikymmenien aikana tapahtunut koko yhteiskunnan ja myös maaseudun muuttuminen on havaittu norjalaisia maanviljelijöitä koskevassa tutkimuksessa, jossa sitä kuvattiin muutokseksi velvollisuuksien yhteisöstä mahdollisuuksien markkinoiksi. Modernisaatio on muuttanut sekä maaseutua että sen elinkeinoja, ja maaseutuyhteisö on muuttunut heterogeenisemmäksi. (Villa 1999) Tätä ajatusta tukee myös Jokirannan (2003) maaseudun miehiä koskeva tutkimus, jonka mukaan perinteinen maskuliininen mieskuva on muuttunut ja miesten ja naisten maailmat lähentyneet toisiaan. Jokiranta (2003) kiteytti tutkimuksensa tulokset kolmeen teemaan: hyveiden modernisaatio, arjen vastuurationaalinen ylläpito ja kurjuusdiskurssin murtuminen.

Bohler ja Hildenbrand (1990) ovat esittäneet, että läntisen Euroopan maatalous on sosiaalinen alue, jossa traditionaaliset elementit ovat erityisen vahvoja, mutta arvojen muutos on näkyvissä. He löysivät saksalaisia maanviljelijöitä koskevassa tutkimuksessaan tapauksia, jotka edustivat sekä nykyaikaisia että perinteisiä arvoja. He luokittelivat maaseutuyrittäjien arvot universaaleihin, maaseutuorientoituneisiin, perheorientoituneisiin ja individualistisiin sen mukaan, miten yrittäjät olivat arvottaneet merkittäviä valintoja elämässään. Perinteisillä maanviljelijäperheiden jäsenillä oli talonpoikainen mielenlaatu (peasant mentality), jonka mukaan etusijalla oli perhe ja henkilökohtaiset pyrkimykset saivat väistyä. Osa tutkituista valitsi maanviljelyksen toteuttaakseen omia henkilökohtaisia pyrkimyksiään, innovaatioitaan ja teknistä mielenkiintoaan. Kuitenkin myös näissä moderneiksi luokitelluissa perheissä nousivat esille traditionaaliset seikat, kuten perheen historia motivoivana ja velvoittavana tekijänä maanviljelyn jatkamiselle. Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että maaseutuyrittäjät edustavat sekä moderneja että perinteisiä arvoja. (Bohler & Hildenbrand 1990)

5.3.1 Jatkuvuus

Ihmisen perusominaisuuksiin kuuluu suojella ja säilyttää jatkuvuuttaan. Nykyisin länsimaisessa yhteiskunnassa elävien ihmisten uhkatekijät nousevat enemmän hänestä itsestään kuin ympäröivästä yhteiskunnasta. Sairauksien, sotien ja köyhyyden aiheuttamat ongelmat ovat väistyneet ja ihmisten selviytymiseksi ratkaistaan erilaisia yksilöllisiä kysymyksiä. Yksilön, perheen tai suvun jatkuvuuteen vaikuttavat monet valinnat, joista osa ilmenee vastoin aikaisemman sukupolven elämää. Nämä valinnat pohjautuvat modernin yhteiskunnan yksilön omiin, individualistisiin arvoihin.

Holmila (2001) määrittelee, että vertikaalinen jatkuvuus on jatkuvuutta ajassa, jatkuvuutta, joka ylittää fyysisen eliniän. Sen yleisin ilmentymä on jälkeläisten hankkiminen. Vertikaalinen jatkuvuus on sitä, että joku tai jotkut kuljet-

tavat eteenpäin geneettistä linjaa, opetuksia, nimeä tai muistoa. Vertikaalisen jatkuvuuden ei tarvitse välttämättä siirtyä pelkästään omien lapsien kautta. Sen voivat turvata myös teot, jotka jättävät maailmaan pysyvän jäljen. Maatalousyhteisöissä vertikaalinen jatkuvuus ilmenee tyypillisesti talon rakentamisena ja peltojen raivaamisena. Nämä pysyvät merkit muistuttavat ja kertovat henkilöstä vielä pitkään tämän kuoleman jälkeen. Yhteisöllisten normien siirtyminen sukupolvelta toiselle on tyypillinen vertikaalisen jatkuvuuden ilmentymä. (Holmila 2001, 136–137)

Horisontaalinen jatkuvuus syntyy tunteesta, jossa ihminen on osa jotakin itseään suurempaa, enemmän kuin yksilö. Altruistiset teot ovat esimerkki horisontaalisesti jatkuvuudesta, jossa ihminen kokee olevansa enemmän ja työskentelevänsä jonkin tavoiteltavan arvon puolesta. Yhteenkuuluvuuden tunne on usein palkinto horisontaalisesta jatkuvuudesta. Holmilan (2001, 137) tutkimuksessa kävi ilmi, että tämän päivän maaseutu ja kyläyhteisö tarjoavat entistä vähemmän luonnollisia mahdollisuuksia horisontaalisen jatkuvuuden toteuttamiseen, koska tiivis yhteisöllisyys on hävinnyt. Horisontaalisen jatkuvuuden tarve ilmeni kyläläisten käyttäytymisessä esimerkiksi yhteisöllisinä rituaaleina ja tilanteina, joissa yksilö astui hetkeksi edustamaan koko yhteisöä ja toimimaan sen puolesta.

Myös Kumpulainen (1999; 2004) löysi tutkimuksessaan ylisukupolvisen jatkuvuuden elementin. Useat tilalliset muuttavat tuotantostrategioitaan toteuttaakseen kaikkein ylintä arvoa – talonpidon jatkuvuutta. Tuotantosunnan muutoksista ja isäntien vaihtumisista huolimatta talo ja maa ovat ikuisia. Samaa tulokseen tuli myös Silvasti (2001) tutkiessaan suomalaisen talonpojan elämää. Hän jäsensi aineistostaan kolme elämisen tapaa jäsentävää skriptiä, joista yksi oli sukutilan jatkuvuuden ideaali. Muut skriptit olivat produktiivinen tuotantofilosofia ja sukupuolisidonnainen työnteen malli. Katilan (2000) mukaan keskeisin moraalijärjestyksen arvo on tilan jatkuvuus. Jatkuvuutta tukevat ja siihen liittyvät edeltävästä sukupolvesta huolehtimisen arvo sekä ilmaisen työn normi.

Kansainvälisissä tutkimuksissa, joissa maatilatalouden harjoittaminen perustuu perheviljelmiin, on maatilalan jatkuvuus ja siirtyminen seuraavalle sukupolvelle keskeinen arvo (Bohler & Hildenbrandt 1990). Sukupolvien jatkumon katkeaminen merkitsee sekä oman että aikaisempien sukupolvien ahkeruuden ja säästäväisyyden hävittämistä. Tämä jatkuvuus on kriittisessä pisteessä sukupolvenvaihdostilanteessa. Jatkaessaan tilaa jatkaja sitoutuu samalla jatkuvuuden arvoon ja maanviljelijäyhteisön moraalijärjestykseen, joten sukupolvenvaihdoksessa ei ole pelkästään kyse sukutilan jatkuvuudesta. (Katila 2000)

Jatkuvuuden arvo, kuten muutkin moraalijärjestyksen arvot ja normit, siirtyy sukupolvelta toiselle primaarisosialisaatiossa yhdessä työskentelyn ja asumisen aikana. Vaikka jatkuvuuden arvo on maanviljelijäperheissä olennainen, se ei kuitenkaan välttämättä jatku yhtä vahvana seuraavassa sukupolvessa. Seuraava sukupolvi voi antaa helpommin lapsilleen mahdollisuuden lähteä tai jäädä. Toisaalta uusi sukupolvi on jo voinut sisäistää kasvuympäristönsä arvot niin syvästi, että vaikka valinta olisi heidän, päätös tilan jatkuvuudesta syntyy

näihin arvoihin perustuen, olipa se taloudellisesti perustellen kuinka epäedullinen tahansa. (Bohler & Hildenbrandt 1990) Samaan tulokseen on tullut myös Kumpulainen (1999). Vaikka pojat kouluttautuivat, he valitsivat palattuaan elämälleen strategian, joka kuvastaa länsimaisessa yhteiskunnassa tapahtunutta katkosta traditionaalisen ja modernin välillä. Muutoksia tapahtuu hitaasti ja voimakkaimmat muutokset ovat nähtävissä uuden sukupolven isännyyden alussa. (Kumpulainen 1999, 100)

5.3.2 Muita talonpoikaisia arvoja

Katila (2000) kuvasi talonpojan elämää ja selviytymistä talonpoikaisen talouseetoksen avulla. Talonpoikaiseen talouseetokseen kuuluu ahkeruuden, säästäväisyyden ja omavaraisuuden lisäksi kohtuullisuus. Kohtuullisuus koskee myös taloudellisia tavoitteita. Toiminnan tavoite ei ole rikastuminen vaan kohtuullinen elintaso, joka mahdollistaa valitun elämäntavan jatkuvuuden. Perheviljelmien talous perustuu perheen työvoiman käyttöön (Alsos ym. 2002). Olennaista on selviäminen, ja työn aineettomat arvot ajavat aineellisten edelle. Omalle työlle ei lasketa hintaa ja harvoilla on käsitystä siitä, minkälaisen korvauksen he saavat työlleen. Ahkeruuden ja säästäväisyyden peruja ovat myös sellaiset säästämisen kannalta hyvin epäolennaiset, mutta totutut toimintatavat, jotka voidaan tulkita tappiollisiksi. Omavaraisuuden ylläpitämisellä pyritään minimoimaan rahavarojen siirtyminen kotitalouden ulkopuolelle. Omavaraisuus symboloi talonpoikaiseetoksessa turvaa ja mahdollisuutta selvitä hädän hetkellä. (Katila 2000, 217–222)

Talonpoikaiseen kulttuuriin kuuluu selviytyminen työtä tekemällä, ja selviytymisen eetos koskee myös muita kuin maaseutukulttuurissa eläviä. Kortteinen (1992) kuvaa suomalaista palkkatyötä kulttuurisesti kerrostuneena muotona, jonka rakennetta ja dynamiikkaa jäsentävät selviytymisen eetos, "pärrääminen" ja itsellisyys, kunnia ja sen puolustaminen. Hän kuvasi selviytymisen eetoksen siten, että elämä on kovaa, mutta siinä on yritettävä selviytyä ja selviytymisen jälkeen tuntee ylpeyttä selviytymisestään. Nämä mainitut tekijät ovat auttaneet maaseutuyrittäjiä selviämään taloudellisissa suhdannevaihteluissa (Alsos ym. 2002). Työn tekemisen ihannointi on edelleen modernin länsimaisen ajattelun osa. Pärrääminen kovassa työssä, vaikeuksista selviytyminen, on ihmisen arvon mitta. Työn arvostus ja selviytymisen eetos koskevat niin palkkatyötä kuin yrittämistä, eivätkä ne ole pelkästään talonpoikaisia kulttuurisia malleja (vrt. Kortteinen 1992). Länsimaisessa kulttuurissa on esitetty yhdeksi lähestymistavaksi kärsimykseen taistelu sitä vastaan ja kestäminen sankarillisesti (Puolimatka 2004, 312).

Perheyrittäjäisyys on usein pariskuntayrittämistä, jolloin molemmat avio puoliset työskentelevät samassa yrityksessä. Tämä on hyvin tyypillinen tilanne maatilayrityksissä. Puolisoiden roolit yrityksissä vaihtelevat. Rooleja tarkasteltaessa voidaan nähdä kolme lähtökohtatilannetta: mies keulakuvana, nainen keulakuvana tai tasapainotilanne. Tyypillisin on miehen esiintyminen keulakuvana, mutta tasapainotilanne on myös vähintään ulospäin näytettynä hyvin yleinen. Harvinaisinta on, että yrityksen keulakuva on nainen ja mies on taust-

tahenkilö. (Koiranen 1998.) Maaseutuyrittämisessä talonpoikainen kulttuuri tukee miehen asettamista yrityksen johtohenkilöksi. Maanviljelijä-yrittäjäperheiden moraalijärjestys ei aina ole sukupuolineutraali. Jatkajaksi valitaan usein talonpoikaisen arvomaailman mukaan mies, joka mielellään sosiaalistetaan tähän tehtävään lapsuusvuosista alkaen. (Katila 2000, 205; ks. mm. Bohler & Hildenbrandt 1990; Sireni 2001)

Talonpoikaisessa traditiossa ja moraalissa on ollut tapana huolehtia edellisestä sukupolvea silloin, kun tila on siirtynyt sukupolvelta toiselle. Olennaisena osana tätä prosessia olivat aikaisemmin niin sanotut syytinkisopimukset, jotka antoivat väistyvälle sukupolvelle oikeuden elää tilalla jatkajan huolehtimana. Moraaliset perusteet olivat kuitenkin olemassa, vaikka varsinaista sopimusta ei olisi tehty. Tämä elämän aikana opittu moraalijärjestys perustui rakkauteen ja velvollisuudentuntoon. Katilan (2000) tutkimuksen löydökset viittaavat siihen, että maanviljelijä-yrittäjäperheissä omaisista huolehtiminen on edelleen keskeinen moraalijärjestyksen arvo, vaikka varsinaisten syytinkisopimusten määrä on romahtanut viime vuosikymmeninä. (Katila 2000, 211–215)

Yhteisöllisyys on mielletty osaksi talonpoikaista kulttuuria. Arkielämää ja suomalaista elämäntapaa käsitelleissä tutkimuksissa on viime vuosikymmeninä kuitenkin havaittu, että yksilön ja paikallisyhteisön välinen sidos on heikentynyt ja yksityinen ihminen on tullut autonomisemmaksi suhteessa yhteisöön. (Silvasti 2001; Järvelä 1994) Toisaalta on löydetty voimakkaita osoituksia sosiaalisten sidosten pysyvyydestä yhteiskunnan muutosten paineesta huolimatta (esim. Kortteinen 1992).

5.3.3 Tunteet talonpoikaisten arvojen ylläpitäjänä

Katilan (2000) mukaan tunteilla on tärkeä rooli maanviljelijä-yrittäjäperheiden moraalijärjestyksen ja arvovakenteen ylläpitäjänä. Hän käsitteli tutkimuksessaan niistä kolmea: syyllisyyttä, häpeää ja rakkautta. Syyllisyys ja häpeä luokitellaan moraalisiin tunteisiin, joita koetaan silloin, kun on rikottu jotakin auktoriteettia, tabua tai moraalijärjestystä vastaan. Huonon omantunnon kokemuksessa on kolme tekijää - syyllisyyttä tunteva persoona, taho, jonka edessä henkilö tuntee itsensä syylliseksi, ja itse syyllisyyttä aiheuttava paha teko. Syyllisyyden aiheuttama taho on usein moraalinen järjestys. Silloin ihmisen syyllisyyden tunteen taustalla on tietoisuus korkeammasta oikeudenmukaisuudesta, moraalista järjestyksestä, jonka edessä ihminen tuntee syyllisyyttä toimiessaan tätä järjestystä vastaan. (Puolimatka 2004, 282)

Katilan (2000) tutkimuksessa rakkaus tuki eri tiloilla toimivien henkilöiden taloudellisia, sosiaalisia ja emotionaalisia suhteita. Erityinen merkitys rakkauden tunteilla on ylisukupolvisissa maanviljelijä-yrittäjäperheissä. Rakkaus on rakkauden tunnetta maahan ja kotitilaan. Nämä moraalijärjestyksen mukanaan tuomat erilaiset tunteet ohjaavat maanviljelijä-yrittäjäperheiden yrittäjäyttä ja liiketoiminnallisia päätöksiä. Rakkaus maahan vahvistaa jatkuvuuden arvoa. Rakkauden kohde nähdään kauniina ja sen eteen ollaan valmiita tekemään uhrauksia, esimerkiksi tekemään työtä olemattomalla palkalla. Rakastettu maa ei ole helposti ja vapaasti vaihdettavissa rahaan markkinoilla. Rakkaus kotiti-

laan ja sen maisemaan säilyy usein silloinkin, kun maatalouden harjoittaminen on lopetettu ja henkilö on vapaaehtoisesti lähtenyt kotitalaltaan. Kyse on eletystä elämästä, kokemuksesta, osallisuudesta ja syvästä paikkaan kuulumisen tunteesta. Silvastin (2001) tutkimuksessa tuli esille, että potentiaalisille tilan jatkaajille on syntynyt syvä kiintymys ja rakkaus kotipaikkaan sekä sen maita ja tehtyä ja tekemätöntä työtä kohtaan jo lapsuuden aikana.

Paikkaan tai yhteisöön kuulumisen syntyy tunteiden kautta. Kainulainen (2004) on pohtinut kuulumisen, identiteetin ja viihtyvyyden kysymyksiä. Kuulumisen paikkaan on identiteetin erillinen lohko, jolla on vaikutusta viihtyvyyteen. Kuulumisen johonkin on identiteettiä kuvaava, perinteinen käsite, joka on Kainulaisen mukaan yksi mahdollisuus tarkastella ihmisten alueellisia ja sosiaalisia identiteettejä. Kainulaisen (2004) sotkamolaisiin kohdistuvan tutkimuksen mukaan kuulumisuus omaan sukuun ja perheeseen on edelleen kiinteä. Tutkimustulokset osoittivat hyvin kiinteää kuulumisuutta omaan perheeseen, omaan kotiin ja luontoon sekä kotikuntaan ja -maakuntaan. Sen sijaan kuulumisen kyläyhteisöön koettiin heikoksi. Samassa tutkimuksessa viihtyisyyteen vaikuttaviksi tekijöiksi nousivat merkittävimpinä puhdas luonto ja ympäristö, läheiset ystävyys-suhteet ja paikan kokeminen omaksi kotiseudeksi. Myös Holmila (2003) on todennut, että yhteys paikkaan tai paikan tuntu on edelleen tärkeä sosiaalisen jatkuvuuden osa maaseudulla. Silvasti (2001) on kuvannut suhteen luontoon ja ympäristöön produktivistisen tuotantofilosofian välittämäksi, jonka mukaan luonto on myös tuotantoväline.

Kotitalan myymiseen ja peltöjen metsittämiseen tai myymiseen liittyy moraalijärjestyksen mukaisia tunteita, syyllisyyttä. Kyse on oikeasta ja väärästä, edellisen sukupolven työn tulosten hävittämisestä. Kotitalan myyminen on taloudellinen, moraalinen ja emotionaalinen kysymys. Siinä katkeaa suhde siihen, mitä perheen moraalijärjestys on pitänyt arvokkaana (Katila 2000, 210). Kumpulaisen (1999) tutkimuksessa talonpoikaista jatkuvuutta korostavilla tiloilla toiminnan lopettamista ei edes haluttu ajatella.

5.3.4 Talonpoikaisten arvojen ohjaama yrittäjyys

Peltomäki (2002) analysoi suomalaista kauno- ja ammattikirjallisuutta alkaen 1700-luvulta etsiäkseen suomalaisen yrittäjän perusolemusta. Kyseisen analyysin perusteella suomalainen yrittäjä on maahenkkinen ja säästäväinen ahertaja. Yrittäminen on Suomessa sallittua, mutta onnistuminen ja rikastuminen tai ainakaan vaurastumisen näyttäminen eivät. Vuosisatoja sitten ajateltiin, että kaupanteko oli maamiehelle sallittua ja kunniallista vain, kun hän vaihtoi kovalla työllä hankittuja luonnontuotteita kauppiaan tarjoamiin, enemmän tai vähemmän tarpeellisiin tavaroihin. Elettiin omavaraistalouden ja vaihtotalouden yhdistelmää. Omavaraisuus ja vähään tyytyminen olivat korostetussa asemassa. Tätä kuvastaa myös se, että nousukkaista alettiin käyttää 1800-luvun loppupuolella sanaa yrittäjä, jolla pyrittiin peittelemään liiketoiminnan mukanaan tuomia ikäviä puolia ja suomalaisten halua ja kykyä osallistua talouselämään. Yrittämisen mukana tuli omaksua maahenkisyydelle vieras asenne ja ajatus, riskinotto, sekä myös rohkeus maataloissa opetetun nöyryyden sijaan. (Peltomäki 2002, 76–82)

Yrittäjyys maaseudulla pohjautuu maaseutukulttuuriin ja traditioon. Maatilayrittäjät ovat omaksuneet kulttuurisen sosiaalisen perimän ja kiinnittyneet maanviljelijäyhteisön traditioon, arvoihin, uskomuksiin ja toimintatapoihin. Tämän moraalijärjestyksen arvot ja normit sekä pakottavat että tukevat maanviljelijä-yrittäjäperheen jäseniä. Maaseutuyrittäjille on ominaista työnteon, säästäväisyyden, omavaraisuuden ja vaatimattoman elämän arvostus, niin sanottu talonpoikainen talouseetos (Katila 2000; ks. myös Mahlamäki-Kultanen & Hakala 2002). Myös matkailun liiketoiminnan kehittämiseen tarvittavat taloudelliset panostukset tehdään hitaasti omia resursseja käyttäen ja välttäen investointeja vieraalla pääomalla (Lassila 2003).

Maatilamatkailun kehittymättömyyden yhdeksi syyksi on nostettu heikko sitoutuminen yhteistyöhön ja verkostoitumattomuus. Katilan (2000) tutkimuksessa osoitettiin, että talonpoikaisen talouseetoksen perusominaisuuksia ovat voimakas itsenäisyys ja riippumattomuus. On tultava toimeen itsenäisesti, eikä tukeutuminen toisiin tai riippuvaisuus muista toimijoista ole perinteinen ajattelumalli (Alsos ym. 2002). Verkostoituminen, jonka edellytyksenä on luottamus muita toimijoita kohtaan, on avaintekijä maaseudun liiketoiminnan kehittämiseksi (ks. esim. Komppula 2000; Varamäki 2001). Verkostoitumisesta ei kuitenkaan näytä löytyvän ratkaisua suomalaisen maaseudun rakenneongelmiin (Ruuskanen 1995).

Mahlamäki-Kultanen (2004) on soveltanut Hofsteden (1991) mittaristoa maaseutuyrittäjiin. Tutkimus antaa viitteitä maaseutuyrittäjän arvomaailmasta, ja sen perusteella voidaan sanoa, että suomalainen maaseutumatkailuyrittäjä on individualistisempi ja maskuliinisempi suhteessa Hofsteden (1991) tutkimuksen tulokseen suomalaisista. Nämä mainitut mittarit ovat myös muita maaseutuyrittäjäryhmiä korkeammat, mutta epävarmuuden sietäminen oli matalampi kuin vertailuryhmillä. Maaseudulla toimiva uusi yrittäjäsukupolvi on omaksunut yrittäjyydelle tyypillisiä ominaisuuksia: innovatiivisuutta, uusiutumiskykyä ja halua tavoitella liiketaloudellisia tuloksia (Kumpulainen 1999; Laurila 1998; Mahlamäki-Kultanen & Hakala 2002; Vesala & Peura 2002), jotka ovat jopa ristiriidassa perinteisen talonpoikaisen talouseetoksen kanssa.

Maanviljelijä-yrittäjäperheissä päivät ovat työntäyteisiä. Työ on sitovaa eikä harrastuksiin ja sosiaalisiin suhteisiin juuri jää aikaa. Työ on fyysisesti raskasta ja sitä pitää tehdä usein olematonta korvausta vastaan. Kaikesta huolimatta työ koetaan mielekkääksi. Taloudellisen ansion alhaisuudesta huolimatta tärkeää on työn vapaus, itsenäisyys ja riippumattomuus sekä mahdollisuus kanssakäymiseen luonnon kanssa. Oma tila ja maaseutu yleensä edustavat rauhaa, turvallisuutta, hiljaisuutta, väljyyttä, puhtautta, harmoniaa ja kauneutta. Maaseutu koetaan ainoana mahdollisena asuinpaikkana ja mitään edellä mainituista elementeistä ei ole löydettävissä kaupungeista. (Katila 2000, 224–226) Maaseutuyrittäjien arvot pohjautuvat luterilaiseen talonpoikaiseen etiikkaan: velvollisuus ja vastuu ulottuvat ammatista, perheestä ja muista läheisistä sukulaisista koko maaseutuun ja luontoon (Mahlamäki-Kultanen 2002).

5.4 Päätelmät talonpoikaisista arvoista

Tämän tutkimuksen tarkastelukohte, maatilamatkailuyrittäjäyys, ilmenee talonpoikaiseen kulttuuriin pohjautuvassa toimintaympäristössä, jota jäsentävät ja järjestävät kulttuuriset mallit ja sosiaalinen moraalit. Kuten olen esittänyt luvussa 3, maaseutu on muuttunut voimakkaasti viime vuosikymmeninä, ja tämä muutos on muokannut maaseudun asukkaiden ajatusmaailmaa.

Tämän tutkimuksen kohdeilmiota, perheyriksen sukupolvenvaihdosta maatilamatkailuyriyksissä, voidaan tarkastella myös yksilön primaarisosialisatioteorian kautta. Luopuja on suhteessa jatkajaan merkityksellinen toinen, tradition vartija, joka jatkajan primaarisosialisatiion aikana välittää jatkajalle sosiaalisesta ympäristöstä ja omista henkilökohtaisista ominaisuuksistaan riippuvat arvot ja roolit. Tätä vaihetta vahvistaa se, että sosiaalistettava ja merkityksellinen toinen viettävät aikaa riittävän paljon yhdessä yhteisessä sosiaalisessa kehyyksessä (Berger & Luckman 1994, 148). Maatiloilla ja matkailutiloilla on tavallista, että lapset ja vanhemmat viettävät aikaa ja työskentelevät yhdessä ja että lapset ottavat osaa pienestä pitäen tilan töihin. Koska työ on kotona, ei työtä ja kotia voi erottaa toisistaan. Arvoilla on aikaa ja mahdollisuus siirtyä sukupolvelta toiselle.

Vuosisatoja sitten ihmisen sosiaalistajana toimi kodin ja perheen lisäksi kirkko. Kirkko opetti moraalit ja koti ammatin. Nykyisin maaseudulla eletään moniarvoisessa kulttuurissa, mutta talonpoikainen traditio vaikuttanee edelleen ihmisten arvoihin ja valintoihin usein tiedostamatta. Arvot ilmenevät tutkimuksen kohteena olevien maatilalan luopujien ja jatkajien tarinoissa elämän valintoina, arvostuksina ja suhtautumistapoina.

Yhteenvetona edellisestä keskustelusta voidaan määrittää talonpoikaiset arvot seuraavasti:

Talonpoikaiset arvot ovat talonpoikaisesta kulttuurista ja traditioista esiin nousevaa ja periytyvää moraalit ja normistoa, jotka ohjaavat elämäntapaa. Ne omaksutaan primaarisosialisatiion aikana ja ympäristön kulttuuriin sosiaalistumisen kautta.

Silvastin (2001) mukaan suomalaisen talonpojan elämää jäsentää kolme skriptiä: sukutilan jatkuvuuden ideaali, sukupuolisidonnaisen työnteon malli ja produktiivisen tuotantofilosofian välittämä suhde luontoon ja ympäristöön. Katilala (2000, 229) löysi suomalaisia maanviljelijä-yrittäjäperheitä tutkiessaan keskeisiä moraalijärjestyksen muodostamia arvoja ja normeja, jotka kehystävät maatilallisen elämää. Näitä ovat maatilalan jatkuvuuden ideaali, edeltävästä sukupolvesta huolehtimisen arvo, ilmaisen työn normi, talonpoikainen talouseetos sekä itsenäisyys ja muut työn ilmaisulliset arvot. Kumpulainen (1999) nosti omassa tutkimuksessaan merkittäväksi jatkuvuuden ilmentymäksi suhteen luontoon ja Holmila (2001) tarkasteli asiaa yhteisöllisyyden kautta.

Tutkimuksen empiirisen osan toteuttamiseksi tarvitaan arvojen operatiivistaamista. Talonpoikaiseen traditioon pohjautuvien talonpoikaisten arvojen

ilmenemismuodot, joita tullaan käyttämään tutkimusilmiön tulkinnan näkökulmana, voidaan kiteyttää aikaisempaan doktriiniin ja arvokeskusteluun pohjautuen seuraavasti (taulukko 3):

TAULUKKO 3 Talonpoikaiset arvot ja niiden ilmeneminen

ARVO	ILMENEMINEN
Jatkuvuus	Tilan ja maan omistuksen jatkuvuus suvussa Ylisukupolvinen yrittäjyys
Talouseetos	Ahkeruus Kohtuullisuus ja vaatimattomuus Säästäväisyys ja omavaraisuus Ilmaisen työn normi Riskien välttäminen
Selviytymisen eetos	Pärjääminen kovassa työssä Työn kunnioitus ja ylpeys Vaikeuksista selviytyminen, taistelu Itsellisyys Kunnian säilyttäminen
Suhde paikkaan ja luontoon	Rakkaus maahan ja maisemaan Luonnonläheisyys Yhteisöllisyys Produktionistinen tuotanto
Autonomia	Itsenäisyys Vapaus Riippumattomuus
Maskuliinisuus	Isännyys Sukupuolisidonnainen työnteon malli
Edellisen sukupolven kunnioitus	Edellisestä sukupolvesta huolehtiminen Edeltäjien työn arvostus Kiitollisuus edellisiä sukupolvia kohtaan

Tutkimus etsii vastausta kysymykseen, miten nämä talonpoikaisiksi arvoiksi nimetyt arvot ohjaavat perheyrittäjyyttä ja sukupolvenvaihdosprosessia matkailua harjoittavilla maatiloilla. Esitetyt arvot on koottu maaseutuväestöön ja maaseutuyrittäjiin kohdistuvista tieteellisistä keskusteluista, mutta ne ovat usein päällekkäisiä pienyrittäjien ja perheyrittäjien arvojen kanssa. Siten tutkimuksen kohderyhmässä useat arvot saavat kaksinkertaisen merkityksen. Jatkuvuus on arvo perheyrittäjyydessä ja talonpoikaisessa traditiossa. Jatkuvuuden arvo esiintyy aikaisemmissa tutkimuksissa useimmin. Myös selviytymisen eetos ja autonomia esiintyvät sekä maaseudun elämää kuvaavina että yrittäjyyteen liittyvinä ilmiöinä.

6 EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimusraportin toisessa luvussa olen esittänyt perustan tutkimuksen tieteenfilosofisille ja metodologisille ratkaisuille. Ne ovat perusta myös niille valinnoille, joita jokainen tutkija joutuu työssään tekemään. Laadullisen tutkimuksen reliabiliteettiin kuuluu, että lukija pystyy seuraamaan tutkimuksen johdonmukaisuutta ja arvioimaan sitä (Silverman 2000, 188). Tutkimuksen pätevyyden alkeellisin ehto on, että tutkija selostaa, miten hän on aineistonsa hankkinut ja miten päätenyt esittämiinsä tuloksiin. Vaikka analyysin eteneminen ja päättelyn seuraaminen ovat ensisijaisen tärkeitä, pitäisi tutkimusraportin antaa lukijalle mahdollisuus eläytyä tutkijan kokemukseen, paneutua tutkimukseen ja tunnistaa tutkijan subjektiivisuus (Stake 1995, 47–48).

Yksi laadullisen tutkimuksen tunnuspiirre, narratiivisuus, näkyy tässä tutkimuksessa sekä aineistona, näkökulmana että raportin muotona. Aineiston lisäksi narratiivisuus kertoo minusta tutkimuksen tekijänä. Tutkimusraporttini on ”tutkijan näköinen”. Aineistonkeruu, analyysi, tulkinta ja raportointi elivät rinnakkain tutkimusprosessin aikana, kuten Eskola ja Suoranta (2001, 16) ovat esittäneet. Kenttätyön tavoitteena oli päästä läheiseen kosketukseen informanttien kanssa. Tarkoitukseni oli katsella tutkittavaa ilmiötä heidän silmillään, mitä myös Silverman (2000, 8) on korostanut. Laadullisessa tutkimuksessa käytetyt aineistonhankintamenetelmät vaativat tutkijalta myötäelämistä ja paneutumista syvemmälle tutkittavaan ilmiöön.

6.1 Miten valitsin tutkimuksen tapaukset

Kvalitatiivisen aineiston riittävydelle ei ole olemassa samanlaisia pelisääntöjä kuin kvantitatiiviselle tutkimukselle. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään usein keskittymään pieneen määrään tapauksia ja paneutumaan niihin mahdollisimman perusteellisesti. Tutkittava kohdejoukko ei yleensä perustu otokseen, vaan se valitaan tarkoituksenmukaisesti. Harkinnanvaraisen näytteen tulisi edustaa hyvin tutkimusilmiötä. (Eskola & Suoranta 2001, 18)

Tapaustutkimuksessa ei tehdä positivistisessä tutkimuksessa tavanomaista tilastollista otantaa, vaan turvaudutaan teoreettiseen otantaan, jossa tapaukset tai alayksiköt valitaan teoreettisilla perusteilla (Glaser & Strauss 1967). Usein on järkevää valita tarkastelun kohteeksi teorian kannalta kriittinen, äärimmäinen tai ainutlaatuinen tapaus, paljastava tapaus tai vastakkaisia tapauksia, jolloin mielenkiinnon kohteena oleva prosessi on tarkasteltavissa monesta eri näkökulmasta. (Eisenhardt 1989; Uusitalo 1995, 76–77; Hussey & Hussey 1997) Tätä suosittelvat myös Borch ja Arthur (1995), joiden mukaan tällainen subjektivistinen lähestymistapa tuo esiin useampia näkökulmia tarkasteltavaan ilmiöön. Yinin (1994) mukaan tutkimus on luonteeltaan tapaustutkimus, vaikka yksi tapaus sisältäisi useampia alayksiköitä. Usein muutaman tapauksen sisältävä tutkimus (multiple case study) on rikkaampi tutkimustulosten kannalta kuin yhden tapauksen tutkiminen (Uusitalo 1995, 77). Hamel (1991, 43–44) korostaa tapauksien valinnan kuvausta tutkimusraportissa. Satunnaisotanta ei siten ole tarpeellista eikä edes suositeltavaa.

Oikeiden tapauksien valinta ei voi kuvata ilmiötä yleisellä tasolla. Yhteiskunnan yleinen tila ei siis voi ilmentyä tutkimukseen valittujen sopivien yksiköiden kautta. Tapaustutkimuksesta saadut tulokset eivät ole yleistettäviä, joskin ne ovat siirrettäviä. (Alasuutari 1994b, 219–222; Eskola & Suoranta 2001, 65–68) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston analyysin vaivalloisuuden vuoksi on syytä kiinnittää huomiota aineiston määrään. Ongelmaksi voivat muodostua liian laajat, vaikeasti hallittavat aineistot, jolloin tutkija ei jaksaa riittävällä huolellisuudella paneutua koko aineistoon ja analyysi jää puutteelliseksi ja pinta-puoliseksi. Koska tässä tutkimuksessa käytetyt menetelmät ovat tuottaneet runsaasti aineistoa ja haastateltavia on jokaista tapausta kohden useita, aineiston määrää voidaan pitää riittävänä, joskin hallittavana.

Valitessani tutkimuksen kohteita pyrin etsimään edustavia, tyypillisiä tapauksia, jotka saattaisivat parhaiten tuottaa ymmärrystä tutkittavaa asiaa kohtaan, kuten Stake (1995, 48) on ehdottanut. Tämän tutkimuksen rajauksen mukaiseen kohderyhmään kuuluvia maatilamatkailuyrityksiä on Suomessa vähän. Matkailutilojen määrä, varsinkaan sukupolvenvaihdoksen aikaa elävien matkailutilojen tarkka lukumäärä, ei ole tiedossa (ks. luku 3.4). Arvioin tutkimukseen sopivia sellaisia tiloja olevan alle sata, joissa sekä luopuja ja jatkaja olisivat haastateltavissa. Lähestyin maaseutumatkailun parissa toimivia henkilöitä eri puolilta Suomea selvittääkseni mahdolliset potentiaaliset tapaukset Kainuun, Pohjois-Karjalan, Pohjois-Pohjanmaan, Pohjois-Savon, Etelä-Savon ja Keski-Suomen maakuntien alueilta. Näihin alueisiin päädyin siksi, että sekä toimintaolosuhteet että kulttuuriset taustat ovat lähellä toisiaan. Tutkijalle maantieteellisesti läheisten alueiden valintaa puolsivat myös tutkimuksen toteuttamisen taloudellisuus ja niukat aikaresurssit. Vihjeet rajauksieni mukaisista yrityksistä sain Maaseutukeskusten yritysneuvojilta, maaseutumatkailun parissa toimivilta kouluttajilta ja matkailutilayrittäjiltä. Kun olin saanut tiedot potentiaalisista tutkimukseni kohderyhmään kuuluvista matkailutiloista, pyrin valitsemaan tutkimukseni kohteeksi seitsemän erilaista tapausta, joiden uskoin antavan riittävän aineiston tutkimukselleni. Mikäli analyysivaiheessa olisin todennut aineis-

ton riittämättömäksi, antaa laadullinen menetelmä mahdollisuuden kerätä lisäaineistoa. Perusteina käytin maatilán jatkuvuutta suvussa, sukupolvenvaihdoksen vaihetta ja matkailuyritystoiminnan laajuutta. Erityisesti halusin kiinnittää huomiota siihen, missä prosessin vaiheessa sukupolvenvaihdos oli matkailutilalla etenemässä. Vaikka en voinut tietää etukäteen prosessin täsmällistä vaihetta, valikoitui haastattelujen kohteeksi sukupolvenvaihdosprosessin eri vaiheessa olevia matkailutiloja. Yhteenveto tutkimukseen valikoituneiden seitsemän matkailutilan taustatiedoista esitetään luvussa 7.

Kvalitatiivisen tutkimuksen piirissä puhutaan kylläntymisestä eli saturaatiosta. Aineiston kerääminen lopetetaan, kun uudet tapaukset eivät tuo uutta tietoa. (Eskola & Suoranta 2001, 62–64) Tapaukset eivät kuitenkaan voi pyrkiä saturaation saavuttamiseen. Tämän tutkimuksen jokaisen informantin elämäkulkun ja arvomaailman rakentuminen ovat yksilöllisiä. Saturaatiosta voidaan puhua vain silloin, jos ilmiö esiintyy ja rakentuu pääasiassa samoin kaikissa tutkittavissa tapauksissa.

6.2 Miten keräsin aineiston

Tutkija voi samanaikaisesti olla tutkijan lisäksi havainnoitsija ja osallistuja, joka on lähellä tutkittavaa ilmiötä. Tutkijan tulisi olla toisaalta riittävän lähellä, toisaalta riittävän kaukana tutkittavasta ilmiöstä. Starrin ym. (1991) nimeävät tämän esteettiseksi etäisyydeksi, joka on yksi kolmesta laadullisen tutkimuksen onnistumisen periaatteesta. Toisena he mainitsevat moniaistillisuuden, joka heidän mukaansa tarkoittaa kaikkien tutkijalla olevien aistin käyttöä aineiston keräämisessä: nähdään, kuunnellaan, kosketellaan, myötäeletään. Kolmanneksi onnistumisen periaatteeksi he nostavat monimenetelmällisyyden eli triangulaation. Myös Yin (1994) tarjoaa laadullisen tutkimuksen todistusaineistoksi eri lähteitä, kuten kirjallisia dokumentteja, arkistoja, haastatteluja, välitöntä ja osallistuvaa havainnointia sekä fyysisiä esineitä. Tyypillisesti elämäntarinoihin perustuvassa tutkimuksessa aineiston hankinnassa käytetään havainnoinnin, henkilökohtaisten dokumenttien ja vapaamuotoisten haastattelujen yhdistelmää (Antikainen & Komonen 2003).

Tutkimuksessani pääasiallisena aineistona ovat matkailutilojen luopujien ja jatkajien suullisesti kerrotut, haastatteleamalla kerätyt elämäntarinat. Lisäaineistona olen käyttänyt heidän henkilökohtaisia dokumenttejaan sekä välitöntä havainnointia, joka kohdistui maatilán fyysisiin rakennuksiin, maisemaan, paikkaan, esineisiin sekä jatkajien ja luopujien tapaan kertoa ja esitellä toimintaympäristöään. Lisäaineisto on auttanut erityisesti aineiston analyysivaiheessa tulkittaessa esiin tulleita tuloksia.

Keräsin tutkimuksen aineiston keväällä ja alkukesällä 2003. Ensin otin yhteyttä valitsemini maatilamatkailuyrityksiin sähköpostitse tai puhelimitse ja kysyin halukkuutta osallistua tutkimukseen. Yksikään yrittäjä ei kieltäytynyt. Ainoastaan yhdestä tapauksesta jouduin luopumaan oman aikatauluni ja maa-

tilamatkailuyrityksen luopujan pitkän ulkomaanmatkan vuoksi. Yhdessä yrityksessä sukupolvenvaihdosprosessi lykkääntyi, eikä jatkajaa ollut vielä valittu, joten tapaus ei sopinut tutkimukseni kohteeksi. Valitsin näiden kahden matkailutilan sijalle kaksi muuta tilaa.

Kävin kaikilla tiloilla henkilökohtaisesti keräämässä aineistoa tutkimukseeni. Varauduin viettämään tiloilla koko päivän. Aluksi tilanne oli minulle yhtä jännittävä kuin haastateltaville. Nauhoitetut tarinat kestivät haastateltavien määrästä ja puheliaisuudesta riippuen yhdestä kolmeen tuntiin. Lisäksi tutustuin matkailutilojen ympäristöön ja muuhun materiaaliin, kuten valokuviin ja kirjoitettuihin tilojen historiikkeihin, monilla tiloilla useita tunteja.

Heti ensimmäisellä haastattelukerralla huomasin, miten tärkeää tutkimuksen kannalta on luottamuksellisen ja välittömän suhteen rakentaminen haastateltaviin ennen varsinaista nauhoitettavaa keskustelua. Otin käyttöön toissijaisen aineiston keräämisen menetelmän, havainnoinnin, vastoin alkuperäisiä suunnitelmiani. Huomasin, että tallennettu haastattelu tuo aineistoon vain verbaalisen puolen, ei sitä, mitä itse pystyin näkemään tiloilla. Esiymmärrykseni tutkittavaa ilmiötä kohtaan, maatilallisen tyttären kokemus ja perehtyneisyys laadullisiin menetelmiin olivat minulle tässä vaiheessa ensiarvoisen tärkeitä. Ilman niitä olisi aineiston kerääminen todennäköisesti ainakin osittain epäonnistunut. Kykyäni keskustella maaseudun asioista yleisesti sekä maatalaan liittyvistä kysymyksistä olivat tärkeitä siltoja luottamuksen rakentamisessa. Keskustelu liikkui usein hyvin henkilökohtaisella tasolla ja oman elämäntarinan ja omien kokemusten kertominen kaiken muun keskustelun lomassa auttoi tarinoiden syntymisessä. Pysin välttämään tutkimuksen tieteellisyyden korostamista, koska se näytti aiheuttavan haastateltavissa ylimääräistä jännitystä.

Jokaisella matkailutilalla tutustuin luopujan ja/tai jatkajan opastuksella maatilalla puitteisiin. Maatilan rakennukset, päärakennus, rantasauna, mökit, navetat ja lehmiahat, kertoivat omaa tarinaansa maatilalla elämästä. Suvun valokuvat, sukutilan kirjalliset dokumentit ja kunniakirjat saivat huomiota tilan toimintaympäristön esittelyssä. Tutustuin erällä tilalla myös tilan sukuhautaamaan kylän hautausmaalla ja usein pääsin rapsuttamaan talon kotieläimiä. Lisäksi sain nauttia maaseudulle tyypillisestä vieraanvaraisuudesta useiden kahvikupillisten, runsaiden kahvileipien ja maittavien kotiruokalounaiden muodossa.

Nauhoitin varsinaiset haastatellut elämäntarinat. Haastattelutilanteessa oli paikalla yhdestä kolmeen henkilöä riippuen siitä, oliko luopujana ja jatkajana yksittäinen henkilö vai pariskunta ja olivatko he kaikki käytettävissä juuri sillä hetkellä. Osassa matkailutiloista luopujaa ja jatkajaa haastateltiin erikseen, osassa yrityksiä elämäntarinan kertominen tapahtui samanaikaisesti kietoutuen yhteen matkailutilan tarinan kanssa. Haastattelutilanteen aluksi annoin hiukan taustatietoa siitä, mihin asioihin haastateltavan elämässä halusin kiinnittää erityistä huomiota. Näitä kysymyksiä olivat esimerkiksi, miten matkailuyritystoiminta käynnistettiin, miten sukupolvenvaihdos käynnistyi ja miten sitä suunniteltiin ja toteutettiin sekä se, miten henkilöt päätyivät matkailuyrittäjiksi. Aution elämäntarinat alkuun johdattamalla aiheeseen, esimerkiksi:

Hilkka: *"Jos tarkastellaan sinun elämäsi, olet syntynyt tällä tilalla ja käynyt aikoinaan koulua?"*

Tarinat lähtivät purkautumaan luonnollisesti. Pysin johdattamaan ja rajaamaan keskustelua mahdollisimman vähän, vaikka tiesin nauhojen sisältävän paljon asiaa tutkimusilmiön ulkopuolelta. Jos tarinankerronta ei edistynyt, lisäsin tilanteeseen sopivan jatkokysymyksen tai toteamuksen. Olin varautunut muuttamaan haastattelun teemahaastatteluksi, mikäli elämäntarinan kertominen ei syystä tai toisesta olisi onnistunut. Tähän minun ei kuitenkaan tarvinnut turvautua, ja kaikkien elämäntarinat saatiin nauhalle. Luonnollisesti osa haastateltavista oli puheliaampia ja osa heistä tarvitsi enemmän tukikysymyksiä. Siten varsinainen elämäntarina on toisten osalta täydellisempi ja toisten osalta suppeampi. Luopujien elämäntarinat ovat luonnollisesti rikkaampia ja runsaampia, koska elettyä elämää on takanapäin enemmän kuin jatkajilla. Varsinkin nuorten ja sukupolvenvaihdoksen alkuvaiheessa olevien jatkajien tarinat olivat poikkeuksetta suppeampia ja tukikysymyksiä tarvittiin enemmän.

Kirjoitin jokaisen tilavierailun jälkeen havaintopäiväkirjan näkemästäni ja kokemastani. Muistin tukena minulla oli tukisanalista, jonka olin kirjoittanut vierailun aikana tai välittömästi tilalta poistuttuani. Kahdessa tapauksessa käytin muistiin merkitsemiseen sanelunauhuria, johon sanelin havaintoja heti tilalta ja näköetäisyydeltä poistumisen jälkeen ensimmäisellä mahdollisella pysähtymispaikalla. Tarkensin havaintoja päästyäni kotiin kirjoituspöytäni ääreen. Lisäksi käytettävissäni oli maatilamatkailuyrityksen esitteitä. Kolmessa yrityksessä valokuvasin pihapiiriä ja maisemaa, jotta valokuvat auttaisivat minua palauttamaan mieleeni juuri tämän matkailutilan tunnelman.

6.3 Miten analysoin ja tulkitsin

Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta eivät ole selkeästi erotettavissa toisistaan. Kuten Denscombe (1998, 207) on ehdottanut, pyrin aineiston analyysisä tavoittamaan sitä, mitä ihmiset ymmärtävät asioilla ja mitä he niillä tarkoittavat. Tässä tutkimuksessa käytin tapausanalyysiä (case analysis), joka on paljon käytetty kvalitatiivisen aineiston analysointitapa useilla tieteenaloilla (Miles & Hubermann 1994, 8). Tapausanalyysiä on aikaisemmin käytetty erityisesti sosiologisessa ja antropologisessa tutkimuksessa (Grönfors 1985, 173). Analysoin aineistoa fakthanäkökulmasta, jonka tunnusmerkki on Alasuutarin (1994b, 80–81) mukaan pyrkimys löytää annetun informaation totuudenmukaisuus. Se perustuu käytännölliseen, arkiajattelun mukaiseen käsitykseen totuudesta ja todellisuudesta. Fakthanäkökulma on kiinnostunut nimenomaan tutkittavien todellisesta käyttäytymisestä, mielipiteistä tai motiiveista ja siitä, mitä on tapahtunut, mutta ei siitä, miten ihmiset ilmaisevat itseään eikä kielen ja tilanteen ominaisuuksista.

Eskola (2003) on esittänyt, että laadulliset tutkimukset ja erityisesti niiden analyysit voidaan jaotella karkeasti kolmeen ryhmään. Aineistolähtöisessä analyysissä (esim. grounded theory) teoria konstruoidaan aineistosta. Toisessa ryhmässä ovat teoriasidonnaiset analyysit, jolloin analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei suoranaisesti pohjautu teoriaan. Kolmantena ryhmänä hän esittää teorialähtöisen analyysin, jolloin perinteisen mallin mukaisesti lähdetään teoriasta ja siihen palataan empirian jälkeen. Tutkimukseni analyysi voidaan lukea kuuluvaksi teoriasidonnaiseen ryhmään. Tutkimusprosessini käsitteanalyttisessä osassa esitetyt teoreettiset näkökulmat toimivat johtoajatukseksi, joka ohjaa ajattelua ja analyysiäni. Analysoidessani ja kuvaillessani tapauksia liiketalousteoreettiseen viitekehykseen peilaten, analyysi saa deduktion piirteitä ja teoria ohjaa analyysiä voimakkaammin. Siten Johdanto-luvussa esittämistäni tutkimuskysymyksistä alakysymykset, joiden tutkimustavoite on kuvaileva, saavat enemmän teorialähtöisen analyysin piirteitä, sillä kuvauksissa käytetään teoriasta johdettuja malleja. Vastauksen etsiminen tutkimuksen pääkysymykseen sopii paremmin teoriasidonnaiseen ryhmään.

Esiymmärryksen hankinta voi laadullisessa tutkimuksessa muodostua ongelmaksi, jos tutkija omaksuu ennako-oletuksia asiasta. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tärkeää, että tutkijalla on avoin, ennako-oletuksista vapaa mieli ja että hän on aidosti kiinnostunut aiheesta. Hermeneuttisen perinteen mukaan tutkijalla tulee kuitenkin olla esiymmärrys asiasta, jotta hän kykenee havaitsemaan tutkittavan ilmiön keskeiset ja tärkeät piirteet. Tämä lisää aineiston analyysissä tutkijan subjektiivisuutta, mikä muodostuu usein kvalitatiivisen tutkimuksen ongelmaksi. Usein tutkija paneutuu tutkittavaan ongelmaan niin syvästi, että asioiden ymmärtäminen osittain tunteiden läpi voi ohjata johtopäätöksiä. Tutkijan ja tutkittavien vuorovaikutus on syvästi ja suhde läheinen. Tutkija on kenttävaiheessa lähellä tutkittavien elämää ja ympäristöä, eivätkä aineiston keruu ja analyysi ole selkeästi eroteltavissa olevia prosesseja. Silloin vaarana on, että tutkija keskittyy tutkittaviinsa ja unohtaa miettiä suhdettaan aineistonsa ja sitä, miten elämäntieto saadaan raportoitamaan muotoon. (Mäkelä 1992)

Subjektiivisuus olisi saattanut muodostua ongelmaksi myös tässä tutkimuksessa. Aineiston analyysi kuitenkin jakaantui useaan vaiheeseen, jolloin sekä aineiston keräämisen että analyysivaiheiden välillä oli ajallisesti taukoja. Näiden taukojen aikana aineisto etäännytti ajatuksistani, ja aloitettuani uuden analyysivaiheen pystyin suhtautumaan siihen objektiivisemmin. Tässä tutkimuksessa tauko aineiston keräämisen ja analyysin välillä oli mielestäni hyväksi aineiston analyysille.

Kvalitatiivisen aineiston analyysitasoja on kaksi: tapauksen sisäinen analyysi ja useiden tapauksien välinen analyysi. Edellisessä tutkijan täytyy huolellisesti perehtyä tutkimusmateriaaliin siten, että se mahdollistaa tapahtumien erillisten kuvausten, käsitysten ja ilmiöiden rakentamisen. Tapauksien välisessä analyysissä tulee tunnistaa samankaltaisuudet ja erilaisuudet tapauksien välillä, mikä auttaa tutkimusilmiön yleisen mallin tunnistamisessa ja rakentamisessa. (Hussey & Hussey 1997, 67) Myös Yin (1994) on esittänyt, että yhden tapauksen

ja monen tapauksen analyysi voivat olla joko kokonaisuutta analyysoivia tai analyysi voi koostua tapausten sisältä erottuvista useista alatapauksista, jolloin analyysin tuloksena muodostuva kokonaisuus on osiensa summa. Analyysin tasoihin vaikuttaa se, haetaanko tutkimuksella kirjoa vai yleisyyttä. Analysoidessani tämän tutkimuksen aineistoa olen käyttänyt sekä tapauksien sisäistä analyysiä että tapauksien välistä analyysiä tässä järjestyksessä.

Varsinaisen analyysin aloitin taulukoimalla tutkimuksen kohteena olevien yritysten taustatiedot ja arvioimalla, edustaako aineisto riittävän laajasti tutkimaani yrityskenttää. Tämä taulukko on esitetty luvussa 7. Seuraavaksi litteroin haastattelujen nauhoitukset. Työ oli aikaavievää, mutta toisaalta auttoi minua tuntemaan aineistoni paremmin ja löytämään nauhoista äänenkäyttöön ja äänenpainoon liittyviä eroja eli huomaamaan sävyerot, miten asiat kerrottiin. Lisäsin tekstiin huomiot äänen käytöstä ja sävystä sekä tiedot havaintopöytäkirjoista.

Tutkimusmenetelmän avoimuudesta johtuen nauhat sisälsivät tutkimuksen kannalta merkityksetöntä, ulkopuolista kerrontaa. Joissakin haastattelutilanteissa oli mukana useampi henkilö, jotka puhuivat välillä päällekkäin. Koska elämäntarinat kerrottiin keskellä matkailutilan arkipäivän elämää tuvan pöydän ääressä, tuli nauhoihin mukaan ulkopuolisten henkilöiden keskeytyksiä.

Alasuutarin (1994b, 30) mukaan laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta, joita ovat havaintojen pelkistäminen ja arvoituksen ratkaiseminen. Pelkistäminen tapahtuu olennaiseen keskittymällä ja raakahavaintojen yhdistämisellä. Pelkistin aineistoa siten, että jätin kirjoitetusta tekstistä pois ne kohdat, jotka eivät varsinaisesti koskettaneet tutkimuskysymyksiä, sekä turhat toistot ja ylimääräiset sidesanat. Lähes kaksi vuotta aineiston keräämisen jälkeen kuuntelin nauhat uudelleen varmistaakseni, etten ollut tietämättömyyttäni ja ymmärtämättömyyttäni jättänyt pois tai hukannut tutkimuksen kannalta olennaista informaatiota. Seuraavana asiaa havainnollistava esimerkkikatkelma:

Luopuja: "Onhan meillä tuo nuorimmainen poika, mutta ei se ollu kiinnostunu näistä hommista eikä oo niin innokkaana lomillakkaa näihin hommiin ryhtyny, ihan muulle alalle lukkee. Eipä sitä jäänyt muuta vaihtoehtoa (syvä huokaisu)."

Ote havaintopöytäkirjasta: "Isännän ilme ja äänensävy kertovat, että tilan pojan kiinnostumattomuus tilan jatkamista kohtaan on luopujalle karvas pettymys."

Tutkimuksen kannalta luopujaisännän lause sisältää kaksoismerkityksen sukupolvenvaihdon arvotarkasteluun: jatkuvuuden tärkeyden ja maskuliinisuuden korostamisen. Kysymys on myös tulkinnan herkkyydestä eli siitä, millaiset sanomat otetaan mukaan tulkintaan. Havainnot tiloilta auttoivat tulkinnan herkkyydessä. Oli kyettävä lukemaan rivien välistä. Analyysi vaati empaattisuutta, herkkyyttä ja paneutumista, kuten Stake (1995, 47–48) on esittänyt.

Aineiston pelkistämisen jälkeen erottelin aineistosta eri tutkimuskysymyksiin ja teemoihin liittyvän materiaalin: tilan kehittymiseen, maatilamatkailun aloittamiseen ja sukupolvenvaihdokseen liittyvät asiat sekä talonpoikaisiin arvoihin liittyvät osiot. Lisäsin aineistoon havaintopöytäkirjojen huomiot, mikä-

li ne toivat uutta tietoa. Tiivistin vielä kirjoittamiani litterointitekstejä. Tämä seuraa Grönforsin (1985) antamia ohjeita, joiden mukaan kvalitatiivisen aineiston analyysissä yhdistyvät analyysi ja synteesi. Analyysi ja synteesi ovat tutkimusaineiston tarkastelua käsitteellisellä tasolla. Grönfors (1985) käyttää analyysin sijaan käsitettä abstrahointi. Sillä hän tarkoittaa tutkimusaineiston järjestämistä sellaiseksi, että aineiston perusteella tehdyt johtopäätökset voidaan vaihteittain irrottaa henkilöstä, tapahtumista ja muusta toimintaympäristöstä ja siirtää ne yleiselle käsitteelliselle ja teoreettiselle tasolle.

Analysoin aineistoa tapaus tapaukselta pyrkien siihen, että rakentamani teoreettinen viitekehys ei ohjaisi liikaa analysointia. Kun kaikki tapaukset oli analysoitu, siirryin tapausten väliseen analyysiin. Koodasin talonpoikaisten arvojen ilmenemisen eri tapauksissa ja rakensin niistä tapauksien välisen yhteenvedon, jonka perusteella pystyin havaitsemaan tutkimuksen kannalta oleelliset seikat. Analyysi ja tulkinta kulkivat käsi kädessä koko aineiston ja sen käsitteilyn läpi. Sen jälkeen seurasi analyysin ja kirjallisuuden vuoropuhelu, paluu takaisin kirjallisuuteen ja tulkintojen auki kirjoittaminen. Viimeisenä vaiheena analyysin ja tulkinnan perusteella rakensin johtopäätökset tutkimuksesta niin kuin ne minulle tutkijana näyttäytyivät. Yksityiskohtaisten kuvauksien avulla lukijalla on mahdollisuus eläytyä aineistoon, seurata tulkintaa ja tehdä aineistosta myös omat arvionsa ja johtopäätöksensä.

6.4 Miten raportoin

Tapaustutkimuksessa tutkija ja tutkittavat ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tutkija voi pelkällä läsnäolollaan vaikuttaa tapahtumien kulkuun ja annettavaan informaatioon. Tutkimusraportti on tutkijan raportti ja hänen tulkintansa tutkittavasta ilmiöstä. Toisaalta raportin pitäisi olla niin seikkaperäinen ja elävä, että siitä voi tunnistaa tapahtuman kaikki piirteet ja sitä voi tarkastella yksityiskohtaisesti ja perusteellisesti. Hyvän tapaustutkimuksen voi aina toistaa, mutta kahta samanlaista kontekstia on vaikea löytää. Jonkinlaista vertailtavuutta voi kuitenkin saavuttaa ja pyrkiä tulkitsemaan erojen syitä tutkimusaineiston pohjalta. (Yin 1994)

Hyvä tutkimusraportti esittää riittävää keskustelua todisteista tutkijan argumenttien puolesta ja vastaan ja tekee eron aineiston ja sen tulkinnan välillä (Silverman 2000, 12). Hussey ja Hussey (1997, 67) ovat kiinnittäneet huomiota samaan asiaan. Heidän mukaansa raportissa tulee pystyä esittämään riittävän selvästi yhteys kerätyn tutkimusaineiston ja analyysin perusteella tehtyjen johtopäätösten välillä. Arvioitaessa laadullista tutkimusta on pohdittava, onko aineiston analyysikriteerit selitetty selvästi ja onko aineiston kerääminen, tallennus ja analyysi ollut systemaattista. Raportissa on lisäksi esitettävä riittävällä tarkkuudella se, miten aineistosta esiin nousevat teemat, luokat ja rakenteet ovat syntyneet (Silverman 2000,12). Myös Yin (1994) viittaa todistusketjun (chain of evidence) säilyttämiseen, mikä asettaa vaatimuksia raportin kirjoitta-

miselle siten, että lukija voi seurata tulkintaprosessia. Silloin raportti sisältää tarpeeksi sitaatteja kerätystä tiedosta tulkinnan keskeisiin kohtiin.

Tähän olen vastannut antamalla lukijalle mahdollisuuden eläytyä tutkimusilmiöön ja sisällyttämällä raporttiin narratiivisille, elämäntarinoihin perustuville tutkimuksille tyypilliseen tapaan suoria lainauksia haastateltavien kertomuksista. Suorat lainaukset litteroiduista nauhoituksista tuovat tutkimuksen kohteen lähemmäksi raportin lukijaa ja monipuolistavat ja elävöittävät tekstiä. Ne toimivat evidenssinä ja tulkinnan pohjana sekä auttavat lukijaa seuraamaan tutkijan tulkintaa. Nämä suorat lainaukset esitän erillisinä matkailutilojen tarinoista, jotta niiden alkuperää ei voida kytkeä mihinkään yritykseen. Arvojen esiintyminen raportoidaan jaoteltuna aineiston löydösten mukaisesti, ei tapaus tapaukselta. Raportti vastaa siten siihen aikaisemmin esitettyyn lopputulemaan, että analyysi on osiensa summa.

Raportti on kertomus matkailutilojen luopujien ja jatkajien elämästä, kertomus matkailutilojen kehittymisestä kuin myös kertomus tutkijan tutkimusprosessista. Kerron tutkimusraportissani lyhyen tarinan muodossa jatkajan ja luopujan sekä maatilojen tarinat toisiinsa kytkeytyvänä vyyhtenä. Näiden tarinoiden tavoitteena on auttaa lukijaa eläytymään haastattelutilanteeseen ja tutkimusympäristöön. Yritystoiminnan kehittyminen maatilasta matkailutilaksi auttaa lukijaa pääsemään sisälle maatilamatkailuyritysten toimintaan ja niitä ohjaaviin tekijöihin. Seuraavana kuvaan, miten perheyrittäjyyden teoreettisessa viitekehyksessä esitetyt toimijoiden roolit (kolmen ympyrän malli), perheyrittäjyyden kehittymisen ulottuvuudet ja sukupolvenvaihdosprosessi ilmenevät tässä tutkimusaineistossa. Esitän talonpoikaisten arvojen ilmenemisen ja ohjauvuuden tarkastelun erillisenä kokonaisuutena.

Aikamuotona tutkimusraportissani käytän Alasuutarin (1994b, 263–264) esittämää tapaa, jonka mukaan preesens on hyvä kvalitatiivisen tutkimuksen aikamuoto analyysissä, tulkinnassa sekä johtopäätöksissä ja imperfektissä ilmaistaan, miten aineisto kerättiin. Vaikka tutkimuksen aineiston hankinnasta on voinut kulua jo vuosia, aineisto on tutkijalle "tässä ja nyt" tehtävän analyysin kohteena. Varsinaiset tarinat ovat imperfektissä, koska ne ovat tapahtuneet jo aikaisemmin. Siispä tapahtuneet tarinat ja kuvaukset, miten aineistoa kerättiin, ovat imperfektissä, analyysi, tulkinta ja johtopäätökset preesensissä. Myös Kortteinen (1992) on käyttänyt tätä tapaa.

Kvalitatiivisen tutkimuksen tekeminen on henkilökohtaista ja tutkijan panos on erityisen tärkeä. Tämän tulisi näkyä myös siinä, miten tuloksia raportoidaan. Passiivin käyttö ei tee tekstistä sen tieteellisempää kuin aktiivimuotoakaan. (Grönfors 1985, 183) Kohdissa, joissa valinta on oma tai itse olen ollut siihen osallistumassa, käytän minä-muotoa. Muutoin teksti on passiivissa.

6.5 Keskustelua empiirisen tutkimuksen luotettavuudesta

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa täytyy ottaa huomioon laadulliseen tutkimukseen, tapaustutkimukseen ja elämäntarinan metodiin kohdistuvat vaatimukset. Tutkimuksen tavoitteena tulee olla tulosten ja todellisuuden mahdollisimman hyvä vastaavuus. Alasuutari (1994c) on sanonut, että viime vuosikymmeninä tapahtunut käänne tutkimusmetodien käytössä kielelliseen ja narratiiviseen suuntaan voi antaa tutkijalle mahdollisuuden suhtautua ylenkatseisesti objektiivisuuteen tai metodisen tarkkuuden vaatimukseen. Laadullista menetelmää käyttävät tutkijat luottavat enemmän intuitioon, jolloin tarkkoja kriteereitä ei ole määritelty. Vaarana on, kuten Ehrnrooth (1992) on muistuttanut, että metoditon ja intuitiivinen suuntaus kvalitatiivisessa analyysissä johtaa aineiston tehottomaan käyttöön, ja että tarkkuus ja sensitiivisyys korvataan huolimattomuudella.

Laadullinen tutkimus sisältää monia ongelmia ja epävarmuuksia luotettavuuden suhteen. Tutkimus ei saisi sisältää satunnaisia virheitä, eivätkä tulokset saisi olla satunnaisten virheiden tuloksia. Epävarmuutta tuo myös se, että ymmärtävässä tutkimuksessa joudutaan yksinkertaistamaan olemassa olevaa todellisuutta. (Silverman 2000, 12) Giddens (1977) on esittänyt, että yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksella on kaksoishermeneuttinen luonne: yhteiskunnalliset ilmiöt ovat ensin osallistujan ja sitten tutkijan tulkitsemia tapahtumia (Antikainen & Komonen 2003, ks. myös Giddens 1977, 133–135).

Reliabiliteetin ja validiteetin käsitteet liittyvät tutkijan pyrkimykseen saavuttaa objektiivinen todellisuus ja totuus. Reliabiliteetilla tarkoitetaan tulosten pysyvyyttä. Tutkittaessa samaa tapausta saadaan kahdella eri kerralla sama tulos. Ihminen ja yhteiskunta tutkimuskohteena on kuitenkin ongelmallinen perinteisen reliabiliteetin näkökulmasta tarkasteltuna. Kvalitatiiviselle tutkimukselle olennaista on subjektiivisuus ja tulkinnanvaraisuus ja pysyvän totuuden ja todellisuuden etsintä aineistosta, jonka muodostaa ihminen ja hänen tekonsa. Tämä on johtanut tutkijoiden piirissä laajempaan tieteenfilosofiseen keskusteluun tiedon olemuksesta (ks. esim. Pihlström 2003)

Jotta laadullinen tutkimus olisi kuitenkin reliaabeli, tutkijalla on velvollisuus dokumentoida menetelmä ja esitellä se siten, että lukija pystyy seuraamaan ja arvioimaan tutkimuksen tulkinnan johdonmukaisuutta (Silverman 2000, 188). Yin (1994, 36) esittää reliabiliteetin varmistamiseksi tapaustutkimuksen ja sen eri vaiheiden toteutumisen tarkkaa kirjaamista. Analyysin toistettavuus vaatii luokittelu- ja tulkintasääntöjen esittämistä niin, että toinen tutkija voi niitä soveltamalla päätyä samaan tulokseen (Mäkelä 1992). Sounders ym. (2000, 251) eivät kuitenkaan pidä koko tutkimuksen toteuttamista samanlaisena ja tulosten samana pysymistä todennäköisenä, sillä tutkimus on kytketty aikaan ja tilanteisiinsa, ja tapauksien taustalla olevat olosuhteet ovat monimutkaisia ja dynaamisia.

Arvioitavuus toteutuu silloin, kun lukija pystyy seuraamaan tutkijan päätelyä ja valitsemaan, hyväksyykö hän sen vai ei. Laadullisen tutkimuksen luo-

tettavuustarkastelu kohdistuu koko tutkimukseen, sillä tutkimuksen tekeminen on ennen kaikkea päätöksentekoa ja valintoja eri vaihtoehtojen välillä. Tutkimuksen uskottavuus perustuu näiden valintojen ja päätösten järkevyyteen. Tutkijan tehtävä on vakuuttaa lukija hyväksymään oma ajattelumallinsa, vaikka lukija ei olisikaan samaa mieltä. (Eskola 2003)

Reliabiliteetin varmistamiseksi Sounders ym. (2000, 113–143) nostavat esiin tapauksen löytymiseen, haastattelun saantiin ja sen tekemiseen liittyviä seikkoja. He ottavat myös kantaa haastattelutilanteen onnistumiseen ja sen eettisiin kysymyksiin. Erityisesti kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija joutuu koko ajan pohtimaan aineiston ja analyysin luotettavuutta. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija itse on tutkimuksen tärkein luotettavuuden kriteeri ja keskeinen tutkimusväline (Eskola & Suoranta 2001, 210). Tietynlainen epävarmuus, tutkijan itsensä käyttäminen työvälteenä, on hyväksyttävä, sillä ratkaisut ovat tutkijan omia valintoja. Tutkijan tulee kuitenkin olla tietoinen siitä tosiasiasta, että tutkimus on tutkimuksen ja sen tekijän vuorovaikutuksen tulos.

Jos tutkimus ei ole reliabeli, se ei myöskään ole validi. Alun perin kvantitatiivisesta tutkimuksesta lähtöisin oleva validiuden käsite tarkoittaa tutkimusmenetelmän tai mittauksen kykyä mitata sitä, mitä on tarkoitus mitata. Ihmistä koskevissa tutkimuksissa yhteydet ovat yleensä monimutkaisempia. Tutkijat ovat soveltaneet perinteisiä käsitteitä laadulliseen tutkimukseen, kehittäneet niille uusia sisältöjä tai hylänneet vanhat termit (Eskola & Suoranta 2001, 211). Silvermanin (2000, 188) ehdottamia tapoja, joiden avulla voidaan lisätä laadullisen tutkimuksen validiutta, ovat johtoajatuksen kumoaminen, jatkuva vertailevan metodin käyttö, tyhjentyvä aineistonkäsittely ja poikkeavien tapauksien analysoiminen.

Tutkimuksen validiutta heikentävät tyypillisesti henkilöiden antamat sellaiset vastaukset, joita he uskovat tutkijan haluavan. Tutkija ohjaa helposti tilanteen siihen, että tutkittava osaa tulkita, mitä häneltä odotetaan. Tutkijoiden piirissä on usein keskusteltu siitä, onko tutkittavan puhe aitoa, vilpittöä ja totuudenmukaista. Tutkittavaa voi myös vaivata arviointiarkuus, joka nostaa minä-tietoisuutta ja pyrkimystä antaa itsestä tietynlainen, sosiaalisesti hyväksyttävä kuva. Pienyritykset vastaavat, kuten olettavat kysyjän odottavan, ja hakevat vastausmallinsa esimerkiksi suurempien yritysten tavoista toimia. (Ks. Alasuutari 1994b, Katila 2000; Eskola & Suoranta 2001)

Vaikka kvantitatiivisen tutkimuksen reliabiliteetin ja validiuden perinteisestä arviointitavasta on luovuttava kvalitatiivisessa tutkimuksessa, ei tutkimusta voi tehdä miten tahansa (Silverman 2000, 12). Tutkijan on hyvä varautua argumentoimaan sen puolesta, että hänen aineistonsa on analyysin arvoinen. Tutkittavien käsityksiä ja heidän maailmaansa tulkitaan mahdollisimman totuudenmukaisesti. Tutkijan on oltava tietoinen siitä, että hän vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin omien tulkintojensa ja käsitystensä kautta.

Useita alayksiköitä sisältävä tapaustutkimus vastaa kritiikkiin, jota on esitetty tapaustutkimuksen tulosten yleistettävyydestä. Yleistettävyys voidaan jaotella tilastolliseen ja analyttiseen yleistettävyyteen. Tilastollinen yleistettävyys pätee otoksessa, joka edustaa perusjoukkoa. Tapaustutkimuksella pyritään ai-

noastaan analyyttiseen yleistettävyyteen. (Yin 1994) Eskola ja Suoranta (2001, 68) ehdottavat, että yleistettävyyden sijaan voitaisiin käyttää termiä siirrettävyys. Teoreettinen siirrettävyys tarkoittaa jonkin taustatutkimuksen käsitärakenteiden soveltamista toisen tapauksen tutkimukseen tai havaintojen soveltamista toiseen toimintaympäristöön. Suhteellinen joustavuus tutkittavien tapauksien valinnassa voi edistää tuloksien yleistettävyyttä, koska se sallii uusien tapausten lisäämisen sen jälkeen, kun alkuperäisten tapausten tulokset on löydetty. Myös Alasuutari (1995, 156–157) pitää yleistettävyyttä vääränä sanana kuvaamaan kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteita. Yleistettävyyttä pitäisi käyttää ainoastaan survey-tutkimuksissa. Yleistettävyyden sijaan olisi syytä analysoida sitä, miten tutkija esittää analyysin liittyvän asioihin, jotka ovat käsillä olevan materiaalin takana.

Tarinanäkökulmasta katsottuna tieteen tehtävä on kertoa todellisuudesta tieteellisiä tarinoita, jotka antavat lukijalle tietoja ja ymmärrystä sosiaalisen elämän tapahtumista. Tarinan totuudellisuus ja vakuuttavuus syntyy siitä, että tarinaa tarkastellaan siinä todellisuudessa, missä se on syntynyt. Tosiseikat ja niiden väliset yhteydet nousevat esiin tarinassa. Validiuden kannalta olisi hyvä, että ne osoittautuisivat yhdenmukaisiksi toimintaympäristöstä tehtyjen havaintojen kanssa. Tarinan totuus perustuu olemassa olevien tapahtumien todellisuuden lisäksi vastaavuuteen tarinan toimijoiden merkitysten ja pyrkimysten kanssa. (Hänninen 1994)

Elämäkerta tutkimusaineistona antaa tutkimuksen luotettavuudelle omat haasteensa. Elämäkerta on elämän tapahtumista tehty konstruktio, jonka yksilö muokkaa tilanteeseensa sopivaksi. Elämäntarina ei ole oikeasti tapahtunut, se ei ole tapahtunut juuri siten reaali maailmassa, vaan se on yksilön oma kuvaus tapahtumien kulusta. Omaelämäkerta on voimakkaasti kulttuurisidonnainen. Elämä kerrotaan ja kuvataan sille kulttuurille sopivalla tavalla, joten kuvattu elämä on myös tietyn yhteiskunnan kuva. (Vilkko 1997, 92) Vilkko (1997, 30) korostaa, että omaelämäkerrallinen erityistieto on osa yleisempää merkityksen muodostusta. Tutkija ehdottaa raportissaan näkökulmaa ja tulkintaa, jotka tutkijan omaa kokemusta vasten ovat mahdollisia ja oikealta tuntuvia. Lukijalla on kuitenkin lupa tulkita toisin.

Elämäkertametodi sallii, että varsinainen tutkimuskysymys piilotetaan aineiston sisään, jolloin aineiston luotettavuutta voidaan pitää parempana. On tutkijan tehtävä seuloa, koota ja konstruoida aineistosta tutkittavan ilmiön kannalta merkitykselliset asiat. Haastatteluna kerätyn elämäntarinan todenperäisyyttä voidaan pitää parempana kuin kirjoitetun elämäkerran. Tätä voidaan perustella sillä, että haastattelussa suhde tutkijan ja informantin välillä on läheisempi ja luottamuksellisempi kuin kirjoitetussa elämäkerrassa. Tässä tutkimuksessa elämäntarinahaastattelun kohteena on useita henkilöitä samalta matkailutilalta, jolloin ristiintarkistusta voidaan tehdä ainakin faktatietojen kohdalla.

Tutkimukseni luotettavuuskysymyksiin olen vastannut useilla eri tavoilla. Monen tapauksen (multiple case study) antama aineisto on rikkaampi ja monipuolisempi. Valitsin tutkimuksen kohteena olevat tapaukset kiinnittäen huomiota niiden edustavuuteen tutkimusilmiön kannalta. Valitsin aineiston ke-

räämisen menetelmäksi elämäkertahaastattelun siksi, että se mielestäni sopii tutkimuskysymykseen ja antaa totuudenmukaista aineistoa vastauksen etsimiseksi. Lisäksi paneuduin tutkimusmenetelmään huolellisesti ennen kenttätyötä ja pyrin varmistamaan haastattelutilanteen onnistumisen. Myös aineistotriangulaation käyttö lisää tutkimuksen reliabiliteettia.

Analyysi- ja tulkintavaiheessa olen paneutunut aineistoon syvällisesti. Analyysi on monitasoista. Huolellinen ja yksityiskohtainen raportointi kenttätyövaiheesta parantavat mahdollisuutta objektiiviseen analyysiin ja tulkintaan ja vähentävät subjektiivisuutta. Hermeneuttisen ajattelun mukaan teoria, aineisto ja sen analyysi sekä tulkinta ovat kierteisenä ja toistuvana kehänä syventäneet tutkimusaineiston tulkintaa ja mahdollistaneet uuden löytymisen. Esiymmärrys antoi pohjan tutkimuksen toteuttamiselle ja abduktiivisen päättelyn logiikan mukainen johtoajatus ohjasi analyysiä.

On aika siirtyä seuraamaan, miten maataloista on kehittynyt matkailutiloja ja miten sukupolvenvaihdon toimijoiden elämä ja arvopohja esiintyvät tilalisten kertomuksissa.

7 MAATILASTA MATKAILUTILAKSI

7.1 Tapauksien taustatiedot

Tässä luvussa esitän tutkimuksen tapauksien, matkailutilojen, lyhyet tarinat, jotka on koottu luopujien tai luopujapariskuntien ja jatkajan kertomista tarinoista. Samalla ne ovat luopujien ja jatkajien elämäntarinoita.

Tutkimuksen kohteeksi valittujen maatilamatkailuyrittäjien liiketoiminnan kontekstina toimivat entiset maatilatalouden harjoittamiseen käytetyt maatilat. Ne sijaitsevat eri puolilla Suomea, Pohjois-, Itä- ja Keski-Suomessa, ja niille annetut nimet ovat kuvitteellisia, tyypillisiä suomalaisten maatilojen nimiä. Myös muita maatiloihin liittyviä faktatietoja on muunneltu siten, että ulkopuolisen on mahdotonta päätellä, mistä matkailutilasta kussakin tapauksessa on kysymys.

Tilojen tarinat sopivat kuvaamaan usean suomalaisen matkailutilan kehittymistä ja elämää viime vuosikymmeninä. Anonymiteetin varmistamiseksi matkailuyritystoiminnan aloittamiseen, sukupolvenvaihdosprosessiin ja talonpoikaisiin arvoihin liittyvä analyysi ja tulkinta esitetään erillään varsinaisista tapauksista.

Seuraavassa taulukossa (taulukko 4) esitän yhteenvedon tutkimukseen osallistuneiden matkailutilojen taustatiedoista. Sukupolvenvaihdoksen tilaa (SPV-prosessi) tutkimuksen tekohetkellä kuvaan numeroilla 1–4 siten, että numero yksi tarkoittaa suunnitteluvaihetta, jolloin jatkaja on valittu, mutta juridisia toimenpiteitä ei ole vielä tehty. Toisessa ääripäässä numerolla neljä kuvaamani vaihe tarkoittaa sitä, että sukupolvenvaihdos on juridisesti tapahtunut ja matkailutilalla eletään jo stabilisoitunutta vaihetta kohti uutta sukupolvenvaihdosta. Matkailuyritystoiminta on Järvelän ja Niemelän tilaa lukuun ottamatta monimuotoista sisältäen majoitus-, ravitsemis- ja ohjelmapalveluja. Järvelä ja Niemelä olivat keskittyneet majoituspalvelujen tuottamiseen, joskin Niemelän jatkaja suunnitteli palvelutarjonnan laajentamista.

TAULUKKO 4 Matkailutilojen taustatiedot

Tila	Jatkajasukupolven järjestys tilalla	Matkailutoiminnan aloitus	Muu nykyinen tulonmuodostus	SPV-prosessin vaihe 1-4
Järvelä	2. sp	1973	Metsätalous	3-4
Rantala	10. sp	1976	Metsätalous	3
Metsola	4. sp	1958	Metsätalous	4
Kivelä	5. sp	1973	Metsätalous	1-2
Peltola	5. sp	1984	Viljely	1
Niemelä	3. sp	1971	Viljely	4
Ahola	4. sp	1992	Viljely, metsätalous	2

Taustatiedoista voidaan havaita, että matkailutilojen luopujilla on Järvelän tapauksista lukuun ottamatta kokemusta aikaisemmasta sukupolvenvaihdoksesta, jolloin heidän roolinsa oli toimia jatkajana. Luopujien elämäntarinat sisältävät runsaasti aineistoa liittyen tähän aikaisempaan vaiheeseen, ja sen avulla pystyin rakentamaan luopujien arvomaailmaa ja suhdetta uuteen sukupolvenvaihdokseen. Luopujien tarinoista ymmärtää, että jatkajaksi ryhtyminen on ollut merkittävä ja heidän koko elämänsä kannalta ratkaiseva askel. Sitoutuminen maatalolliseen uraan ja elämään on tapahtunut useissa tapauksissa hyvin aikaisessa vaiheessa. Luopujien elämäntarinoista saa myös käsityksen heitä edeltävän sukupolven arvomaailmasta.

Tutkimuksen rajauksen mukaisesti kaikilla tiloilla on aikaisemmin harjoitettu maataloutta ja matkailun liiketoiminnasta on tullut tilan tuotantosuurin ja strategisten valintojen myötä merkittävin tulonlähde. Kaikilla tiloilla on myös muita tulonlähteitä, joiden merkittävyys vaihtelee. Maatalous, ja erityisesti karjatalous, näyttää olevan vaihtoehto matkailutoiminnalle. Tuotantoeläimistä on luovuttu matkailutoiminnan kasvaessa, koska eläinten hoitaminen sitoo yrittäjän päivittäisiin hoitotehtäviin ja matkailutoiminnan sesonkiaikana tapahtuvaan karjan rehun korjaamiseen. Metsätalouden harjoittaminen ja viljely näyttävät sopivan sivuelinkeinoksi matkailutoiminnalle.

Kaikissa tapauksissa on kysymys perheyrittäjyydestä ja pariskuntayrittäjyydestä. Järvelän tapauksista lukuun ottamatta luopuja ja/tai jatkaja harjoittaa päätoimisesti matkailun liiketoimintaa. Elämäkertahaastattelujen kohteeksi valitsin varsinaisesta matkailuyritystoiminnasta luopujan ja jatkajan eli henkilön, jonka vastuulla matkailuyritystoiminta on, vaikka liiketoiminnan omistajuus on pariskunnan yhteinen. Kahdessa tapauksessa keskusteluun osallistui myös luopujan puoliso. Kivelän tapauksessa varsinaista matkailuyritystoiminnasta luopujaa ei voinut määrittellä, joten tarinaa kertomassa olivat molemmat puoliset. Tapauksien elämäkertahaastattelujen tiedot ja ikä viiden vuoden tarkkuu-

della sekä pariskuntayrittäjyyden muut matkailutilalla toimijat esitetään seuraavassa taulukossa 5.

TAULUKKO 5 Luopujien ja jatkajien taustatiedot

Matkailutila	Luopuja	Jatkaja	Muut pariskuntayrittäjyyden toimijat
Järvelä	Äiti 70 eläkeläinen	Tytär 40	Luopuja leski, jatkaja toimii sivutoimisena. Jatkajan puoliso jatkaa tilalla metsätalouden parissa ja matkailun liiketoiminnassa korjaus- ja huoltotöissä, satunnaisesti töissä tilan ulkopuolella.
Rantala	Äiti 50	Poika 30	Luopujan puoliso osallistuu maatilatalouden töihin, jatkajan puoliso työskentelee ulkopuolella ja osallistuu satunnaisesti matkailun liiketoimintaan.
Metsola	Isä 75	Poika 45	Luopuja leski, jatkajan puoliso osallistuu matkailutoimintaan.
Kivelä	Isä ja äiti 50	Poika 25	Jatkaja toimii sivutoimisena, pojan puoliso opiskelee ja osallistuu satunnaisesti matkailun yritystoimintaan.
Peltola	Isä 55	Tytär 30	Luopujan puoliso osallistuu matkailun liiketoimintaan, jatkajan puoliso työskentelee tilan ulkopuolella.
Niemelä	Äiti 65	Tytär 35	Luopujan puoliso osallistuu maatilan töihin, jatkajan puoliso käy työssä tilan ulkopuolella.
Ahola	Isä 50	Poika 20	Luopujan puoliso osallistuu matkailun liiketoimintaan, jatkaja osallistuu toistaiseksi sivutoimisena, jatkaja naimaton.

Maatilatalouteen on kuulunut ja kuuluu perheyrittäjyyden lisäksi pariskuntayrittäjyys, joka on osittain siirtynyt myös matkailun liiketoimintaan. Vaikka omistajuus tilojen fyysisiin puitteisiin on yhteinen, puolisoista toinen on enemmän paneutunut matkailutilallisen rooliin ja johtaa ja hoitaa liiketoimintaa. Tämä rooli ei ole sidottu sukupuoleen, kuten usein perinteisessä maatilataloudessa. Matkailutilojen luopujat työskentelevät päätoimisesti tilalla tai ovat jo eläkkeellä. Jatkajista osa on päätoimisia ja osa sivutoimisia. Sivutoimisuus johtuu siitä, että sukupolvenvaihdos on vielä kesken. Sukupolvenvaihdosprosessi alkaa matkailutiloilla varhain, luopujan vielä ollessa kaukana eläkeiästä.

Seuraavaksi esitän matkailutilojen lyhyet tarinat, joiden tavoitteena on kuvata tutkimuskohdetta, sen toimintaympäristöä sekä luopujan ja jatkajan varsinaista elämää tilalla. Lisäksi tavoitteeni on antaa lukijalle käsitys tutkimusaineiston keräämisestä.

7.2 Tapauksien tarinat

7.2.1 Järvelän tarina

Järvelän tila sijaitsee luonnonkauniilla paikalla järven rannalla. Tila on majoitustoimintaa harjoittava matkailuyritys, jonka pihapiiri on tyypilliseen 1950-luvun malliin rakennettu. Matkailutoiminnan vastaanotto sijaitsee tilan päärakennuksessa, joka on jatkajan lapsuuden koti ja toimii edelleen hänen ja hänen miehensä kotina. Maatilatalouden harjoittamisen jäljet, tuotantorakennukset ja heinäpellot, ovat vielä tilalla näkyvillä. Lähimpään taajamaan on matkaa noin kymmenen kilometriä. Tilalla on rantaviivaa pari kilometriä. Tilan päärakennuksen edessä aukeavalla järvellä on rannan läheisyydessä saari, jolle on rakennettu lomamökkejä. Matkailutilan majoituskapasiteetti on seitsemän lomamökkiä, joiden taso ja ikä vaihtelevat. Tilan tuotto tulee pääasiassa matkailusta, ja lisäksi harjoitetaan metsätaloutta lähinnä metsänhoidollisista syistä. Sekä luopuja että jatkajapariskunta työskentelevät tilalla, mutta jatkajat käyvät myös tilan ulkopuolella ansiotyössä.

Sain tiedon tästä matkailutilasta ja sen sopivuudesta tutkimukseni tapaukseksi maaseutumatkailun parissa toimivalta yritysneuvojalta. En ollut aikaisemmin tutustunut yritykseen enkä yrittäjiin. Soitin matkailutilan jatkajalle ja luopujalle ja sovin heille sopivasta haastattelupäivästä. Haastattelu oli ensimmäinen ja tilanne oli yhtä jännittävä niin minulle kuin haastateltaville. Ajelin autolla pitkin maaseudun hiljaisia teitä ja saavuin perille matkailutilan päärakennuksen eteen. Talon koira otti minut vastaan ystävällisesti ja jatkoi loikoiluun alkavan kesän auringon lämmössä.

Astuin tupaan ja tapasin siellä sekä luopujan roolissa olevan Maijan että jatkajana toimivan Sinikan. Juttelimme niitä näitä kevään edistymisestä ja matkailukauden lähestymisestä. Tuvan ikkunoista eri ilmansuuntiin avautuvat näkymät tarjosivat hyvän mahdollisuuden tarkastella tilan sijaintia ja kaunista maalaismaisemaa. Tunnelma oli leppoisa ja vapautunut ja istuuduttuamme olohuoneen pöydän ääreen, kerroin heille tutkimuksestani ja pyysin lupaa nauhoittamiseen. Otin nauhurin esille ja kytkin virran päälle ikään kuin huomauttamatta jatkaen tarinointia matkailusta.

Sinikka: *"Juhannukseksi alakaa matkailijoita tulla."*

Maija: *"Mutta viikonloppulaisia niitä on nytten ussempi viikonloppu jo ollu..."*

Sinikka: *"No niitä käy niin..."*

Maija: *"Jokunen yksinäinen, työmiehet ja ussempi perheki ja sillä tappaa..."*

Sinikka: *"Mutta vasta juhannuksenaha se sesonki alakaa."*

Hilkka: *"Ovatko asiakkaat pääasiassa suomalaisia vai ulkomaalaisia?"*

Sinikka: *"No kyllä venäläisiä on jo nyt."*

Maija: *"Ja saksalaisia."*

Sinikka: *"Saksalaisia ja sveitsiläisiä, Keski-Euroopan maista."*

Siten tilan, luopujan ja jatkajan tarinat alkoivat tallentua nauhalle luopujan ja jatkajan yhteiskerrontana kytkeytyen heidän elämäntarinoihinsa ja kokemuksiinsa.

Maija eli lapsuutensa ja nuoruutensa maalla maalaistalossa lähiseudulla. Kansakoulun jälkeen Maija kävi kansanopiston, joka oli merkittävä ja arvostettu koulutus sen ajan mittapuun mukaan. Hän löysi pian puolisoonsa Kallen, maalaistalon pojan lähikylästä. Avioiduttuaan vuonna 1955 oli nuoren parin päätettävä, mihin perustaa koti ja miten ansaita elantonsa. Maatilatalollisen malli elämisen, asumisen ja ansaitsemisen mahdollisuutena oli tuttu lapsuuden kodista molemmille. Maijan kotitilalle ei tarvittu vävyä, koska tilaa jatkoi Maijan veli. Kallen kotitila oli maatilatalouden harjoittamiseen sopimaton. Kallen vanhempien kuoltua Kalle lunasti kotitilansa sisaruksiltaan, vaikka se oli maastoiltaan sopimaton maanviljelykseen. Tilalla oli kuitenkin metsää 40 hehtaaria, mikä antoi turvaa tulevaisuudelle, mutta ansaitsemisen mahdollisuutta tilalla ei ollut. Niinpä nuoripari päätti ostaa itselleen uuden maatilan, joka käsitti noin 50 hehtaaria maata sekä hyvin huonokuntoiset rakennukset. Kallen kotitilan pellot myytiin, mutta metsä jätettiin omaan omistukseen.

Ostettuun maatalaan ei kummallakaan ollut sukusiteitä ja se sijaitti järven takana, jonne ei ollut aluksi maantietä. Nuorenparin matka uuteen kotiin taittui kesällä veneellä ja talvella järven jäätä hiihtäen. Soutaen taittui matka lähilavalle tanssimaan kesäisinä lauantai-iltoina.

Alkoi kova aherrus maatilan rakentamiseksi paremmaksi asua ja harjoittaa maataloutta. Uusi päärakennus valmistui viiden vuoden kuluttua ja tilalle saatiin tie. Maijalle ja Kallelle syntyi 1950-luvulla kaksi lasta, Tuomo ja Sinikka. Perheeseen kuului myös Kallen äiti, joka asui leskeksi jäätyään Maijan ja Kallen luona koko loppuelämänsä ajan auttaen lasten hoidossa ja kotitalouden pyörittämisessä. Työtä oli paljon, tuotantoeläiminä oli sikoja ja lehmiä. Myös Maijan äiti eli tilalla viimeiset elinvuotensa.

Eräänä päivänä 1970-luvun alussa Maija luki lehdestä kertomuksen maatalasta, jossa oli alettu rakentaa lomamökkejä tilan omille rannoille vuokratarkoitukseseen. Siitä syntyi Maijalle idea matkailuliiketoiminnan aloittamisesta. Kallen vastustuksesta huolimatta Maija jatkoi mökkien suunnittelua ja piirteli mökin luonnoksia. Lopulta Kalle myöntyi ajatukseen matkailutoiminnan aloittamisesta. Matkailutoiminta aloitettiin 4H:n kautta täysihoidtopalveluna 1973. Aluksi asiakkaat majoitettiin päärakennuksen yläkertaan rakennettuihin majoitustiloihin. Asiakkaita oli pääasiassa koululaisten loma-aikoina. Työtä oli paljon, koska maatilatalous oli vielä hoidettava. Maija koki tuon ajan mukavana ja palkitsevana aikana. Suhteet asiakkaisiin olivat läheiset ja ne koettiin antoisiksi.

Maija: *"Oli se työteliästä aikaa, paljon oli työtä, näki paljon ihmisiä ja oltiin kuin yhtä perhettä. Paljon oli samoja kävijöitä meillä, yks perheki kävi viistoista kertaa, minä kun varsinaisesti 4H-liitosta sanoin jo irti tämän täyshioidon, niin tuota sinähän sanoit (sanoo Sinikalle) että ethän sinä voi heiltä kieltää lomalle tulemasta, ja ihan on näihin päiviin asti ihan kortteja vielähhii tullu."*

Vuonna 1974 rakennettiin ensimmäiset kaksi vuokrattavaa mökkiä ja sen jälkeen lähes vuosittain yksi mökki lisää. Kaikki mökit rakennettiin itse, ja puutarvikkeet otettiin omasta metsästä. Myös rakentamiseen tarvittava käteinen raha otettiin omista varoista. Kalle oli kätevä käsistään tekemään hyvin monenlaisia töitä rakennuksella muurauksesta puusepän töihin.

Sioista luovuttiin ensin ja myöhemmin vuonna 1980 luovuttiin myös lypsykarjasta ja tuotantosuunta muuttui lihakarjan kasvattamiseksi. Lapset kasvoivat maatilalla seuraten ja osallistuen sen elämään ja työhön, ja kävivät koulua. Kallen ja Maijan elämä jatkui työntäyteisenä. Koska kysyntää lomamökeille oli, niitä rakennettiin 1980-luvulla lisää samalla kertaa useita. Uusien mökkien varustetaso oli korkeampi ja rakentamiseen tarvittiin vierasta pääomaa ja työvoimaa. Varsinkin Sinikka auttoi äitiään erilaisissa askareissa, jotka liittyivät sekä maatilalla että matkailun töihin. Sinikka kirjoitti ylioppilaaksi ja kävi sen jälkeen talouskoulun, kansanopiston ja kauppaopiston. Hän vietti vuoden Saksassa au-pairina saksalaisessa perheessä.

Sinikan aviomies löytyi tanssilavalta. Naapurikunnasta kotoisin oleva Heikki oli maalaistalon poika hänkin. Sinikan kauppaopiston jälkeen nuoripari asui vuoden kaupungissa kerrostalossa. Koska halu palata kotimaisemiin oli palava, Sinikka haki töitä kotipaikkakunnalta ja sai paikan kunnan palveluksesta, jossa hän työskentelee edelleen. Heikin vanhemmat eivät olleet vielä luopumisiässä, joten nuorempien piti perustaa kotinsa muualle. He asettuivat asumaan Sinikan kotiin Sinikan vanhempien kanssa samaan talouteen vuonna 1989. Sukupolvenvaihdos maatilalla tapahtui vuonna 1990 Sinikan ja Heikin ryhtyessä jatkajiksi. Jatkajan valinta oli tapahtunut luonnostaan. Talon poika, Tuomo, ei halunnut jatkajaksi, eikä varsinkaan Tuomon vaimo. Tuomo on perinyt isänsä musikaalisuuden ja suuntautui täysin muihin tehtäviin. Muita vaihtoehtoja jatkajaksi ei ollut.

Kalle ja Maija jatkoivat asumistaan tilalla auttaen maatilalla lihakarjan kasvatustöissä ja matkailutoiminnan töissä. Matkailutoiminnassa keskityttiin lomamökkien vuokraukseen. Lisätienestiä tuli metsätaloudesta. 1970-luvulla rakennettuja mökkejä modernisoitiin ja laajennettiin 1990-luvun alussa vastaamaan vaativampien matkailijoiden tarpeita. Kalle kuoli vuonna 1994 ja matkailuyrityksen omistus siirtyi perikunnalle, jonka osakkaina olivat Kallen leski Maija ja lapset Sinikka ja Tuomo. Maatilalla omistus oli jo siirretty sukupolvenvaihdoksessa Sinikalle ja Heikille. Maatilataloutta hoiti pääasiassa vävy Heikki Sinikan käydessä työssä ulkopuolella. Lopuista tuotantoeläimistä luovuttiin vuonna 1998 ja maatilatalouteen kuuluvia töitä ovat enää satunnaiset metsätaloustyöt, joita Heikki tekee silloin, kun ei ole tilan ulkopuolella töissä.

Matkailun liiketoimintaa ei ole juridisesti siirretty jatkajalle, mutta se on tapahtumassa lähivuosina. Maija haluaa jo luopua yrityksestä. Matkailuyritystoiminnan muoto on kommandiittiyhtiö, jonka omistus Kallen kuoleman jälkeen oli aluksi perikunnalla. Tuomo möi oman osansa Sinikalle pari vuotta sitten, joten omistus on nyt Sinikalla ja Maijalla puoliksi. Vastuu matkailuyrityksen käytännön hoidosta on vielä Maijalla, koska Sinikka käy työssä tilan ulko-

puolella. Heikki osallistuu matkailuyritystoimintaan lähinnä kunnostamalla mökkejä.

Matkailutuotteen jakelu hoidetaan kahden eri välittäjärenkaan kautta. Molemmat yrittäjät suhtautuvat positiivisesti yhteistyöhön ja verkostoitumiseen. He ymmärtävät jakelukanavan merkityksen ja siitä aiheutuvat kulut koetaan kohtuulliseksi.

Maija: "Ei ne kaikki siitä tykkää kun välityspalkkioita ottaavat. Mutta eihä siitä mittää tulis jotta jos ei ota kun toinen kerta markkinoi ja tekköö."

Sinikka: "Tekköö tosiaan jos kaikki ois sitten ite markkinoit sitähan pitäis liehua tuolla maailmalla markkinoimassa ommaasa, kelläkkään ois aikaa siellä sitten."

Maija: "Ja oman ammattitaitosa vaatii sehi, että eihä se onnistu ihan...."

Isoja investointeja tilalla ei ole viime vuosikymmenenä tehty. Sinikka käy edelleen samassa työssä ja Heikki käy satunnaisesti metsätöissä kotipaikkakunnalla. Jatkajapariskunnalla ei ole lapsia.

Maija asuu edelleen erillisessä talossa muutaman sadan metrin päässä päärakennuksesta hoitaen osittain matkailuyritystoimintaa, vaikka ikää on jo 70 vuotta. Hän ei halua muuttaa pois tilalta keskustaan, vaan haluaa pysyä omassa talossaan rannalla, luonnon rauhassa. Hän matkustelee ja osallistuu aktiivisesti erilaisiin eläkeläisille järjestettyihin tapahtumiin ja järjestötoimintaan.

7.2.2 Rantalan tarina

Rantalan matkailutila sijaitsee järviolueella, erittäin kauniilla paikalla. Alueen luonto on rehevää ja edessä avautuvan järven saaristo ainutlaatuinen. Tilaa reunustaa yli kahden kilometrin pituinen rantaviiva. Lähimpään taajamaan on matkaa 16 kilometriä. Tila on vanha luopujaisännän sukutila, sama suku on hallinnut tilaa jo 250 vuotta. Jatkaja on kymmenes sukupolvi suoraan alenevassa polvessa. Sukupolvien jatkumosta huolimatta tila henkii nykyaikaa ja uutta rakennuskantaa. Pihapiiriä ei leimaa ajan pysähtyminen, vaan matkailuyritystoiminnan ammattimaisuus. Pari vanhaa rakennusta pihassa ovat jääneet kertomaan tilan pitkästä historiasta asuttuna, toimivana tilana. Matkailutila tarjoaa majoitusta 11 lomamökin lisäksi myös piharakennuksessa. Yritys tarjoaa ravitsemispalveluja ja pienimuotoisia ohjelmapalveluja.

Tiedon tästä yrityksestä sain tuttavaltani, joka toimii yritysneuvojana maaseutumatkailun parissa. Otin yhteyttä yritykseen sähköpostitse, ja kerroin tutkimuksestani ja kyselin halukkuutta haastatteluun. Sain nopeasti myönteisen vastauksen. Sovin sähköpostitse haastattelupäivästä. En ollut tavannut koskaan yrittäjiä, saati sitten käynyt yrityksessä. Rakensin mielikuvaa matkailutilasta yrityksestä kertovien Internet-sivujen avulla.

Nautin pitkästä haastattelumatkastani halki Suomen, olinhan päässyt pois kirjoituspöydän äärestä. Silmäni lepäsivät maaseudun alkukesän vihreydessä. Maisemaa halkoivat vesistöt, ja tunsin ylevää tutkijan vapautta. Astuessani päärakennuksen asiakastiloihin, minua odotti kauniisti katetun kahvipöydän kera

luopujasukupolvea edustava Helmi ja jatkajaksi ryhtynyt Ari, joiden elämäntarinat tallentuivat nauhalle samanaikaisesti tilan kehitykseen kytkeytyen. Katelimme vanhoja tilan elämää tallentaneita valokuvia ja haastattelun jälkeen pääsin tutustumaan matkailutilan rakennuksiin ja rantamökkeihin. Samalla kuulin suunnitelmia ja unelmia tulevasta toiminnasta.

Luopujapariskunnasta matkailuyritystoiminnan vetäjänä toimii Helmi, joka on maalaistalon tytär samasta maakunnasta. Helmi on ainoa lapsi ja joutui jo lapsena osallistumaan talon töihin vanhempien sairastelun vuoksi. Hänellä olisi ollut halua opiskella, mutta ei aikaa, koska tila vaati myös Helmin työpanoksen. Helmi pääsi kuitenkin maatalouskouluun ja suoritti oppikoulun sekä maatalousopiston. Opiskeluun liittyvän työharjoittelun aikana löytyi tuleva aviomies Ville, joka on myös maalaistalon ainoa lapsi. Ville toi 1960-luvun lopulla nuorikkonsa miniäksi kotiinsa vanhalle sukutilalle, jossa isäntänä ja emäntänä toimivat Villen vanhemmat. Ensimmäisenä vuotena nuorenparin avioitumisen jälkeen Villen isä kuoli äkillisesti. Villen äiti ei leskeksi jäätyään jaksanut ryhtyä vastaamaan tilasta, vaan Ville ja Helmi joutuivat nuoresta iästään huolimatta ottamaan vastuun tilan hoidosta.

Sukupolvenvaihdoksen jälkeen alkoi työntäyteinen aika ahkeran nuorenparin elämässä. Helmille ja Villelle syntyi kaksi poikaa 1970-luvun alussa. Helmi kävi töissä tilan ulkopuolella yli kaksikymmentä vuotta. Tilan vanha emäntä muutti leskeksi jäätyään pois tilalta lähimpään taajamaan, eikä osallistunut ollenkaan talon töihin. Vanhalle emännälle jäi sukupolvenvaihdoksessa kesämökki ja rantatontti. Työtä oli paljon ja tuloja etsittiin monista lähteistä.

Helmi: "Nämä lapset vein päivähoitoon tuohon viijen kilometrin päähän ja meillä oli silloin lehmätkin vielä ja lihakarja ja me molemmat oltiin vieraassa työssä ja lapset päivähoitossa, ja mansikkaakin oli vielä pitkä pelto ja tuota myytiin mansikoita. Että kaikkee sitä on yritetty."

Päivät olivat työntäyteisiä. Tilan olosuhteet eivät antaneet riittävästi tuloja. Tilan pellot olivat kivisiä, joten maanviljelyksen harjoittamiselle ei ollut edellytyksiä ja tuotantorakennuskanta oli vanhaa. Navetta olisi kaivannut uusimista maidontuotantoa varten. Tuotantosuunnan muutos oli edessä ja erilaisia vaihtoehtoja tulonlähteiksi punnittiin. Työn vähentämiseksi lypsykarjasta päätettiin luopua ja tilalle otettiin lihakarjaa, josta kuitenkin luovuttiin jo 1980-luvun alussa.

Tila alkoi kehittyä eri vaihtoehtojen kokeilujen jälkeen matkailutilaksi. Matkailutoiminta alkoi tilalle rakennettujen mökkien vuokrauskysynnästä. Tilan vanhalle emännälle oli rakennettu aluksi mökki omaan käyttöön tilan rantaan. Vanhan emännän aikana talon maista erotetuille ja myydyille tonteille rakennetut kaksi muuta mökkiä, jotka luopuja osti tilaan takaisin, olivat alkusysäyksenä matkailuyritystoimintaan. Ville joutui ansiotyöstään lomautetuksi ja vapautuneen ajan hän käytti rakentamalla lisää mökkejä tilan rannoille, koska lomamökeistä oli paljon kysyntää. Mökkejä rakennettiin yksi joka vuosi. Matkailuyritystoiminta laajeni tarjoten myös paikallisyhteisölle juhlapalveluihin sopivia tiloja ja ravintolapalveluja.

Innostuneena matkailupalvelujen kasvavasta kysynnästä tehtiin iso investointi 1980-luvun lopulla uudisrakennuksiin, joihin valmistui lisää majoitustilaa sekä kokous- ja ravintolatilat kokonaisen bussiryhmän tarpeisiin.

Helmi: "Ku kysyntää oli, niin sen kysynnän mukkaanhan me tehtiin. Ja sitten 80-luvulla oli kysyntä sellasta että aina oli pihamoassa iltasella neljä autoa kyselemässä yösiijoo ja meillä ei ollu mihin panna, omiin huusholliin ne vieraat joskus laitettiin. Ja siinä samassa piti kahvitella, eihän myö voitu juuva kahvii jos ei tarjottu vieraille, ja se oli semmosta että ei ollu omaa rauhaakaan ja piti olla niin siistihi.. Sitten myö ajateltiin että joku vastaanottila pitäis olla nuille vieraille ja tätä ruvettiin sitten suunnittelemaan ja samalla ajateltiin että semmonen rakennettaa että linja-autoporukallinen soppii niinku syömään..."

Kasvavan kysynnän ja lisääntyneen tarjonnan seurauksena matkailutoiminta kasvoi ja siirtyi kokoaikaiseksi toiminnaksi, jolloin Helmi jäi pois ulkopuolisesta työstä ja ryhtyi kokopäiväiseksi matkailuyrittäjäksi. Rakennusvaiheen aikana leskeksi jäänyt Helmin vanha ja sairas äiti siirtyi tilalle Helmin hoidettavaksi. Hän kuoli kolme vuotta myöhemmin. Lapset olivat jo ohittaneet peruskouluiän. Helmi osallistui aktiivisesti kyläyhteisön toimintaan ja oli mukana päättämässä kunnan asioista lautakunnissa.

Kysyntä heikkeni 1990-luvun taiteessa taloudellisen laskusuhdanteen seurauksena. Oltiin uuden tilanteen edessä, jossa oli taas pohdittava uusia selviytymismahdollisuuksia.

Helmi: "Ja sitten tuli se lama 90–91 ku saatiin tämä valmiiksi. Ja herra isä kun ei ollukkaan yhtään autoo pihassa kysymässä yösiijoo... ja kilpailu oli jo niin kiristynyttä, oli jo tosi paljon mökkiä tarjolla."

Isot tilat mahdollistivat erilaisten isompien kokoontumisten järjestämisen ja sen huomasivat myös kyläyhteisön toimijat. Tuotantosuunta matkailijoiden palvelemisesta siirtyi luontevasti paikallisten asiakkaiden palvelemiseksi ulkopuolisesta kysynnästä johtuen.

Helmi: "Mutta tää oli uusi niin ihmiset rupeski kysymään tuota juhlia, häitä että eikö teillä vois pittää häitä. Ja enhän minä ollu kuvitellukkaa että ruppeisin sellasta pitopalveluu pyörittämää että herra jestas, minä häitä joka lauantai laitan. Kun mie olin vaan kuvitellu että joku linja-autoryhmä käy ja aamupaloja laitan ja matkailijoita enemmän. Eiku alako se ja sehä oli hirveen hyvää kun silloin oli vähä velkaaki otettu ja korot nousi ja kaikki ja sehän oli kauden hyvää että tuli se juhlakysyntä. Ja sittenhän me painettiin niitä juhlia viisi vuotta."

Pojista vanhempi, Ari, kävi peruskoulun jälkeen lukion ja jatkoi matkailu- ja ravitsemisalalan opiskelua alan ammatillisessa oppilaitoksessa kaupungissa. Maatilatalous ei häntä kiinnostanut. Hän kävi Saksassa vajaan vuoden työssä ravintola-alalla. Sen jälkeen hän yritti vielä hakeutua ulkomaille, mutta kun sopivaa työtä ei löytynyt, hän palasi töihin matkailun pariin kotitilalle. Sitoutuminen jatkajaksi oli tapahtunut jo lapsuuden aikana ja tilasta luopumista ei voinut ajatella.

Ari: "Se meni ihan omalla painollaan luonnostaan, ei tullut harkittua edes muuta, ei kovin tietoinen valinta, se tapahtui itseksensä."

Perheen nuorempi poika hakeutui muualle opiskelemaan kaupallista alaa ja sijoittui työelämään pääkaupunkiseudulle. Hän ei ollut kiinnostunut jatkamaan yritystoimintaa tilalla. Ari löysi elämäkumppanin, maalaistalon ainoan tyttären naapuripitäjästä. Häitä vietettiin muutama vuosi sitten ja nuoripari asettui asumaan tilalle erilliseen rakennukseen. Miniällä on monipuolista ammatillista koulutusta ja hän käy työssä tilan ulkopuolella. Nuorellaparilla ei ole vielä lapsia.

Sukupolvenvaihdos tilalla on ollut hitaasti etenevä prosessi, jossa lahjoitusten kautta on siirretty maan omistusta ja mökkejä poikien omistukseen. Prosessi on vielä kesken. Maa on tällä hetkellä kokonaan Arin ja hänen veljensä omistuksessa, osan rakennuksista omistaa vielä luopujapariskunta. Villen äiti omistaa rantatontin ja yhden mökeistä, jota hän käyttää edelleen kesämökinä. Matkailuyritystoiminta on kommandiittiyhtiö-muotoista. Sen omistavat luopujat, jatkaja ja hänen veljensä yhdessä. Arin veli asuu edelleen pääkaupunkiseudulla perheensä kanssa, johon kuuluu vaimon lisäksi yksi tytär. Helmi kertoi kuitenkin suunnitelmista, jotka mahdollistaisivat perheen muuton asumaan tilalle. Työtä olisi kuitenkin löydyttävä tilan ulkopuolelta.

Matkailuyritystoimintaa on kehitetty viime vuosina ja ajatuksia sen kehittämiseksi on, joskaan suuria investointeja ei haluta nyt tehdä. Aria kiinnostaa ohjelmanpalveluiden kehittäminen, varsinkin surffaukseen liittyvä toiminta, jota hän on harrastanut itse jo pitkään. Mökkien korjaamista on riittänyt vuosikymmenien ajan ja tarvetta uudistamiselle on edelleen. Yritysyhteistyö on kehittynyttä ja palveluja tuotetaan verkostomallina yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa. Lisäansioita tulee metsätaloudesta, johon Ville osallistuu. Matkailuyritystoiminnasta vastaa vielä Helmi. Ville osallistui aikaisemmin matkailuyritystoimintaan juhlakysynnän aikana, mutta ei osallistu enää lukuun ottamatta satunnaisia korjaustöitä. Arin vaimo osallistuu matkailuyritystoimintaan vain satunnaisesti avustavissa tehtävissä.

7.2.3 Metsolan tarina

Ison järven rannalla, kauniissa maalaismaisemassa sijaitsee Metsolan tila, noin 30 kilometrin päässä lähimmästä isommasta taajamasta. Pihapiiriä reunustavat vuosisatoja vanhat rakennukset. Rannalla on uudisrakennuksia, jotka kertovat matkailun liiketoiminnan ammattimaisesta harjoittamisesta. Tilalla on perinteitä matkailupalvelujen tarjoamiseen, sillä tila toimi kestiekievarina jo 1800-luvun alussa. Siihen aikaan liikuttiin hevosilla ja jalkaisin. Vieraat nukkuivat isossa tuvassa ja hevoset saivat tallista yösijan. Tilan omistus on siirtynyt suvussa sukupolvelta toiselle, ja jatkaja on neljäs sukupolvi tilan omistajana. Suvussa on yritteliäisyyttä, joka on ilmennyt ja ilmenee erilaisien liiketoimintojen harjoittamisena. Maatilatalouden tuotantoeläimistä on luovuttu. Tilalla ei ole enää muita eläimiä kuin kissa ja koira. Maatilalla harjoitettava matkailuyritystoiminta on monimuotoista sisältäen majoitus-, ravitsemis- ja ohjelmanpalveluja. Yksityisten asiakkaiden lisäksi palveluja käyttävät lähiseudun yritykset.

Tiedon tämän matkailutilan olemassaolosta ja sopivuudesta tutkimukseni kohteeksi sain tuttavaltani, joka on perehtynyt tämän kyläyhteisön matkailun kehittämiseen. Lähdin liikkeelle jo aikaisin aamulla ja päivällä saavuin vireään

maalaiskyläyhteisöön, josta voi vielä löytää kyläkaupan ja jopa kesätorin, tanssilavan ja kylätalon. Tie halkoi pelto- ja metsämaisemaa ja päättyi tilan pihapiiriin.

Tapasin ensin rannalta saapuvan iäkkään luopujaisännän pihamaalla ja istuin vanhan pirtin edustan verannalle kuuntelemaan hänen tarinaansa, jota hän keinutuolissa keinahdellen auliisti ja avoimesti kertoi. Pääsin tarinan myötä eläytymään entisten aikojen elämään. Paljon kokeneena ja nähneenä henkilönä hänellä oli kokemuksia runsaasti elämän varrelta. Elämäntarinaa kietoutuivat tilan, perheen ja matkailun kehittymiseen liittyvät seikat sekä maaseutuyhteisöä koskettavaa kansantaloudellista kehitystä Suomessa puolen vuosisadan ajalta. Myöhemmin siirryimme vanhaan tupaan kahville, jolloin myös jatkajaisäntä Petri liittyi seuraamme. Tupa ja koko päärakennus henki historiaa, perinteitä ja arvostusta käsityötä kohtaan.

Luopujaisäntä Leevi oli talon ainoa poika, jolle tila jäi iäkkäiltä vanhemmilta jo hyvin nuorena. Aluksi harjoitettiin pelkästään maataloutta, mutta hän haistoi sodan jälkeisessä tilanteessa kysynnän rakennustarvikkeista ja perusti tiilitehtaan, joka oli paikkakunnalla merkittävä työnantaja. 1940-luvun lopulla Leeville löytyi vaimoksi lähikylästä Karjalasta siirtolaisena tullut tyttö, Elina, jonka hän toi miniäksi kotitalalleen. Perheeseen syntyi viisikymmentäluvulla neljä lasta. Pariskunnan elämä oli kovaa työtä.

Leevi: "Oli se Elina ahkera työhminen ja käsityöhminen, eihän se osanna olla jouten. Se oli sen ajan nuoruuden elämä, että ei sitä sopinu jouten ollakaan. Se oli tottunna tekemään, ei sitä tarvinnut käskää, omaehtosasti teki, paremminhin pijätellä niin kun riskie hevosta. Yötkin se nuija kuvonnaisia teki. Vielä ennen lähtöä suunnitteli että pittää tuppaan uuoet matot kuttoa, leikkeleitä oli kymmenkunta säkkie valamiina..."

Suhdanteiden muuttuessa ja teollisuuden kehittyessä tilan tiilitehtaasta luovuttiin ja keskityttiin harjoittamaan maatilataloutta. Matkailuyritystoiminta lähti liikkeelle vuonna 1958 ulkopuolisen kysynnän vuoksi. Tila sijaitsee matkailureitin varrella ja reitillä kulkevilla oli tarvetta majoituspalveluihin. Koska tilalla oli iso päärakennus ja piharakennuksia, matkailijat tulivat kysymään yösijaa. Tilan navetta paloi 1960-luvulla ja mahdollisuutta karjanpitämiseen ilman uuden navetan rakentamista ei ollut. Väliaikaisessa suojassa pidettiin kuitenkin vielä muutamaa lehmää. Leevi oli alueen isännistä ensimmäisiä, jotka luopuivat maataloudesta ja panivat pellot pakettiin 1970-luvulla. Matkailuyritystoiminta oli jo alkanut kehittyä suotuisasti eikä aikaa riittänyt maanviljelykselle ja matkailulle. Muutosta vauhditti se, että tila olisi tarvinnut uuden navettarakennuksen palaneen sijaan.

Leevi: "Meillä kun oli silloin alakuun sitä maanviljelystä ja tuota lomalaista. Eihän se oikein ratkee siinä mihinkään. Kun piti lehmät hoitaa ja maanviljelys hoitaa ja siinä vieraat passata. Ja molempia on kesällä paljon, yhtä aikaa."

Maatilataloudesta luovuttiin kokonaan ja matkailusta tuli pääasiallinen tulonmuodostaja tilalle 1980-luvulla. Elina oli käytännön toiminnan toteuttaja ja pyörittäjä, ja Leevi-isäntä ideoija ja uuden rakentaja.

Petri: "Isäntä kuitenkin aina halusi enemmän rakennuspuolelle keskittyä, uutta oli mukava aina rakentaa, mutta käytännössä emäntä kuitenkin joutu sen käytännön työn tekemään pääosin. Kyllä se työ on molemminpuolista ollu. Välillä toinen oli innostuneempi kehittämää ja toinen toppuutteli ja välillä roolit keäntyivät."

Pariskunta rakensi uutta majoituskapasiteettia ja kunnosti vanhoja pääasiassa maatalouden tuotantokäytössä olleita rakennuksia matkailukäyttöön. Lapset kasvoivat ja esikoinen Riitta osallistui ala-asteikäisestä yritystoimintaan. Leevilä ja Elinalla oli ajatus, että Riitasta tulee tilan jatkaja. Riitta oli kasvanut mukaan yritystoimintaan ja lähti opiskelemaan matkailualaa parantaakseen ammatillista osaamistaan tilan jatkajana. Suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet, koska opiskeluaikana Riitta löysi elämänkumppanin, eikä tuore aviomies halunnut muuttaa maalle. Kaksi seuraavaa lasta olivat jo ehtineet lentää pesästä, kun sukupolvenvaihdos oli ajankohtainen, ja jäljellä oli enää nuorin poika Petri, joka asui kotitilalla.

Petri on kasvanut matkailijoiden keskellä, sillä jo viiden päivän ikäisenä tapahtui hänen ensimmäinen kosketuksensa matkailijoihin. Kansakoulun käytyään Petri hakeutui puusepänkoulutukseen, koska perheen ajatuksena oli silloin, että Riitta jatkaa matkailuyritystoimintaa tilalla, eikä tilalta löytynyt tuotantoedellytyksiä maatilataloudelle. Petri perusti tilalle puusepäneräntään, jossa hän työskenteli kymmenen vuotta, ja vanhemmat hoitivat matkailuyritystoimintaa. Hänelle on periytynyt äitinsä taito ja kiinnostus käsitöitä kohtaan. Vaimo Petrille löytyi lähikylältä ja naimisiin mentiin vuonna 1984. Jatkajapariskunnalle syntyi kaksi lasta, jotka ovat vielä opiskeluiässä. Joskus ennen jatkajaksi ryhtymistään Petri harkitsi muuttamista pois, mutta viihtymättömyys kaupunkiooloissa oli esteenä. Isänsä tavoin luonto, etenkin järvi, on Petrille tärkeä elementti, joka antaa voimia tehdä kovaa työtä.

Petri kävi yrittäjäkurssin ennen sukupolvenvaihdosta. Virallinen sukupolvenvaihdos tehtiin vuonna 1995 ja tila siirtyi Petrin omistukseen. Petrin vaimo tuli matkailuyritystoimintaan mukaan pari vuotta ennen virallista sukupolvenvaihdosta. Sesonkiaikana työtä on paljon ja aikaa nukkumiseen ei juuri jää. Tämä on ollut raskasta varsinkin Petrin vaimolle, joka ei ollut tottunut sellaiseen työtahtiin. Tilan johtaminen siirtyi hitaasti nuorelleparille.

Petri: "Kyllähän siinä pari kolme vuotta meni ennenkuin sain ohjat kässiini. Vaimollehan se oli vaikeempaa kuin mulle kun äiti oli vielä siinä auttamassa mukana ja kun hän oli tietyn kaavan mukaan tottunu tekemään. Ja sitä jos halusi uudistaa tai muuttaa jotain niin se on vaikeata jos toinen sukupolvi on mukana. Se jo oli että jos keittiössä oli astiat eri paikassa tai eri tavalla laitettu kuin oli enne ollu niin se oli vaikeeta, saati sitten isommat asiat."

Nykyisin jatkaja toimii päätoimisesti matkailun parissa ja matkailutulot muodostuvat pääasiassa majoitus- ja ravitsemispalveluista sekä hiukan ohjelmapalveluista. Suuria investointeja ei ole haluttu tehdä kerralla, vaikka seudulliset ja maakunnalliset matkailunkehittäjät olisivat niin halunneet. Matkailuyritystoiminta yhtiöitettiin sukupolvenvaihdoksen jälkeen kommandiittiyhtiöksi. Isompi laajennus on tehty, ja noin puolet majoituskapasiteetista rakennettu jatkajan aikana. Matkailuyritystoiminnan tarvitsema maapohja on vuokrattu pitkäaikaisella vuokrasopimuksella nykyisin perikunnan omistamalta maatilalta, jonka

osakkaina ovat perheen neljä lasta. Perikunnan omistuksessa olevan maa-alueen pinta-ala on 30 hehtaaria. Kaikki uudet rakennukset omistaa matkailuyritystoimintaa harjoittava yhtiö. Jako perikunnan osalta on vielä tekemättä. Riitta asuu lähikaupungissa ja muut lapset pääkaupunkiseudulla.

Sukupolvenvaihdon jälkeen Leeville ja Elinalle rakennettiin oma asunto majoitustiloina pääasiallisesti toimivan uuden rakennuksen päätyyn. Elina kuoli äkillisesti noin viisi vuotta sitten ja Leevi jatkoi tilalla asumista. Noin puoli vuotta tämän haastattelun jälkeen myös Leevi kuoli. Petri jatkaa matkailuyritystoiminnan harjoittamista yhdessä vaimonsa kanssa; lapset ovat opiskelemassa. Sesonkiaikana yrityksessä työskentelee ulkopuolisia työntekijöitä. Petrin osalta sukupolvenvaihdos jatkajaksi on viimeistä omistuksen jakoa vaille loppuunviety, mutta ajatukset ovat jo siirtymässä seuraavaan prosessiin, jossa heidän roolinaan on toimia luopujana.

Petri: "Me kun ollaan vasta nelivitosia niin ei tässä vielä kiirettä ole, mutta kyllähän se viimeistään kymmenen vuoden päästä on oltava selvillä nämä jatkohommat. Se kun ottaa oman aikansa ennen kuin ne asiat selviää, ei niitä ihan äkkiseltään voi tehdä..."

Matkailuyritystoiminta on kehittynyt myönteiseen suuntaan viime vuosina tehtyjen uusien investointien vuoksi. Yritys on mukana alueen yhteistyörenkaissa, ja yrittäjä katsoo saavuttaneensa verkostoitumisen kautta parempia liiketoiminnallisia tuloksia. Uusia suurempia investointeja ei ole suunnitelmassa.

7.2.4 Kivelän tarina

Kivelä on entinen maatila, jossa matkailutoimintaa on harjoitettu vuodesta 1973. Muista tutkimuksen tapauksista poiketen tila ei sijaitse rannalla. Tilalla tarjotaan majoitus- ja ravitsemispalveluja, kokouspalveluja sekä ohjelmapalveluja. Päiväkävijät muodostavat tilan pääasiallisen kävijäryhmän. Huippusesonki on keväällä ja kesällä. Tilalla on paljon muita kuin maatilatalouden tuotantoeläimiä. Matkaa lähimpään isompaan taajamaan 30 kilometriä ja tilan maa-pinta-ala on 150 hehtaaria. Tila on kulkenut suvussa viidenteen sukupolveen jatkaja mukaan lukien.

Tämä yritys seuloitui mukaan tutkimukseeni maaseutumatkailun parissa toimivan tuttavani suosittamana. Ajelin autolla vaaran rinnettä mutkittavaa tietä. Päästyäni tilalle kaunis vaaramaisema avautui edessä kuin suomalaista kansallismaisemaa kuvaava postikortti. Saavuin portista sisään tilan pihamaalle, jossa kaikkialla näkyi ihmiskäden jälki ja ahkeruuden tulokset. Mielikuvitukseni ei riitä ymmärtämään sitä valtavaa työtuntien määrää, joka oli uurastettu tämän matkailutilan miljöön rakentamiseksi. Luopujapariskunta otti minut vastaan pihalla ja istahdimme ulkoterasille, jossa keskityin kuuntelemaan heidän tarinaansa. Jatkajaksi ryhtyvä talon poika ei ollut paikalla, joten keskustelin hänen kanssaan myöhemmin puhelimesta.

Luopujaisäntä Raimon isoisä viljeli tilaa vaatimattomissa oloissa, ja Raimon isä jäi nuorimpana poikana tilaa aikoinaan hoitamaan. Lapsia syntyi seitsemän ja niukka leipä tuli useasta lähteestä: järvestä, metsästä ja pellostä.

Raimo: *"Sitä maataloutta silloin oli, neljä lehmeä parraillaan ja metässä isä kävi pöllie tekemässä ja niitä hevosella ajo, metästä pyyvettiin mehtoja rihmasella ja järvestä kalloo..."*

Raimo on sisaruksista nuorin poika ja hän jäi viljelemään tilaa isänsä jälkeen. Vaimoksi Raimo löysi Leenan lähikylältä ja pariskunta sai nimiinsä sukupolvenvaihdoksessa vuonna 1970 syrjäisen tilan, joka käsitti 60 hehtaaria maata ja "päällekaatuvat, kylmät rakennukset". Tilalle ei ollut sähköä eikä tietä. Pariskunnan arkea ja pyhää leimasi kova työ puutteellisissa olosuhteissa, mikä vaati sinnikkyyttä, ahkeruutta ja uskoa parempaan tulevaisuuteen.

Leena: *"Ei kukkaa muu jääny rappiotillaa raivoomaa kun tämä ja minuthi sai vielä houkutteltua. Muunnitteli minut työpaikasta pois (nauraa). Työtä tässä on tehty tosi paljon ja halukkaita ei ollut silloin jatkamaa mutta nyt ne tulisi kaikki kun on tehty näin paljon töitä. Tuosta kun aloitettiin kun tuo kuva on seinällä (viittaa monille tiloille tyypilliseen ilmakehuun talon pihapiiristä ja rakennuksista), kaksi piälle kuatuvaa rakennusta jotka oli niin kylmyä että nurkat oli kuurassa talvella, kaks kertoo päivässä piti uunit lämmittee talvella. Lapset on syntyny tähän. Ei ollu sähköä eikä tietäkkää tänne. Kyllä ne silloin meitä hulluna piti, kun issoo navettoo rakennettiin ja sähköjä ei ollu, vuosi pyöritettiin sillä agrekaatilla.... Maitoa laitettiin meijeriin, altaassa jäähytettii, siilattiin ja käsin lypsettiin ja kelkalla tien varteen vietiin. Minun piti rappu rapulta sitä viiskymppistä tonkkoa nostella ja hilata että sain sinne laiturilla. Tuo mies vielä savotoi silloin niin iltasella oli vielä vein ajo lehmille, ei vesi tullu lehmille ja juotettiin sankosta. Joten käsityötä se on ollut, eikä ikipäivänä ennää kukkaan nyky-päivänä siihen alkasi."*

Nuoripari alkoi rakentaa tilaa kovalla työllä. Ensin uusittiin navetta ja rakennettiin uusi päärakennus. Pariskunnalle syntyi neljä lasta, kolme tyttöä ja poika. Sähkökin saatiin muutaman vuoden päästä ja tilalle rakennettiin tie. Tilaa laajennettiin ostamalla lisää maata, jolloin tilan maapinta-ala yli kaksinkertaistui. Metsätalous toi ja tuo vieläkin lisäansioita tilalle. Edellinen sukupolvi eli muutaman vuoden tilalla yhdessä nuorenparin kanssa, mutta he muuttivat sitten palvelujen äärelle lähimpään taajamaan omaan asuntoon.

Matkailuyritystoiminta alkoi hiukan vahingossa. Uuden pellon raivauksen yhteydessä pihapiirin läheisyyteen syntyi lampi, jota hyödynnettiin kasvattamalla lohia ensin omaan tarpeeseen ja ulkopuolisen kysynnän lisääntyessä alkoi pienimuotoinen kalastusmatkailutoiminta vuonna 1973.

Raimo: *"Vahingossahan se tuli, kun nämä pellot oli niin kivisiä ja piti soaha ne kivet piiloon ja murroa ajettiin kolmekymmentä kuormoa tuosta ja siihen kolloon pantiin muutama lohi..."*

Johon Leena jatkaa: *"Kun sitä tämmöstä matkailuyritystä ei ollu teällä päin niin .. Ja kun se EU tuli niin ei me oltasi ollenkaan sillä karjakolla pärjätty ja olisi sitte pitäny isontoa ja mitenkä sitä kun nämä pellot on tämmösiä ja eikä niitä olisi ollu mistään mahdollisuus soaha lissää."*

Matkailuyritystoiminta on kehittynyt hyvin hitaasti vuosi vuodelta siten, että muutos vuosikymmenien aikana on ollut suuri. Matkailupalvelujen tarjontaa on laajennettu lisäten vuosittain joitakin uusia elementtejä matkailuyrityksen toimintamahdollisuuksien parantamiseksi. Maatilataloudesta luovuttiin 1990-luvun alussa.

Raimo: *"Jos joku on silloin pari vuosikymmentä sitten käynny ja käypi nyt niin sehän hämmästellöö että mitenkä tämä ei oo sama paikkakkaa."*

Jatkajaksi ryhtyvä Pasi on perheen kolmas lapsi ja ainoa poika. Hän on innostunut jatkajaksi ja ollut pienestä lapsesta asti mukana opettelemassa tilan töitä ja matkailuyritystoimintaa. Hän kävi ammattikoulun rakennusalalle. Pasi on kihloissa maalta lähtöisin olevan tytön kanssa, joka on kiinnostunut eläimistä ja etenkin ratsastuksesta. Hän lopettelee opintojaan läheisessä kaupungissa, mutta tutkinto ei suoranaisesti tue tilan yritystoimintaa. Tulevalle jatkajapariskunnalle odotetaan perheenisäystä. Tällä hetkellä nuoripari ei asu vielä tilalla vaan taa-jamassa.

”Jospa sieltä tulloo jatkaja tälle tilalle”, sanoo Leena, vaikka tuleva lapsi on jo seitsemäs lapsenlapsi ja jatkaa:

”Se tuo poika kun se on pienestä pittäen tässä ollu niin kyllä sen perrään ei tartte jäläkie parsie kun työt tekköö ja kun se osovaa ja tietää... Meillä on tuo maatalousyrittäjän loma, niin poika on lomittanut jo monta vuotta. Jos ei olisi tuo poika niin olisi lomat jääny pitämättä.. Ja tuo miniän tekele, hirveän uutera se olis noitten elläimiin kanssa ja hevoset sille on henki ja elämä, ja kaikkeen pystyy sitten, kioskissaha on ollu ja lipunmyynnissä ja ratsastushommassa, karsinoita puhistaa ja ihan kaikkee, ei mene sormi suuhun. On se hyvästi että on sattunut semmonen joka on kiinnostunu.”

Sukupolvenvaihdos on käynnistymässä. Se on tarkoitus toteuttaa juridisesti vuoden sisällä. Suunnittelu on jo aloitettu, ja lakiasiaintoimisto on suunnittelussa mukana. Suunnitelmissa on, että jatkajan perheelle rakennetaan uusi rakennus tai vanha korjataan ja luopujapariskunnalle tehdään pienempi uusi asunto pihapiiriin. Raimo ja Leena eivät halua lähteä pois tilalta vaan haluavat jäädä auttamaan tilan töissä mahdollisuuksiensa mukaan.

Leena: ”Ei me lähetä minnekään täältä, tässä on soanu tehdä ja olla, niin on niin pitkään kun pystyy, eikä sitä varmaan olekaan liikepaikassa asujaksi kun sitä on tottunu tähän hiljasuuteen ja tämmöseen, niin se on varmasti teällä se asuinpaikka. Ja tässä voi olla auttelemassa ja onhan se oltavahi, kyllä tässä on semmonen prosessi, ei sitä ossoa vaikka on poika olluhhi mukana, niin ihan nuin voan heitteä kaikkea...”

Tilan toiminta näyttää jatkuvan edelleen samanlaisena jatkajan aikana pieniä muutoksia lukuun ottamatta. Suurempaan kehittämiseen ei yrittäjien mielestä enää ole tarvetta.

Leena ja Raimo: ”Nyt on jatkajan ihan eri toista, on paremmat mahdollisuudet, ei tarvi niin paljon työtä tehdä, on saatu kanavat ja markkinat auki ja rakennettua ja ympäristö on jo valamiina, ei ole pakko lisätä millään tavalla, on jo nimi tullut tietoisuuteen, on paljo käyny jo porukkaa, tästä on hyvä jatkoa.”

Pasi on vasta aloittelemassa tietään yrittäjänä, ja suunnitelmia ja ajatuksia tilan kehittämiseen ei vielä ole muodostunut. Pasiin mukaan *”entisellään on tarkoitus jatkaa”*. Työn määrä hiukan ajatteluttaa Pasia, koska hän on ollut mukana lomitamassa ja saanut siitä realistisen kuvan. Yritys on mukana kylän yhteistyöverkostossa ja tuottaa joitakin palveluja yhdessä paikallisten yrittäjien kanssa.

7.2.5 Peltolan tarina

Peltola sijaitsee nimensä mukaisesti seudulla, jolla on paljon peltoja ja hyvinvoivan näköisiä viljelystä harjoitettavia tiloja. Matkailutila on ollut aikaisemmin maatilataloutta harjoittava iso tila, joka on jaettu neljään osaan luopujan sukupolven aikana vuonna 1963. Tilalla on aikoinaan ollut myös teollista tervantuotantoa. Pihapiiriä leimaavat maanviljelystilan tuotantorakennukset mutta myös historiasta ja perinteistä kertovat rakennukset, jotka on säilytetty kertomaan entisistä ajoista. Tila on hyvin hoidetun näköinen, ja vanhat ja uudet rakennukset sulautuvat hyvin maisemaan. Päärakennuksen edestä virtaa joki. Tilalta on matkaa lähimpään kaupunkiin noin 80 kilometriä ja kirkonkylään 10 kilometriä. Tila on ollut Taunon suvun hallussa vuodesta 1873. Jatkaja edustaa viidettä sukupolvea, joka toimii tällä tilalla. Tällä hetkellä tilalla on maata noin 150 hehtaaria, josta peltoa on 45 hehtaaria. Tilalla ei ole enää maatalouden tuotantoeläimiä. Matkailuyritystoiminta on monimuotoista.

Tiedon tämän yrityksen sopivuudesta tutkimukseni kohteeksi sain toiselta maatilamatkailuyrittäjältä, jonka tilaa olin ajatellut tutkimukseni kohteeksi. Kyseisen tilan jatkajan valinta muodostui kuitenkin ongelmalliseksi ja se ei siten ollut sopiva tutkimukseni kohteeksi, koska jatkaja ei ollut tiedossa. Siksi päädyin sitten tutkimuksen rajauksen mukaisesti tähän jo sukupolvenvaihdosprosessia elävään matkailutilaan.

Oli jo lähes juhannuskesä käsillä, kun matkustin Peltolan tilalle. Pitkä aumatmani halkoi suomalaista maalaismaisemaa ja vihreys oli silmiinpistävän syvää. Opastukset päätieltä ohjasivat minut maatilalan pihaan. Astuin sisälle rakennukseen, jossa tapasin kaiken kiireen keskellä matkailijoille ja tilan työmiehille lounasta valmistavan tilan emännän, Liisan. Olin hieman etuajassa siitä, mitä olimme luopujaisäntä Taunon kanssa pitkän puhelinkeskustelun päätteeksi sopineet, joten käytin aikani katselemalla ympärilläni ja havainnoimalla sekä sisällä että ulkona. Pihamaalla liikkui ihmisiä. Matkailijoita tuli lounastamaan, ja nälkä oli yllättänyt myös rakennustöissä olevan miesryhmän.

Isäntä saapui töistensä, ja vaikka hän otti minut ystävällisesti vastaan, tuli minulle hiukan vaikea olo siitä, että häiritsin kiireisenä sesonkiaikana. Istahdimme lounaalle ja ryhdyimme tarinoimaan. Luopujan tarinan jälkeen kuuntelin jatkajan tarinan. Nauhoitusten ja lounaan jälkeen tilan emäntä esitteli minulle tilan rakennukset ja matkailuyritystoiminnan puitteet, jotka kertoivat omaa tarinaansa tilan kehittymisestä.

Luopujaisäntä Tauno on neljän pojan sisarusparvesta nuorin. Jo iäkkäät vanhemmat sairastuivat, ja Tauno joutui ottamaan nuorena vastuun tilasta sekä sairait vanhemmat hoidettavakseen.

Tauno: "Minä joutuin vähän niin ku vänkäsaranaan, joutuin jo niin aikasi ottammaa vastaan oman osuuteni ja hoitammaa vanhemmat, ei ne ollu ennää työkuntossie ollenkaa, eipä sitä muuta vaihtoehtoa ollu...Ja enpä sitä muuta vaihtoehtoa kyllä ajatellukkaa, se oli itestään selevä assie."

Jatkuvuus suvussa oli Taunon isän toive. Sairastuessaan ja luopumisen äkillisesti tultua ajankohtaiseksi hän oli sanonut: *"Elekeä myykö kellekkään ulukopuoli-*

selle vaan jakakoa keskenänne." Tilan vanhat päärakennukset jäivät Taunolle erotettuun tilaan. Muille pojille erotettiin kaikille oma osuus kantatilasta. Tauno kasvoi tilalla ja jatkajaksi ryhtyminen ja elämänura maatilallisena oli luonteva valinta. Muuta vaihtoehtoa ei ollut eikä käynyt mielessäkään. Tauno siirtyi suoraan lapsuudesta kansakoulun jälkeen tilan töihin ja isännäksi, eikä ole ollut koskaan töissä tilan ulkopuolella. Tauno löysi naapuripitäjästä tilalle emännäksi Liisan, joka oli maalaistalon tytär. Taunon iäkkäät vanhemmat elivät elämänsä loppuun saakka tilalla.

Taunolle ja Liisalle syntyi neljä lasta, kolme tyttöä ja poika. Nuoripari teki ahkerasti töitä, ja Tauno osallistui yhteiskunnalliseen toimintaan sekä kunnallisella että valtakunnallisella tasolla. Tilan mahdollisuudet maatilatalouden harjoittamiseen olivat hyvät. Viljavaa peltoa oli tilan ympärille raivattu ja metsätalous antoi vahvan tuen taloudellisille investoinneille ja mahdollisuuden pärjätä muuttuvassa maailmassa. Tuotantorakennukset olivat kuitenkin jo vanhoja ja soveltumattomia laajamittaiseen maatilatalouden harjoittamiseen. Vuonna 1976 tilalle rakennettiin suuri navetta, joka mahdollisti nelikymmenpäisen lehmäkarjan pitämisen. Kokonsa ja nykyaikaisuutensa vuoksi se herätti paljon huomiota ja sitä käytiin katsomassa kauempaankin.

Vaikka työtä oli paljon, halusivat Tauno ja Liisa kehittää tilaansa edelleen. Lisäansiot olivat tarpeen ja niiden lähteeksi koitui matkailu. Tauno ja Liisa olivat Ruotsin matkallaan nähneet vanhan majoituskäyttöön kunnostetun aitan. Koska heilläkin oli sellainen, ajatus matkailutoiminnasta alkoi itää. Ratsastusleirit toiminta *"lähti kehittymään ikään kuin varkain tyttöjen ratsastusharrastuksesta 1980-luvun alussa"*, jolloin perheen tyttärille ostettiin ponit. Ulkopuolinen kiinnostus ratsastusmahdollisuuksiin johti laajempaan ratsastusmatkailutoimintaan, joka vuodesta 1984 alkaen muuttui säännölliseksi. Tuolloin kunnostettiin osa vanhasta aitasta majoitustiloiksi. Toinen majoitustiloiksi käytettävä aitta rakennettiin vuonna 1990.

Karjan ja matkailijoiden hoivaaminen samanaikaisesti kävi Taunolle ja Liisalle liian raskaaksi, vaikka perheen lapset osallistuivat kykyjensä mukaan tilan töihin. Oli aika valita, mihin keskitytään ja mikä on tilan päätuotantosuunta.

Tauno ja Liisa valitsivat matkailun 1990-luvun taitteessa ja he alkoivat kehittää tilaa selkeästi matkailutilan suuntaan. Vuosina 1990–1992 yksikerroksinen talo saneerattiin sekä korotettiin ja laajennettiin, jolloin saatiin matkailijoiden käyttöön hotellitasoisia huoneita. Viimeinen lehmä lähti tilalta vuonna 1992. Hyväkuntoiselle ja tilavalle navetalle oli ryhdyttävä pohtimaan uutta käyttöä. Kylpyläidea kävi pariskunnalla mielessä, mutta sitten lopulta päädyttiin rakentamaan entiseen navettaan saunaosasto ja tilat ravintolatoiminnalle ja kokouksille. Niinpä tilasta kehittyi alueen merkittävä kokousten ja juhlien pito- paikka, joka vetää asiakkaita koko maakunnasta ja kauempaakin.

Tauno ja Liisa ovat tehneet kunniakkaan ja mittavan elämäntyön tilan eteen. Esimerkillisen toiminnan ansiosta tilalle ja maaseutuyrittäjäpariskunnalle on myönnetty useita kunniapalkintoja, joten seuraajan ei ole helppo vastata odotuksiin ja saavuttaa vastaavia tuloksia omalla yrittäjäurallaan.

Sukupolvenvaihdos on käynnistymisvaiheessa, ja perheen vanhin tyttö Sari on ryhtymässä jatkajaksi. Seuraavina syntyneet tytöt ovat muuttaneet pois kotoa ja valinneet uransa aivan muulta alalta. Nuorin lapsista, poika, käy vielä lukiota, mutta hän ei ole kiinnostunut ryhtymään jatkajaksi.

Tauno: "Ne nuo välissä syntyneet tyttäret ovat nyt tehneet semmosen valinnan, toivottavasti ura niissä hommissa etenee. Tuo nuorin poika opiskelee ihan muuta allaa, se ei oo ollenkaan olu kiinnostunu näistä hommista ja tämmösestä työstä, eipä meille jäänyt sitten muuta vaihtoehtoa. Tuo vanhin tytär on hortonomi ja nyt kävi ratsastuksenohjaajatutkinnon suorittamassa ja se hänen miehensä kun on käyny agrologiksi niin on sopiva tämä paikka kun on erikoistunut luomuteknologiaan ja tämän on vanha luomutila...On sitähi mahdollisuutta olemassa."

Sari on opiskellut muualla Suomessa, mutta halu palata tilalle on ollut koko ajan olemassa. Hänen koulutuksensa tukee matkailuyritystoimintaa. Myös Sarin miehen koulutukselle on käyttöä tilalla, sillä se tukee tilan sivuelinkeinoa, luomutuotantoa. Hän on suostuvainen tilan jatkajaksi, vaikka perhe asuu vielä muualla. Jatkajapariskunnalla on kaksi tyttärtä.

Matkailun liikevaihto jakaantuu kolmeen lähes yhtä suureen osaan: majoitus-, ravitsemis- ja ohjelmapalveluihin. Ohjelmapalvelut ovat nousseet viime vuosina tärkeäksi osaksi yritystoimintaa, ja niitä on kehitetty hyvin ammattimaisesti ja monipuolisesti. Tilan tulo muodostuu pääasiassa matkailusta.

Tauno: "Onhan siitä tuosta metästä jottain tuloja mutta se on annettu metsänhoitoyhdistykselle hoijettavaksi, sanottu että pitääkää huoli niistä metistä, ei oo itellä aikaa niihin."

Tilan väki on osallistunut kautta aikojen ympäröivän kylän toimintaan. Lisäksi tila on työllistänyt ja työllistää väliaikaisesti useita kyläläisiä erilaisiin rakentamis- ja kunnostustöihin, ja yrittäjät ostavat runsaasti elintarvikkeita naapuritaloilta. Jatkajalla ei ole erityisiä suunnitelmia tilan kehittämiseksi vaan hän haluaa jatkaa luopujan valitsemalla tiellä.

7.2.6 Niemelän tarina

Niemelä sijaitsee järven rannalla syvällä maaseudulla. Matkaa lähimpään taajamaan on parikymmentä kilometriä ja lähimpiin kaupunkeihin 50 kilometriä. Tilalla on harjoitettu aikaisemmin maataloutta. Nyt tuloista alle puolet tulee luomuviljelystä, hiukan metsätaloudesta ja yli puolet matkailusta. Matkailutilalla on kahdeksan vuokrattavaa lomamökkiä. Tilalla näkyy jatkuvuus suvussa. Päärakennus on korjattu ja entisöity vanhaa rakennusta arvostaen, mutta jättäen näkyviin edellisten sukupolvien elämän jäljet.

Tiedon tästä yrityksestä sain eräältä matkailualan kouluttajalta. Otin yhteyttä puhelimitse matkailutoimintaa jatkajana harjoittavaan tilan emäntään, ja hän suostui tutkimukseni kohteeksi. Emäntä lähetti minulle sähköpostitse tarkat ajo-ohjeet varmistaakseen sen, että osaisin perille sovittuun haastatteluun. Nuo ohjeet olivat tarpeen osuakseni monen mutkan jälkeen tilan pihaan. Ajoin juhannuskesällä 2003 läpi niin uskomattoman kauniin maalaismaiseman kuin vain voi Suomen kesässä maaseudulla olla. Pihalla minua tervehti ensin talon koira, ja sitten jatkajana toimiva talon tytär, nykyinen tilan emäntä. Hetken ym-

pärillemme katseltuamme astuimme sisään. Kaikki lomamökit olivat sesonkiaikana varattuja, joten en päässyt tutustumaan niihin. Keittiön pöytänä oli vanha sukutilan tuvan pitkä pöytä penkkeineen, ja sen ääreen istahdimme tarinoimaan. Pöytälevystä pystyi mielikuvitustaan käyttäen tulkitsemaan elämän jälkiä ja ajan patinaa sekä melkein kuulla historian havinan korvissaan. Seuraamme liittyi myös luopujasukupolvea edustava emäntä. Ryhdyimme kahville tuon kunnioitusta herättävän pöydän ääreen ja aloimme purkaa heidän elämänsä kukaan nauhalle. Hyvältä maistuivat kahvin kera lämpimät viinerit, joita luopujaemäntä oli ilmeisesti vierailuni kunniaksi hakenut kyläkaupasta. Jännitystä ei ollut ilmassa, mutta tilannetta rentoutti entisestään jutustelu Karjalasta ja muistoista sieltä. Luopujaemäntä oli käynyt entisillä kotiseuduillaan silloin tällöin verestämässä muistojaan.

Kaija: "Muistanhan minä niitä paikkoja vielä, vaikka olin silloin nuori, varsinkin välirauhan ajalta. Se silloin tehty mökki on vielähhii pystyssä, sinnehän ne lyyhistyä ja lyyhistyä vuos vuojelta. Vasta viime viikolla käytiin muistoja verestämässä nuorimman tyttären kanssa."

Tila on ollut perinteinen maatila, jonka tulot ovat muodostuneet maatalo- ja metsätaloudesta. Jatkaja on suvussa kolmas sukupolvi suoraan alenevassa polvessa, mutta hänen isoisänsä oli aikoinaan ostanut tilan sedältään, joten sukuyhteyttä on olemassa jo aikaisempiin sukupolviin. Luopuja on ostanut ja raiwannut lisää peltoa metsästä. Tilan nykyinen pinta-ala on 34 hehtaaria. Tilalla ei ole enää tuotantoeläimiä, ainoastaan *"rapsutuslampaita ja lemmikkikoiria"*.

Luopujaisäntä Matti on talon ainoa poika. Tytöt menivät naimisiin ja miniöiksi muualle. Yksi tytöistä asuu vielä lähistöllä. Pojan jatkaminen oli tärkeää vanhemmille eikä Matilla ei ollut muuta elämän uraa ajatuksissa, sillä jo lapselta lähtien hänellä oli vakaa aikomus ryhtyä maanviljelijäksi. Matti löysi tilalle emännäksi Kaijan, joka on Karjalasta muuttaneiden siirtolaisten tytär ja asui vanhempineen lähikylällä. Nuoripari muutti tilalle vuonna 1961.

Matin isä luovutti tilan pojalleen 52-vuotiaana. Matin vanhemmat tekivät oman talon tilan maille siinä vaiheessa, kun luopuja tuli isännäksi, ja he asuivat siinä loppuelämänsä. Matin isä osallistui talon töihin ja auttoi ja neuvoi Mattia. Matti sai aluksi vastataksaan konepuolesta, kun vanha isäntä ei ollut niistä kiinnostunut, vaikka suhtautui myönteisesti koneiden hankkimiseen tilalle. Matti luopui maitokarjasta pian isännäksi siirtymisensä jälkeen. Kaija kävi töissä myös tilan ulkopuolella. Pariskunnalle syntyi neljä lasta, kolme tyttöä ja poika. Kaija on osallistunut ja osallistuu vieläkin kyläyhteisön toimintaan, ja Matti on ollut pitkään mukana kunnallispolitiikassa.

Matkailun liiketoiminta alkoi siitä, kun Matti ja Kaija rakensivat omaan käyttöön kesämökin, mutta aikaa sen käyttämiseen ei ollut. Koska kysyntää vuokramökille oli olemassa, se annettiin vuokratyöksi. Kaija opiskeli koulussa saksaa ja se osaltaan innosti hankkimaan lisäansioita matkailusta. Vuodesta 1963 alkaen mökin vuokraus oli hyvin satunnaista, mutta välittäjärenkaaseen liitettiin jo vuonna 1971, minkä jälkeen lomamökkien vuokrauksesta tuli jatkuvampaa toimintaa kesäaikoina. Mökkejä rakennettiin vuosittain aina yksi lisää.

Mökkit rakennettiin itse suunnitellen omasta puusta. Rakentamisessa huomioitiin myös asiakkaiden toiveita.

Kaija: "Se kun oli niin että silloin ei ollut minkäänlaisia ohjeita kun kyseltiin mutta ensimmäisten saksalaisten kanssa jotka on nyt meillä yli kaksikymmentä vuotta käynyt, niin he sitten kertoivat että voisko siihen saada semmosta ja semmosta ja saatiin vihjeitä ja vinkkejä. Aluksi ei ollut mukavuuksia, itseopiskelua se oli pitkälti..."

Matkailun liiketoiminta alkoi kehittyä Kaijan aloitteesta ja kiinnostuksesta, joten matkailun asiakaspalvelu ja markkinointi jäivät luonnollisesti Kaijan vastuulle. Matti vastasi maa- ja metsätalouden tehtävistä tilalla, mutta hän osallistui myös huolto-, korjaus- ja rakentamistehtäviin matkailun parissa.

Tyttäristä toinen, Mari, ryhtyi jatkajaksi. Muut tyttäret olivat muuttaneet pois kotoa, ja poika kouluttautui kaupalliselle puolelle. Poika ei ollut kiinnostunut ryhtymään jatkajaksi ja hänellä oli terveydellisiä esteitä osallistua maatilan töihin. Mari oli jo lapsena sanonut, että *"minusta tulee ison talon emäntä."* Hän kirjoitti ylioppilaaksi ja oli hakeutumassa eri alojen koulutukseen, jotka eivät kuitenkaan oikein kiinnostaneet. Jo lukioikäisenä ajatus asumisesta maalla oli vakavasti harkittu aikomus. Mari piti välivuoden ja vietti sen ulkomailla, jossa selvisi itselle tärkeät arvot ja se, miten tärkeä elinympäristö oli.

Mari: "Kun kirjoitin ylioppilaaksi, hain usseemman alan kouluun, mutta eina sitten tuntunu sen kummemmin vetävän, kielenkiääntäjäksi oisin päässy, arkkitehin urroa suunnittelin ja kaikkennäkösiä tämmösiä muotialoja. Sitten olin vuoden ylioppilaaksi tulon jälkeen ulkomailla ja sen aikana se sitten kirkastu, että tämä se on minun paikka ja elinympäristö, selkisi ne arvot ja tuota kyllä minun mielestä se vanhempien esimerkki, ihailin suunnattomasti isän monitaitosuutta, joka alalle löytyi ratkaisu ja halusin että itellekin tulisi se käsillätekemisen taito ja työn monipuolisuus on tärkeää. Työ ei pelottanut, mutta tarkoitus ei ole ihteään työllä tappaa."

Mari suoritti maisterin tutkinnon maa- ja metsätaloudellisessa tiedekunnassa, jossa opiskeluaikana löytyi aviopuolisoksi Pekka. Mari meni naimisiin Pekan kanssa, jolla on samanlainen suhde maahan. Perheelle syntyi kaksi lasta. Pariskunnalle oli alusta alkaen selvää, että jossain vaiheessa muutetaan maalle asumaan huolimatta siitä, että kansainvälinen työura oli rakentumassa pääkaupunkiseudulla. Sukupolvenvaihdos tehtiin virallisesti vuonna 1995, ja jatkajaperhe muutti asumaan tilalle. Marin miehelle löytyi koulutusta vastaavaa työtä lähikaupungista. Sukupolvenvaihdosprosessi oli pitkä, koska erilaisia vaihtoehtoja harkittiin ja punnittiin eri näkökulmista EU-jäsenyyden myötä syntyneen uuden tilanteen vuoksi. Mari oli jo kärsimätön ratkaisemattomaan tilanteeseen.

Mari: "Kyllä minä silloin kantapäät paukkuen lähdin sinne Ruotsiin, (perhe asui vuoden Tukholmassa Pekan työn vuoksi), ei luopumisesta meinannu tulla mittää. Minun mielestäni se oli niin selevä, mutta ei kun jahkoavat ja jahkoavat, minä ajattelin että kun nimet papperiin ja silleen. Ymmärrän kyllä että luopuminen on vaikeaa."

Suomen EU-jäsenyys muutti kuitenkin tilannetta, joten sukupolvenvaihdoksen viivästyminen kääntyi lopulta Marin ja hänen miehensä eduksi. Sukupolvenvaihdoksessa jatkajalle siirtyivät osa maasta ja rakennukset, mutta Kaijan ja Mattin omistukseen jäi vielä maata, jotta muut lapset voivat halutessaan rakentaa

itselleen kesäpaikan syntymäkotinsa maille. Kaija ja Matti jatkoivat asumista tilalla yhdessä Marin perheen kanssa, kuitenkin erillisessä rakennuksessa.

Mari: "Silloin kun minä alotin niin maataloudesta tuli tuloista enemmän kuin puolet mutta nyt tämän seihemän vuojen aikana on keäntyny toisinpäin, matkailusta tulee enemmän. Mutta kehitys on ollut hijasta kun kapasiteetti ei oo lissääntyny, eihän se voi radikaalisti noustakkaa, mutta onhe se ollu pientä kittuutusta ylöspäin, vaatisi investointeja. Naapurin kanssa kun tehään yhteistyötä ja .. se on semmonen paketti tämän maaseutuymppäristö. Se kuuluu olennaise-na osana tähän matkailuun, että pijetään jonkinlaisessa kunnossa tuo ympäristö. Se on tehty maatalouspoliittisten ratkasujen kautta niin kuin joka alalla, että sitä pitäsi kasvattaa yksikkö-kokkoa ja keskittyä, jos haluaa sen leipäsä siitä yhestä toimialasta saaha. Meillä se on ajateltu, että tämä on maatilamatkailutila. Se on se kokonaisuus ja onhan sitä sanottu, että teille vielä tullaan maksamaan siitä maisemanhoijosta ja nythän sitä ollaan siinä."

Asiakkaista 30 prosenttia on ulkomaisia matkailijoita, joista suurin osa tulee saksankielisen Euroopan alueelta. Yrityksellä on runsaasti kanta-asiakkaita, jotka tulevat vuosi vuodelta pitkäksi aikaa lomalle samaan mökkiin. Kaija auttaa vielä satunnaisesti matkailuyrityksen erilaisissa tehtävissä ja tapaa vanhoja asiakkaita.

Jatkaja on kehittämässä ja laajentamassa matkailuyritystoimintaa. Suunnitelmia yritystoiminnan muuttamiseksi ympärivuotiseksi toiminnaksi ja uusien asiakasryhmien saamisiksi on jo tehty. Yritys on investoimassa lisärakennuksiin. Yrittäjä katsoo myös tarvitsevansa lisäkoulutusta uusien asiakasryhmien palvelemiseksi.

7.2.7 Aholan tarina

Vesistöt ympäröivät Aholan tilaa lähes joka puolelta. Tilalla toimii maaseutu-matkailuyritykseksi iso yritys, jossa maatalatalouden jäljet ovat tyystin väistyneet. Tilalla on vielä kotieläimiä rekvisiittana, mutta varsinaisista maatalatalouden tuotantoeläimistä on luovuttu. Matkailutila sijaitsee matkailullisesti vilkkaalla alueella, ja lähiympäristöstä löytyy runsaasti merkittäviä matkailukohteita. Tilan tuloista 95 prosenttia tulee matkailusta ja loput viisi prosenttia peltoviljelystä. Metsää tilalla on 30 hehtaaria. Matkaa lähimpään kaupunkiin on hiukan yli 30 kilometriä. Matkailutilalla on useita toimipisteitä, joista uusin iso, uudenäköinen päärakennus.

Sain tiedon yrityksestä sekä toisilta yrittäjiltä että maaseudun elinkeinojen yritysneuvojilta. Keskustelin luopujaisännän kanssa puhelimesta tutkimukseni ja tilan kehittymisestä, minkä perusteella tiesin tilan sopivaksi tapaukseksi tutkimukseeni. Sopimanamme haastattelupäivänä menin tapaamaan tilan luopujaa ja jatkajaa.

Matkani tälle viimeiselle tutkimuksen kohteeksi valitulle tilalle meni läpi suomalaisen perinteisen kansallismaisen. Alueen matkailuelinkeinon kehittyminen näkyi jo ennen tilalle kääntyvää tietä useissa erilaisissa matkailuyrityksistä kertovissa viitoituksissa. Ennen tilaa pysähdyin ihastelemaan suomalaisen järvimaisen kauneutta, sinisen ja vihreyden syvyyttä keskikesän vehreydessä. Maisema tarjosi suomalaisen kesän luonnon kauneutta parhaimmillaan.

Hyvät opasteet ohjasivat minua kohti matkailutilaa, joka löytyi useiden käännösten jälkeen vaivatta.

Saavuttuani matkailutilan pihamaalle katselin hetken ympärilleni ja astuin sisälle nykyaikaiseen rakennukseen, jonka vastaanottotilassa tapasin matkailutilan yrittäjän, luopujan roolissa olevan Harrin. Tila on hänen syntymäkotinsa ja se on ollut hänen sukunsa hallussa jo kolmannessa sukupolvessa. Harri on maatilallisten vanhin lapsi. Hänellä on nuorempi veli ja sisko. Kansakoulun jälkeen Harri opiskeli ja hankki maatalousalan koulutuksen. Isä ei kuitenkaan vielä halunnut luopua tilasta, joten Harrin oli lähdettävä etsimään työtä ja elantoa muualta. Hän suoritti erilaisia kursseja ja teki eri alan töitä eri puolilla Suomea noin kymmenen vuoden ajan.

Harri: "Kymmenen vuotta kiertelin muualla Suomessa, se oli hyvää niin. Mutta aina olin ajatellut, että kun saan ohjat käsiini niin palleaan ja jottain ruppean tässä tekemään. Se tuntui niin loogiselta vaikka en varsinaisesti ollut kiinnostunut maa- ja metsätaloudesta."

Harri palasi kotitalalleen jatkamaan vanhempiansa elämäntyötä vuonna 1984, jolloin tehtiin sukupolvenvaihdos. Samassa yhteydessä Harri lunasti sisarusten osuudet itselleen. Vaikka hän ei ollut kiinnostunut maatilataloudesta, hän elätti itsensä ja perheensä useita vuosia maanviljelijänä. Tila oli keskimääräistä isompi tila, 20 lypsylehmää ja 20 "mullikkaa", joten siitä oli varma toimeentulo perheelle. Harri avioitui jo ennen sukupolvenvaihdosta, ja nuori perhe rakensi itselleen oman talon, kun he tulivat tilalle. Perheelle syntyi kaksi lasta, poika ja tyttö. Sitten kohtalo puuttui peliin ja Harrilla todettiin eläinperäinen astma, joten karjasta oli luovuttava ja ryhdyttävä miettimään muita ansaintavaihtoehtoja maatilatalouden tilalle.

Harri: "No se piti kerralla lopettaa se homma, se oli niin heleppo lopettaa silloin ku lääkäri määräsi, vaikka olinhan minä sitä jo miettiny ja rakentanu jo pari mökkiehi, kun tuo maatalous ee ollu oikein koskaan kiinnostanu."

Niin Harrille syntyi ajatus matkailuyritystoiminnan harjoittamisesta. Matkailuyritystoiminta aloitettiin varsinaisesti vuonna 1992. Harri uskoi matkailuyritystoimintaan, vaikka hänellä ei siihen koulutusta tai kokemusta ollutkaan, koska tilan sijainti on matkailuelinkeinoa ajatellen erinomainen ja alueen matkailun kehittymisestä oli olemassa konkreettisia tuloksia. Karjan luopumisen aikoihin lomamökkien rakentaminen oli jo aloitettu ja karjasta luopumisen jälkeen navetta, luhtiaitta ja heinäväja otettiin matkailukäyttöön.

Harri: "Niin se sitten tuli matkailu siihe mukaan, onhan tämä sijainti hyvä, jos ei tässä pärjää niin ei pärjää missään muuallakkaa matkailun parissa. Ja tämän alueen maisema on niin ylivertanen, ja monet muut tekijät täällä alueella."

Harri ja hänen vaimonsa päätyivät eroon, ja Harri jäi asumaan lasten kanssa tilalle. Harrin iäkkäät vanhemmat asuivat ja asuvat edelleen tilalla auttaen matkailuyritystoiminnan askareissa. Matkailutoiminta alkoi ratsastusleireistä ja on laajentunut koskemaan majoitus- ja ravitsemispalvelujen lisäksi ohjelmapalveluja ja kokouspalveluja. Asiakkaina on sekä ryhmiä että yksittäisasiakkaita. Uu-

si, iso päärakennus valmistui keväällä 2001. Harrin nykyinen vaimo asuu tilalla ja osallistuu yrityksen toimintaan oman erityisosaamisensa kautta. Harri on suorittanut maaseutumatkailun yrittäjätutkinnon ja osallistunut matkailutuotteiden laatukoulutukseen. Koska Harrin lapset ovat kiinnostuneita matkailun liiketoiminnasta, hän halusi ja uskalsi tehdä suuren investoinnin matkailutoiminnan kehittämiseksi.

Harri: "Olin ymmärtävinäni että nuoret jatkaa ja sitten tein tämän ison uuden investoinnin. Oli sitä kunnioinheimmoakii, ajattelin että raha on tässä turvassa ja realisoitavissa, olin suunnitellut sen niin että on muutettavissa rahaksi ja arvo säilyy..."

Tapasin jatkajaksi ryhtyvän Harrin vanhimman lapsen, Tonin, samana päivänä lähikaupungissa, kuten olimme sopineet. Hän on 20-vuotias, lähikaupungissa matkailu- ja ravitsemisalaa opiskeleva poikamies. Hän on koko ikänsä asunut tilalla ja osallistunut matkailuyritystoiminnan hoitamiseen. Tällä hetkellä hän suorittaa sukupolvenvaihdokseen liittyvää koulutusta luonnonvara-alalla.

Toni: "En minä kyllä varsinaisesti ole kiinnostunu ravintola-alasta, mutta yrittäjäyys kotona kiinnostaa, kun on saanu olla pienestä pittäen mukana kattomassa ja tekemässä. Muuta vaihtoehtoa en oo miettinykkää kun jatkajaksi, aika varhain, vähän toisellakymmenelle oli jo tievossa että minä se oon se jatkaja tässä yrityksessä."

Tonin alle 18-vuotias sisko, Kati, opiskelee myös matkailu- ja ravitsemisalaa. Toni on aina halunnut jatkajaksi tilalle eikä ole muuta vaihtoehtoa koskaan edes ajatellut. Hän suunnittelee, että myös Kati tulisi mukaan yritystoimintaan saatuaan opintonsa päätökseen ja saavutettuaan täysi-ikäisyyden. Toni on mukana yrityksen tehtävissä aina, kun opiskeluiltaan ehtii. Loma-ajat hän on toiminut vastuullisissa tehtävissä perheyrityksessä. Sukupolvenvaihdos on tehty maatilalan sukupolvenvaihdoksena, ja Toni on saanut nuoren viljelijän tuen. Tila on yhtiöitetty ja luopuja on vuokrannut puolet tilasta perustetulle yhtymälle. Yhtymälle on myös myyty irtainta omaisuutta. Kiinteistöt ovat vielä luopujan omistuksessa. Yhtymän tulot jaetaan omistussuhteen mukaan (85 % omistuksesta Harrilla ja 15 % Tonilla). Luopujan tavoitteena on luopua kokonaan yrityksen vetovastuusta viiden vuoden päästä.

Harri: "Montaa neuvojaa olen jo käyttänyt tässä vaihoksessa, piti vaihtaakki välillä kun ei se sitä hommaa osannu. Sitä pittää niin monella tavalla ajatella ja jos homma jatkuu niin pittää suunnitella hyvin että peäsee viijen vuojen peästä eläkkeelle. Nyt oon viiskymppinen ja viisivotosena olisi tarkoitus jeähä. Mutta tunnit on kyllä varmaan tullu täyteen, ei oo paljo vappapäiviä ollu."

Harri on tehnyt tilan tuotantosuunnan muutoksen ja toteuttanut suuret investoinnit. Tonia ei kiinnosta mikään maatilatalouteen liittyvä toiminta, mutta matkailun liiketoiminta kiinnostaa. Erityisesti häntä kiinnostavat matkailun ohjelmopalvelut ja liikunnalliset aktiviteetit, ja niiden suuntaan Toni haluaa kehittää yritystoimintaa. Muutoin Tonilla ei ole tarkoitus laajentaa yritystoimintaa. Uudenaikaiset, valmiiksi rakennetut puitteet ovat odottamassa uutta yrittäjää. Matkailutilan elämä jatkuu kolmen sukupolven yhteiselona.

7.3 Maatilamatkailu perheyrittäjyyden ilmiönä

7.3.1 Maatilamatkailun juurilla

Maaseudulle perinteinen ja tyypillinen monialayrittäjyys ilmenee myös tämän tutkimuksen aineistossa. Maatilatalous ja siihen liittyvät sivuelinkeinot ovat olleet kaikilla tiloilla perinteinen tapa toimia. Ulkoiset paineet ovat ajaneet tilojen isännät ja emännät etsimään tulonlähteitä muista tuotantosunnista. Luopujien ja jatkajien oma kiinnostus ja osaaminen ovat vaikuttaneet tilan tuotantosunnan kehittymiseen. Useat tulonlähteet ovat olleet kuin palapeli, jonka osia on yritetty sovittaa yhteen. Vaikka matkailu on matkailutilojen päätulon lähde, kaikilla tiloilla muodostuu lisäansioita muusta toiminnasta, pääasiassa metsätaloudesta. Metsästä saadaan lisäansioita, mutta se myös toimii maatilamatkailuyrittäjän resurssina: matkailuyrityksen rakennukset, muun muassa mökit, rakennetaan omasta puusta, metsää voi käyttää takuina lainaa otettaessa ja sieltä voi hakkuilla saada käyttöpääomaa, jos matkailuliiketoiminta ei tuota riittävästi. Metsä toimii useissa tapauksissa matkailuliiketoiminnan rahoittajana, kuten yksi luopujista asian osuvasti ilmaisi:

"Sitähän sanotaan että matkailu avartaa ja kyllä se on avartanu näkymiä myös meidän mehtäpalstoissa..."

Kahdella tilalla kasvatetaan lisäksi viljaa ja yhdellä tilalla on puusepänverstas, jonka toiminta on hyvin marginaalista tilan tulonmuodostuksen kannalta. Varsinaisia tuotantoeläimiä ei yhdelläkään tilalla enää ole. Niistä on luovuttu joko kokonaan tai vähitellen siten, että usein lypsykarjasta on luovuttu ensin ja siirrytty lihakarjatuotantoon, josta luovuttiin kuitenkin myöhemmin. Tämä osoittaa sen, että tiloilla on jouduttu etsimään selviytymisen keinoja muuttuneissa olosuhteissa ja että matkailun liiketoiminta ei ollut ensisijainen vaihtoehto tuotantosunnan muutosta haettaessa. Nykyisin tiloilla pidetään eläimiä ainoastaan lemmikkeinä tai osatekijänä matkailupalvelujen tuotteistamisessa. Eläinten kuuluminen osaksi maaseutumiljöötä tuli esille useissa haastatteluisissa. Se koetaan jopa tärkeämmäksi kuin taloudellinen tulos.

"Eihän nämä ratsastusleirit meille mittää tuota, mutta mukava pittää hevosia ihan maiseman vuoksi."

Tämän tutkimuksen tapauksissa maatalan tuotantosuuntien muutokset ovat noudattaneet yleistä maaseudun kehitystä, jonka myötä suomalaisella maaseudulla on ryhdytty harjoittamaan elintarvikkeiden tuotannon ja kasvien viljelyn sijaan muuta elinkeinotoimintaa. Näin on pystytty pitämään tilat asuttuina. Kysymys on selviytymisen strategiavalinnoista. Syynä tähän ovat aikaisemmin esitetyt muutokset, jotka ovat heikentäneet pienten tilojen maataloustuotannon harjoittamisen edellytyksiä. Tämän aineiston maatilojen kehitystä on vauhdittanut myös se, että maatalousyrittäjän ammatti ei ollut kovin kiinnostava ja tuloja ryhdyttiin etsimään muista maatilatalouden ulkopuolisista lähteistä. Tämä

kehitys näkyy jo luopujien asenteissa eikä maatalousyrittäjäyys ollut todellinen vaihtoehto jatkajille. Maatilatalouden työn raskaus ja määrä yhdistettynä sitovuuteen, epävarmuuteen ja heikkeneviin tulonsaantimahdollisuuksiin ovat vähentäneet kiinnostusta maatalouden harjoittamista kohtaan.

Tutkimusaineisto antaa mielenkiintoisen mahdollisuuden tarkastella, miksi tilan tuotantosuunta vaihtui juuri matkailuun ja miten matkailuyritystoiminta alkoi tutkimuksen kohteena olevissa yrityksissä. Matkailupalvelujen yleinen kysynnän lisääntyminen on luonnollisesti ollut antamassa virikkeitä matkailutoiminnan harjoittamiseen. Tutkimuksen rajauksen mukaisesti matkailuyritystoiminta on aloitettu kaikilla tiloilla luopujan isännyyden aikana. Matkailutoiminnan aloittamisen syynä oli lisäansioiden hankkiminen.

”Sitä piti rahhaa reppie sieltä mistä sitä sattuu saamaan, jos ei muusta niin emännän harteista” (täyshoitopalvelulla aloittanut luopujayrittäjä).

Viidessä tapauksessa selviytymisstrategiaksi ja lisäansioiden lähteeksi valikoitui matkailu, joka sai alkunsa ulkopuolisesta kysynnästä jo olemassa oleviin puitteisiin. Maaseutumatkailutuotteet olivat lisänneet vetovoimaisuuttaan kulluttajamarkkinoilla, minkä ainakin osittain selittää se, että suurimmalla osalla kaupungeissa asuvasta väestöstä oli juuret maalla. Loma maalla antoi mahdollisuuden palata lapsuuden maisemiin. Samoihin aikoihin lähinnä saksankielisen Euroopan väestö löysi Suomen matkailumaana, ja kysyntä mökkimatkailua kohtaan lisääntyi.

Kasvava kysyntä lisäsi tietoisuutta maatilamatkailun mahdollisuudesta ja ajatus matkailuyritystoiminnasta alkoi itää maatilallisten suunnitelmassa. Liikeideaa ei harkittu ja suunniteltu, vaan matkailun liiketoiminta alkoi sattumien ja usean tekijän summana. Ulkoisesta toimintaympäristöstä johtuvat syyt, kuten kysynnän kasvu, maatilatalouden kannattamattomuus ja kiinnostamattomuus, aiheuttivat tarpeen tuotantosuunnan muutokselle ja lisäansioiden saamiselle ja ikään kuin työnsivät matkailuyrittäjäyteen. Nämä olivat kuitenkin vain osatekijöitä, jotka johtivat maatilamatkailun aloittamiseen.

Matkailutoiminnan aloittamista sattumien summana kuvaavat seuraavat otteet luopujien elämäntarinoista:

”Se lähti kehittymään ihan varkain, kun noille tyttärille ostettiin ponit ja ne alko ratsastusta harrastammaa ja sitten ulkopuoliset alako kysymään että ottasimmeko meidänhi lapset ratsastammaa” (aloitus ratsastusleiritoinnasta).

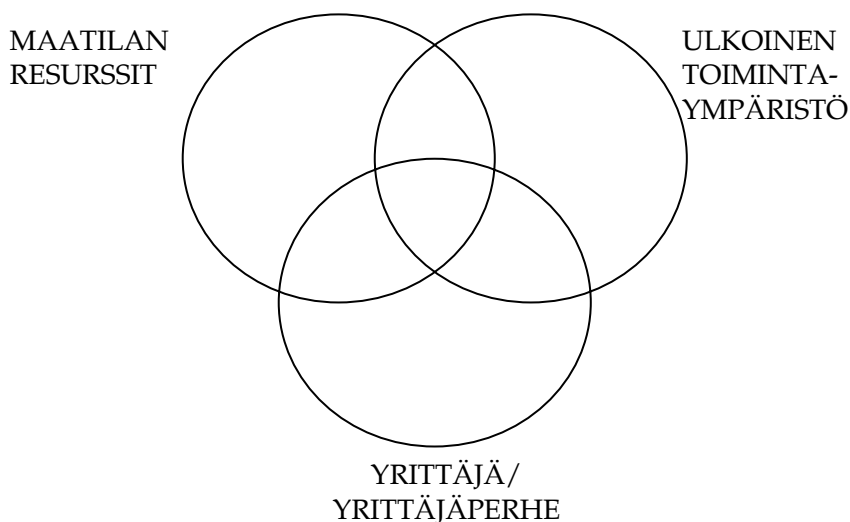
”Tuossa kun oli paljon järvi liikennettä tuossa vesillä ja meillä kun oli tuo iso päärakennus ja pihapiirissä aittoja niin kulukijat tuli kysymään että saisiko sitä yösiijaa kun teillä on tuota tillaa ja siitä se alako tämä matkailuhomma” (aloitus majoitustoiminnasta).

”Meillä kun pellonraivaustöiden yhteydessä vahingossa syntyi lampi tuohon ja sitten minä aloin siinä kasvattammaa lohia ihan vaan huvikseni ja ne alko kysellä että saisko niitä kalastaa, ja se alako laajenemaa ja laajenemaa se kysyntä” (aloitus kalastusmatkailusta).

”Meillä kun oli rakennettu itelle mökki tuonne rantaan ja kun oli elukat ja pienet lapset ja kaikki niin eihän siellä joutanna ees käymään, niin sitte joku soitti, että kun oon kuullu että teillä on mökki mutta ette ite sitä käytä niin antasitteko vuokralla ja niihän siinä sitten kävi

että seuraava kysy että kun oon kuullu että ootte vuokrannu sitä teijän mökkie” (aloitus lomamökkien vuokrauksesta).

Sysäys matkailutoiminnan aloittamiseen on tässä tutkimusaineistossa useiden tekijöiden summa, ja eri tekijöiden merkittävyys ja voimakkuus vaihtelivat tapausittain. Mukailen Alsosin ym. (2002) esittämää jaottelua voidaan maatalamatkailun aloittamiseen vaikuttavia syitä kuvata seuraavasti (kuvio 10):

KUVIO 10 Maatilamatkailun yritystoiminnan aloittamiseen vaikuttavat tekijät

Maatilan sisäisinä tekijöinä yritystoiminnan aloituspäätökseen vaikuttivat tilan fyysiset elementit, sijainti, maisema, rakennukset ja tilan muut resurssit. Maan, rantaviivan ja metsien omistaminen kannusti matkailun liiketoiminnan aloittamiseen ja myös mahdollisti sen, josta esimerkkinä seuraava lainaus:

”Kun tuota näin lehdessä, oli jostakin semmosesta tilasta kertomus, jossa oli omia rantoja maatilalla, oli tehty lomamökkejä, niin minä sanoin miehelle, että mitä jos myöki ruvetaan tuonne vaan rakentammaa, onha meilläki noita rantoja, (mökkinvuokrauksesta aloittanut luopujayrittäjä).

Myös tilan maiden tai rakennusten huonokuntoisuus tai sopimattomuus maatilatalouden harjoittamiseen muuttuneissa olosuhteissa työnsivät tuotantosuunnan muutokseen. Matkailu nähtiin mahdollisuutena vanhojen rakennusten säilyttämiseen ja niiden kunnossa pitämiseen, ja niille löydettiin uusiokäyttöä. Investointeja maatilatalouteen ei nähty kannattavana ja jatkuvuutta turvaavana.

Maatilan sijainnilla oli ratkaiseva merkitys yritystoiminnan aloittamisessa ja kysynnän syntyemisessä. Yhtä lukuun ottamatta kaikki tilat sijaitsevat järven rannalla, onhan vesistö ja luonto suomalaisen maaseutumatkailutuotteen perusominaisuus. Metsäisellä vaaralla sijaitsevan tilan vetovoima perustuikin muuhun kuin vesistöön ja asiakassegmentti rakentuu pääosin päiväkävijöistä. Sijainti matkailullisesti kehittyneellä alueella tai matkailureitin varrella antoi merkittävän perustan kahdelle tilalle maatilamatkailun yritystoiminnan aloittamiseen ja kehittämiseen.

Ilman maatilallisen ja perheenjäsenten henkilökohtaisia yrittäjäominaisuuksia, rohkeutta, innovatiivisuutta, ennakkoluulottomuutta ja kiinnostusta, uutta yritystoimintaa ei olisi syntynyt. Koulutusta matkailun liiketoiminnan harjoittamiseen tai muuta toimintaa tukevaa koulutusta ei ollut kenelläkään luopujista. Luopujilla ei myöskään ollut kokemusta matkailutoiminnasta, mutta usko omaan osaamiseen oli vahva. Yksi luopuja mainitsi koulussa hankitun kielitaidon antaneen lisävahvistusta sille, että matkailutoiminnassa voi menestyä, ja siitä syystä matkailu elinkeinona kiinnosti. Yhdessä tapauksessa luopujan sairaus pakotti etsimään muuta elinkeinoa maatilatalouden sijaan.

Useissa kertomuksissa kävi ilmi, että luopuja ei ollut kiinnostunut maataloudesta elinkeinona vaan oli jo ennen matkailuyritystoiminnan aloittamista tai jopa ennen tilan haltuun ottamista pohtinut vaihtoehtoisia tuotantomuotoja elannon ansaitsemiseksi. Useat luopujat olivat olleet innovatiivisia ja rohkeita, jopa edelläkävijöitä, maaseudun perinteisten elinkeinojen murtajina. Luopujista Metsolan isäntä oli ensimmäisiä koko alueella, jotka laittoivat "pellot pakettiin" ja luopuivat perinteisestä maatilataloudesta. Kaikki osoittivat ennakkoluulottomuutta ryhtyessään harjoittamaan elinkeinoa, johon heillä ei ollut koulutusta eikä kokemusta. Matkailu ei kuulunut maanviljelijäväestön vapaa-ajanviettopapoihin, olihan vapaa-aikakin kyseiselle sukupolvelle teoreettinen käsite. Mallia ja oppia matkailuelinkeinon harjoittamiseen omien matkailukokemusten kautta ei ollut mahdollisuutta hankkia.

Matkailuyritystoiminta ja sen kehittyminen on tapahtunut hitaasti. Suuria investointeja ei aluksi tehty yhdelläkään tilalla. Myös maatilatalouden ja matkailun kehittyminen tapahtuivat vaiheittain maatilatalouden taantuessa ja matkailun kehittyessä. Toisaalta usean tulonlähteen sovittaminen maatilatalouden ja varsinkin karjalouden ja matkailun välillä oli vaikeaa ja liiaksi työllistävää, sillä molempien liiketoimintojen sesongit sattuvat samaan aikaan. Talonpoikaisten arvojen mukainen varovaisuus ja riskin välttäminen näkyvät matkailuyritystoiminnan kehittymisessä. Majoitus- ja muita matkailuliiketoiminnan tiloja korjattiin entisistä maatilataloudesta vapautuvista tiloista, kuten navetoista, aitoista ja riihistä. Lisäksi rakennettiin uudisrakennuksia. Omavaraisuutta kuvastaa seuraava lainaus:

"Pikku hiljaa mökki per vuosi suurin piirtein, rakennettiin omasta puusta, omalla rahalla ja työllä ja omasta piästä" (luopuja).

Matkailuyritystoiminnan kehittäminen tilan pääelinkeinoksi vaati investointeja, joihin eivät tilojen omat varat riittäneet. Rahoitusta oli etsittävä tilan ulkopuolelta vastoin talonpoikaista ajattelua:

"Kyllähän se oli iso investointi meille, kahen kolmen vuoden aikana kuitenkin laitettiin markeissa melkein puolitoista miljoonaa markkaa, saatiin investointiaavustusta mutta pakko oli velekarahhaaki ottaa mutta ihan kohtuullisesti kuitenkin kun kustannusarvioista vaan neljäsosa on velekarahotusta" (jatkaja).

Vaikka matkailun liiketoiminta on erilaista kuin maatilatalous – siirrytäänhän perustuotannosta palvelujen tuottamiseen – nähtiin matkailussa myös samoja

piirteitä kuin maataloudessa. Oli tehtävä työtä sään armoilla. Ahkeruus ja suoriutumisen näkyvät liiketoiminnan kehittämisessä.

"Sama se on tässä matkailussahi, sitä ollaan luonnonvoimain armoilla, kun on hyvät ilmat niin on asiakkaita ja työtä ei auta pelätä, siihen on ryhdyttävä ja sitä on vaan tehtävää niin paljon ku jaksaa" (luopuja).

Kun matkailuyritystoiminnan on laajentunut ja saavuttanut pääelinkeinoon aseman, se on useilla tiloilla yhtiötetty maatilataloudesta erilliseksi toiminnaksi, ja maatilan maita ja rakennuksia on jaettu matkailun liiketoiminnan ja maatilatalouden välillä. Nämä jaot ovat usein ennakoineet sukupolvenvaihdosta tai tulevaa perinnönjakoa.

Perinteinen toimintatapa, monialayrittäjäyys, jatkuu tiloilla. Luopujien ottaessa vastuulleen tilojen hoidon tilojen tulot muodostuivat maatilataloudesta ja sitä lähellä olevista perinteisistä maaseudun elinkeinoista. Luopujien aikana matkailutilojen tulonmuodostus on siirtynyt perinteisistä maatilatalouden tuloista matkailun liiketoiminnan tuloihin. Matkailutoiminta aloitettiin yhdestä matkailun toimialasta, mutta se on kehittynyt ja kehittymässä yhtä tilaa lukuun ottamatta matkailupalvelujen monipuoliseksi tarjonnaksi. Jatkajat ovat monialayrittäjiä matkailun liiketoiminnassa. Koska maatilamatkailutuote on useista osista muodostuva kokonaisuus, johtaa vakavasti otettava maatilamatkailun päätoiminnan harjoittaminen väistämättä matkailun monialaisuuteen. Keskittyminen vain yhteen osa-alueeseen vaatii verkostoitumista muiden palveluntarjoajien kanssa. Sopivien toimijoiden löytäminen tuotantoverkkoon voi kuitenkin olla harvaan asutulla maaseudulla vaikeaa.

Tapauksien luopujien yrittäjäyys ilmeni pienyrittäjäytenä, joka myötäilee Gibbin (1996) määritelmää. Yrittäjät olivat omistajajohtajia, joiden vastuulla oli tilan pääoma, tulonmuodostus ja elinkelpoisena säilyminen. Samalla yrittäjäyys määritteli luopujien sosiaalisen statuksen yhteisössä ja muodostui elämäntavaksi. Kuten aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu (ks. esim. Komppula 2000; Getz & Petersen 2002; Lassila 2003), yrittäjäyden motiivi löytyi halusta asua ja elää maaseudulla sekä kiintymyksestä tilaan. Käyttäen Eriksonin (2002) jaottelua luopujayrittäjillä oli vahva sitoutuminen yrittäjäyteen ja pääasiassa fyysisiä resursseja aloittaessaan matkailuyrittäjäyden polkua. Osittain puuttuvan liiketoimintaosaamisen korvasi vahva suoriutumisen motiivi, joka on sekä yrittäjäyteen (ks. Vesala 1992) että talonpoikaiseen elämäntapaan (ks. Kumpulainen 1999; Katila 2000) kuuluva elementti. Elinkeinoon hakeminen ensin perinteisistä maatalouselinkeinoista vaihtuen matkailun liiketoimintaan, osoittaa Morrisonin ym. (1999) kuvaamaa yrittäjäyden henkeä, luovuutta ja innovatiivisuutta ja myös henkistä rohkeutta ryhtyä vieraalle toimialalle.

Aluksi matkailutoiminta alkoi mautiloilla pienimuotoisena ja antoi lisätuloja maatilatalouksille. Katilan (2000) esittämän talouseetoksen mukaisesti taloudellisia riskejä pyrittiin välttämään. Yritystoiminnan kasvu ja kehittyminen eivät olleet nopeita. Tätä voidaan selittää riskin välttämisen lisäksi maaseutuyrittäjäyteen liittyvällä elämäntavalla. Kasvu ei ole pääasiallinen yritystoiminnan tavoite (ks. esim. Dewhurst & Horobin 1998; Ateljevic & Doorne 2000;

Lassila 2003; Komppula 2002). Oppermanin (1997) esittämää harrastukseen liittyvää syytä yrittäjyyteen ei luopujayrittäjien tarinoissa esiintynyt.

Luopujien päätös matkailuyrittäjäksi ryhtymisestä on ollut sekä maaseudun kehittymisen kannalta että tilojen jatkuvuuden kannalta strategisesti erittäin tärkeä päätös. Matkailun liiketoiminta on nuorille mielekäs ja kiinnostava tapa ansaita elantonsa. Se on mahdollistanut tilojen jatkuvuuden ja jarruttanut maaseudun autioitumista. Jolleivät jatkajat olisi ryhtyneet maatilatalouden harjoittajiksi, tilojen omistaminen olisi pirstoutunut ja niillä olisi ollut vain kesämökkkinä toimimisen funktio. Maahan kohdistuvasta kiintymyksestä ja maan omistamisen arvotuksesta johtuen tiloja ei olisi myyty ulkopuolisille maatilatalouden harjoittajille, kuten seuraava sitaatti kertoo:

”Ei voi myydä ulkopuolisille, jos olisi tilanne että jatkajaa ei olisi niin sitten olisi pitänyt jäädä luopumiseläkkeellä, vuokrata pellot tai jottain muuta, ei voi myyvä” (luopuja).

Mikäli jatkuvuus ei olisi ollut turvattu, investointeja ei olisi tehty ja maaseutu, maatilatalouden liiketoiminta ja rakennuskanta olisivat taantuneet ja rappeutuneet.

7.3.2 Roolien kirjavuus

Perheyrittäjyyden roolien kuvaajana paljon käytettyä kolmen ympyrän mallia (Tagiuri & Davis 1982) voidaan käyttää myös tämän tutkimuksen kohteena olevien matkailutilojen roolien tarkastelussa (ks. kuvio 6). Tutkimusaineiston perusteella voidaan sanoa, että tämä malli ei sellaisenaan riitä kuvaamaan maatilalojen toimijoiden monimuotoisia rooleja omistuksen ja liiketoiminnan hajaantumisen vuoksi. Koska maatilamatkailun yritystoimintaa hoidetaan pienissä perheyrittäjäyksissä, ovat kaikki toimijat joko suoraan suvun sisällä tai avioliiton kautta perheenjäseniä. Perheen ulkopuolista työvoimaa on tutkimuksen kohdeyrityksissä vain satunnaisesti sesonkiaikoina, joten sen rooli on tässä tarkasteluyhteydessä merkityksetön. Sellaisia toimijoita, jotka osallistuvat liiketoimintaan ja ovat omistajana mutta eivät ole perheenjäseniä, ei tämän tutkimuksen aineistossa esiinny lainkaan. Tiloilla toimivien eri yritystoimintojen tai niiden toimintapuitteiden omistaminen, omistussuhde ja sen hajaantuminen useille toimijoille on keskeinen tekijä, mikä hajaannuttaa perheyrittäjyyden toimijoiden mallia. Liiketoimintoihin osallistuminen ja johtaminen jakaantuvat useille eri toimijoille eriasteisesti lisäten toimijoiden kirjavuutta.

Kun tämän tutkimuksen aineistosta esille tulevia perheyrittäjyyden rooleja verrataan edellä mainittuun teoreettiseen ns. kolmen ympyrän malliin, voidaan löytää seuraavia rooleja perheyrittäjyyden kolmen tekijän mukaisesti jaoteltuna:

Perhe. Kaikki toimijat ovat perheenjäseniä joko suoraan alenevassa tai ylenevässä polvessa sukuun kuuluvana tai avioliiton kautta perheeseen liittyneinä. Sellaiset roolit, joissa toimijat osallistuvat liiketoimintaan (pl. satunnaiset työntekijät), ovat omistajina ja osallistuvat liiketoimintaan tai ovat pelkästään omistajina mutta eivät ole perheenjäseniä (roolit 1, 2 ja 4 kuviossa 6), ovat täysin teoreettisia mautilojen yhteydessä. Sekä perheyrittäjyyden että maatilatalousyrittäjyyden keskeinen arvo on perheen omistus ja omistusoikeuden säilyminen

perheessä ja suvussa. Perheenjäsenten välisten suhteiden kiinteyttä ja merkitystä perheyrittäjyyden tarkastelussa lisää tai vähentää se, asuvatko perheenjäseneet tilalla vai tilan ulkopuolella ja osallistuvatko he tilan töihin.

Omistajuus. Omistajuus maatilamatkailuyrityksissä jakaantuu kolmeen osa-alueeseen: fyysisten puitteiden (maa-alueet ja rakennukset) omistaminen, matkailuyritystoiminnan omistaminen ja maatilatalouden tai siihen läheisesti liittyvän yritystoiminnan omistaminen.

Omistajuus jakaantuu yleensä useiden henkilöiden, kuten aviopuolisoiden, sisarusten ja sukupolvien kesken eri suhteisina. Aineisto ei anna tarkkoja tietoja omistajuudesta varsinkaan omistajien aviopuolisoiden osalta. Lisäksi toimijoina esiintyy myös henkilöitä, jotka ovat tulevia omistajia, kuten jatkaja ennen juridista sukupolvenvaihdosta tai jatkajan sisarukset tulevan perikunnan jäseninä. Tuleva perintö tai sukupolvenvaihdos antaa henkisen ennakkoomistamisen latauksen ennen varsinaista juridista omistajuutta.

Maan omistaminen on perinteisesti ollut yhteydessä maatilatalouden harjoittamiseen ja se ilmenee myös tämän tutkimuksen aineistossa. Toimija, joka omistaa tai harjoittaa maatilatalouteen liittyvää elinkeinoa, omistaa metsät ja pellot, joilla hän sitä harjoittaa. Matkailuyritystoimintaa harjoitetaan myös tilasta vuokratuilla mailla eikä yhtä kiinteää yhteyttä omistamisen ja elinkeinon harjoittamisen välillä ei ole nähtävissä. Kuitenkin myös näissä tapauksissa vuokra-putteiden omistaminen on tulevaisuuden asia ja kysymys on tavallaan ennakkokäytöstä, ennakkoomistajuudesta.

Tämän tutkimuksen haastattelujen (16) kohteeksi valikoituneet toimijat edustivat omistamisen suhteen seuraavia rooleja:

1. Henkilö, joka omistaa sekä fyysiset puitteet, matkailuyritystoiminnan ja maatilatalouden yritystoiminnan osittain tai kokonaan.
2. Henkilö, joka omistaa fyysiset puitteet ja matkailuyritystoiminnan osittain tai kokonaan.
3. Henkilö, joka omistaa fyysiset puitteet ja maatilatalouden yritystoiminnan osittain tai kokonaan.
4. Henkilö, joka omistaa matkailuyritystoiminnan.
5. Henkilö, joka on tuleva omistaja joko sukupolvenvaihdoksen tai perinnön kautta.

Eniten tutkimuksen aineistossa on roolia 1 edustavia henkilöitä (9). Muut roolit jakaantuvat tasaisesti eri roolien kesken. Haastateltujen lisäksi omistajina esiintyvät ne, jotka eivät toimi varsinaisina luopujina tai jatkajina vaan omistajina avioliiton, perinnön tai jakamattoman kuolinpesän kautta.

Liiketoiminta. Tutkimuksen kohteeksi valitut matkailutilat ovat kaikki monitoimitiloja, joiden tuotoista pääosa muodostuu matkailusta, mutta kaikilla tiloilla on myös muita tulonlähteitä. Liiketoimintaan osallistuminen ja sen johtaminen on syytä erottaa toisistaan: pelkkää johtajuutta ei luonnollisesti mikroyrityskohteissa ole, mutta rooli liiketoiminnasta vastaavana henkilönä on löydettävissä selvästi. Eri henkilöt osallistuvat joko matkailun ja maatilatalouden yri-

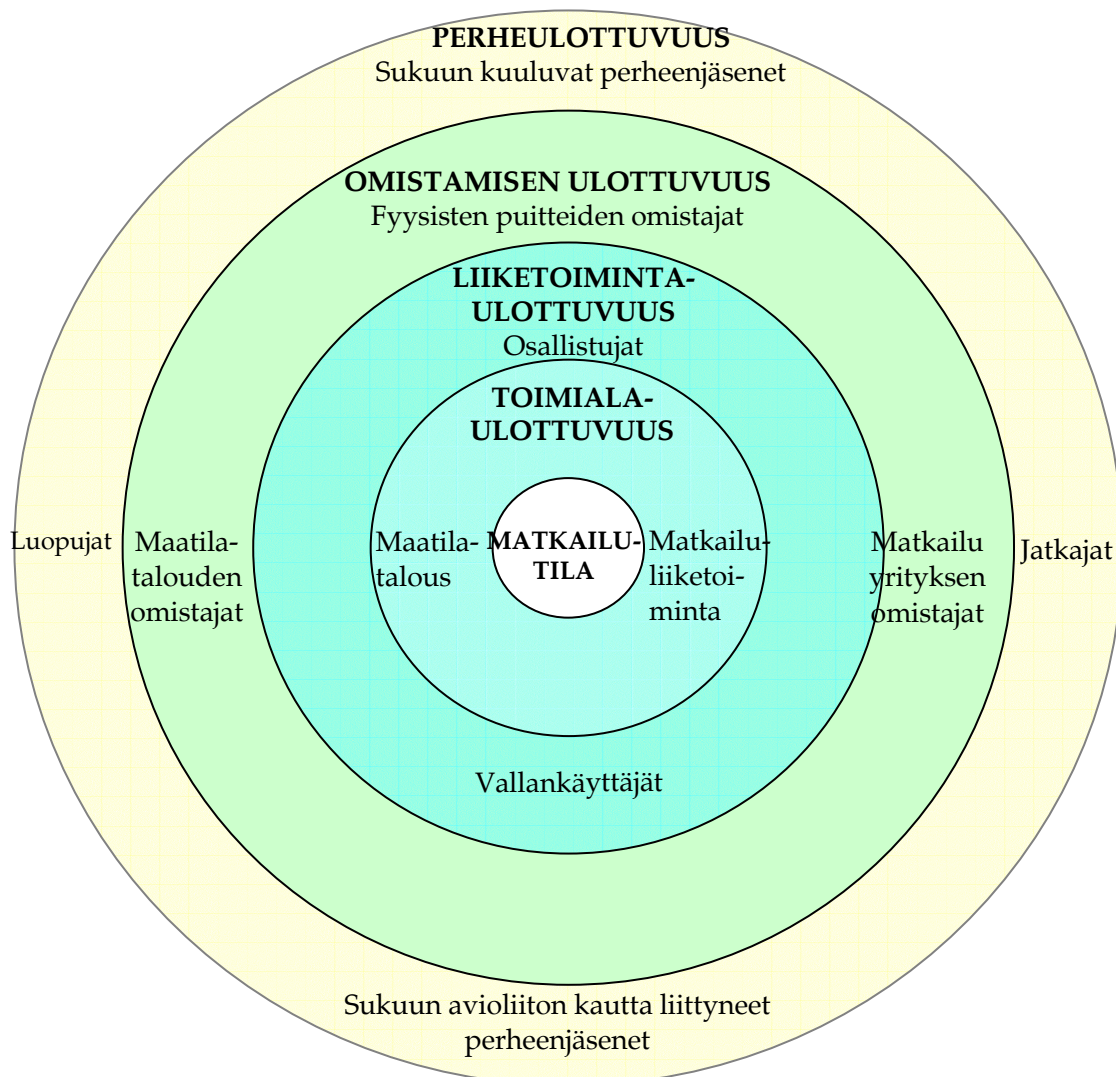
tystoimintaan tai vain toiseen eriasteisesti tai sekä osallistuvat että johtavat sitä. Roolit liiketoiminnan alueella vaihtelevat näiden neljän elementin välillä.

Kun tarkastellaan vallan käyttöä sukupolvien välillä, yritystoiminnasta vastaaminen, johtajuus, on selkeästi kytköksissä omistamiseen. Omistajuus ja johtajuus kulkevat käsi kädessä. Vastuu ja päätöksenteko yritystoiminnasta siirtyvät omistuksen siirtymisen myötä. Pitkällä mentorointivaiheella varmistetaan, että jatkaja on valmis ryhtymään johtajaksi ja vastaamaan yritystoiminnasta.

Yritystoiminnan omistamisella ja osallistumisella ei ole yhteyttä. Tilalla asuvat luopujat osallistuvat kykyjensä mukaan yritystoimintaa tukevaan toimintaan, vaikka omistajuus olisi jo siirtynyt jatkajalle. Tämä kuvaa perinteistä talonpoikaista arvoa, jatkuvuutta. Toisaalta se liittyy yritystoiminnan sukupolvenvaihdoksessa tapahtuvaan siirtymisen ja jatkuvuuden varmistamiseen, mentorointiin. Myös jatkajasukupolvi osallistuu yritystoiminnan tehtäviin, vaikka omistus olisi vielä luopujalla. Varsinkin tapauksissa, joissa jatkaja on valikoitunut hyvin aikaisessa vaiheessa, osallistumisaktiivisuus on saanut luonnollisen motiivin. Talonpoikaisesta arvokeskustelusta tuttu ilmaisen työn normi (Katila 2000), jonka mukaisesti muut sukulaiset olisivat moraalisesti pakotettuja osallistumaan tilan töihin, ei tässä aineistossa tullut esille. Perheen lapset, jotka olivat muuttaneet asumaan muualle, eivät osallistuneet maatilaa tai matkailu-ryhtymään töihin.

Vaikka eri henkilöt osallistuvat eriasteisesti matkailutilojen toimintoihin kukin kykyjensä ja taitojensa mukaan, ei tutkimusaineistossa ilmennyt sellaisia seikkoja, jotka olisivat kertoneet epäoikeudenmukaisuuden kokemuksista työnjaon suhteen. Työn ja tehtävien jakaantuminen eri liiketoimintojen välillä on tapahtunut ja tapahtuu luonnostaan, vaikka jaettavaa työtä on paljon. Matkailun yritystoiminnassa työn ajankohdan ja tärkeysjärjestyksen sanelee vuodenaikojen vaihtelu, kuten maatilatalouden harjoittamisessa on opittu. Erilaiset asiakkaat liikkuvat eri aikoina käyttäen erilaisia palveluja.

Matkailutilojen roolien monimuotoisuutta voidaan kuvata seuraavalla kuviolla (kuvio 11):

KUVIO 11 Matkailutilan toimijoiden roolit

Edellä esitetyn mukaan eri toimijoiden roolit esiintyvät matkailutiloilla hyvin monimuotoisina ja vaihtelevina sekä runsaampina kuin tavanomaisessa perheyriyksessä on esitetty (ks. Tagiuri & Davis 1982). Voidaan olettaa, että odotukset ja toiveet perheen, omistajuuden ja liiketoiminnan kehittymisen suhteen poikkeavat toisistaan eri toimijoiden välillä.

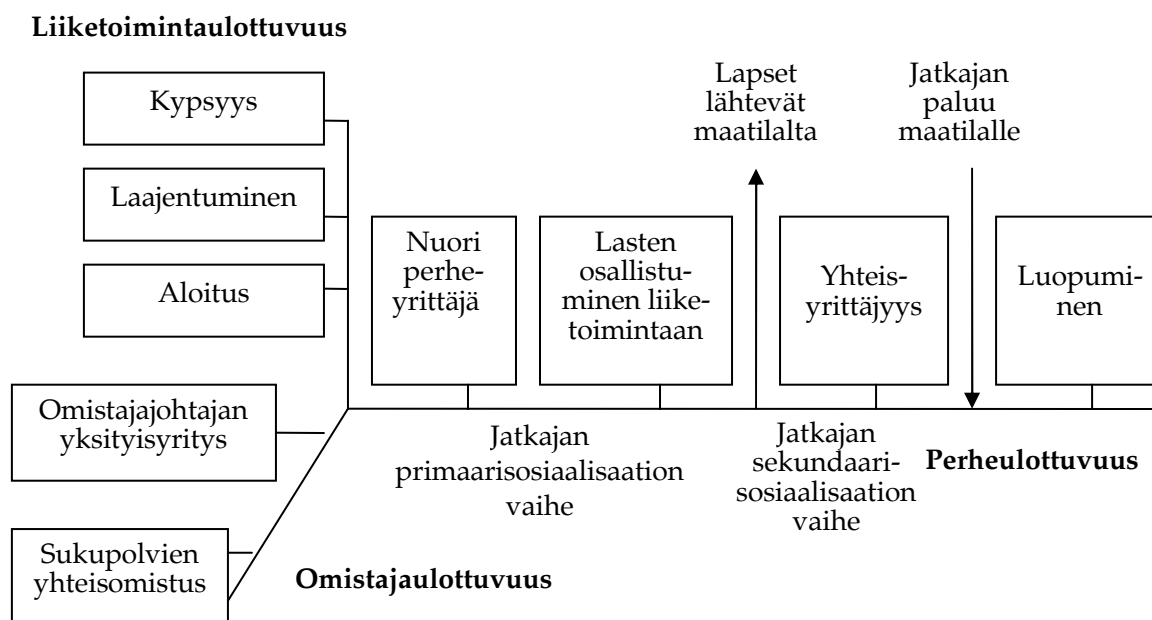
7.3.3 Elinkaarien ulottuvuudet

Perheyrityttä voidaan tarkastella kolmen eri ulottuvuuden (Gersick ym. 1997), perheen, liiketoiminnan ja omistamisen elinkaarien näkökulmasta (ks. kuvio 7). Maatilamatkailua harjoittavien perheiden elinkaari alkaa nuoren yrittäjäperheen liiketoiminnan harjoittamisesta. Lasten kasvaessa lapset osallistuvat perheen liiketoimintoihin, jolloin joku perheen lapsista valikoituu liiketoimin-

nan jatkajaksi. Yhteistyövaiheessa sukupolvenvaihdos tapahtuu konkreettisesti ja yritystoiminnan valta ja omistus siirtyvät jatkajalle. Yritystoimintaa hoidetaan kahden sukupolven kokemuksella ja työpanoksella. Luopumisvaiheessa on uusi yrittäjäperhe aloittamassa omaa elinkaartaan perheyrittäjien jatkuvuuden turvaajana. Kuitenkin vain kahdessa tutkimuksen tapauksista perheulottuvuus eteni esitetyn mukaisesti. Muissa tapauksissa jatkaja lähti kotitaltaan, mutta palasi takaisin ryhtyäkseen jatkajaksi tilalle.

Omistuksen näkökulmasta voidaan löytää kaksi vaihetta: omistajajohtaja-vaihe ja sukupolvien yhteisomistusvaihe, jolloin omistus on jakaantunut luopujan ja jatkajan välille. Tavoitteena on, että omistajuus ja johtajuus siirtyvät jatkajalle heti, kun se on tilan ja yksilöiden kokonaisedun kannalta mahdollista. Sisarus-ten välinen yhteistyö ei ilmennyt yhdenkään luopujan tarinoissa. Aholan tapauksessa jatkaja oli suunnitellut tulevaisuudessa yhteistyötä sisarensa kanssa. Sukuyrittäminen, serkusten yhteisyrittäminen, ei ole perinteisessä talonpoikaisessa ajattelussa tapa toimia. Omistamisen säilyminen yhdellä ydinperheellä perustuu talonpoikaisiin arvoihin: omistamisen jatkuvuuteen, omavaraisuuteen, itsellisyyteen. Tiloilla harjoitettavat liiketoiminnan toimialat elävät omistuksen suhteen eri vaihetta: matkailun osalta voidaan elää vielä yhteistyövaihetta, mutta maatilatalouden osalta luopuminen on jo tapahtunut tai päinvastoin. Omistuksen jakaantamista eri toimijoiden välille on käsitelty edellisessä perheyrittäjyyden roolia esittävässä mallissa.

Käyttäen perheyrittäjyyden elinkaarimallia (Gersick ym. 1997) voidaan matkailutilojen eri ulottuvuuksien elinkaarta kuvata seuraavasti (kuviokuva 12):

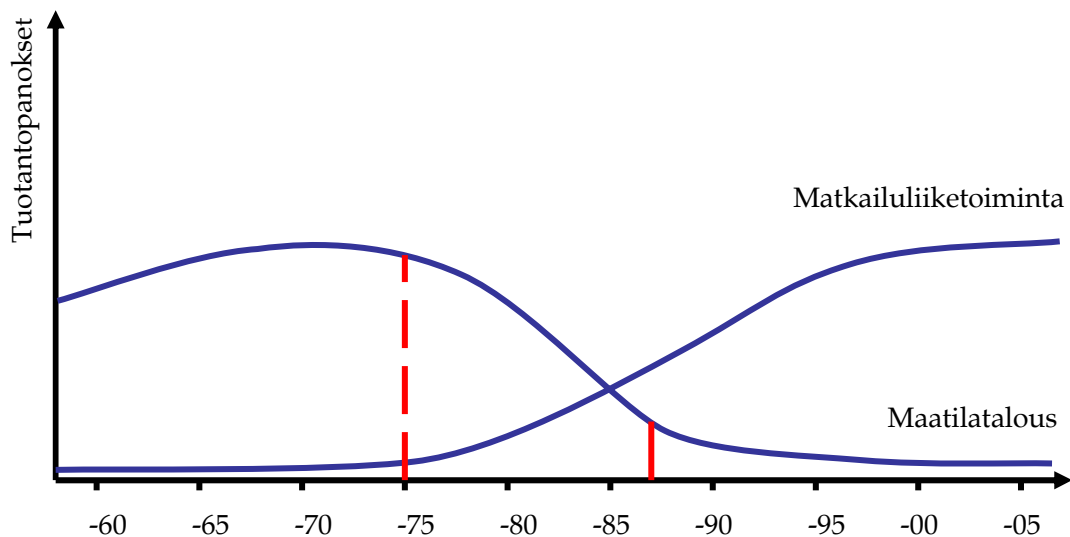

KUVIO 12 Matkailutilayrittäjyyden kehittymisen kolme ulottuvuutta (mukailtu Gersick ym. 1997)

Matkailutilojen liiketoiminnan elinkaarta tulee tarkastella sekä matkailun että maatilatalouden ja sitä lähellä olevien elinkeinojen kehittymisen kautta. Toimi-

alojen elinkaaret liittyvät toisiinsa mutta ovat eläneet eri suuntiin. Tutkimuksen kohdeyritysten matkailun liiketoiminnan aloittamisvuosi oli keskimäärin vuosi 1975, joka on valtakunnallista keskiarvoa (1988) huomattavasti aikaisempi. Tämä johtuu tutkimuksen rajauksesta. Koska maatilamatkailu on toimialana nuori, ovat sukupolvenvaihdokseen ehtineet tilat edelläkävijöitä tuotantosuunnan muutoksessa.

Maatilatalouden tuotantoeläimistä on luovuttu keskimäärin vuonna 1987, joten matkailijoiden ja tuotantoeläimien yhteishoivaamisen aika oli keskimäärin 13 vuotta. Merkittävimmät investoinnit matkailun liiketoimintaan tehtiin 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun taitteessa lukuun ottamatta Aholan tilaa, jossa merkittävin investointi on tehty vasta vuonna 2000. Niemelän tapauksessa suuri yksittäinen investointi on vielä edessä. Maatilatalouteen ei ole investoitu merkittävästi luopujien ja jatkajien aikana lukuun ottamatta Peltolan tilaa, jossa tehtiin merkittävä investointi vuonna 1976. Käytettäessä mittareina tutkimushaastatteluissa esille tulleita investointeja ja tuotantopanosten suuruutta tutkijan arvioimina, voidaan tutkimukseen kuuluvien matkailutilojen liiketoimintojen kehittymisen keskimääräistä elinkaarta kuvata seuraavalla kuviolla (kuvio 13):

KUVIO 13 Matkailun ja maatilatalouden liiketoimintojen kehittyminen

Tämän tutkimuksen tarkastelun kohteena olevien maatilamatkailuyritysten matkailun liiketoiminnan kehittyminen on rinnastettavissa yleisesti esitettyyn matkailutuotteen elinkaareen (Butler 1980), jossa on erotettavissa neljä erilaista vaihetta: hidas alkuvaihe, voimakas kehitysvaihe, stagnaatiovaihe ja uusi kehitysvaihe. Uuden kehitysvaiheen vaihtoehtoisiksi jäävät uudistuminen, vakiintuminen tai taantuminen.

Kaikkien matkailutilojen matkailun liiketoiminnan kehittyminen on alkanut hitaasti. Talonpoikaiseen kulttuuriin kuuluva varovaisuus ja riskin välttäminen tukevat hitaan kasvun ajatusta. Hitaan kasvun vaihetta seurasi vuosina 1985–1995 voimakas kehitysvaihe, joka mahdollisti matkailun voimakkaan kehittymisen tilan pääelinkeinoksi. Maatilatalouden tuotantoeläimistä luopuminen ja mat-

kailun investoinnit seuraavat ajallisesti toisiaan. Keskimääräisesti maatilatalouden tuotantoeläimistä luovuttiin tutkimuksen kohdeyrityksissä vuonna 1987. Kun selkeä päätös luopumisesta tehtiin, oli taloudellisten ja ajallisten resurssien käyttömahdollisuus matkailun liiketoiminnan kehittämiseen mahdollista.

Tutkimuksen tarkasteluyritysten maatilatalouden yritystoiminta on taantunut ja sillä on enää hyvin pieni merkitys lisäansioiden tuojana tai matkailuyrityksen liiketoimintoja tukevana toimintana. Matkailuyritystoiminnassa eletään vakiintumisvaihetta (kypsyysvaihetta). Lukuun ottamatta Niemelän matkailutilaa merkittäviä suunnitelmia investointien tekemiseksi matkailuun ja liiketoimintojen kehittämiseen ei ole näköpiirissä. Koska matkailun liiketoiminta pohjautuu tutkimuksen kohdeyrityksissä fyysisiin resursseihin, kuten rakennuksiin, vaatii liiketoiminnan vakiinnuttaminen tietylle tasolle jatkuvaa panostusta puitteiden kunnostamiseen. Muutoin vakiintuminen kääntyy taantumiseksi.

7.3.4 Matkailutilojen sukupolvenvaihdos

Tutkimusraporttini neljännessä luvussa esittelen sukupolvenvaihdokseen liittyvää tieteellistä keskustelua, joka on konstruoitu liiketaloustieteellisestä ja maaseutusosiologisesta kirjallisuudesta. Matkailutilojen sukupolvenvaihdosprosessin tarkastelu on monitahoisempi, koska sukupolvenvaihdos ei tapahdu samanaikaisesti sekä maatilatalouden että matkailuliiketoiminnan osalta. Omistus voi olla hajaantunut eri henkilöille ja liiketoimintaan osallistuminen ja johtajuus eriytyneet, kuten edellä perheyrittäjyyden roolijaossa esitän. Koska maatilamatkailu on kytköksissä maatalaan ja sen resursseihin, tulee sukupolvenvaihdosta tarkastella kokonaisuutena. Kuten Hutson (1987) on esittänyt, selkeitä prosessin vaiheita ei ole tunnistettavissa maatilatalouden sukupolvenvaihdoksessa. Myöskään tämän tutkimuksen aineiston perusteella matkailutilojen sukupolvenvaihdos ei etene perheyrittäjyyden tutkimuskirjallisuuteen perustuvien teoreettisten mallien mukaan, vaikka siitä on löydettävissä samanlaisia vaiheita. Voimakas kytkös maan omistamiseen vaikuttaa sukupolvenvaihdoksen keston pidentäen sitä ajallisesti.

Maatilojen sukupolvenvaihdokseen valmistaudutaan ja sitä suunnitellaan erittäin huolellisesti jopa vuosikymmeniä. Se on proaktiivista toimintaa, joka alkaa heti ensimmäisen lapsen syntymän jälkeen. Luopuja haluaa varmistaa huolellisella suunnittelulla omistuksen jatkuvuuden suvussa. Omistuksen jatkuvuuden arvo näkyy koko sukupolvenvaihdosprosessin läpi kaikkia toimintoja johtavana ja tukevana arvona, mutta erityisesti se leimaa sitä edeltävää aikaa, joka sisältää eniten epävarmuutta jatkuvuuden suhteen. Varsinainen muutosvaihe on konkreettinen vaihe, jossa pyritään varmistamaan onnistunut ja kaikkia osapuolia tyydyttävä ratkaisu. Kuten de Haan (1994) on esittänyt, sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun liittyy suunnitelma tulevasta perinnönjaosta ja lasten tasapuolisesta kohtelusta. Tavoitteena on, että jatkajalle jää yhtenäinen tila ja muut lapset saavat muuta omaisuutta tai jatkaja maksaa heidän osuutensa rahana säilyttäen itsellään koko tilan omistuksen. Sukupolvenvaihdokseen liittyy myös ennakkoperinnön kaltaisia järjestelyjä. Perimmäisenä ajatuksena on sukupolvenvaihdoksen onnistuminen edullisesti, suuria riskejä välttämällä.

Gersick ym. (1999) esittivät, että sukupolvenvaihdoksen käynnistää jokin tietty tekijä, laukaisija. Tämän tutkimuksen aineistossa tällaista liipaisintekijää ei esiintynyt, vaan prosessi käynnistyi hitaasti ja vaiheittain. Omistusta ja johtajuutta siirrettiin vaiheittain eri aikoina hyvin suunnitelmallisesti. Tutkimuksen rajaus on sulkenut pois tilat, joissa luopujan kuolema olisi aiheuttanut äkillisen tarpeen sukupolvenvaihdokseen. Yhdelläkään tilalla varsinaiseen muutosvaiheeseen ei jouduttu valmistautumatta. Terveydellisistä tai muista yllättävistä syistä löytyi esimerkkejä luopujan ottaessa tilan haltuunsa. Tässä tutkimusaineistossa esiintyvien luopujien ollessa jatkajia, tilanteeseen oli useimmiten jouduttu nopeasti ja valmistautumatta. Silloin ajateltiin, että jatkuvuus on itsensä selvyys, jota ei tarvitse suunnitella. Tämän tutkimuksen aineistossa on nähtävissä suunnitelmallisuuden korostuminen, koska jatkajilla on muitakin mahdollisuuksia. Suunnittelulla pyritään varmistamaan jatkajan sitoutuminen. Jatkuvuuden katkeamisesta puhutaan kuin inhimillisen olennon kuolemasta, *"sehän kuolee tämä talo jos ei ole jatkajaa."*

Varovaisuuden ja riskin välttämisen lisäksi myös taloudelliset seikat puoltavat huolellista suunnittelua ja vaiheittain tapahtuvaa omistuksen siirtymistä. Suunnitelmallisuutta tukee myös talonpoikainen talouseetos: mahdollisimman edullisten veroratkaisujen vuoksi prosessia oltiin valmiita pitkittämään.

"Se pitää saaha tämä spv tiettyyn saumaan sopimaan jos tuota liian halvalla myyvään niin joutuvat lahjaverroo maksamaan ja jos liian kallis niin eivät saa lainoja..." (luopuja).

Kuten perheyriyten sukupolvenvaihdoksissa (vrt. Malinen & Stenholm 2003) myös tämän tutkimuksen matkailutilojen sukupolvenvaihdoksia suunniteltaessa käytettiin apuna ulkopuolista asiantuntijaa. Saatujen neuvojen suhteen oltiin jopa niin kriittisiä, että neuvonantajaa vaihdettiin, jos toimintaan ei oltu tyytyväisiä. Tämä kuvastaa sukupolvenvaihdoksen suunnittelun vakavuutta ja tärkeyttä luopujien asenteissa. Vaikka omavaraisuus ja itsenäisyys ovat sekä yrittäjien että talonpoikaisten arvojen mukaan tärkeitä, käynnistymisvaiheessa prosessin onnistumisen varmistaminen ohitti nämä perinteiset arvot. Kaikki tutkimukseen osallistuneet matkailutilat olivat käyttäneet tai käyttivät jotakin asiantuntijatahoa neuvonantajana.

Pitkän valmistautumisvaiheen lisäksi myös varsinainen muutos tapahtuu vaiheittain ja se on usein vuosia, jopa vuosikymmeniä kestävä prosessi. Omistajuutta ja johtajuutta luovutetaan hitaasti siten, että muutosvaihe on pitkä ja hallittu. Omistajuuden ja johtajuuden eriaikainen muutos sekä matkailuyritystoiminnan ja maatilalan omistajuuden muutos tapahtuvat eri aikaan. Siten jatkajan ja luopujan yhteisyrityksyyden aika, niin sanottu mentorointivaihe, kestää maatilamatkailuyrityksissä pitkään. Jatkajaa ei haluttu jättää yksin selviämään tilan ja liiketoiminnan hoitamisesta, vaan haluttiin siirtää osaamista ja tietotaitoa seuraajalle. Taustalla on prosessin onnistumisen varmistaminen ja jatkuvuuden turvaaminen. Halu auttaa ja ahkeruus tukevat myös pitkää mentorointivaihetta.

"Sitten kun luovutan niin voihan sitä siivousapua antoa ja kaikkee pientä touhuilla... pitää sitä vähän semmosta sissäänajoaikaa olla näille että oppivat. Onhan sitä otettava monta kotto huomioon. Joten ollaan mukana yritystoiminnassa tarpeen mukkaa auttamassa, ja on tar-

peellistahi olla eihän se osaa heti kaikkeen tarttua ja tehdä oikein. Halutaan olla tukena aluksi ainahi ja eihän se kulu aikakaan jos ei jottain tee.” (luopuja)

Kuten kirjallisuudessa on esitetty, voi pitkä mentorointivaihe johtaa ongelmiin prosessin loppuunsaattamiseksi, koska luopuja ei halua luopua elämäntyöstään (ks. Malinen & Stenholm 2003). Vaikka tämän tutkimuksen aineiston mukaan luopuminen tapahtui hitaasti ja vaiheittain, sitä ei esitetty luopumisen vaikeutena vaan sukupolvenvaihdoksen onnistumisen varmistamisena. Tutkimusaineistossa ei tullut esille sellaista, minkä olisi voinut tulkita luopumishaluttomuudeksi. Luopujat olivat hyvin aikaisessa vaiheessa, alle tavanomaisen eläkeiän, luopumassa omistuksestaan ja roolistaan tilan isäntänä ja emäntänä. Samaa tulokseen on tullut myös Villa (1999) norjalaisia viljelijöitä koskevassa tutkimuksessaan. Muutosvaihetta helpottaa se, että luopujat eivät yleensä luovu asuinympäristöstään vaan jäävät tilan yhteyteen asumaan ja osallistuvat tilan töihin. Luopuminen on helpompaa, mikäli luopuja on vakuuttunut jatkajan kyvyistä selvittää tilan hoidossa.

”Kun paperit tehtiin niin se on sitten siirtynyt nuoriin vastuulle, vaikka eihän sitä sanomatta pääse vaikka oon yrittänyt pysyä pois ja olla sanomatta. Pääasiassa yritän olla eläkkeellä. Mutta kyllä asioista päivittäin jutellaan, on myös vanhoja asiakkaita joita haluaa tavata... kanta-asiakkaita, asiakkaita jututetaan.... Se on otettava markkinointina.” (luopuja)

Jatkajien tarinoissa ei Metsolan tapausta lukuun ottamatta voinut löytää merkkejä ongelmista vallan käytön suhteen varsinaisen mentorointivaiheen aikana. Kolmessa tapauksessa (Peltola, Ahola ja Niemelä) sukupolvenvaihdoksen suunnittelun pituus oli jatkajien mielestä tuntunut pitkältä. Niemelän jatkaja kuitenkin myönsi, että se oli ollut tarpeellinen ja taloudellisesti hyödyllinen vaihe.

Talonpoikaisten arvojen sisältyminen prosessiin liittyviin päätöksiin on havaittavissa ja tulkittavissa tutkimuksen aineistosta. Kun tarkastellaan matkailutilan kehittymistä ja sukupolvenvaihdokseen ja jatkajan valintaan liittyviä kysymyksiä, keskeisellä sijalla ovat luopujan arvot ja asenteet. Jatkajan talonpoikaisten arvojen tarkastelu on keskeistä silloin, kun tarkastellaan hänen valintaansa ryhtyä jatkajaksi ja ajatuksia tulevaisuudesta matkailutilallisena.

Seuraavana tarkastelen luvussa 5 esittämieni kirjallisuudesta koostettujen talonpoikaisten arvojen ilmenemistä ja ohjaavuutta sukupolvenvaihdoksessa ja sitä koskevissa päätöksissä sekä arvojen vaikutusta perheyrittäjyyteen siltä osin kuin ne aineistossa ilmenevät.

7.4 Talonpoikaisten arvojen ilmeneminen

7.4.1 Jatkuvuus ennen kaikkea

Matkailutila merkitsee yrittäjille muutakin kuin työtä ja ammattia. Se on paikka, joka ilmentää jatkuvuutta. Matkailutilayrittäjien arvomaailma rakentuu siten, että kaikkien arvopohjaisten päätösten tavoitteena on jatkuvuuden tukeminen.

Jatkuvuus voidaan asettaa yläkäsitteeksi, ylimmäksi arvoksi, kirjallisuudessa esitetyille muille talonpoikaisille arvoille, jotka turvaavat ja vahvistavat jatkuvuuden arvoa.

Vaikka jatkuvuus on tärkeä arvo sekä perheyrittäjyydessä että maatilataloudessa, eroaa matkailutilayrittäjyyden jatkuvuuden ilmeneminen muusta perheyrittäjyydestä. Perheyrittäjyydessä jatkuvuus ilmenee yritystoiminnan jatkuvuutena, kun taas matkailutilallisen jatkuvuuden tärkein ilmenemismuoto on tilan fyysisten puitteiden, maan ja rakennusten omistamisen jatkuvuus suvussa sekä tilan asuttuna pitäminen. Elinkeinon harjoittamisen jatkuvuudella, ammatin jatkamisella, ei ole varsinaisesti merkitystä. Luopujalle tärkeintä on se, että tilalla asutaan ja sitä pidetään kunnossa, hankkipa jatkaja elantonsa mistä vaan.

"...mutta onneksi jo lukioikäsenä tuo tytär sano, että hän voisi ajatella asuvansa täällä niin se tuntui hyvältä kun on joku joka voisi pittää asuttuna talloa..." (luopuja).

Maan omistamisen tärkeyttä kuvastaa myös se, että Rantalan luopujan vanhempien myydessä kesämökkkitontteja ulkopuolisille, luopuja osti ne takaisin tilaan niiden tullessa myyntiin myöhemmin. Hän jopa rahoitti kaupat velkapäämällä vastoin omavaraisuuden arvoja. Järvelän luopuja oli lunastanut kotitilansa itselleen tietäen, että hänellä ei ole sille varsinaista käyttöä. Luopuja osti tilan pelkästään siksi, että se ei joutuisi suvun ulkopuoliselle. Tila ja sen ulottuvuus koetaan tärkeäksi omistamisen kautta. Lähelle pihapiiriä ei haluta perheen ulkopuolisia henkilöitä omistajiksi. Kuitenkin matkailijoiden asuttamisesta lähellä pihapiiriä olevilla mökeillä pidetään hyväksyttävänä oleskelun väliaikaisuuden vuoksi.

"Oishan me pystytty rantatontteja myymään vaikka kuinka monta.. mutta silloin ne mennö myötä möisiään... Ja sitten ei tiiä minkälaista häirikköä tulloo ..." (jatkaja).

Jatkuvuuden turvaamiseksi suvussa ja sukupolvenvaihdoksen onnistumiseksi tarvitaan jatkaja, joka valitsee elämäntavakseen yrittäjyyden maaseudulla. Jatkuvuuden arvon ohjaamana luopuja paneutuu jatkajan löytymiseen, minkä varmistaa lasten omaksuma jatkuvuuden arvo. Jatkajan olemassaolo on tärkeää liiketoiminnan kehittämiseksi tai jopa pitämiseksi entisellä tasolla. Tilan rakennuskanta vaatii jatkuvaa korjausta ja ylläpitämistä. Asiakkaiden vaatimustason kasvaessa ja kilpailun kiristyessä tarvitaan investointeja. Mikäli jatkajaa ei ole tiedossa, matkailutilayrittäjät eivät investoi vaan yritystoiminta hiipuu. Sama asia tuli esille myös Sirenin tutkimuksessa (2001, 94).

Valmistautuminen sukupolvenvaihdokseen ja jatkajan etsintä alkaa ajattelun tasolla heti, kun luopuja on ryhtynyt itse jatkajaksi ja saanut lapsia. Prosessi jatkuu koko luopujan isännyyden ajan siihen asti, kunnes vaihdos on tapahtunut. Lapsista käytetään nimitystä "perillinen", joka jo sanana kuvaa perimystä ja omistamisen jatkuvuutta suvussa. Kun nämä "perilliset" kasvavat ja osallistuvat maatalon tai matkailun toimintoihin, luopuja arvioi heidän soveltuvuuttaan ja kiinnostuneisuuttaan tilan mahdolliseksi jatkajaksi.

Luopuja arvioi jatkajan "maahenkisyyttä", vaikka jatkajan elinkeinona olisikin matkailun liiketoiminta eikä maatilatalous. Tällä "maahenkisyydellä" py-

ritään varmistamaan tilan jatkuvuus, koska silloin jatkajan arvoissa tilan ja maan omistaminen on niin tärkeä arvo, että tilan myyminen ulkopuoliselle ei ole mahdollinen ja omistamisen jatkuvuus suvussa säilyy. ”Maahenkisyyden” arviointi ylittää sukupolvien yli. Yksi luopujista arvioi muualla kuin tilalla asuvin pojanpoikiensa mahdollisuutta jatkajaksi seuraavasti:

”Kun niitä poikia on kolme niin luulisi niistä jonku olevan kiinnostunu tulemaan tähän, on niin paljon täällä olleet että kyllä ne on juurtunna tänne paremmin kuin minnekään muualle...” (luopuja).

Tämä juurruttaminen maahan tapahtuu potentiaalisen jatkajan primaarisosialisaation aikana (ks. Giddens 1995). Mikäli jatkajaa ei löydy, koetaan se kasvatamisen, juurruttamisen ja maaseutuyhteisöön soziaalistamisen epäonnistumiseksi. Valmistautuminen muutokseen ja jatkajan valinta ovat aina ajankohtaisia ja niitä prosessoidaan koko ajan, koska aikakäsitys maatiloilla on vertikaalinen, sukupolvesta toiseen jatkuva (Holmila 2001).

”Nyt kun ei olla vielä kun vähän yli nelikymppisiä, mutta kymmenen vuojen peästä on jo ajankohtainen, pitäis alakoa olla jo jatkaja selevillä...” (jatkaja).

Jatkajaksi valikoituu se, joka on omaksunut vahvimmin ”maahenkisyyden” hänen primaarisosialisaationsa aikana. Juurtuminen on tapahtunut tilan työhön osallistumisen kautta. Myös jatkajan näkökulmasta tiedostamaton valmistautuminen jatkajaksi alkaa jo lapsuudessa, ja ryhtyminen jatkajaksi katsotaan tapahtuvan luonnostaan, koska kiinnostus tilaan ja sen töihin on kasvanut hitaasti lapsuudesta saakka.

”Minä kun oon syntymästä asti tässä touhunna, viijen päivän vanha olin ku eka asiakkaat äitille tuli. Siinä on kasvettu matkailun kanssa yhtä matkaa” (jatkaja).

Töihin osallistumisella näyttää olevan merkitystä jatkajaksi valikoitumiselle, vaikka sitä ei koettukaan aina pelkästään positiiviseksi kokemukseksi. Jatkajien lapsuuden työkokemusten kerronnassa esiintyy samaa selviytymisen ja pärjäämisen osoittamista kuin luopujien selviytymistarinoissa, jotka olivat paljon todellisempia kuin jatkajien kokemukset. Toki pienen koululaisen silmissä likaiset lautaset muuttuivat vuoriksi, mutta ylpeys työstä selviytymisestä heijastuu tarinoissa:

”Kun meillä mökkie joka kesä rakennettiin, parrua pitelin isän apuna ja kun koulusta tulin niin niitä lautasuoria pesin...” (jatkaja).

Taulukko 6 kertoo jatkajaksi ryhtymisestä tämän aineiston tarinoiden perusteella. Taulukossa kuvataan jatkajan sukupuoli, sisarusten määrä ja järjestys sekä se, olivatko muut sisarukset kiinnostuneita ja halukkaita toimimaan jatkajana.

TAULUKKO 6 Jatkaajien kuvaus

Tila	Sukupuoli	Jatkajan syntymäjärjestys/ perheen lapset	Huomautus
Järvelä	Tytär	2. / poika ja tyttö	Ei muita vaihtoehtoja
Rantala	Poika	1. / kaksi poikaa	Ei muita vaihtoehtoja
Metsola	Poika	4. / kaksi tyttöä ja kaksi poikaa	Nuorin poika, ei muita vaihtoehtoja
Kivelä	Poika	3. / kolme tyttöä ja poika	Ainoa poika, ei muita vaihtoehtoja
Peltola	Tytär	1. / kolme tyttöä ja poika	Vanhin tytär, ei muita vaihtoehtoja
Niemelä	Tytär	2. / kolme tyttöä ja poika	Ei muita vaihtoehtoja
Ahola	Poika	1. / poika ja tyttö	Suunnitelmissa sisarusten yhteisyrittys

Kuten taulukosta voidaan todeta, jatkajaksi valikoitumista ei ohjaa syntymäjärjestys tai sukupuoli vaan se, kuka lapsista jää jäljelle hoitamaan jatkuvuuden velvoitetta tai kuka on vahvimmin sitoutettu tilaan ja siten halukas palaamaan, vaikka hän olisi jo ehtinyt rakentaa elämänsä tilan ulkopuolelle. Lukuun ottamatta Aholan tilaa, jonka jatkajat ovat vielä nuoria ja elämänpolku osittain rakentumatta, jatkajiksi ei ollut muita vaihtoehtoja.

Siten jatkuvuus suvussa pakottaa jatkajaksi. Tilasta luopuminen tai sen myyminen on arvojen vastainen moraaliton teko. Myös jatkajat ovat sisäistäneet jatkuvuuden arvon, joka sanelee sen, että tilaa täytyy jonkun lapsista jatkaa. Sitoutuminen jatkajaksi tapahtuu alitajuisesti aikaisessa vaiheessa ja muutosvaiheen konkretisoituessa jatkajalle ei jää muuta mahdollisuutta kuin etsiä selviytymismahdollisuudet tilalla.

"Sitten sitä rupes ajattelemaan että sitähän vois vaikka viettää sitten loppuelämänsä, asua tällä paikalla ja se tuntu jotenkin että ei sitä voi autioksi jättää tämmöstä kotipaikkaa se tuntu vieraalta semmonen ajatus tai sitten ventovierraalle luovuttaa...että jonkunlaiset sitteet on jääny tähän kotipaikkaan" (jatkaja).

Tilan jatkaminen tiedostetaan aikaisessa vaiheessa ja jatkajaksi valikoitunut rakentaa tietoisesti tai tiedostamattaan elämänsä siten, että sukupolvenvaihdoksen ajankohdan koittaessa hän on valmis ryhtymään jatkajaksi. Pakon edessä moraalisiin perusteisiin jatkajaksi ryhtyminen voi koskettaa myös jatkajan avio puolisoa.

"Sitä kun on intensiivisesti kehitetty koko ajan niin pakkohan sitä on jatkaa...Pakkohan sen on tähän tulla, vaimonkin..." (jatkajan puoliso).

Jatkajaksi ryhtyminen esitetään tarinoissa tyyliin *"nepä olivat muut kerenneet lähteä muualla ja sinne elämänsä rakentaneet, ei ollut muuta vaihtoehtoa."* Luopujan ja jatkajan ikäerolla on vaikutusta jatkajan valintaan. Mikäli tuleva luopuja on vielä iältään keski-ikäinen, potentiaalisen jatkajan tullessa siihen ikään, että elämänuraa on ryhdyttävä rakentamaan, on jatkajan varsinkin pienillä tiloilla lähdeittävä etsimään ansaitsemismahdollisuuksia tilan ulkopuolelle.

Jatkuvuuden arvon omaksuminen ja sitoutuminen jatkuvuuteen tapahtuvat aikaisessa vaiheessa. Vahva "maahenkisyys" säilyy, vaikka tuleva jatkaja viettää ennen jatkajaksi ryhtymistään pitkiäkin aikoja pois tilalta jopa ulkomailta. Sekundaarisosiaalisaation vaihe ei murra vahvimpia primaarisosiaalisaatiossa omaksuttuja arvoja, vaikka luopujat sitä pelkäävät ja epäilevät, että jos lapset ovat jo ehtineet lähteä muualla, ei paluu ole helppoa. Jatkajan koulutautuminen ja työskentely muualla on uhka tilan jatkuvuudelle. Se on katkos tilalla asuvien sukupolvien jatkumossa.

"On se hyvä että yksi kuitenkin suostu jatkamaan, se tahtoo olla että kun ne maailmalle lähtöö niin se saavat semmosen kammon siitä maanviljelyksestä ja matkailustahi kun ne näkevät miten isä ja äiti siinä riutuu että ei ne suostu tulemaan takasin" (luopuja).

Tämän tutkimuksen aineiston jatkajista kolme oli ollut ulkomailla ennen paluuta kotitalalle. Heidän juurtumisensa kotitalaan oli tapahtunut niin syvästi, että oleskelu muualla ei heikentänyt sidettä kotitalaan. Ulkomaillaolo voi jopa vahvistaa sitä, kuten Niemelän jatkajan tapauksesta voidaan todeta. Hänen vahva juurtuminen on tapahtunut aikaisessa vaiheessa. Luopuja kertoo jatkajan sanoneen jo lapsena, että *"isona minusta tulee ison talon emäntä"*. Tarina on elänyt, ja sitä on kerrottu koko hänen elämänsä ajan vahvistaen hänen "maahenkisyyttään". Myöskään koulutus ei ole heikentänyt tätä maahenkisyyttä, mutta luultavasti maahenkisyys on vaikuttanut koulutusalan valintaan. Kaikista koulutusmahdollisuuksista hän valitsi maatilataloutta tukevan alan.

Ainoa seikka, mikä tässä aineistossa horjutti jo päätettyä jatkajaksi ryhtymistä oli se, että puolisoiksi valikoitui sellainen henkilö, joka ei ollut halukas muuttamaan maalle. Jatkajan puolison valinta on erittäin tärkeä kysymys tilan jatkuvuuden kannalta, kuten eräs luopujista asian ilmaisi: *"Poijalle myö ois jo annettu mutta ei se poika eikä varsinkaan poijan vaimo."* Tämän aineiston yhdessä tapauksessa jatkajaksi kasvatettu ja koulutettu perheen vanhin tytär vaihtui perheen nuorimpaan poikaan, koska tyttären puoliso ei halunnut ryhtyä jatkajaksi:

"Meillä oli äitin kanssa ajatus, että tuosta tyttärestä se olisi jatkaja tullu ja sitä koulutettiinhi sitä varten mutta sitten se avioitu ja se on noita ammattiyhdistysmiehiä se kavero niin eihän se taas ollu ollenkaan näitä yrittäjämielisiä, niin eihän siitä ajatuksesta mittää sitten tullu" (luopuja).

Matkailutilojen etäinen sijainti isommista taajamista on usein esteenä työllistymiselle tilan ulkopuolelle. Samalla se on myös esteenä jatkajaksi ryhtyvän puolison halukkuudelle muuttaa maalle, mikäli hän haluaa työskennellä jossakin muussa työssä kuin maatalaan liittyvässä elinkeinossa.

"En mie koskaan ajatellut että en missää tappauksessa voisi tulla takasi tänne. Mutta minäki aikani olin siellä muualla. Ehkä se tekiki sen kun oli välillä muualla. Ja siihen aikaan sitä haluski pois sillon kahen kympin jäläkeen, kun pääsi pois täältä syrjästä. Silloin ajatteli niin mutta sitten kun oli siellä jonkun aikaa maailmalla ollu ja katellu muita paikkoja ja asunukki siellä ja ollu niin rupes tekemään jotenkin mieli tänne takasi. Se on tämä koti rakas täällä. Kun olin siellä ulkomailla niin ehkäpä sillä koti tuntui rakkaammalta.. Ja kun mies oli valmis tähän." (jatkaja)

Aineiston perusteella jatkajaksi sitoutumisen perusta painottuu kahteen Koira-
sen (1998) esittelemään lajiin: tunneperäiseen kiintymykseen ja lojaaliseen sitou-
tumiseen. Kaikissa tapauksissa on löydettävissä kiintymys kotitilaan ja maise-
maan sekä moraalinen jatkuvuuden arvon tuoma velvollisuus jatkaa tilan omis-
tusta ja asuttuna pitämistä. Jatkuvuuden arvo näkyy muutosvaiheen läpikäy-
neiden jatkajien arvoissa myös siinä, että tilan rakennukset halutaan pitää kun-
nossa. Hoidetut rakennukset, vaikka niiden käyttötarkoitus olisi muuttunut,
viestittää elämää ja tilan asuttuna pitämistä. Räsistyneet, hoitamattomat ra-
kennukset ovat merkki periksi antamisesta, luovuttamisesta, jatkuvuuden tur-
vaamisen epäonnistumisesta.

"Onhan se leipä tiukassa tässä matkailussahi jos aikoo pittää paikat kunnossa. Tuo vanha rakennuskantahan syö matkailutuotot kun niitä on pidettävä kunnossa koko ajan." (jatkaja)

Kaikilla tutkimuksen kohdetiloilla rakennuksia pidetään kunnossa, korjataan ja rakennetaan. Tämä jatkuva rakentaminen ja rakennusten kunnossapito on ver-
tikaalisen jatkuvuuden ilmentymä. Jatkuvuuden arvo on siirtynyt luopujilta
jatkajille, sukupolvelta toiselle ja ilmenee maan ja tilan omistamisen jatkuvuu-
tena. Yritystoiminnan jatkaminen antaa mahdollisuuden ansaita elantonsa tilal-
la ja antaa myös mahdollisuuden pitää se asuttuna, kunnossa ja elävänä. Pri-
maarisosialisaation aikana omaksuttu vahva jatkuvuuden arvo on säilynyt jat-
kajien arvoissa sekundaarisosialisaation vaiheesta huolimatta. Kaikilla jatkajilla
on koulutusta ja mahdollisuuksia työllistyä muutoinkin, mutta jatkuvuuden
arvon ohjaamana tilan jatkajana toimiminen on heidän arvomaailmansa mukai-
sesti paras vaihtoehto ja elämäntapa.

7.4.2 Talonpoikainen talouseetos ja selviytyminen

Talonpoikaisiin arvoihin keskeisenä kuuluva talouseetos ilmenee monin eri ta-
voin maatioilla ja matkailutiloilla. Se on keino selviytyä ja varautua tulevaisuu-
teen. Talouseetoksen mukaisen toiminnan perimmäisenä tarkoituksena on jat-
kuvuuden turvaaminen ja omistuksen säilyminen suvussa. Olemalla säästäväi-
nen ja ahkera ja välttämällä riskiä ehkäistään joutumasta tilanteeseen, jossa tilan
omistus olisi uhattuna. Säästäväisyys ja kohtuullisuus, jopa vaatimattomuus,
joka pitää varat omassa pesässä, on arvojen mukaista toimintaa. Tämä voi ilme-
tä myös pyrkimyksenä omavaraisuuteen.

*"Meillä on ongelmana se että ei ole omasta takkaa kokkia, jouvutaan palkkaamaan vieras. Sel-
lanen pitäsi perheeseen saaha." (luopuja)*

"Olen sanonut tuolle siskolle että sen pitäisi opiskella tuota ruokapuolta, kun sitä osaamista tarvittaisiin, ei tarvitsi ulkopuolelta aina ehtiä työntekijää" (saman yrityksen jatkaja).

Talonpoikaisen talouseetoksen mukaiset toimintatavat lisäävät tilan varallisuutta ja kykyä selvitä niissä tilanteissa, joissa tarvitaan tueksi säästettyjä varoja. Säästäväisyys on osa selviytymisstrategiaa muuttuvissa olosuhteissa. Tämän tutkimuksen aineistossa luopujien arvomaailmassa säästäväisyys murtuu kahdessa tilanteessa: palkitsevat asiakassuhteet ja hyvin tehdyn työn kunnia.

"Kaikki leivoin itse, lämmitin sämpylätkin, kyllä ne niistä tykkäsi. Ja jouluksi laitoin perinneruuat, se oli aika työlästä. Mutta jos ruokapalveluja pittää niin ei pidä laadusta tinkiä se on ensimmäinen ehto, täytyy olla kunnan sapuskat ja riittävästi. Aamupala oli ja lounas, päiväkahvi ja päiväillinen. Kesällä juotiin iltakahvitki vaikka se ei ois kuulunu ohjelmaan enää." (luopuja)

Pysyvät asiakassuhteet tukevat myös jatkuvuutta. Asiakkaiden tyytyväisyys syventää asiakassuhdetta ja tuo heidät takaisin. Asiakassuhteen jatkuvuus lisää yritystoiminnan kannattavuutta ja sitä kautta parantaa selviytymismahdollisuuksia ja vahvistaa omistuksen jatkuvuutta.

Säästäväisyys ilmenee myös ilmaisen työvoiman käyttönä (ks. Katila 2000). Maatiloilla asuvien perheenjäsenten osallistuminen tilan töihin kuului aikaisemmin normien mukaiseen käyttäytymiseen. Joutenolo katsottiin tuomitavaksi käyttäytymiseksi ja sen oletettiin johtavan jatkuvuuden murtumiseen. Tilan ulkopuolella asuvien perheenjäsenten käyttöä ilmaisena työvoimana ei nykyisin enää esiintynyt. Vain yhdessä luopujan kertomuksessa ilmenee tilan ulkopuolisten henkilöiden, muiden sukulaisten ja tuttavien käyttö ilmaisena työvoimana.

Talonpoikaiseen talouseetokseen kuuluvien varovaisuuden ja riskin välttämisen taustalla on omistuksen jatkuvuuden turvaaminen. Tämä varovaisuus näkyy siinä, että yritystoiminnan aloittamisessa ja kehittämisessä pyrittiin riskittömyyteen ja sukupolvenvaihdokseen valmistauduttiin huolellisesti.

"Me lähettiin sillä systeemillä että ei velalla. Tehtiin vähin erin, kaks mökkie ensin tehtiin, ja sitten yksi vuosi oli väliä siinä ja sitten seuraava mökki ja sitten vuosittain...Yhellä aikaa kun oli tämä korpimatkailu muotia ja tul se konsultti. Ne kuluki meillähi, ihen päivän liehkasi muuan konsultti tässä. Oli kai ne laittaneet sen yhteiskunnan puolesta. Sehän teki suunnitelmiä ja se sano, että tuo pannaan matalaksi ja tuohon tehhää motelli. No minä sanon että eiköhän se nyt riitä, että kiitoksia voan käynnistä. Että entisellää me voan jatkettaa. Oli se hyvää etten innostunu, en tässä kiikkusi jos olisin innostunu." (luopuja)

Luopujien varovaisuuden osittainen murtuminen on nähtävissä 1980-luvulla, jolloin tuotantosuunnan muutos maatilataloudesta matkailuun vaati investointeja useissa yrityksissä. Aikaisemmin matkailutoiminnan kehitys oli ollut hyvin varovaista. Matkailuyritystoiminnan vaatimiin investointeihin käytettiin omien säästöjen lisäksi myös velkapääomaa ja vierasta työvoimaa. Lähes kaikissa elämäntarinoissa, joissa luopuja tai jatkaja oli joutunut tekemään päätöksen vieraan pääoman käyttämisestä matkailun liiketoiminnan kehittämiseen, tuli esille päätöksen merkittävyys. Investointien suuruudesta ja arvioinnista kerrotaan avoimesti ja huolellisesti perustellen. Tarinoista ilmenee, että päätökset ovat ol-

leet vaikeita ja vastoin perinteistä tapaa toimia. Tiloilla arvioitiin huolellisesta tarkoin, miten suuren investoinnin voi tehdä vieraalla pääomalla vaarantamatta tilan omistuksen jatkuvuutta.

"Se oli semmonen uhkarohkea yritys 80-luvun alkupuolella kun rakennettiin kolme mökkiä yhtä aikaa. Ja oli kymmenen kuukautta vieras työmies nuissa isoissa mökeissä töissä." (luopuja)

Investointien taustalla on selviytyminen muuttuneissa olosuhteissa ja omistamisen jatkuvuuden turvaaminen, mutta myös ajatus seuraavan sukupolven selviytymisestä ja paremmasta mahdollisuudesta menestyä yritystoiminnassa. Luopujat haluavat tasoittaa tietä jatkajille ja helpottaa heidän elämäänsä yrittäjänä. Ilman jatkuvuuden ajatusta useista investoinneista olisi luovuttu. Koska maatilatalous ei yleisen kehityksen mukaan ollut nuorille kiinnostava vaihtoehto, luopujat tekivät tuotantosuunnan muutoksen tietoisesti saadakseen tilalleen jatkajan.

Kohtuullisuus ja vaatimattomuus esiintyvät luopujien ja vanhempien jatkajien tarinoissa. Menestymistä ei sovi näyttää vaan on tyydyttävä elämään vaatimatonta elämää.

"Eihän ne isot tulot ole tästä matkailusta mutta kun ei itelleen niin suuria vaatimuksia laita, mittee me immeiset tarvitaan kun on maha täynnä ja ehjä katto peän peällä, kyllähän sitä joutavoo löytyy mutta sitä kun soapi mielikuvituksissaan tehdä mitä haluaa, mutta ku ei oo kovin vaativainen tyyppi niin sitä tyytyy vähempää" (luopuja).

Elämä on monille luopujille ollut kovaa työtä, kuten tapauksien tarinoista voi päätellä, mutta selviytyminen ja ylpeys selviytymisestä näkyvät vanhempien luopujien tarinoissa. Ahkeruus ja kova työ tukevat tilan jatkuvuutta. Tekemällä töitä niin paljon kuin jaksaa lisää tilan tuotosta ja parantaa taloudellista asemaa. Ahkeruuden myötä tulevat esille ylpeys hyvin tehdystä työstä ja työn ilo. Itse tehty työ on arvostettua ja viestittää osaamisen ja selviytymisen arvostamisesta.

"Työtä oli paljon ja sitä oli tehtävää mutta se oli mukavaa aikaa. Itse leivottiin ja valmistettiin kaikki ruuat. Kyllä niille maistui lämmin leipä. Nuihin mökeihin on puut otettu omista metsistä...ite tehty.. mies kätevä tekemään kaikkee, ite muuras kaikki takat ja ne veti hyvin." (luopuja)

Selviytyminen ja ahkeruus ovat yrittäjyyteen liittyviä arvoja. Joidenkin luopujien tarinat selviytymisestä epäinhimillisissä olosuhteissa ovat vaatineet sekä yrittäjyyteen että talonpoikaisuuteen kuuluvan selviytymisen eetoksen voimakkaan omaksumisen, mikä näkyi kovana työnä, taisteluna, pärjäämisenä ja yritteliäisyytenä.

Talouseetoksen ominaispiirteitä on havaittavissa myös jatkajien arvoissa, mutta ei niin voimakkaana kuin luopujilla. Talouseetoksen ilmeneminen näyttää osittain olevan ikäsidonainen asia. Nuoremmilla luopujilla ja jatkajilla talouseetoksen mukaiset arvot näkyvät heikommin kuin iäkkäämmillä yrittäjillä. Varovaisuus ja riskin välttäminen näkyvät varovaisuutena liiketoiminnoissa ja isojen investointien välttämisenä. Vastoin omavaraisuuden arvoa jatkajien liike-

toiminnoissa näkyy useammin verkostoituminen ja ulkoistaminen palvelujen tuotannossa. Tämä on merkki liiketoiminnan kehittymisestä.

Ahkeruuden ihannoiti, ylenmääräinen tekeminen, selviytyminen ja pärjääminen eivät esiinny enää nuorempien jatkajien tarinoissa siten kuin vanhemman sukupolven tarinoissa. Vanhempien luopujien tarinat olivat usein selviytymistarinoita. Jatkajien asenteissa on tulkittavissa oman työn helpottaminen eikä oman elämän uhraaminen ole päällimmäinen asia, joka niistä nousee esille.

"Ommaa työpanosta on pystyttävä vähentämään. On jo kahvilan aukioloaikaa supistettu" (jatkaja).

Tutkimusaineiston perusteella voidaan tulkita, että yleisen arvorakenteen muuttumisen myötä myös matkailutilallisten arvot ovat talouseetoksen kautta arvioituna muuttuneet. Yksilöllisyys ja mukavuus ovat vallanneet sijaa suorittumisen arvolta matkailutilayrittäjän arvorakenteessa.

7.4.3 Suhde paikkaan ja luontoon

Yksi talonpoikaisen elämäntavan tarkastelunäkökulma on maatilallisen luontosuhde, joka tässä yhteydessä ymmärretään luonnonläheisyyden ja maiseman merkityksellisyyden lisäksi suhtautumisena luonnon antamiin käyttömahdollisuuksiin, resursseihin. Maaseutu tilana, paikkana ja maisemana on kiinteässä yhteydessä luontoon ja luontoon perustuvaan tuotantoon. Kiintymys paikkaan sekä rakkaus maahan ja maisemaan esiintyvät tässä aineistossa päällekkäisinä. Matkailutilallisten paikkaan kuulumisen ilmaistaan maan omistamisen jatkuvuutena itsellä tai suvussa.

"Maita ei oo käyny mielessä myyvä jos ite joutuu luopummaa niin mieluummin ajattelee että jos suvusta löytyy joku joka ottaa, ei kokonaan ulkopuoliselle raskisi myyvä vanhaa sukutilaa" (jatkaja).

Maan omistaminen vahvistaa jatkuvuutta ja turvallisuutta. Maapohjan myyminen ei kuulu toimintatapoihin, mutta metsän myyminen kuuluu. Metsä on kuin mikä tahansa maatilatalouden tuotantoresurssi. Metsää käytetään resurssilähteenä ja sieltä hakatuilla puilla rakennetaan ja rahoitetaan muuta tilan toimintaa. Metsätalous nähdään sekä luopujan että jatkajan arvoissa elinkeinona. Metsien lisäksi myös suhde peltoihin on tuotannollinen. Peltoja voidaan vuokrata ulkopuoliselle ja tilan tuotantoa voidaan hoitaa vuokrapelloilla. Metsän omistaminen lisää taloudellista turvallisuutta ja se koetaan voimavarana pahan päivän varalle. Se tukee omistamisen jatkuvuutta.

"Pittää jättää mehtää jatkajalle kun taloudellinen vastuu on kuitenkin aika iso niin on joku mihin voi turvautuo jos tiukka paikka tulee..." (luopuja).

Kiintymys paikkaan ja maisemaan ylläpitää omistamisen jatkuvuutta. Osalla haastatelluista se ilmenee kiintymyksenä juuri tähän paikkaan, omaan kotitilaan ja sen lähimaisemaan, osassa tarinoita tulee esille kotipaikkakunta tai yli-

päätään maalaismaisema. Myös suhde luontoon tulee esille useissa tarinoissa, ja se koetaan tärkeäksi voimavaraksi työssä jaksamisessa.

Asuminen muualla kuin omalla maalla koetaan vieraaksi ja etäiseksi sekä luopujien että jatkajien tarinoissa. Jatkajien palaaminen kotitalalle omasta urakehityksestä huolimatta kertoo voimakkaasta kiintymyksestä maahan ja paikkaan sekä läheisestä luontosuhteesta. Luopujien siirtyminen sukupolvenvaihdoksen jälkeen pois tilalta ei ole tapa toimia vaan he haluavat jäädä tilalle tai tilan läheisyyteen. Se kertoo jatkuvuuden ja tilan elämän jatkumisen varmistamisen lisäksi luonnon läheisyyden tärkeydestä ja maiseman merkityksestä. Juurtuminen maalaismaisemaan ja luonnon tuleminen läheiseksi on tapahtunut maalla asumisen ja työskentelyn aikana.

”Kyllähän monet maanviljelijäihmiset muuttaa tuonne kirkonkylään rivoitalo- tai kerrostalo-asuntoon, mutta kyllähän monetkin niistä ku kesä tuloo niin niillon joku mökki tai menevät sitten maalle, juuret on siellä maalla kuitenkin!” (luopuja).

Pääasiassa luopujien tarinoissa suhde maaseutuun ilmenee maaseutukulttuurin jatkuvuutena. Useissa tarinoissa tuli esille se, miten tärkeäksi koettiin maaseutukulttuurin ja luontosuhteen jatkuvuus ja siirtäminen omien lapsien lisäksi myös matkailuyrityksen asiakkaille:

”Niin se ol yks perhe, se yksi lentoyhtiön johtaja, sveitsiläinen. Niin se kalastel tuolla ja navetas olj. Minä kun navettaan menin ja aattelin kun oli kesähelle, lannat pittää luuvva. Minä että mitenkäs täällä on jo lannat luotu. Se mies ol menny sinne navettaan. Kyllä se ol ihan mahoton (naurua). Niin ol kehunu että sai viettää kunnon loman että ei puhelin soina. Ja sai olla kaikessa rauhassa luonnossa.” (luopuja)

”Sillon oli meillä lemmiä ja mikäs se oli se yks perhe pääkaupunkisuovulta, ihan Helsingistä. Kun ne lapset oli täällä, niin hyppivät heinäkassoihin ja se tyttö aina navetassa oli, oli mahottoman kiinnostunut lehmistä. Isällä piti harja ostoja ja se harjas ne lehmät ja kaikki, heräs aina aamulypsylehhiä aikaseen ja sitten lehmät kuletti mehtään. Ja siitä se sai kipinän että se agrologiksi asti se luki” (saman yrityksen jatkaja).

Luonnon läheisyys ja maaseudun tarjoaminen omien lasten kasvuympäristöksi on tärkeää niille jatkajille, joilla on omia lapsia. Jatkajat ovat kokeneet tärkeäksi sen, että toinen vanhemmista oli kotona silloin, kun he itse tulivat koulusta kotiin. Matkailutilayrittäjäyys mahdollistaa saman tunteen ja kokemuksen tarjoamisen myös omille lapsille.

Yhteisöllisyys, jonka Holmila (2001) nimesi horisontaaliseksi jatkuvudeksi, tulee esille luopujien elämäntarinoissa. Monet jatkajista ovat osallistuneet ja osallistuvat vieläkin kyläyhteisön kehittämiseen, kunnallispolitiikkaan ja jopa kesäteatteritoimintaan. Yhteisöllisyys on osa paikkaan kuulumisen tunnetta, osa sitä kokonaisuutta, joka ympäröi tilaa. Nuorempien luopujien tarinoissa yhteisöllisyys ei tullut esille. Kiintymys paikkaan ja maisemaan, rakkaus maahan ja luonnon tärkeys ovat säilyneet sukupolvien saatossa, mutta yhteisöllisyys on menettänyt merkityksensä. Seuraajasukupolvi ei koe yhteisöön kuulumisen tunnetta. (Ks. myös Kainulainen 2004) Yhtenä merkittävänä tekijänä yrittäjäyypäätöksen taustalla näyttää aineiston perusteella olevan kuulumisen paikkaan,

rakkaus maahan ja maisemaan, mikä ilmenee haluna asua maalla ja kotitilalla sekä haluna kasvattaa lapset maaseudulla.

7.4.4 Autonomia

Autonomia on kirjallisuudessa esitetty sekä talonpoikaiseen kulttuuriin että yrittäjyyteen liittyvänä arvona, joka ilmenee itsenäisyytenä, riippumattomuutena ja vapautena. Myös riippumattomuuden taustalla on osittain jatkuvuuden säilyttäminen. Autonomiaa voidaan lähestyä sekä matkailutilan toimintojen että henkilökohtaisen autonomian kautta. Matkailutilan liiketoiminnan riippumattomuus on yhteydessä talonpoikaiseen talouseetokseen, itsellisyyteen. Riippuvaisuus muista toimijoista voidaan kokea riskiksi, joka vaarantaa jatkuvuuden.

”Mutta on se hirveän tärkeä että on omia mettiä tässä ympärillä tuon hevoshomman kannalta, saapi kaikki reitit tehdä omille maille” (luopuja).

Liiketoiminnassa riippumattomuus voisi näkyä verkostoitumattomuutena. Tämän tutkimuksen aineistossa yhteistyö alan muiden toimijoiden kanssa tulee kaikissa tapauksissa esille, joskaan verkostoitumisen tasoa tai laajuutta ei selvitetty. Yhteistyön merkityksen ymmärtäminen liiketoiminnan näkökulmasta näyttää olevan vahvempi nuoremmilla yrittäjillä, mikä on merkki matkailun liiketoiminnan päätoimisuudesta ja halusta saavuttaa tarvittava tulotaso. Vanhempien luopujien ja jatkajien tarinoissa verkostoituminen esiintyy yhteisöllisyytenä, osallistumisena paikallisyhteisön toimintaan, ja se saa sosiaalisen merkityksen. Henkilökohtaisen autonomian tuottaa työn sitovuudesta ja paljoudesta huolimatta se, että saa ainakin osittain päättää työn järjestyksen ja ajankohdan.

Luonnon läheisyys on yhteydessä vapauden tunteeseen. Hetken irrottautuminen työstä ja pakeneminen luontoon koettiin vapauden tunteena:

”Se on tuo järvi tuossa semmone että harva oamu jeäp käymättä. Sinne kun pääsee muutamaksi tunniksi venneellä tuntuu kuin olisi lomapäivän viettäny.” (jatkaja)

Autonomisuus esiintyy sekä luopujilla että jatkajilla, mutta se näyttää muuttavan muotoaan. Vanhempien yrittäjien autonomisuus on vapauden tunnetta siitä, että saa työskennellä haluamassaan ympäristössä. Vapaus ei näy työn laadussa tai määrässä. Selviytymisen eetoksen heikentyessä halu vähentää työn määrää lisääntyy. Kaikista nuorimpien jatkajien tarinoissa autonomia ilmenee halussa toteuttaa itseään ja omia kiinnostuksen kohteita kehittäessään matkailutilan toimintoja. Katilan (2000) esittämä maaseutuyhteisön sosiaalinen moraalitilanne ja sen vaikutus autonomiaan ei esiintynyt tämän tutkimuksen aineistossa.

7.4.5 Maskuliinisuus

Aikaisemmissa tutkimuksissa maskuliinisuus ilmenee sekä isännyytenä että sukupuolisidonnaisena työnteon mallina. Varsinkin iältään vanhimpien luopu-

jien elämäntarinoissa tulee esille perinteinen talonpoikainen tapa ajatella, että maatilan jatkaja on poika ja ensisijaisesti talon vanhin poika.

"Se tuo nuorimmainen tyttö, se ei oo luonteeltaan semmonen että siitä olisi, ja se on tyttöillä omat elämät ja ammatit ja silleen....Onneksi on vain yksi poeka niin ei tarvi miettiä kelle jätetään tämä, jos vaikka kaksi olisi niin siinähän se sitten olisihii, nuorempi poika jos pystysi, niin sitä joutuisi miettimään." (luopuja)

Talonpoikainen ajattelu tilan vanhimman pojan jatkamisesta isäntänä ei aikaisemmin antanut vapauksia jatkajan valinnalle. Nykyisin ajatus on muuttunut ja kääntynyt toisin päin. Vanhimmalla lapsella on suurempi mahdollisuus lähteä, koska vanhemmat ovat vielä nuoria eikä sukupolvenvaihdos ei ole vielä ajankohtainen. Silloin jatkajan rooli siirtyy nuoremmille ja heiltä voi mennä jatkuvuuden arvon sanelemana mahdollisuus valita.

Jatkuvuuden turvaamiseksi maskuliinisuuden arvo on saanut taipua ja jatkajaksi on hyväksytty myös tilan tytär. Tähän vaikuttaa toimiala: matkailun liiketoiminnan katsotaan sopivan paremmin tytöille ja fyysisesti raskaampi maatilatalous paremmin pojille. Kun tarkastellaan vallan käyttöä tapauksissa, joissa yrittäjinä ja omistajina on pariskunta, mies kaikissa tapauksissa esiintyy talonpoikaisen kulttuurin mukaisesti isäntänä, tilan johtajana, maatilatalouden osalta (ks. Koiranen 1998; Katila 2000). Järvelän, Rantalan ja Niemelän tapauksissa matkailun yritystoiminnasta vastaajana ja johtajana on ollut nainen, jolloin talonpoikaisen kulttuurin mukainen ajattelu isännästä yrityksen johtajana on matkailuyritystoiminnan myötä heikentynyt. Rantalan ja Niemelän tapauksissa yritysjohtajana on toiminut isännän vaimo, perintötilalle avioliiton kautta tullut miniä. Matkailutilojen yritysenteissä pariskunnat kuitenkin esiintyvät yhdessä eikä niistä voi tulkita, kumpi yritystä johtaa. Tämän tutkimuksen aineistossa sukupolvenvaihdos on osassa tiloja siinä vaiheessa, että luopujapariskuntien roolien rakentumisen tarkastelu on mahdotonta. Niissä tapauksissa (Järvelä, Metsola, Niemelä), joissa se on mahdollista, näyttää luopujapariskunnan toimintamalli siirtyvän jatkajapariskunnalle.

Sukupuolisidonnaisen työnteon malli (vrt. Silvasti 2001; Sireni 2001) on osittain hävinnyt maatilatalouden muututtua matkailun liiketoimintaan. Perinteisinä naisten töinä pidettyjä taloustöitä tekevät matkailutoiminnassa myös miehet. Maatilatalouden tehtäviin osallistuminen on sukupuolisidonnainen asia: miehet hoitavat pääasiassa maatilatalouden tehtäviä sekä luopujien että jatkajien isännyyden aikana. Naisille jäävät pääasiassa koti- ja taloustyöt. Samoin metsätalouteen liittyvät työt ovat miesten töitä. Niemelä poikkesi muista tapauksista siten, että jatkajatyttö hoitaa myös maatilatalouteen liittyvät toiminnot, joita tilalla on vielä olemassa.

Matkailun yritystoiminnan asiakaspalvelu- ja markkinointitehtäviin osallistuvat jatkajasukupolvesta molemmat sukupuolet yhtä usein, mutta vanhemmasta sukupolvesta naiset osallistuvat niihin enemmän. Perinteinen jako naisten ja miesten töihin on nuoremman sukupolven kohdalla lieventymässä. Maatilatalouden työt eivät kiinnosta nuorempaa sukupolvea. Remonttityöt matkailuyritystoiminnassa ovat edelleen pääasiassa miesten töitä ja keittiötyöt naisten

töitä, vaikka Rantalan, Metsolan ja Aholan jatkajapojat osallistuvat myös tarjoilu- ja ruuanlaittotehtäviin.

7.4.6 Edellisen sukupolven kunnioitus

Edellisen sukupolven kunnioitus, sen tekemän työn arvostus, kiitollisuus sitä kohtaan ja huolehtiminen ovat kirjallisuudessa esitetyjä talonpoikaisiin arvoihin kuuluvia tekijöitä (ks. Katila 2000). Tässä aineistossa luopujien arvoissa näkyi voimakkaasti edellisestä sukupolvesta huolehtiminen. Sama arvo tuli esille vanhemmilla jatkajilla, mutta nuorempien jatkajien arvoissa sitä ei enää esiintynyt. Ero voi selittyä sillä, että luopujasukupolven huolehtiminen ei ole vielä ajankohtainen asia.

Kaikki tutkimuksen kohteena olevat luopujat ovat huolehtineet aikanaan vanhemmistaan jopa niin, että omasta työstä on luovuttu, jos vanhemmat ovat tarvinneet hoitoa. Edellisestä sukupolvesta huolehtiminen vahvistaa ja myös pitkittää mentorointivaihetta ja varmistaa sukupolvenvaihdon onnistumisen ja omistuksen jatkuvuuden.

"Hoivoin molemmat mummit ihan käestä pittäen loppuun asti, oon anopin akatemiät käyny...sillon kun rakennettiin niin tottakai mummulle oma huone tehtiin" (luopuja).

Edellisestä sukupolvesta huolehtiminen kuuluu talonpoikaiseen kulttuuriin. Aikaisemmin tämä velvollisuus huomioitiin sukupolvenvaihdoksissa niin sanottuina syytinkisopimuksina. Myös tämän tutkimuksen luopujien ottaessa tilan haltuunsa, kertomuksissa puhutaan vanhemmista huolehtimisesta. Vanhempien jäämistä tilalle asumaan sukupolvenvaihdon jälkeen pidetään luonnollisena asiana, jopa väistämättömänä, kuten yksi jatkajista asian ilmaisi:

"Eihän sitä voi vanhoja ihmisä minnekään kylille laittaa asumaan jos eivät ite kerta halluo, kyllä niijen kuuluu soaha assuo tässä missä ovat elämäntyönsä tehneet loppuun asti."

Tilalla asuva edellinen sukupolvi osallistuu tilan töihin kykyjensä mukaan, joten voidaan sanoa, että huolehtimisella on molemminpuolinen vastike. Nuorempi sukupolvi odottaa, että edellinen sukupolvi auttaa tilan töissä, esimerkiksi lasten hoitamisessa, huolehtimista vastaan, ja olettaa vanhemman sukupolven antavan tilan heidän käyttöönsä. Näin tapahtuu yleensä sukupolvenvaihdon jälkeen.

Tilan rakennukset, raivatut pellot ja hoidetut metsät kertovat edellisen sukupolven työstä ja uurastuksesta tilalla. Tuon ylisukupolvisen työn arvostus ei esiinny tämän tutkimuksen aineistossa.

"Ja navetta olisi pitänyt uusia ja kyllähän me lihakarja mielessä se sisustettiinhi mutta kun tässä niin vähä niitä pystyy pitämään niin se meni kannattamattomaksi ja ne hävitettiin ja istutettiin pellot koivulle" (luopuja).

Peltoihin, metsiin ja rakennuksiin suhtauduttiin ulkoisen paineen alla tilanteen edellyttämällä tavalla. Tuotantosuuntaa vaihdettiin ja tilan fyysisiä puitteita käytettiin tuotantosuunnan muutoksen vaatimiin tarkoituksiin.

7.5 Yhteenveto talonpoikaisten arvojen ohjaavuudesta

Edellä esitetystä arvojen ilmenemisestä tämän tutkimuksen aineistossa löytyy vastaus tutkimuksen pääkysymykseen, miten talonpoikaiset arvot ohjaavat matkailutilojen perheyrittäjyyttä ja sukupolvenvaihdosta. Sen avulla voidaan myös vastata tutkimuksen alakysymykseen, miten arvojen muutos ilmenee luopujien ja seuraajasukupolven välillä.

Arvot muuttuvat ajan ja yhteiskunnan muuttumisen mukana. Sama muutos koskee sekä talonpoikaisia arvoja että yrittäjyyteen liittyviä arvoja. Tradition merkityksen on sanottu (ks. esim. Giddens 1991 ja 1995) heikenneen modernissa ja jälkimodernissa yhteiskunnassa ja muuttaneen ihmisen elämäntapaa. Myös tämän tutkimusaineiston perusteella voidaan sanoa, että vain osa talonpoikaisesta traditiosta on siirtynyt elämään ja vaikuttamaan 2000-luvulla elävän yrittäjäsukupolven arvoissa. Luopujien ja jatkajien tarinoissa on tunnistettavissa talonpoikaisten arvojen ilmeneminen ohjaamassa perheyrittäjyyteen ja heidän elämäänsä liittyviä valintoja. Arvojen ilmenemistä ei voida kuitenkaan jakaa perheyrittäjyyden sukupolvenvaihdoksessa toimivien luopujien ja jatkajien arvoihin, vaan ne on jaettava yrittäjäpolvien mukaan ajan ja yhteiskunnan kehitykseen pohjautuen.

Roos (1988) on esittänyt sukupolvijaottelun, joka jakaantuu pulan, sodan ja jälleenrakentamisen sukupolveen, suuren murroksen sukupolveen ja lähiöiden ja koulutuksen sukupolveen. Vaikka hänen tutkimusaineistonsa on kerätty kaupungissa asuvien keskuudesta, sama jaottelu sopii käytettäväksi myös tämän tutkimuksen tulosten esittelyssä. Talonpoikaisten arvojen ilmeneminen ja niiden voimakkuus voidaan jaotella ikäryhmittäin kolmeen yrittäjäpolveen. Vastaavanlaisen ryhmittelyn löysi myös Villa (1999) norjalaisia viljelijöitä käsitelleessä tutkimuksessaan (ks. myös Kumpulainen 2004). Modernisaatiokehitys on aiheuttanut osittaisen tradition murenemisen, ja talonpoikaiset arvot ovat murtuneet ja muuttuneet seuraten Giddensin (1991) esittämää yleistä yhteiskunnan kehitystä. Sen mukaan modernissa yhteiskunnassa, jota on myös kuvattu jälkitraditionaaliseksi yhteiskunnaksi, perinteiset arvot eivät ole enää yhtä tärkeitä kuin aikaisemmin.

Seuraavana esittämäni tyypittely (taulukko 7) on tehty kuvaamaan matkailutilayrittäjiä ja heidän arvonsa muutosta yleisellä tasolla. Koska arvot ovat yksilöllisiä, kaikki tämän tutkimuksen kohteena olevat matkailutilalliset eivät kuulu selkeästi yhteen tiettyyn yrittäjäpolveen. Kuuluminen tiettyyn ryhmään ei ole pelkästään henkilön ikään liittyvä tekijä. Yrittäjän eri arvot voivat jakaantua myös eri yrittäjäpolviin, joten matkailutilallinen voi löytää itsestään merkkejä kaikista yrittäjäpolvista.

Ensimmäiseen yrittäjäpolveen kuuluu luopujia, jotka ovat eläneet traditionaalisessa yhteiskunnassa, jossa elämää on pääasiassa leimannut kova työ. Tämän ryhmän olen nimennyt *raatajiksi*. Toiseen yrittäjäpolveen kuuluu luopujia ja jatkajia, joiden elämäntarinoista on löydettävissä ja tulkittavissa voimakas murros traditionaalisesta moderniin yhteiskuntaan. Murros näkyy sekä elinkeinon harjoittamisessa että talonpoikaisten arvojen rakenteessa, ja yrittäjyyttä leimaa matkailuliiketoiminnan voimakas kehittäminen. Tämän ryhmän olen nimennyt *kehittäjiksi*. Tämän tutkimuksen matkailutilalliset sijoittuvat pääosin tähän ryhmään. Kolmas yrittäjäpolvi, *individualistit*, sisältää nuorimmat jatkajat sekä tulevaisuuden matkailutilayrittäjät, jotka omaavat samoja piirteitä kuin lähiöiden ja koulutuksen sukupolvi kaupungeissa ja jotka edustavat nykyai-kaista postmodernin yhteiskunnan ajattelua.

Talonpoikaisten arvojen ilmeneminen, heikkeneminen ja muutos matkailutilojen luopujien ja jatkajien tarinoista kiteytettynä kuvataan seuraavasti (taulukko 7):

TAULUKKO 7 Talonpoikaiset arvot yhteiskunnan ja yrittäjäpolvien muutoksessa

Yhteiskunta	Traditionaalinen	Moderni	Postmoderni
Yrittäjäpolvi	Raatajat	Kehittäjät	Individualistit
Talonpoikainen arvo/rooli perheyrittäjyydessä	Luopujia	Luopujia ja jatkajia	Jatkajia
Jatkuvuuden arvo	Maan ja tilan omistuksen ja maatalouden jatkuvuus itsestäänselvyys.	Maan ja tilan omistamisen jatkuvuus varmistettava. Portfolioyrittäjyys.	Rakkaus kotitilaan ja maahan sekä moraalinen velvollisuus varmistaa tilan omistuksen ja asuttuna pitämisen jatkuvuus.
Talonpoikainen talouseetos	Näkyvä voimakkaasti tilallisten elämässä.	Osoittaa murtumista. Otetaan riskejä, helpotetaan elämää, vähennetään työtä. Verkostoitumista sosiaalisin perustein.	Liiketoiminnan kehittäminen ja riskinotto kohtuullista. Verkostoidutaan liiketoiminnallisin perustein. Vaatimattomuuden tilalle virikkeisyys.
Selviytymisen eetos	Taistelu, ylpeys pärjäämisestä ja ahkeruudesta. Selviytyminen kovassa työssä.	Osoittaa murtumista. Hyvin tehdyn työn kunnioitus. Selviytyminen yhteiskunnan muutoksessa.	Selviytyminen on suoriutumista henkilökohtaisista haasteista.

TAULUKKO 7 (jatkuu)

TAULUKKO 7 (jatkuu)

Suhde paikkaan ja luontoon	Rakkaus maahan ja maisemaan. Läheinen luontosuhde. Suhde peltoihin ja metsään tuotannollinen.	Rakkaus maahan, maisemaan, luontoon tärkeää. Suhde peltoihin ja metsiin tuotannollinen. Kuumainen yhteisöön.	Kiintymys paikkaan tilana ja maisemana. Suhde luontoon palvelee virkistyskäyttöä ja toimii tilaresurssina.
Autonomia	Itsenäisyys ja vapaus ilmenee mahdollisuutena tehdä työtä omalla maalla.	Yrittäjän marginaalinen vapaus toteuttaa työjärjestystä ja työtehtäviä. Vapaa-aika esiintyy käsitteenä.	Itsenäisyyden ja vapauden tavoittelu saa individuaalisia ja hedonistisia piirteitä.
Maskuliinisuus	Tilan isäntä on mies. Sukupuolisidonnainen työteon malli.	Maskuliinisuus murtuu matkailuliiketoiminnan myötä.	Maskuliinisuuden arvon murtuminen jatkuu.
Edellisen sukupolven kunnioitus	Edellisestä sukupolvesta huolehtiminen itsestäänselvyys.	Säilyy, mainintoja huolehtimisen vastikkeellisuudesta. Perinteiden kunnioitus.	Aineiston perusteella ei voida sanoa.

Raatajien yrittäjäpolveen kuuluvien luopujien tarinat ovat selviytymistarinoita, joita leimaa selviytyminen kovasta työstä, pärjääminen ja siitä saavutettu ylpeys. Tarinoista on tunnistettavissa kaikki talonpoikaisiin arvoihin kuuluvat elementit. Talonpoikainen talouseetos tuki tilan ja maan omistamisen jatkuvuuden säilymistä suvussa. Jatkuvuus ohjasi päätöksiä tilan perinteisten maaseudun elinkeinojen tuotantosuuntien muutoksissa. Tilan jatkuvuus oli sinällensä turvattu ja uusia sivutulojen lähteitä alettiin etsiä myös muista elinkeinoista, kuten matkailusta.

Talonpoikainen talouseetos esiintyy tämän yrittäjäpolven arvoissa vahvimpana. Ahkeruus oli selviämisen perusta, työtä oli paljon ja elämä vaatimattomana. Elettiin kohtuullisesti ja säästäväisesti pyrkien omavaraisuuteen. Taloudellisten riskien välttäminen ja minimoiminen olivat osa maatilallisten taloudellista ajattelua. Yritystoiminnan kehittämiseen tarvittavat investoinnit hoidettiin omilla resursseilla, omalla pääomalla ja työllä. Elinkeinojen kehittämisessä oltiin varovaisia ja vältettiin riskejä. Lomamökkien vuokrauksesta aloittaneiden yrittäjien ajatukset olivat tulevaisuudessa. Tarkoitus oli rakentaa talon lapsille kesämökkejä. Investoinnit tehtiin jatkuvuutta ajatellen.

Tämän ryhmän kiintymys paikkaan ja luontosuhde ovat kaikille luopujille hyvin merkittäviä. Maalaismaisema on heidän sielunmaisemansa ja luonnon läheisyys, talo järven rannalla, unelmien täyttymys. Rakkaus maahan, paikkaan ja maisemaan on vahva, ja maaseutuyhteisö on ainoa paikka, jossa ihminen voi elää onnellisena huolimatta työn raskaudesta ja vaatimattomista oloista. Maatilallinen on autonominen yrittäjä, jolla on vapaus sekä itsenäinen ja riippumaton asema. Tilan omistus antaa heille tämän autonomian tunteen, joka kuitenkin on hyvin kapea. Sitä rajoittavat vuodenaikojen ja sään vaihtelut sekä työn paljous. Autonomian toteuttaminen jäi ulkopuolisen silmin tarkasteltuna hyvin näen-

näiseksi. Työskentelyä omalla tilalla, oman maan jatkuvuuden eteen ei koettu velvollisuudeksi vaan vapaudeksi.

Maskuliinisuus tulee esille elämäntarinoissa sekä sukupuolisidonnaisena työnteon mallina että miehen esiintymisenä tilan isäntänä. Maatiloilla miehet tekevät miesten töitä ja naiset naisten töitä. Työnjako on luonnollinen ja käytännön sanelema. Miesten ulkotyöt vaativat fyysistä voimaa ja naisten tehtävät suuntautuvat pääasiassa taloustöihin, lasten ja eläinten hoitoon. Vaikka miehet esiintyvät tilojen isäntinä, johtajina, voidaan tapauksien kertomuksista huomata, että tilojen emännät ovat useilla tiloilla niitä, jotka alkoivat kehittää matkailuyritystoimintaa. Kehittämistyölle kuitenkin tarvittiin isännän hyväksyntä. Edellisestä sukupolvesta huolehtiminen on osa luonnollista talonpoikaista elämää. Pariskunnan molempien vanhemmat saavat halutessaan asua ja elää tilalla elämänsä loppuun saakka.

Kehittäjien yrittäjäpolveen, Roosin (1988) mukaan suuren murroksen ryhmään, kuuluu sekä luopujia ja jatkajia. Tämän ryhmän tarinoissa on selkeästi tulkittavissa edellisen ryhmän vahvojen talonpoikaisten arvojen murtuminen. Jatkuvuuden arvo, maan omistaminen ja sen säilyminen suvussa, näkyy edelleen vahvana arvona. Jatkuvuus ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys vaan jatkajan sitoutuminen tilan jatkajaksi on varmistettava. Se näkyy tilan tuotantomuotojen strategisissa valinnoissa antaen heille uskoa ja rohkeutta ryhtyä laajentamaan tilan toimintoja uudelle liiketoiminnan alueelle. Vahvana työntövoimana ovat perinteisen maatilatalouden huonot kannattavuusnäkökulmat ja potentiaalisten jatkajien kiinnostumattomuus maatilatalouden harjoittamista kohtaan.

Tämän kehittäjien yrittäjäpolven edustajat elivät ja elävät perinteisen ja modernin yhteiskunnan puristuksessa. He ovat joutuneet kohtaamaan entisen ja uuden kulttuurin sekoituksen ja muutoksen läpi elämänsä. Omassa lapsuudessaan heidät on sosiaalistettu maatilallisen elämäntapaan, jota leimasi monisukupolvisuus, kova työ ja kyseenalaistamattomuus. Samaan aikaan he kokevat ja kohtaavat modernin maailman merkit koulutuksen, tilan ulkopuolisen työn ja asumisen kautta sekä lastensa kautta. Vastoin edellistä sukupolvea, kehittäjien on ollut elettävä sen ajatuksen kanssa, että heidän lapsensa kenties haluavat itsenäisyyttä, vapautta ja elämää tilan ulkopuolella. Tämä sukupolvi on voimakkaimmin kohdannut nuoren sukupolven ajattelun muutoksen. Usko jatkuvuuteen on kuitenkin kantanut epävarmuuden yli.

Tässä ryhmässä talonpoikainen talouseetos osoittaa heikkenemisen merkkejä. Matkailuliiketoimintaa kehitettiin osittain velkapääomalla ja yritystoimintaan kuuluvia taloudellisia riskejä uskallettiin ottaa. Tällöin toteutettiin myös suuria muutoksia perinteisten maatilatalouden elinkeinojen osalta. Muutosten merkittävyyttä kuvaa se, että vielä vuosikymmenien jälkeen muisteltiin viimeisten lehmien hävittämistä tilalta. Tämän selittää se, että lehmillä ja hevosilla oli kaksoisrooli pienillä karjatilastoilla, sillä ne toimivat sekä tuotantoeläiminä että kotieläiminä. "Mustikit" ja "Mansikit" esiintyvät nimeltä mainiten elämäntarinoissa, jotka sisältävät yksityiskohtaisia kuvauksia niiden luonteenpiirteistä ja ominaisuuksista.

Vaikka ahkeruus ja säästäväisyys leimaavat vielä yrittäjäpolven toimintaa, esiintyy tähän ryhmään kuuluvien yrittäjien tarinoissa mainintoja lomasta, vapaa-ajasta ja työn helpottamisesta. Itsensä täysi uhraaminen tilan eteen tehtävälle työlle taittuu ja yrittäjillä on lupa ajatella myös itseään ja omia nautintoja, joskin kohtuullisesti ja vaatimattomasti.

Tämän ryhmän yrittäjien toiminnassa näkyy yhteisvastuullisuus kyläyhteisöstä ja maaseutuyhteisöstä sekä paikallisella että valtakunnallisella tasolla. Matkailutilayrittäjiksi ryhtyneet ovat kyläyhteisössä arvostettuja ja innovatiivisuutta osoittavia toimijoita, joihin luotetaan, ja heiltä odotetaan toimintaa yhteisten asioiden hyväksi. Kaikki luopujat ovat osallistuneet joko kunnallispolitiikkaan, kylätoimikunnan toimintaan, maaseutuasioiden tai muiden yhteisten asioiden hoitamiseen. He ovat olleet ja ovat edelleen merkittäviä maaseutuyhteisön sosiaalisen pääoman rakentajia. Tämä ilmentää Silvastin (2001) esittämää horisontaalista jatkuvuutta. Yhteisöllisyys ja toimiminen kyläyhteisön puolesta ovat osa elämänsisältöä, ja ne saavat tarinoissa sosiaalisen merkityksen. Schwartz (1992) tulkitsi yhteiskunnallisen arvostuksen ja statuksen kunnioituksen merkiksi vallasta, joka on palkkio suoriutumisesta. Katilan (2000) esittämät sosiaalisen moraalien sanelemat käyttäytymissäännöt eivät esiinny tämän eivätkä edellisenkään ryhmän tarinoissa.

Kehittäjien tilojen toimintaa leimaa monialayrittäjäisyys, joka on lisännyt yrittäjäyssidentiteettiä ja yrittäjähenkä. Portfolioryttäjäisyys on sisäänrakennettu: tulo muodostuu useista lähteistä. Yritteliäisyyden lisäksi se kuvastaa varovaisuutta, kaikkia munia ei laiteta yhteen koriin. Tilojen liiketoiminnoista löytyy aikaisempaa maatilatalouden harjoittamista enemmän yritystoimintaan liittyviä piirteitä. Tilojen tulonmuodostus laajenee ja etsitään vaihtoehtoisia tapoja selviytyä taloudellisesti ja pitää tila asuttuna ja toimivana. Tämän ryhmän talonpoikaiset arvot eivät tue maatalouden säilyttämistä elinkeinona tiloilla, vaan elinkeino valitaan sen mukaan, mikä tukee tilan omistamisen jatkuvuutta asuttuna tilana.

Tässä ryhmässä sukupuolen merkitys jatkajana murtuu. Luopujista kaikki paitsi Järvelä, joka oli luopujapariskunnan yhdessä ostama tila, olivat talonpoikia. Aineiston jatkajat jakautuvat sukupuolen suhteen lähes tasan, mikä kertoo siitä, että matkailu tilojen elinkeinona antaa mahdollisuuden myös tyttärille ryhtyä jatkajaksi. Näin jatkajan löytyminen on helpompaa ja ainakin potentiaalisesti jatkajiksi on useampia vaihtoehtoja. Maatilatalouden osalta Sirenin (2001) tutkimus kuitenkin osoitti, että työnjako puolisoitten välillä on edelleen sukupuolisidonnaista. Matkailun liiketoiminnassa sukupuolisidonnaisuus ei näy niin voimakkaana. Miehet osallistuvat niin sanottuihin naisten töihin, auttavat keittiössä ja palvelevat asiakkaita.

Kolmanteen yrittäjäpolveen, *individualisteihin*, lukeutuvat tässä tutkimuksessa iältään nuorimmat jatkajat ja seuraavan sukupolven matkailutilalliset. Tarinoissa näkyy muutos modernin sukupolven ajattelun suuntaan. Tämän koulutetun sukupolven tarinoista voidaan havaita, että osa talonpoikaisista arvoista on edelleen heikentynyt tai hävinnyt tai ainakaan ne eivät esiinny nuorimpien

jatkajien tarinoissa. Ryhmän talonpoikaiset arvot ovat osittain väistyneet individualistisia päämääriä edistävien arvojen tieltä.

Aikaisempiin ryhmiin peilaten jatkajissa ei esiinny selviytymisen tai pärjäämisen korostusta. Vanhempien yrittäjien tarinoissa esiintynyt ammattiylpeys, jota ilmaistiin kovan työn, pärjäämisen ja selviytymisen kautta, ei näy nuorien jatkajien tarinoissa. Tässä ryhmässä kaupunkilaisten ja maalla asuvien elämän sisältö ja -tapa ovat lähentyneet toisiaan. Ahkeruus ja työn tekemisen kautta saatava kunnia eivät näy yhdenkään jatkajan arvoissa, mutta niissä esiintyy työn helpottamista ja omaa harrastusta sekä muita kiinnostuksen kohteita koskevia suunnitelmia. Tarinoista voidaan löytää merkkejä hedonismista, jonka Puohiniemi (2002, 33) kuvaa mielihyvän ja nautintojen etsimiseksi ja itsensä hemmotteluksi.

Suhde luontoon ja paikkaan, mikä ilmenee kiintymyksenä tilaan, maisemaan ja rakkautena maahan sekä maan omistamisena, on säilynyt ajan murroksessa. Paikkaan kuuluminen on tärkeää, ei kyläyhteisöön. Horisontaalinen jatkuvuus, kuten yhteisöllisyys, työskentely yhteisten arvojen puolesta ja vastuu yhteisistä asioista, ei esiintynyt nuorten yrittäjien tarinoissa. Vertikaalinen jatkuvuus näkyy tilan omistuksen siirtymisenä ja rakennuksien säilyttämisenä. Liiketoiminnan harjoittaminen on muuttunut ammattimaisemmaksi, eivätkä asiakkaat ole niin läheisiä kuin aikaisemmillä yrittäjäpolvilla.

Individualistit tukevat jatkuvuutta varovaisuudella ja isojen riskien välttämällä sekä kohtuullisella elämäntavalla. Jatkajat karsivat liiketoiminnastaan rönsojä vähentääkseen työtä. Tämän keskittymisen seurauksena voi olla mahdollisuus tehokkaampaan liiketoimintaan ja sitä kautta parempaan tulokseen. Tämän ryhmän liiketoiminnan ja elämän valinnat saavat individualistisia ja hedonistisia piirteitä. Kun heidät sijoitetaan Schwartzin (1992) arvokehälle, he asettuvat toiseen ääripäähän kuin raatajien ryhmä, joka voidaan lukea kuuluvaksi turvallisuusmielisiin. Heille tärkeää olivat perinteet, turvallisuus ja säilyttäminen. Individualistien arvoja leimaavat itsenäisyys ja avoimuus muutokselle. Hofsteden (1991) arvomittariston vastakohtana yhteisöllisyydelle on yksilöllisyys. Individualismin astetta mittaavassa asteikossa tämä yrittäjäpolvi sijoittuu janan yksilöllisyyden päähän vastoin kuin selviytyjien ryhmä, jonka arvot painottuivat yhteisöllisyyteen.

Jatkuvuuden arvon lisäksi luonnonläheisyyden tärkeys, suhde paikkaan ja maisemaan sekä autonomisuus ovat niitä arvoja, jotka ovat säilyneet ja esiintyvät edelleen tämän ryhmän arvorakenteessa. Ne varmistavat maaseudun asutun säilymisen ja matkailutilayrittäjyyden tai muun yrittäjyyden harjoittamisen maaseudulla.

8 DISKUSSIO

8.1 Tutkimuksen teoreettiset johtopäätökset

Tässä luvussa esitän tutkimuksen teoreettiset johtopäätökset, tutkimuksen kontribuution. Ne tulevat asetelmasta, jossa tutkimuksen tuloksia peilataan teoreettiseen viitekehykseen, ilmiö asetetaan uuteen valoon tai etsitään uusia näkökulmia yhdistämällä erilaisia teoreettisia lähestymistapoja. Teoreettisia johtopäätöksiä ovat myös olennaisimmat ja keskeisimmät tutkimustulokset ja vastaukset tutkimuskysymyksiin. Tämän tutkimuksen tulokset antavat uusia näkökulmia sekä maaseutututkimukseen, pien- ja perheyrittäjyyden tutkimukseen että matkailututkimukseen esiintyen päällekkäisinä eri tutkimussuuntien välillä. Lisäksi tulokset antavat uutta tietoa kaikista näistä tutkimusalueista ja näiden kohdeilmiöistä. Koska tutkimukseni on käytännönläheisen, tutkimusaiheen teoreettiset johtopäätökset eivät ilmene täysin erillään käytännöllisistä johtopäätöksistä.

Tutkimuksen teoreettiset johtopäätökset ja samalla vastaukset tutkimuskysymyksiin voidaan kiteyttää neljään keskeiseen kohtaan, jotka esittelen seuraavana.

Matkailutilayrittäjyys perustuu maatalan resursseista, ulkoisesta toimintaympäristöstä ja yrittäjästä tai yrittäjäperheestä johtuviin tekijöihin.

Kun tutkimusaineiston avulla tarkastellaan sitä, miten matkailuyritystoiminta alkoi tutkimuksen kohdetiloilla, voidaan tulosten perusteella sanoa, että matkailutilayrittäjyys syntyi kolmen tekijän yhteisvaikutuksesta. *Maatalan resursseiksi* voidaan lukea tilan fyysiset elementit, kuten sijainti, maisema, rakennukset ja tilan muut resurssit. Maan, rantaviivan ja metsien omistaminen kannusti ja mahdollisti matkailun liiketoiminnan aloittamiseen. *Ulkoisesta toimintaympäristöstä* aiheutui tekijöitä, jotka ikään kuin työnsivät matkailutilayrittäjyyteen. Näiksi tekijöiksi voidaan lukea maatilatalouden kannattamattomuus ja matkailun kasvava kysyntä. Kuitenkaan ilman maatilallisen ja perheenjäsenten *henkilökohtaisia yrittä-*

jäominaisuuksia, rohkeutta, innovatiivisuutta, ennakkoluulottomuutta ja kiinnostusta, uutta yritystoimintaa ei olisi syntynyt. Usko omaan osaamiseen ja pärjäämiseen oli vahva. Kannattamattomuuden lisäksi maatilatalouden työn raskaus ja sitovuus heikensivät maatilallisten kiinnostusta maatilatalouden kehittämiseen. Potentiaalisen jatkajan kiinnostumattomuus maatilataloudesta ja huoli siitä, että jatkajaa ei löytyisi, vauhdittivat etsiytymistä sellaisen helpomman ja trendikkäämmän elinkeinon pariin, joka kiinnostaisi myös tilan nuoria. Matkailun yritystoiminnan kehitys tapahtui hitaasti ja sillä oli aluksi sivutulon muodostajan rooli maatilatalouden pysyessä pääasiallisena tulonlähteenä.

Monialayrittäjäys on ollut maatilojen toimintatapa kautta aikojen. Perinteisillä maatilataloutta harjoittavilla tiloillakin tulot ovat muodostuneet useista lähteistä, sillä tuotantomuotona on usein ollut maa-, karja- ja metsätalouden yhdistelmä. Toimintaympäristön muuttuessa useat maatilalliset olivat tottuneet etsimään korvaavia tulonlähteitä muuttamalla maatilatalouden tuotantosuuntaa. Päätös matkailun liiketoiminnan aloittamisesta syntyi sattumalta ilman varsinaisia suunnitelmia. Matkailutilayrittäjäys näyttäisi siten mahdollistavan tulevaisuudessa uuden yrittäjäpolven liiketoiminnan jatkumisen tiloilla. Maa-seudun portfolioyrittäjäys antaa mahdollisuuden sopeutua vaihtuviin toimintaympäristöihin, ja hajautettu liiketoiminnan malli tukee perinteistä talonpoikaista tapaa karttaa riskiä. Tarpeen vaatiessa tuotantosuuntaa voidaan muuttaa. Uutta tuotantosuuntaa harkittaessa tulisikin huomioida kaikkien kolmen tekijän merkitys yritystoiminnan kehittämisessä.

Maatilamatkailu perheyrittäjyyden ilmiönä esiintyy perheyrittäjyyden kirjallisuudessa esitettyihin malleihin verrattuna toimijoiltaan runsaampana ja monimuotoisempana.

Tutkimuksen merkittävin teoreettinen kontribuutio on perheyrittäjyyden teoreettisten mallien laajentuminen tässä tutkimuskontekstissa. Myös perheen, liiketoiminnan ja omistajuuden ulottuvuudet saavat uusia piirteitä. Perheyrittäjyyden tutkimuksessa (ks. Tagiuri & Davis 1982) paljon käytetty *perheyrittäjyyden kolmen ympyrän malli vaatii laajentamista*, kun sitä sovelletaan matkailutiloil- le, joissa sekä omistajuus että liiketoiminta on hajaantunut matkailun ja maatilatalouden kesken ja myös erilaisille toimijoille. Kaikki yrityksissä työskentelevät ovat perheen jäseniä joko suvun tai avioliiton kautta. Omistajuus on hajaantunut fyysisten puitteiden (maa-alueet ja rakennukset), matkailuyritystoiminnan ja maatilatalouden tai siihen läheisesti liittyvän yritystoiminnan omistamiseen (ks. kuvio 11).

Liiketoiminta on jakaantunut matkailuun ja maatilatalouteen. Niihin osalistumisen taso ja johtajuus riippuvat siitä, miten omistajuus jakaantuu. Kun osa toimijoista edustajaa luopujia ja osa jatkajia tai tulevia jatkajia tai tulevia omistajia perinnön kautta, on perusteltua sanoa, että eri toimijoiden roolit esiintyvät matkailutiloilla hyvin monimuotoisina, vaihtelevina ja runsaampina kuin tavanomaisen perheyrittäjyyden tarkastelussa on esitetty.

Matkailutilaa voidaan tarkastella myös *omistamisen, perheen ja liiketoiminnan elinkaarien ulottuvuuksien* kautta (ks. Gersick ym. 1997). Omistuksen suhteen

maatiloilla on kaksi vaihetta: omistajajohtaja-vaihe ja sukupolvien yhteisomistusvaihe, jolloin omistus on jakaantunut tilan luopujan ja jatkajan välille. Omistajuus ja johtajuus siirtyvät jatkajalle heti, kun se on tilan ja yksilöiden kokonaisedun kannalta mahdollista. Vastoin Gersickin ym. (1999) esittämää alkuperäistä mallia, sisarusten tai serkusten yhteisyrittäjyys ei ole perinteisessä talonpoikaisessa ajattelussa tapa toimia, vaan omistamisen jatkuvuus pyritään turvaamaan yhdellä ydinperheellä. Matkailutilojen omistus toimialojen suhteen voi elää eri vaiheita siten, että matkailun osalta voidaan elää vielä yhteistyövaihetta, mutta maatilatalouden osalta luopuminen on jo tapahtunut tai päinvastoin.

Perheulottuvuuden elinkaari saa alkuperäiseen malliin verrattuna uusia piirteitä: se ei etene kuvatun mukaisesti siten, että jatkaja kasvaa vanhempiensa työtä seuraten ja siirtyy ilman katkosta seuraajaksi. Usein jatkaja lähtee kotitaltaan, mutta palaa takaisin ryhtyäkseen jatkajaksi tilalle. Kuka valikoituu ja palaa jatkajaksi, riippuu siitä, kuka on omaksunut vahvimmin talonpoikaiset arvot elämäänsä ja kenen arvoihin yrittäjyys maaseudulla sopii riippumatta siitä, miten ammattiura on rakentunut.

Matkailutilojen liiketoimintaulottuvuus sisältää kahden toimialan elinkaaren. Toimialojen elinkaaret liittyvät toisiinsa, mutta ne ovat eläneet eri suuntiin. Matkailun liiketoiminnan kehittyessä ja kasvaessa maatilataloutta on vähennetty ja siitä on vähitellen luovuttu kokonaan. Tilojen matkailun liiketoiminnan kehittyminen seuraa matkailutuotteen elinkaarta (Butler 1980), jossa on erotettavissa neljä erilaista vaihetta: hidas alkuvaihe, voimakas kehitysvaihe, stagnaatiovaihe ja uusi kehitysvaihe, joka voi johtaa joko taantumaa tai kehittymiseen.

Sukupolvenvaihdos matkailutiloilla on huolellisesti suunniteltu, pitkäaikainen prosessi, joka tapahtuu vaiheittain omistajuutta ja johtajuutta hitaasti luovuttaen ja sisältäen alustavan suunnitelman tulevasta perinnönjaosta.

Omistajuuden ja johtajuuden muutos sekä matkailuyritystoiminnan ja maatilan omistajuuden muutos eivät tapahdu myöskään samanaikaisesti. Siten jatkajan ja luopujan yhteisyrittäjyyden aika, niin sanottu mentorointivaihe, kestää maatilamatkailuyrityksissä pitkään. Syyksi pitkään mentorointivaiheeseen on yleisesti esitetty luopumisen vaikeus. Tässä tutkimuksessa pitkä vaihe esitettiin *osaamisen ja tietotaidon siirtämisenä seuraajalle, sukupolvenvaihdoksen onnistumisen varmistamisena ja jatkuvuuden turvaamisena taloudellisesti edullisimmalla tavalla*. Tässä aineistossa luopujat olivat hyvin aikaisessa vaiheessa, alle tavanomaisen eläkeiän, luopumassa omistuksestaan ja roolistaan tilan isäntinä ja emäntinä. Muutosvaihetta helpottaa se, että luopujat eivät yleensä luovu asuinympäristöstään vaan jäävät asumaan tilan yhteyteen ja osallistuvat tilan töihin varmistamaan jatkuvuutta.

Maatilojen sukupolvenvaihdos eroaa tavanomaisen perheyriksen sukupolvenvaihdoksesta siten, että suunnitelma sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi sisältää usein myös suunnitelman tulevasta perinnönjaosta. Vaikka sitä ei kirjattaisi varsinaiseen suunnitelmaan, kuuluu keskustelu luopujan jälkeen tapahtuvasta omistamisen jaosta osaksi sukupolvenvaihdosta. Perheyrittäjyyden teoreettisten mallien soveltamisen avulla voidaan ymmärtää syvällisemmin

matkailutilayrittäjyyden ilmenemistä ja sukupolvenvaihdokseen liittyviä erityispiirteitä.

Talonpoikaisten arvojen vaikutus on heikentynyt ja muuttunut matkailutilojen eri yrittäjäpolvien välillä.

Tarkasteltaessa sitä, miten talonpoikaiset arvot ohjaavat perheyrittäjyyttä ja sukupolvenvaihdosprosessia matkailutiloilla ja miten arvojen muutos ilmenee luopujien ja seuraajasukupolven välillä, voidaan tutkimusaineiston perusteella sanoa, että talonpoikaiset arvot ovat muuttuneet ajan ja yhteiskunnan muuttamisen mukana. Tradition merkitys heikkenee nyky-yhteiskunnassa, mikä muuttaa ihmisen elämäntapaa ja arvorakennetta. Talonpoikaisia arvoja ei voi luokitella tämän tutkimuksen aineiston perusteella luopujien ja jatkajien arvoihin, vaan muutos on seurannut ajan ja yhteiskunnan kehitystä. Osa talonpoikaisesta traditiosta on kuitenkin siirtynyt elämään ja vaikuttamaan 2000-luvulla elävän yrittäjäsukupolven arvoissa.

Talonpoikaisten arvojen ilmeneminen ja muutos esitetään tässä tutkimuksessa jaoteltuna kolmeen yrittäjäpolveen, jotka on nimetty *raatajiksi, kehittäjäksi ja individualisteiksi* sen mukaan, mikä leimaa heidän yrittäjyyttään. Traditionaalissa yhteiskunnassa eläneiden raatajien elämää leimasi kova työ. Kaikki kirjallisuudesta kootut talonpoikaiset arvot esiintyvät perheyrittäjien arvorakenteessa ohjaamassa elämänvalintoja. Toisen yrittäjäpolven, kehittäjien ryhmässä, talonpoikaisten arvojen murtuminen on selkeästi havaittavissa siirryttäessä traditionaalisesta moderniin yhteiskuntaan. Murros näkyy sekä elinkeinon harjoittamisessa että talonpoikaisten arvojen rakenteessa, ja yrittäjyyttä leimaa matkailuliiketoiminnan voimakas kehittäminen ja yritteliäisyys. Kolmannen yrittäjäpolven muodostavat individualistit, joilla on samoja piirteitä kuin lähiöiden ja koulutuksen sukupolvella kaupungeissa. He edustavat nykyaikaista postmodernin yhteiskunnan ajattelua. Heidän toimintaansa ohjaavat enemmän yksilölliset tavoitteet. Talonpoikaisista arvoista voimakkaimmat ovat jäljellä ohjaamassa nykyisten nuorten yrittäjien ja tulevaisuuden matkailutilallisten perheyrittäjyyttä. Näitä talonpoikaisia arvoja ovat *jatkuvuus ja suhde luontoon ja paikkaan sekä autonomisuus*. Jatkuvuus on ylimpänä vahvana arvona säilynyt yrittäjäpolvelta toiselle. Sen ydin on tilan ja maiden omistamisen jatkuvuus sukupolvelta toiselle. Myös suhde luontoon ja paikkaan sekä autonomisuus ovat säilyneet sukupolvelta toiselle muuttaen muotoaan ajan mittaan. Jatkuvuus ja suhde paikkaan näyttäisivät ohjaavan myös matkailutilallisten liiketoiminnallista käyttäytymistä. Yritystoiminnan kehittämisen perusta on maatilalähtöinen, ei asiakaslähtöinen, kuten yleisesti liiketaloudellisessa ajattelussa ymmärretään. Toki asiakaslähtöisyys on mukana matkailupalveluiden kehittämisessä, mutta se ei saa olla ristiriidassa maatalan edun kannalta katsottuna. Edellä esitetyt arvot voidaan nimetä talonpoikaisuuden ydinarvoiksi, jotka ovat säilyneet ajan murroksessa ja takaavat asutun maaseudun ja matkailutilayrittäjyyden jatkuvuuden, ja kenties kasvun tulevaisuudessa. Uuden sukupolven maaseutuyrittäjiltä vaaditaan maahenkeä ja yrittäjähenkeä.

Lisäksi postmodernin ajan yrittäjyyden tulisi ottaa huomioon yrittäjyyden perustavoitteen, taloudellisen tuloksellisuuden lisäksi sosiaalisen pääoman rakentumisen merkitys unohtamatta henkilökohtaista tyytyväisyyttä, joka on individualismin perusta. Yrittäjillä tulisi olla taito arvioida ja sopeuttaa yrittäjämäisiä tavoitteita ja päämääriä sekä kyky nähdä tulevaisuuteen. Mikäli edellisen yrittäjäpolven arvot siirtyvät, heillä on myös sinnikkyyttä, utteruutta ja peräänantamattomuutta. Talonpoikaisuus perinteisenä arvona vahvistaa yritteliäisyyttä. Maaseudulla on siten mahdollisuus sen uuden yrittäjäpolven käsissä, jolla on osa talonpoikaisista arvoista jäljellä. Toinen mahdollisuus on, että uudella yrittäjäpolvella ei ole edeltävien yrittäjäpolvien yrittäjämäisiä ominaisuuksia. Jo pelkästään nykyisen tason säilyttäminen vaatii yritteliäisyyttä, muutoin yritystoiminta taantuu.

Edellä esitetyn perusteella olisi helppo väittää, että sellaisten talonpoikaisten arvojen heikkeneminen, kuten riskin välttäminen, vaatimattomuus tai oma-varaisuus, olisi antanut tilalle yritteliäisyyttä, riskinottoa sekä kykyä ja halua verkostoitua. Kehittymiseen on kuitenkin vaikuttanut myös muu yhteiskunnallinen kehitys, arvomaailman yleinen muuttuminen, taloudellisen aseman kohentuminen, elintason nousu ja yksilötasolla koulutus ja elinpiirin laajeneminen. Ei kuitenkaan voi täysin kieltää, etteikö arvojen muuttumisella voisi olla oma vaikutuksensa yrittäjyyteen.

8.2 Tutkimuksen käytännölliset johtopäätökset ja tutkimuksen hyödynnettävyys

Tutkimuksen käytännölliset johtopäätökset vastaavat kysymykseen tutkimuksen hyödynnettävyydestä, käytännön kontribuutiosta. Silloin keskustelu kääntyy usein tutkimustulosten yleistettävyyteen tai siirrettävyyteen. Tapaustutkimusta on arvosteltu siksi, että tulosten yleistettävyyttä ei voi perustella määrällisin kriteerein. Useita alayksiköitä sisältävä tapaustutkimus vastaa tähän kritiikkiin ja antaa mahdollisuuden saada kokonaisvaltainen ja syvä näkökulma tutkittavaan ilmiöön. Kerätessäni matkailutiloilla aineistoa tutkimukseeni, oli kaikilla yrittäjillä oma tarinansa kerrottavana. Samalla nämä tarinat olivat sekä tilan että matkailuelinkeinon kuin myös koko kyläyhteisön ja suomalaisen yhteiskunnan kehityskertomuksia. Kaikilla tarinoilla oli omat erityispiirteensä, mutta kun niitä tarkastelee tutkijan silmin riittävän etäältä, huomaa niiden sisältävän yllättävän paljon samankaltaisuutta. Ne olivat kuin samaa tarinaa sisältäen erilaisia vivahteita. Siten tutkimustuloksia voidaan soveltaa koskemaan myös muuta maatalaustaista maaseutuyrittäjyyttä.

Kuten Lukka ja Kasanen (1993) ehdottavat, kytkeällä tutkimuksen tulokset taloudellisesti tärkeisiin aiheisiin ja osoittamalla, miten saatuja tuloksia voidaan käyttää teorian tai käytännön kehittämisessä, voidaan parantaa tapaustutkimuksen tuloksien arvostusta. Tämän tutkimuksen tarkoitus on kartoittava, jolloin katsotaan, mitä tapahtuu, etsitään uusia näkökulmia, löydetään uusia

ilmiöitä ja asetetaan ilmiö uuteen valoon. Kuvaileva tutkimus on tarkkojen kuvausten esittämistä henkilöistä, tapahtumista tai tilanteista ja ilmiöiden keskeisten piirteiden dokumentointia. Ennustava tutkimus pyrkii ennustamaan tapahtumia tai ihmisten toimintoja, jotka ovat seurausta tutkittavasta ilmiöstä. Vastaamalla näihin tutkimuksen tarkoituksiin, voivat useat tutkimusilmiöstä kiinnostuneet tahot, kuten tutkijat, opettajat, kouluttajat, aluekehittäjät ja matkailuyrittäjät, hyödyntää tämän tutkimuksen tuloksia ja johtopäätöksiä ja soveltaa niitä omassa työssään.

Perheyrittäjyydetutkimuksen, maaseutututkimuksen ja matkailututkimuksen parissa työskentelevät voivat hyödyntää tutkimuksen teoreettisia johtopäätöksiä ja soveltaa tutkimusasetelmaa tai testata tutkimuksen johtopäätöksien pitävyyttä toisessa tutkimuskontekstissa. Lisäksi tutkimuksen kuvaileva osuus antaa lisätietoja tutkimusilmiöstä. Tutkimuksen tuloksia voidaan siten hyödyntää myös maaseutuyrittäjyyden ja maaseutumatkailun opetuksessa ja koulutuksessa. Tutkimuksen avulla voidaan ymmärtää yrittäjyyttä ja sen rakentumista maaseudulla sekä maaseutuyrittäjyyden merkitystä yhteiskunnan kehittymisen kannalta. Tutkimusraporttia voidaan käyttää myös yhtenä esimerkkinä tutkimusmenetelmien opetuksessa, koska tieteenfilosofisten ja tutkimusmenetelmällisten ratkaisujen perustelut on esitetty laajoina. Myös narratiivien käyttö perheyrittäjyydetutkimuksissa on harvinainen valinta, joten voidaan olettaa, että tutkimuksella on myös menetelmällinen käytännön kontribuutio.

Aluekehittäjille ja yrittäjyyden kehittämisestä kiinnostuneille tahoille tutkimusaineisto antaa mahdollisuuden tarkastella matkailutilayrittäjyyden kehittymistä yrittäjäpolvittain ja ennustaa sitä, millainen yrittäjäsukupolvi tuottaa matkailupalveluja maaseuduilla tulevaisuudessa. Siten raportin ennustava osuus voi antaa viitteitä ja ymmärrystä myös siitä, miten maaseutualueita tulisi kehittää. Tieto yrittäjäpolven arvovakenteissa antaa pohjaa maatilayrittäjyyden ymmärtämiselle ja yrittäjyydsmotiiveille.

Matkailun liiketoiminnan kehittyminen maaseudulla on vienyt yhden ja joissakin tapauksissa kahden, jopa kolmen sukupolven työpanoksen. Perinteisessä yhteiskunnassa eläneet raatajat käsittivät matkailun taloudellisen mahdollisuuden, vaikka kokemusta ja tietämystä elinkeinosta ei ollut. He oivalsivat uuden mahdollisuuden hankkia lisäansioita ja uudistivat tilojen tulojenmuodostusta, ideoivat ja rakensivat ajatusta matkailutoiminnasta. Modernissa yhteiskunnassa kehittäjät jatkoivat uuden mahdollisuuden työstämistä ja ymmärsivät sen antamat mahdollisuudet. He muuttivat entisiä ja loivat uusia organisatorisia ja taloudellisia rakenteita liiketoiminnan hoitamiseen, kiinnittyivät sidosryhmiin ja loivat verkostoja ympärilleen etsiäkseen synergiaetuja. He omaksuivat yrittäjämäisen tavan toimia, heistä löytyi riskinottajia, päätöksentekijöitä ja tulevaisuuteen näkijöitä. Matkailutilayrittäjyydestä löytyi todellinen yrittäjyyden henki, vaikka yleinen yrittäjyyskeskustelu antaa helposti toisenlaisen kuvan pienyrittäjyydestä ja maaseutuyrittäjyydestä.

Matkailutilalliset ovat olleet ja ovat edelleen avainasemassa kehittämässä ja ylläpitämässä elävää maaseutua, jonka merkitystä ei voi vähätellä kansantaloudellisesta tai sosiaalisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Elintärkeä kysymys

on sekä tilojen että maaseutuyhteisöjen kannalta, saadaanko matkailutiloilta jatkajia ja uusia yrittäjiä luopujien ikärakenteen sitä edellyttäessä. Kysymys on noussut viime vuosien tärkeimmäksi asiaksi ja huolen aiheuttajaksi niin yrittäjille itselleen kuin poliittisille päättäjille. Tämän tutkimuksen tulokset antavat uutta tietoa ja ovat hyödynnettävissä etsittäessä ymmärrystä ja ratkaisuja tähän ajankohtaiseen ja tärkeään kysymykseen.

Lisäksi ne maatilamatkailuyrittäjät, joiden elämässä on ajankohtaista pohdintaa sukupolvenvaihdokseen liittyviä kysymyksiä, voivat peilata omaa matkailutilallisen elämänpolkuaan tämän tutkimuksen tapauksien yrittäjäyyspolkuihin ja löytää selityksiä ja ymmärrystä omille päätöksilleen. Toivon, että tutkimukseni antaa sekä luopujille että jatkajille toivoa ja uskoa tulevaisuuteen ja elävään maaseutuun. Uskon tutkimukseni aiheen ajankohtaisuutensa ja moni-ilmeisyytensä vuoksi löytävän lukijansa sekä yrittäjien, aluekehittäjien, kouluttajien ja muiden tutkijoiden piiristä.

8.3 Tutkimuksen toteuttamisen arviointia

Tutkimuksen on tarkoitus olla uskottava ja vakuuttava. Prosessin ja luotettavuuden itsearviointi ja argumentointi puolesta ja vastaan lisää sitä. Tämä tutkimus on ollut hermeneuttisen ajattelun mukaisesti etenevä kehämäinen prosessi, jonka tarkoituksena on ollut tutkimusilmiön ymmärtäminen tulkitsemalla aineistosta esiin tulevia seikkoja. Ymmärtäminen on loputon tehtävä, ja hermeneuttisen kehän kierre voi jatkua loputtomiin. Nyt on aika pysäyttää tämän tutkimuksen työstäminen, arvioida sen toteuttamista ja antaa sen arviointi väitöskirjan tarkastajien tehtäväksi.

Tutkimuksen teoriaosa muodostuu käsiteanalyttisen lisensiaatintutkimuksen muokatusta versiosta. Käsiteanalyttisen tutkimuksen työväline on ajattelu, jonka avulla valitaan tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet, niiden sisältö ja käsitteiden välinen vuorovaikutus. Tätä ajatteluprosessia tukevat oikean tiedon hankinta, oikeat ja ajankohtaiset lähteet. Tämän tutkimuksen kohdeilmioon liittyvää kirjallisuutta on löydettävissä runsaasti, mutta se on hajallaan hyvin monissa eri lähteissä eikä täsmällisesti samaan aihealueeseen samasta näkökulmasta paneutuvaa kirjallisuutta tai tutkimustuloksia ole. Tutkimuksen teoreettisen taustoituksen, perheyrittäjyyden, sukupolvenvaihdoksen ja talonpoikaisten arvojen kirjallisuutta ja tutkimustuloksia on saatavissa, mutta käsitteinä ne ovat usein eriäviä ja niitä on tulkittu hyvin monesta tarkastelunäkökulmasta. Suurin osa teoreettisen osuuden kirjallisuudesta on tieteellisiä julkaisuja, mutta mukaan on otettu joitakin oppikirjamaisia teoksia. Tutkimukseni kuitenkin osoittaa riittävää, monipuolista ja tuoretta lukeneisuutta.

Tutkimuksen toteuttamisen ongelmaksi voi muodostua käsitteiden operationaalistaminen kenttätöissä. Mikäli käsitteet ovat irrallaan kontekstistaan, on empiirisen tutkimuksen toteuttaminen vaikeaa. Onnistuessaan operationaalistus antaa rikkaan ja kokonaisvaltaisen kuvan käsitteistä ja niiden merkityksistä,

jolloin lopputuloksena voi olla ennen tarkastelematon näkökulma, asioiden uudelleen järjestäminen. Tämän tutkimuksen arvoihin perustuvat käsitteet ja arvojen jaottelu olivat haastavia tehtäviä. Osa arvoista tarkoittaa eri asiaa toisessa yhteydessä tarkasteltuna. Osittain jaottelu on keinotekoinen ja sisältää päällekkäisyyksiä. Olen mielestäni kuitenkin onnistunut pääsemään käsitteiden taakse ja ymmärtänyt niiden tilannesidonnaisen merkityksen ja yhteyden tähän tutkimusilmiöön.

Yksi keskeinen syy tutkimuksen epäonnistumiseen voi olla tutkijan esiymmärryksen puuttuminen tutkittavasta ilmiöstä (Takala & Lämsä 2001). Aikaisempi tutkimustoiminta ja yhteyteni tutkimuskontekstiin on varmistanut vahvan esiymmärryksen tutkimusilmiöstä. Esiymmärryksen lisäksi ehkäpä tavanomaista laajempi kontekstiin liittyvä tarkastelu lisäsi ilmiön ymmärtämistä. Huolellinen perehtymiseni teoreettiseen viitekehykseen ennen kenttätyötä on parantanut tutkimuksen luotettavuutta, koska olen tiennyt, mitä minun tulee aineistosta etsiä kahlitsematta kuitenkaan liikaa aineiston mahdollisuutta puhua. Lisäksi toteuttamisen laatua parantaa perehtyminen tieteenfilosofiaan ja tutkimusmenetelmällisiin ratkaisuihin.

Silverman (2000, 12) esittää useita kriteerejä kvalitatiivisen tutkimuksen arviointiin. On kiinnitettävä huomiota siihen, ovatko käytetyt metodit sopivia tutkimuskysymyksen luonteen kanssa, ja onko yhteys olemassa olevaan teoriaan ja tietämykseen selvä. Syytä on myös kiinnittää huomiota siihen, ovatko tapauksien valinnan, aineiston keräämisen ja analyysin kriteerit selitetty selvästi ja vastaako metodin herkkyyys tutkimuskysymyksen tarvetta ja luonnetta. Lisäksi hän mainitsee tarkastelun kohteeksi sen, onko aineiston kerääminen, tallennus ja analyysi ollut systemaattista ja onko tutkimuksessa riittävää keskustelua siitä, miten mahdolliset teemat, rakenteet ja luokat nousevat esiin aineistosta. Viimeisenä hän edellyttää, että hyvä tutkimusraportti esittää riittävää keskustelua todisteista tutkijan argumenttien puolesta ja vastaan.

Luvussa 2 olen perustellut metodologiset perusratkaisut ja ratkaisujen sopivuuden tämän tutkimusilmiön tarkasteluun. Luvussa 6 kuvaan tarkasti empiirisen osuuden tapauksien valintaan, aineiston keräämiseen, analyysiin ja tulkintaan liittyvät asiat kuten Silverman (2000) esittää. Niiden avulla lukija voi seurata tutkimusprosessin kulkua ja tehdä omat johtopäätöksensä. Samassa yhteydessä esitän perusteluja tutkimuksen luotettavuuskysymyksiin.

Metodin herkkyyys vastaa tämän tutkimuskysymyksen luonnetta ja tarvetta. Kvalitatiivisen tutkimuksen keinoin päästään lähemmäksi tutkimusilmiötä. Tutkimuksen analyysin kannalta on tärkeää tiedostaa tulkinnan herkkyyksi eli se, millainen luonnehdinta otetaan mukaan käsittelyyn. Tutkimusilmiön syvälinen ymmärtäminen auttaa tulkinnan herkkyyden arvioinnissa. Valinta on kuitenkin aina tutkijan. Tämän tutkimusaineiston tulkinnassa ei pyritty etsimään määrää. Siinä ei ole laskettu mainintoja, useutta eikä toistoja, vaan enemmänkin esiintymistä koko aineistossa. Toki tulkinnan varmistamiseksi olen tehnyt itseäni varten kvantifiointia.

Tutkimusraportti etenee loogisesti seuraten teoriaa ja tutkimuskysymyksiä, minkä johdosta lukija voi arvioida analyysin systemaattisuutta. Otteet al-

kuperäisestä aineistosta toimivat todisteina tulkinnasta ja tutkimusilmiön esiintymisestä. Lukija voi hyödyntää tapauksien tarinoita tulkinnan arvioinnissa. Koska laadullinen tutkimus on aina tutkijan näkemys tutkimusilmiöstä, aineiston sisältyminen tutkimusraporttiin antaa lukijalle mahdollisuuden tulkita myös toisin.

Triangulaatio vahvistaa aineiston luotettavuutta. Tässä tutkimuksessa toteutuu menetelmä-, teoria- ja aineistotriangulaatio. Menetelminä käytettiin elämäkertahaastattelujen lisäksi havainnointia ja muita toissijaisia lähteitä, joilla on tärkeä merkitys tulkinnan vahvistajana. Teoriatriangulaatio toteutuu liiketaloustieteellisen (perheyritystutkimus), maaseutusosilogisen (maaseutututkimus) ja psykologisen (arvotarkastelu) tieteellisen keskustelun yhdistämisessä. Aineistotriangulaatio jakaantuu Denzinin (1989, 237) mukaan sosiologisessa tutkimuksessa kolmeen päätyyppiin, joita ovat aika, paikka ja henkilö. Nämä tyypit ovat keskenään toisiinsa liittyviä: yhden tutkiminen vaatii muiden tyyppien tutkimista. Tässä tutkimuksessa aineistotriangulaatio toteutuu Denzinin (1989) kuvaamalla tavalla. Tutkimusilmiö on sidottu paikkaan (matkailutilaan), aikaan (sukupolvenvaihdokseen) sekä tutkimuksen kannalta keskeisiin henkilöihin (luopujaan ja jatkajaan). Aineisto on henkilöiden kokemus ajan mukana tapahtuvasta prosessista. Aineistotriangulaatioksi voidaan katsoa myös monen tapauksen tutkiminen tai eri menetelmin hankitut aineistot.

Tutkimusta tulisi arvioida kriittisesti. Valittu tutkimusmenetelmä on antanut tutkimukselle lisää haastavuutta, mutta myös lisännyt aineiston hajanaisuutta. Koska tarinan on tarkoitus syntyä kertojasta itsestään, ei tutkimuksen tekijästä, tarinat eivät aina sisällä samoja asioita, vaikka ne olisivat olemassa. Vastaukset tutkimuskysymyksiin on etsittävä ja tulkittava runsaasta aineistosta. Sen vuoksi useuden laskeminen tämän tyyppisessä aineistossa ei ole järkevää. Runsas aineisto voi johtaa analyysin puutteellisuuteen. Tiedostaen tämän ongelman aineiston analyysi jakaantui useaan eri vaiheeseen. Samalla aineisto etääntyi minusta, mikä parantaa tulkinnan objektiivisuutta.

Elämäntarinametodin käytössä on tässä aineistossa toinenkin ongelma. Nuorempien jatkajien tarinoiden niukkuudesta johtuen analyysi ja tulkinta jäävät puutteellisemmaksi kuin vanhempien yrittäjien. Tämän voi arvella johtuvan elämänkaaren lyhydestä, ujoudesta, tottumattomuudesta analysoivasti kertoa tai keskustella omista arvopohjaisista ratkaisuista. Tilanteissa, joissa nuori jatkaja oli paikalla samanaikaisesti luopujan kanssa, aineisto oli runsaampi. Toisaalta voidaan pohtia sitä, oliko tarina tosi vai oliko se sellainen, jonka luopuja halusi kuulla. Suuressa osassa tutkimuskysymyksiä nuorten jatkajien osuus vastauksen löytymiseen aineistosta ei kuitenkaan ollut niin ratkaiseva kuin luopujien osuus. Lisäksi nuorten jatkajien ura tulevaisuuden yrittäjänä voi saada uusia ulottuvuuksia, ja tutkijan tekemä tulkinta ei välttämättä vastaa totuutta tulevaisuudessa vaan se on jatkajien haastatteluhetken ajatuksiin perustuva tulkinta. Siten syvimpien arvojen esiintyminen nuorten jatkajien niukoissa tarinoissa ei välttämättä tarkoita sitä, ettei niitä olisi olemassa. Ne mahdollisesti tulevat esille myöhemmin.

Tutkimuksen toteuttamisen arviointia on syytä tarkastella siitä näkökulmasta, onko tutkimuksen tarkoitukseen vastattu ja löytyvätkö tutkimusraportista vastaukset tutkimuskysymyksiin. Tämä tutkimus vastaa edellä esitetysti asetettuihin tutkimuskysymyksiin, ja tutkimusraportista ilmenee, miten niihin on päädytty.

8.4 Jatkotutkimusaiheet

Loppusivuilleen edennyt tutkimus raottaa hiukan sitä maailmaa, jonka perustalle maaseutumatkailuyrittäjyys rakentuu. Monitieteisestä ja moni-ilmeisestä aihealueesta löytyy lukuisia hyödyllisiä tutkimusaiheita, ja niitä voidaan lähestyä monesta näkökulmasta.

Koska tämä tutkimus käsittelee vain pehmeitä arvoja sukupolvenvaihdoksessa, olisi matkailutilallisille ja muille maatalojen luopujille ja jatkajille konkreettista hyötyä tutkimuksista, jotka keskittyisivät kovien tekijöiden tarkasteluun. Joitakin laskelmia erilaisista vaihtoehdoista ja niiden taloudellisista vaikutuksista on olemassa, mutta omaisuuden siirron ja sen taloudellisten vaikutusten kokonaisarviointeja ja kokemuksia maaseudun monialayrityksien sukupolvenvaihdoksissa ei ole olemassa. Yhdistämällä kovia ja pehmeitä tekijöitä samaan tutkimukseen voitaisiin arvioida, miten tehdyt taloudelliset ratkaisut koettiin ja tukivatko ne uutta yrittäjyyttä. Lisäksi samaa tutkimusasetelmaa voisi hyödyntää myös muissa kuin maaseudun pienyrityksissä.

Sukupolvenvaihdosta tarkasteltaessa esiin nousevat jatkajan ja luopujan roolit. Kuten tämän tutkimuksen johtopäätöksistä selviää, arvopohja on muuttunut yrittäjäpolvien mukana. Mielenkiintoisen tarkastelunäkökulman tarjoaa talonpoikasten arvojen ohjaavuuden merkitys kaupungissa toimivissa pienyrityksissä. Arvojen muuttumisen mukana on myös muuttunut perusasetelma perheyriyksen sukupolvenvaihdoksissa. Tutkimuksella voisi selvittää, mistä luopuja luopuu ja mitä jatkaja jatkaa.

Nykyisin nuoret eivät ole kiinnostuneita maatilataloudesta (Tahvanainen 2002). Useimmat maaseudulla lapsuutensa viettäneet nuoret on sosiaalistettu maaseudun arvoihin, mutta heillä on paljon enemmän mahdollisuuksia koulutautua ja työllistyä kuin aikaisemmin. Heidän arvojen sisäistymistä on tutkittu vähän. Mielenkiintoista olisi tietää, miten koulutus muuttaa lapsuudessa saatua maailmankuvaa. Maaseudun kasvuympäristö, jossa sosiaalistuminen tapahtuu, muuttuu nopeasti, ja maatalojen elämä muuttuu lähemmäksi kaupunkilaisten elämää. Myös useilla perheiden miniöillä tai vävyillä ei ole maaseututaustaa, jolloin talonpoikaisten arvojen siirtyminen katkeaa, ja niiden tilalle tulevat muut arvot muuttaen perinteistä sosialisatioprosessin mallia. Mielenkiintoista olisi myös tietää, miten maatalan toimiala vaikuttaa jatkajan päätökseen ryhtyä jatkajaksi.

Huolimatta sosiologien ja psykologien osallistumisesta perheyrittäjyyttä koskevaan tutkimukseen ei ole olemassa kattavaa tutkimusta mikroympäristön

tai makroympäristön vaikutuksesta perheyrittäjyyteen. Kuitenkin tarvittaisiin tietoa toimintaympäristön vaikutuksista ja suhteista perheyrittäjyyteen. Yksi tarpeellisista tutkimuskysymyksistä olisi, mikä suhde on toimintaympäristön ja yrityksen perustajan, perheenjäsenten tai jatkajan välillä.

Myös maaseudun yrittäjyys tarjoaa monia aiheita jatkotutkimukselle. Mielinkiintoista olisi selvittää maaseudun yritysten jatkajan sitoutumista yrittäjyyteen, yrittäjyyden tasoa sekä sitä, miten yrittäjyysprosessi on kehittynyt ja miten se vaihtelee erityyppisissä yrityksissä tai eri tavoin kasvaneissa yrityksissä.

8.5 Keskustelua

Yrittäjyys maatiloilla on yrittäjäpolvien mukana muuttunut. Suomalaisuus on aikaisemmin kuvattu syrjäisyyden, huonommuuden, elämänsä tyytymisen ja muita paremman kestävyuden yhdistelmäksi. Maanviljely on perinteisesti ollut elämäntavan sisällön muodostava työ. (Roos 1985, 32–35) Maatilallisten moraalinen arvomaailma on rakentunut protestanttiselle etiikalle tutuista elementeistä, ahkeruudesta ja säästäväisyydestä. Vanhemman sukupolven yrittäjyys oli työn täyttämä. Tilat olivat monitoimitiloja, joissa harjoitettiin pääasiassa maa- ja metsätaloutta. Matkailu toi lisäansioita tilalle ja matkailutilojen puitteet rakennettiin itse. Ahkeran uurastuksen tavoitteena oli jatkuvuus. Maatalous on ollut murroksessa jo vuosisadan ajan ja tuotantosuunnat ja menetelmät ovat vaihdelleet kulloisenkin tilanteen mukaan. Ahkeruus, uhrautuvaisuus ja rimpuilu selviytymisen rajoilla eivät kuitenkaan enää kuvaa tämän päivän maaseutuyrittäjää. Sankaritarinat ovat muuttuneet arkisiksi, tavallisiksi tarinoiksi.

Nykyinen ja tulevaisuuden jatkajasukupolvi ovat saaneet edelliseltä sukupolvelta mallin muuttaa tuotantosuuntaa tarpeen vaatiessa. Koska maaseudulla on huonot mahdollisuudet työllistyä tilan ulkopuolisiin töihin, yrittäjyys matkailutiloilla jatkuu joko matkailutilayrittäjyytenä tai jonakin muuna yrittäjyytenä tilalle ja yrittäjälle sopivalla toimialalla. Matkailutilayrittäjyys on rakennettu ahkeruudella, jonka lisäksi yrittäjiltä on vaadittu rohkeutta, ennakkolottoomuutta ja uskoa tulevaisuuteen. Ilman näitä ominaisuuksia matkailutilayrittäjyyttä ei tässä laajuudessa olisi syntynyt.

Yleisesti on vallalla käsitys, että maaseutumatkailuyrittäjät ovat innovatiivisempia ja edistyksellisempiä kuin keskivertoiset maaseutuyrittäjät (Mahlamäki-Kultanen 2002), ja monialayrittäjillä, joita tämän tutkimuksen yrittäjät usein ovat, on korkeampi yrittäjyysidentiteetti kuin perinteisillä maatilayrittäjillä (Vesala ja Peura 2002). Kun vielä maaseutumatkailupalvelujen kysyntä on kasvussa ja sukupolvenvaihdos antaa valmiiksi rakennetut puitteet, lähtökohdat matkailutilayrittäjyydelle ovat huomattavasti paremmat kuin edeltävällä sukupolvella. Maatilojen sukupolvenvaihdoksen myötä jatkuvuus yhden jatkajan tai jatkajaperheen käsissä edistää sekä maatilojen että maaseudun elinkelpoisena säilymistä. Omistuksen pirstaloituminen usealle "kaupunkilaisomistajalle" johtaa usein tilojen rapistumiseen ja toimimiseen pelkästään kesämökinä,

mikä ei tuo lisää asukkaita autioituville kylille tai verotuloja taloudellisten vaikeuksien parissa kamppaileville kunnille. Toki kesäasutus tuo monille syrjäisille kunnille huomattavia lisätuloja, mutta se ei korvaa pysyvän asutuksen tuomaa taloudellista hyötyä ja vireyttä.

Voidaan kysyä, ohjaavatko talonpoikaiset arvot maatilamatkailuyrittäjyyden jatkajien valintoja niin, ettei heillä ole elämänpolitiikkaan kuuluvan toiset mahdollisuudet -käsitteen mukaisia vaihtoehtoja. Onko maatilamatkailuyrittäjän elämäntapa itsestänselvyys, joka ei kyseenalaistu, ja ovatko talonpoikaiset arvot vahvistettuna elämäänsä tyytymisellä yrittäjyysmotivaation perusta, jolloin näistä tulee pakkoyrittäjiä, tilanomistamisen jatkuvuuden arvon kautta tilan panttivankeja? Vai onko yrittäjyys sittenkin sukupolvenvaihdoksen kautta todellinen vaihtoehto ja tavoite tulevan sukupolven matkailutilallisille?

Modernisaation kehitys on aiheuttanut maaseudulla heterogeenisyyttä ja eroja eri jatkajayksilöiden välillä. Maaseudulla lapsuutensa eläneenä he ovat saaneet perintönä osan talonpoikaisista arvoista, joiden kautta he jäsentävät elämäänsä. Nykyajan nuoret eivät synny maaviljelijöiksi, kuten aikaisemmat sukupolvet, joilla ei ollut muita vaihtoehtoja. Silloin raja kaupungissa asuvan ja maalla elävän maanviljelijän välillä oli suuri. Vapaus valita on tullut mukaan myös talonpoikaisuuteen, ja maaseutu elämänympäristönä tarjoaa osittain samoja elementtejä kuin kaupunki.

Ihmisillä on kasvava kyky, mutta myös tarve ja mahdollisuus tehdä itseään koskevia päätöksiä ja valintoja. Tämä johtuu siitä, että vanhat kulttuuriset ja sosiaaliset rakenteet eivät enää entisellä voimallaan määrää elämänkulkua (Karristo ym. 1997, 197). Yksilön päätöksentekoa ei ohjaa se, että hänen toimintansa on hyväksyttävää siinä yhteisössä, jossa hän elää. Sosiaalinen moraalinen heikentyminen yhteisöllisyyden arvon heikkenemisen myötä, ja tilalle on tullut individualistisuus ja vapaus itse valita suunta elämälleen. Maatilamatkailu voi siten merkitä ainakin joissakin tapauksissa Giddensin (1994) ajatuksen, toisten mahdollisuuksien, toteuttamista siten, että elämänuraksi valitaan maatilamatkailuyrittäjyys, joka säilyttää maatilalan elinkelpoisena. Lisääntyvän individualistisuuden ja heikenneen sosiaalisen moraalin vuoksi yrittäjyys urana ja elämäntapana näyttäisi olevan todellinen vaihtoehto, joka perustuu omaan itsenäiseen päätökseen.

Kuten Rosenqvist (2003) on esittänyt, maaseutu ei ole enää yhtä kuin maatalous. Maaseudun rooli näyttää muuttuvan ruokaa tuottavasta alueesta kulutuksen kohteena olevaksi alueeksi, jossa tuottajina ovat viljelijöiden sijaan eri alojen yrittäjät ja kuluttajina maaseudun asukkaat ja siellä vierailevat matkailijat. Suomalaiselta maataloudelta odotetaan edelleen puhdasta ja turvallista ruokaa, mutta maaseudun halutaan tuottavan myös erilaisia virkistyspalveluja sekä tarjoavan kulttuurimaisemaa ja tilaa. Lisäksi maaseudulta toivotaan väljyyttä ja rauhaa asua tai vierailua vastapainona kaupunkien paikattomuudelle ja jatkumattomuuden elämälle, joka koostuu pätkätöistä ja projekteista. Näyttää siltä, että maaseutu on saanut tai saamassa identiteettinsä Rosenqvistin (2003) esittämän jälkimodernin tulkinnan mukaisesti. Yksilö ja yksilön tarpeet korostuvat

sekä maaseudun asukkailla että maaseudun virkistyspalveluja käyttävillä matkailijoilla.

Relph (1986, 147) esittää, että syvällinen ihminen tarvitsee yhteyttä merkityksellisiin paikkoihin. Kun ihminen tuntee kuuluvansa johonkin paikkaan, paikka muuttuu osaksi häntä itseään. Jos paikattomuus voimistuu, tulevaisuudessa meillä on vain ympäristöjä, joiden paikoilla ei ole merkitystä. Tulevaisuuden matkailutilayrittäjät omalta osaltaan vastaavat tähän paikattomuuden uhkaan jatkamalla perinteitä ja pitämällä asuttuna ja elävinä tiloja, kyliä ja kyläyhteisöjä ja siirtämällä seuraaville sukupolville tarinoita, jotka kertovat ihmisen moninaisista kokemuksista ja elämisestä maaseudulla vuosien saatossa. Puolimatka (2004, 343) on todennut kirjansa loppusanoissa, että kun *"uusi sukupolvi altistuu pinnallisuuden ja arvottomuuden kulttuurille, siltä puuttuu motivaatiota nähdä arvotietoisien ihmisyyden kehittymiseen vaadittavaa vaivannäköä"*. Maaseudulla kasvaneella uudella sukupolvella on vielä arvomaailmasta jotain jäljellä, ja suhdetta luontoon ja paikkaan pidetään yllä ja vahvistetaan. Tämä juurevuus ylläpitää elävää maaseutua. Siitä konkreettisenä osoituksena on seuraava esimerkki, joka tapahtui erään matkailutilan vanhassa, historiaa henkivässä tuvasa kesällä 2004. Siinä Giddensin (1995) nimeämä merkityksellinen toinen, tradition vartija, siirtää "maahenkeä" sosiaalistettavalle ja samalla matkailutilojen asiakkaille runon muodossa. Tämä todistaa, että vielä on olemassa tradition vartijoita. Kun tuota runoa kuuntelee maaseutu-ympäristössä, sen sanoma on helppo sisäistää.

Maa lastaan rakastaa

Kotiseudun kummuilla soittavat tuulet,
kotiseudun kummuilla sävelen kuulet,
menneestä jostain muistoja nostain
soimaan jää.
Soimaan se hiljaa jää.

Maasta se kertoo, tuoksusta kukkien,
kasvusta tähkään leiväksi ihmisen.
Laulu on leppäkertusta,
laulu on tuomentertusta,
maasta kuusen ja katajan.

Viimasta syksyn, tuiskusta talvien
maa elpyy kasvuun vihreyttä pursuten.
Laulu on salaisuudesta,
ihmeestä aina uudesta,
voitosta lämmön ja elämän.

Kevätaamu kultainen kuiskaten puhuu,
syksyilta usvainen hellästi huhuu:

Maasta on ihminen,
maasta leipänsä, leponsa saa.

Rakasta lapseni maata –
maa lastaan rakastaa.

Pirkko Korhonen

Ennusteiden mukaan suomalainen yhteiskunta ei muutu arvorakenteiltaan olennaisesti tulevina vuosikymmeninä. Voidaan siis olettaa, että perimmäisinä arvoina maalla kasvaneella uudella sukupolvella on rakkaus maahan, maan omistamisen jatkuvuus ja luonnon tärkeys. Ne ovat niin vahvoja arvoja, että maaseutu tuskin autioituu kokonaan. Sinne jäävät ja muuttavat takaisin ne ihmiset, joilla on juuret maassa. Juurevuus on vastakohta juurettomuudelle. Traditiolla tulee olemaan tulevaisuudessa suuri merkitys. Ihminen etsii elämälleen ja sen mielekkyydelle perustaa, joka voisi löytyä traditionaalsiin arvoihin pohjautuvasta elämästä. Silloin halutaan muuttaa pois isoista kaupungeista maalle, välttämättömät palvelut tarjoavaan asuinympäristöön, jossa uusi sukupolvi omaksuu samoja arvoja kuin entinen – toki muuttuneessa muodossa. Rakkaus maahan näyttää kestävän. Maaseudulla on mahdollisuus.

SUMMARY

Traditional values affecting succession in farm tourism businesses

The focus of this study is the successions of small rural family firms engaged in tourism business. Due to the fast paced structural change of the countryside and the topicality of the succession issue of family firms, this study is well-founded and important. In the light of regional policy, it is important that the countryside stays inhabited and the family firms engaged in tourism will find successors. These family firms have usually been seen as the solution to the problem of the depopulation of the countryside. It is rather rare to apply the theory of family entrepreneurship in the context of farms and farm tourism.

The main research question of this study is how the traditional values affect family entrepreneurship and the succession process in small family firms engaged in tourism. Further, the goal is to explore, how these family farms started their tourism business, what kind of a family entrepreneurship phenomenon farm tourism is, how the succession process proceeds in family farms, and how the change of the values between the predecessors and the successors manifests itself. The theoretical part of the study is mainly based on the literature of family entrepreneurship, but in addition to this it has also been enriched with the studies of sociology, particularly with the sociological studies on culture and the studies on the rural area. The psychological value theoretical examination is based on both national and international discussions on the traditional values that have been going on among scholars that study the rural region.

The aim of the study is to understand the phenomenon under study, and thus the purpose of it is both exploratory and descriptive. The study is a multiple case one that includes the narrative life stories of the predecessors and successors of seven tourism farms. These seven cases were chosen based on the notion that they either already had completed the succession process or it was well under way in such a way that the successor had already been chosen. Due to the fact that farms are usually engaged in portfolio entrepreneurship, the cases also had to have tourism business as their main activity. In addition to this, the tourism business had to have been founded by the predecessor.

The data of the study enables the exploration of tourism business from many different viewpoints. To begin with, the focus of attention is to explore, how the tourism business began in the farms under study. Pluriactivity has been a way of life among entrepreneurial farms for a very long time. Even the traditional farms have earned their income from several sources, for they have usually combined farming, animal husbandry, and forestry. As the operational environment changed several farms were already used to looking for substitutive sources of income by changing the direction of farm economy. Tourism, as a business activity, is a totally different one from farming. The decision to engage in it was initiated by chance, without any particular plans, and the reasons for engaging in it could be crystallized as factors resulting from

the resources of the farm, the outer operational environment and the entrepreneur, or the entrepreneurial family. The resources of the farm include such physical elements as the location, the scenery, the buildings, and other resources of the farm. The ownership of the land, shoreline and the forests motivated and made it possible to begin the tourism business. Some factors resulting from the outer operational environment also pushed towards tourism. These factors include the unprofitableness of farming and the growing demand for tourism. However, without the entrepreneurial characteristics, courage, innovativeness, openmindedness, and interest of the farmer and his family members, this new form of entrepreneurship would not have been initiated. The belief in ones own know-how and survival was strong. In addition to the unprofitableness, the seriousness of farming and the fact that one is so tied to it diminished the interest of the farmers in developing it any further. Also the fact that the potential successor was uninterested in farming and the concern for not finding a suitable successor, speeded up the look out for an easier and trendier livelihood that would also raise interest among the youngsters. The development of tourism was slow and at the beginning it was only a means of earning additional income as farming continued to be the main source of income.

Secondly, the study also explores, what kind of a family entrepreneurship phenomenon tourism is. The widely used three-circle model of family business (see Tagiuri & Davis 1982) needs to be extended when applied in farm tourism in which both ownership and business have spread out between tourism and farming and to other actors, as well. All those who take part in the business are members of the family either through kinship or marriage. Ownership has spread out into the ownership of the land and buildings, tourism business, and farm economy or other closely related form of entrepreneurship. Business has spread out into tourism and farming. The level of involvement and the leadership depend on how the ownership is distributed. When some of the actors represent the predecessors and others the successors or future successors and/or future owners through inheritance, it might well be said that the roles of different actors among farms in tourism business are more diversified, varied and richer than those presented in studies on so-called usual family businesses.

An tourism farm can also be looked at from the viewpoint of the life cycles of ownership, family and business (see Gersick et al. 1997). Regarding ownership, farms have two phases: the owner-manager -phase and the joint ownership of generations -phase when the ownership has been divided between the predecessor and the successor. Both ownership and leadership are transferred to the successor as soon as it is possible based on the overall advantage of the farm and the family members. Against the original model proposed by Gersick et al. (1997), the joint entrepreneurship of siblings and cousins is not the usual modus operandi of traditional farmers. Instead, the continuity of ownership is ensured by transferring the ownership to one nuclear family. The ownership of one line of business might differ from that of another in such a way that for example the tourism business could involve both

the predecessor and the successor, whereas the ownership of farming might already be transferred to the successor, or vice versa.

The life cycle of family involves new aspects compared to the original model, for it does not proceed as depicted in the model: the successor does not become the successor without any breaks in the process. Often the successor leaves his home farm, only to be returned as he takes over the farm. The one who will be selected to be the successor and who will return to his home farm depends on who has adopted most strongly the traditional values and who is most comfortable with being an entrepreneur in the countryside.

The business dimension of tourism farms includes the life cycles of two separate businesses. These life cycles, though connected, have evolved into differing directions. As the tourism business has developed and grown, farming has been reduced and even, step by step, given up. The development of the tourism business among tourism farms follows the life cycle of tourism offerings (Butler 1980) in which there can be distinguished four separate phases: the slow initial phase, the strong developmental phase, the stagnation, and a new developmental phase that can lead to either decline or development.

The successions in tourism farms are well planned, long-term processes. Besides the long-term preparation phase, the actual transfer also happens in stages in such a way that both ownership and leadership are handed over slowly. The transfer of ownership and leadership and the transfer of the ownership of the farm tourism business and of the farm itself do not occur simultaneously. Due to this, the joint entrepreneurship of the predecessor and the successor, the so called mentoring phase, lasts a long time among tourism farms. It has usually been suggested that the reason for this is the reluctance of the predecessor to give up the firm. In this case, it was depicted as a transfer of know-how from the predecessor to the successor, as a way of securing the success of the succession, and as way of securing the continuation of the business in the most economical way. Based on the data of this study, the predecessors were giving up their share of the ownership and their role as the farm owners in fairly early phase, below the usual age of retirement. The succession process is made easier by the fact that the predecessors do not usually leave the surroundings, but instead stay near the farm. They also usually take part in the duties of the farm, thus securing the continuation of the business. The succession process among farms also differs from that of a typical family firm, for the succession plan most often includes a plan of the future distribution of an inheritance. Although it might not be clearly written in the plan, the discussions on the distribution of ownership are still part of the succession process.

Thirdly, the study explores, how the traditional values affect both family entrepreneurship and the succession itself among tourism farms, and how the change of values manifests itself between the predecessors and the successors. Based on the existing literature, the traditional values include the values of continuation, traditional ideas on house keeping, the will to survive, the relationship with the location and nature, autonomy, masculinity, and the

respect for the preceding generation. As several scholars have described, values change according to the time and the society, and the meaning of traditions fades in our contemporary society, thus changing our way of life and values as well. Values change along the time and the change of the society. This change also affects both traditional values and values related to entrepreneurship. The meaning of traditions has been said (see e.g. Giddens 1991 and 1995) to be eroded since the modern and post-modern societies, thus changing our way of life. This erosion is particularly well seen in tales. Heroic tales became everyday, ordinary tales. Based on the data of this study, traditional values can not be labelled as values of the predecessors and the successors. Instead of this, the change has followed the time and the development of the society. Part of the rustic tradition has nonetheless become alive, thus affecting the values of the entrepreneurial generations of the 21st century. The stories of the predecessors and the successors include traces of traditional values that guide both their becoming family entrepreneurs and also their personal choices.

According to the results of the study, the traditional values and their change is portrayed in the form of three entrepreneurial generations that have been named as “the Drudges”, “the Developers”, and “the Individualists” according to the key characteristic of their entrepreneurship. The manifestation, erosion, and change of the traditional values in the stories of the predecessors and successors of the tourism farms are crystallized as follows:

TABLE 1 Traditional values in the change of the society and the entrepreneurial generations

Society	Traditional	Modern	Post-modern
Entrepreneurial generation	“the Drudges”	“the Developers”	“the Individualists”
Traditional value/role in family entrepreneurship	Predecessors	Predecessors and successors	Successors
The value of continuation	The continuation of the ownership of the land and the farm, and the continuation of farming is a matter of course.	The continuation of the ownership of the land and the farm needs to be secured. Portfolio entrepreneurship.	A love for the home farm and the land, and a moral obligation to secure the ownership of the farm and the continuation of keeping it inhabited.
Traditional ideas on house keeping	Shows heavily on the lives of the farmers.	Seems to be eroding. One is inclined to take risks, make life a bit easier, and reduce the workload. Networking based on social reasons.	Development of the business and moderate risk-taking. Networking based on business reasons. Modesty is replaced by inspiration.

TABLE 1 (continues)

TABLE 1 (continues)

The will to survive	A struggle, taking pride on managing and diligence. To be able to manage even if the work is tough.	Seems to be eroding. Respect for those who do a good job. To be able to manage in the midst of societal changes.	To manage is to get through ones personal challenges.
Relationship with the location and nature	A love for the land and the scenery. A close relationship with nature. The relationship with the fields and forests is based on productional reasons.	A love for the land, the scenery, and nature is important. The relationship with the fields and forests is based on productional reasons. A sense of belonging to the community.	An attachment to the place is based on seeing it as a location and as a scenery. Nature is seen as a place in which to relax. Nature is also seen as a space that can be used when needed.
Autonomy	Independence and freedom express themselves as a possibility to work on ones own land.	The marginal freedom of an entrepreneur of being able to be flexible with ones duties and working hours. Spare time exists as a concept.	The pursuit of independence and freedom seems to express individualism and hedonism.
Masculinity	The farm owner is male. The distribution of work is based on the traditional way of labelling duties as men's work and women's work.	Masculinity is eroding due to the tourism business.	Masculinity continues to erode.
Respect for the preceding generation	One takes the task of taking care of the preceding generation as a matter of course.	A respect for the preceding generation remains, though with some remarks of being remunerated for looking after ones parents. A respect for traditions.	Not possible to define based on the data.

The first generation, that of "the Drudge"s, includes predecessors that have lived in a traditional society in which hard work has been the main characteristic of life. All of those traditional values that have been presented in the existing literature are found among the values of family entrepreneurs, thus guiding their life choices. The stories of "the Drudges" are stories of survival, characterised by the will of the family entrepreneur to manage even if the work is tough together with the pride of being able to manage. All of the elements that belong to the traditional values can be identified in these stories. The traditional ideas on house keeping supported the passing of the baton of the

farm and the land from the previous generation to the next. The farmers' decisions on taking up new ways of doing business in the countryside were mostly guided by the will to continue farming. The continuation of the farm was thus secured and tourism became a business to be reckoned with as a way of earning extra income.

The value of maintaining the traditional ideas on house keeping is the strongest of the values of this generation of entrepreneurs. The way to manage was to be diligent, for there was a lot of work to do. Life was thus fairly modest. One was forced to live modestly and sparingly by aiming at self-sufficiency. The avoidance or at least the minimisation of the financial risks was part of the economical thinking of farmers. The necessary investments of the development of the entrepreneurship were financed by ones own resources, ones own capital and work. "The Drudges" were cautious with the development of the business and aimed at avoiding risks. The thoughts of the entrepreneurs that started with the renting of summer cottages were in the future. The idea was to build summer cottages for ones own children. The investments were made with an eye on the continuation of farming.

The attachment to the place and the relationship with nature were highly important to all of the predecessors that belong to the generation of "the Drudges". Rural landscape is their souls' landscape and the closeness of nature, a house by the lake, is a dream come true for them. The love for the land, the place and the landscape is strong, and the rural community is the only place where one can live happily despite of the heavy work load and modest conditions. A farmer is an autonomous entrepreneur that has a certain sense of freedom and independence. The ownership of the farm is the source of this sense of independence that in itself is rather meagre, for it is restricted by the changes of the seasons and the weather together with the heavy work load. This autonomy is quite hard to detect by an outsider. "The Drudges" did not see that their work, that of doing ones best to continue the ownership of ones own land, was a duty. On the contrary, they saw it as a freedom.

Masculinity can be seen in the life stories in the form of labelling duties as men's work and women's work and in the way the farm owner is always a man, never a woman. On the farms, men always do men's work and women women's work. This division of labour is natural and dictated by practice. Men work outside and do chores that require physical strength whereas women's chores mainly consist of household work as well as nursing of animals and childcare. Although men appear to be the farm owners, the leaders, the women are, according to the stories, in many cases the ones that initiate the development of the tourism business. However, this development still needed the approval of the man. Taking care of the preceding generation is a natural part of the lives of traditional farmers. Both parents of the couple are free to stay on the farm for as long as they live.

The second entrepreneurial generation includes predecessors and successors whose life stories are marked with a radical change from a traditional to a more modern society. This change is evident both in the way

they carry on business and in their values. Their entrepreneurial endeavours are marked by the strong development of the tourism business. I named this group as “the Developers”. The values of “the Developers” still include that of taking care of the continuation of the ownership of the farm. This continuation is, however, not seen as a matter of course, and thus the commitment of the successor of taking over the farm needs to be secured. This is seen in the strategic decisions on the selection of production forms, thus giving them a sense of hope and courage to expand the existing business into new business activities. The poor profitability of traditional farming and the reluctance of potential successors to continue traditional farming act as strong push factors towards this.

The representatives of this entrepreneurial generation lived and continue to live pressed by the changing of the society from a traditional to a more modern one. They have been forced to face the blending of the former and the new culture all through their lives. In their childhoods they were socialised into the traditional way of life of a farmer that was marked by multiple generations, hard labour and the idea of not challenging the existing way of things. However, at the same time they experienced the signs of the modern world in the form of schooling together with working and living away from the farm, and through the eyes of their children. Contrary to the situation of their parents, “the Developers” were forced to live with the thought that maybe their children want to be independent and live outside the farm. This generation has had to face the change of the thinking of the younger generation more strongly than the previous one. However, the belief in the continuation of the ownership of the farm has carried them through the insecurities.

Among this group the traditional ideas on house keeping are already showing signs of erosion. The development of the tourism business was partly financed by loans and the entrepreneurs dared to take some financial risks involved in entrepreneurship. The traditional farming underwent some radical changes. The significance of these changes are seen in the way the farmers still remember, after decades, the selling of the remaining cows. This is explained by the fact that in small cattle farms cows as well as horses had the dual role of being both production and domestic animals. These cows were mentioned in the stories by their name together with detailed depictions of their characteristics.

Although diligence and frugality still mark the lives of this entrepreneurial generation, their life stories already include references to holidays, spare time, and facilitation of work. The idea of sacrificing ones life for the farm is not that self-evident anymore and the entrepreneurs are free to think about themselves, too, by taking care of their own wishes, though with reasonableness and modesty.

The activities of this group of entrepreneurs show signs of solidarity for the village and rural communities both on local and nationwide levels. Those who have started the tourism business are well respected in their village community and they are also seen as highly innovative actors to be trusted. The

village community also expects them to engage in activities in order to strive for the common good. All of the predecessors have taken part in either municipal politics, in the activities of the village committee, or in taking care of other common interests. These entrepreneurs have been, and still are those that have substantially contributed to the forming of the social capital of the rural community. This exemplifies the horizontal continuation presented by Silvasti (2001). Solidarity and the activities benefiting the village community are part of their lives and in the life stories of these entrepreneurs their meaning is a social one. Schwartz (1992) interpreted the social esteem and status as signs of power that is a reward for being able to come off well. The code of behaviour that is dictated by the social moral (Katila 2000) was not present in the stories of this generation of entrepreneurs, neither in the stories of the previous entrepreneurial generation.

The entrepreneurship of “the Developers” includes multiple businesses. This has strengthened their entrepreneurial identities as well as their entrepreneurial spirit. Portfolio entrepreneurship is built-in in this type of entrepreneurship as the income comes from many different sources. Portfolio entrepreneurship also mirrors wariness: not all eggs are put in the same basket. The business activities of the farms are more business like than before in the days of traditional farming. Additional incomes are sought for in order to cope with financially and in order to keep the farm inhabited and fully functioning. The traditional values of this group of entrepreneurs do not endorse the maintenance of traditional farming. Instead, the source of livelihood is selected based on securing the continuation of the ownership of the farm.

Among this group of entrepreneurs, the traditional meaning of gender is breaking down. All of the predecessors, except one (Järvelä), were sons of the farms. According to the data, the successors are both men and women, which shows that tourism business opens up a possibility for daughters to continue the business of their parents. Thus, finding a successor is easier and, at least in theory, there are more potential successors to choose from. In the case of farming, the study conducted by Siren (2001), however, illustrated that the division of labour among spouses is still dictated by gender. In tourism business this division of labour is, however, not that evident, for men also take part in so called women’s work by helping in the kitchen and serving customers.

The third entrepreneurial generation, “the Individualists”, includes the youngest of the successors as well as the tourism business entrepreneurs of the future who have same characteristics as those who live in towns and who represent present-day post-modern societal thinking. The stories of this generation show that some of the traditional values have continued to erode or even have disappeared altogether as they are not any more present in the stories of the youngest of the successors. The traditional values have been replaced by values that promote more individual goals. Compared to the previous generations, these successors do not emphasize getting along. The professional pride of the older entrepreneurs that was expressed in the form of

hard labour and getting along is not anymore present in the stories of the younger successors. The way of life of these individualists resembles that of those who live in towns. Diligence and the glory of hard labour are not present in any of the values of the successors of this group. Instead, their values include plans of making ones work easier and finding time to engage in favourite hobbies. The stories of "the Individualists" show signs of hedonism that Puohiniemi (2002, 33) defines as the seeking for pleasures and self-pampering.

The relationship with nature and the location which expresses itself as an attachment to the farm, the landscape and as a love for the land has remained during the radical changes of the society. It is important to belong to the place, not to the village community. The stories of the young entrepreneurs do not show signs of horizontal continuation, such as working for the common good. However, the stories include vertical continuation in the form of transferring the ownership of the farm and preserving the buildings. The business has become more professional and the entrepreneurs are not that close anymore to their customers as their predecessors were. "The Individualists" promote continuation by being cautious and by avoiding big risks, as well as by having a modest way of life. They cut down their business activities in order to reduce their work load, thus having the possibility of a more efficient business and better profits. The choices that this group of entrepreneurs makes show signs of individualism and hedonism. When placed in Schwartz's (1992) structural model of values, "the Individualists" are positioned in the other end of it compared to "the Drudges" who can be included in those who aim at being safe. Whereas "the Drudges" favoured traditions, safety and preservation, the values of "the Individualists" include that of independence and openness to change. According to the value inventory by Hofstede (1991), the opposite of collectivism is individualism. Based on Hofstede's value inventory, "the Individualists" are placed in the opposite end of the dimension of individualism compared to "the Drudges", whose values are emphasised by collectivism.

The strongest of the traditional values are the guiding force behind the family businesses of today's young entrepreneurs and tourism farmers of the future. These traditional values include the values of continuation, relationship with nature and the location, and autonomy. The strongest of these values, that of continuation, has endured from one entrepreneurial generation to the next. At the heart of this value is the continuation of the ownership of both the farm and the land from generation to the next. Also the values of the relationship with nature and the location, and autonomy have remained, only changing their characteristics/forms through time. These values could be called as the nuclear values that have survived through the radical changes in time, and that can guarantee that the countryside stays inhabited and the tourism business continues, and even grows in the future. The rural entrepreneurs of the new generation need to have both national and entrepreneurial spirit that can ensure that the countryside stays inhabited and tourism business or other form of entrepreneurship is being carried on in the countryside.

As a practical conclusion, the data allows the prediction of what kind of an entrepreneurial generation serves customers in the countryside in the future. The development of the tourism business has taken the work contribution of at least one generation, and in some cases even that of two generations. The survivors living in a traditional society realized the economic potential of tourism business, although they had no previous experience or knowledge of it. They became aware of a new way of earning extra income, thus modernizing the income formation of their farms by creating the idea of tourism business in the countryside. "The Developers", who lived in a modern society, continued to work this idea by realizing what kind of potential it offers. They changed the existing organizational and financial structures and created new ones in order to carry on the business. In addition to this, they also bonded with their interest groups and formed networks around themselves in order to create synergy. They adopted an entrepreneurial way of working, and they also became risk-takers, decision-makers, and doers who can see to the future. The real entrepreneurial spirit was found in farm tourism, although the current debate on entrepreneurship easily portrays a different kind of a picture of small-scale and rural entrepreneurship.

Besides paying attention to the main goal of entrepreneurship, to profitability, entrepreneurship in the post-modern time should also cater for the building of social capital without forgetting the meaning of personal satisfaction. Entrepreneurs should have the ability to both assess and adapt their entrepreneurial goals and to see to the future. In so far as the values of the preceding generation pass on to the next, the following entrepreneurial generation will also have perseverance and diligence. The countryside will thus have a chance in the hands of the new entrepreneurial generation that still holds on to some of the traditional values. Another possibility is that the new entrepreneurial generation does not have those entrepreneurial characteristics of its predecessors. Just maintaining the current level requires entrepreneurialism, otherwise the business will degenerate.

Based on the above, it would be easy to suggest that the erosion of the traditional values of risk-aversion, modesty and self-sufficiency gave way to entrepreneurialism, risk-taking capability, and the capability and will to network. This development has, however, been affected by other forces, such as the societal development, the general change of people's values, the improvement of the economical status, the increase of the standard of living, and in the personal level, the improvement of education and the widening of one's milieu. One cannot, however, totally deny the effect of the change of values on entrepreneurship.

Entrepreneurship on farms has changed along the entrepreneurial generations. The entrepreneurship of the older generation equalled work, work, and more work. The goal of the tough graft was to be able to pass on the ownership of the farm to the next generation. Farming has seen radical changes for already a century and the lines of production and production methods have varied according to the situation. Diligence, self-sacrifice, and struggle on the

brink of survival do not, however, any more represent today's rural entrepreneur.

The current successor generation and that of the future have both inherited from their predecessors the model of changing the line of production when needed. As the possibilities of being employed outside one's own farm are fairly poor in the countryside, entrepreneurship on the tourism farms continues either in the form of tourism or in another form that suits both the farm and the entrepreneur. Farm tourism business has been built with hard work, in addition to which the entrepreneur has been required to be courageous and open-minded, as well as having faith in the future. Without these qualities, farm tourism business would not have been established in this magnitude. According to the general view, entrepreneurs in the tourism business are more innovative and progressive than average rural entrepreneurs (Mahlamäki-Kultanen 2002), and portfolio entrepreneurs, of which the entrepreneurs of this study usually are, have a higher entrepreneurial identity than traditional farm entrepreneurs (Vesala and Peura 2002). As the demand for farm tourism is on the rise and the succession offers a ready base of which to build on, the foundations for tourism business are notably better than in the case of the previous generation. The continuation of the ownership of the farms either in the hands of a single successor or a successor family promotes the viability of both the farms and the whole countryside. The fragmentation of the ownership into several "urban owners" usually leads to the deterioration of the farms as they are only used as summer cottages. This in turn does not bring any new inhabitants to the depopulated villages, nor any tax revenues to those municipalities that are in financial difficulties.

One might ask, whether the traditional values guide the successors of farm tourism businesses in such a way that they do not have the so called life politics related concept of a "second chance". Is the life course of an entrepreneur in farm tourism a matter of course that is not going to be questioned, and are the traditional values together with the contentment with ones life the base of the entrepreneurial motivation? If this is the case, then the entrepreneur becomes a forced entrepreneur, a hostage who is bound by the continuation of the ownership of the farm. Or, is entrepreneurship, after all, a real option and a goal through the succession to the tourism business owners of the future generation?

The advancement of modernisation has caused heterogeneity in the countryside as well as differences between potential successors. As they have spent their childhoods in the countryside, they have inherited a part of the traditional values through which they structure their lives. The youth of today are not born as farmers as did the previous generations that had no other options. In addition to this, the difference between someone who lived in a town and a farmer living in the countryside was in the older days rather significant. Nowadays, farm owners have the freedom to choose, and the countryside offers partially the same elements as towns.

People have a growing ability, as well as a growing need to make decisions and choices that concern themselves. This is due to the fact that the old cultural and social structures do not any more define ones life as much as they used to. An individual does not anymore base his decisions on being accepted in the community in which he lives. Social moral has weakened along the erosion of the value of solidarity, thus being replaced by individuality and a freedom to choose one's own direction in life.

Farm tourism can thus mean that at least in some cases it is possible to realize the idea of "second chances" (Giddens 1994) by choosing farm tourism as a career, thus maintaining the farm viable. Due to the increasing individuality and the fading social moral, entrepreneurship as a way of life by one's own choice would seem to be a real alternative

The countryside does not equal agriculture. The role of countryside is shifting from a region mainly focused on producing food to a region that is the target of consumption. Thus, instead of the farmers, entrepreneurs from differing lines of businesses take care of the producing, and the consumers consist of people living in the countryside and of farm tourists. Farmers are still expected to produce clean and safe food, but people also expect that the countryside offers differing kinds of recreational facilities, cultural landscape, and space. In addition to this, people also wish that countryside would offer either a place to live or a place to visit in which there would be enough space as well as peace and quiet as a good counterbalance to the placelessness and discontinuity of living in a town and working mainly periodically in ever changing projects.

Relph (1986, 147) suggests that thoughtful people need some kind of a connection to places that are meaningful to them. As a person feels that he belongs to a place, that place becomes a part of him. If the placelessness increases in the future, we will end up having only surroundings with places that do not have any real meaning to anyone. The farm tourism entrepreneurs of the future will rise to the challenge by maintaining the traditions and by keeping the farms, villages and village communities both inhabited and viable. The new generation that has been raised in the countryside still have some values left.

LÄHTEET

- Airaksinen, T. 1991. Ammattien etiikan filosofiset perusteet. Teoksessa T. Airaksinen (toim.) Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 19–60.
- Airaksinen, T. 1993. Moraalifilosofia. (3. painos) Juva: WSOY.
- Akseli, A. 1995. Maataloustuottajasta maaseutuyrittäjäksi. Case-analyysi etelä-pohjalaisten maanviljelijöiden yrittäjäyyspäätöksistä. Helsingin yliopisto, Seinäjoki: Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Raportteja ja artikkeleita 36.
- Alarinta, J. 1998. Maaseutu innovatiivisena ympäristönä. Verkostot paikallisen elinkeinopolitiikan toteuttajina. Helsingin yliopisto, Seinäjoki: Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Sarja A:4.
- Alasuutari, P. 1994a. Kulttuurintutkimus ja kulturalismi. Teoksessa J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.) Kulttuurintutkimus. Johdanto. Jyväskylä: Gummerus, 32–50.
- Alasuutari, P. 1994b. Laadullinen tutkimus. (3. painos) Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, P. 1994c. Luurangon mysteeri. Teoksessa K. Weckroth & M. Tolkkio-Nikkonen (toim.) Jos A niin... Tampere: Vastapaino, 75–91.
- Alasuutari, P. 1995. Researching culture. Qualitative method and cultural studies. London: Sage Publications.
- Alasuutari, P. 1996. Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, E. 1995. Sosiologia I. Juva: WSOY.
- Allardt, E. 1998. Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa J. P. Roos & T. Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Tammer-Paino, 34–53.
- Alsos, G. A., Ljunggren, E. & Pettersen, L. T. 2002. Entrepreneurship on agriculture. What triggers the start-up of new business activities? In conference proceedings of 12th Nordic Conference on Small Business Research. Kuopio: Kuopion yliopisto, CD-versio.
- Andersson, T., Carlsen, J. & Getz, D. 2002. Family business goals in the tourism and hospitality sector. Case studies and cross-case analysis from Australia, Canada and Sweden. *Family Business Review* 15 (2), 89–106.
- Antikainen, A. & Komonen, K. 2003. Elämäkerta ja elämänkulku kasvatuksen ja aikuiskasvatuksen sosiologiassa. Teoksessa P. Sallila (toim.) Elämänlaajui-nen oppiminen ja aikuiskasvatus. Aikuiskasvatuksen 44. Vuosikirja. Van-taa: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 84–121.
- Anttila, P. 2000. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Taito-, taide- ja muotoi-lualojen tutkimuksen työvälaineet. Hamina: Akatiimi.
- Apo, S. 1992. Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvali-tatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 62–80.
- Astrachan, J. H., Klein, S. B. & Smyrnios, K. X. 2001. The F-PEC scale of family influence. A proposal for solving the family business definition problem. In research forum proceedings of FBN, Family Business Network, 12th

- Annual World Conference. C. Corbetta & D. Montemerlo (Eds.) The role of family in family business. Rome, 9-25.
- Astrachan, J. H. & Kolenko, T. A. 1994. A neglected factor explaining family business success. *Human resource practices. Family Business Review* 7 (3), 251-261.
- Ateljevic, I. & Doorne, S. 2000. Staying within the fence. *Lifestyle entrepreneurship in tourism. Journal of Sustainable Tourism* 8 (5), 378-392.
- Bagby, D. R. 2004. Enhancing succession research in the family firm: A commentary on "Toward an integrative model of effective FOB succession". *ETP Entrepreneurship: Theory and Practice, Summer*, 329-333.
- Berger, P. L. & Luckman, T. 1994. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Birley, S. 2002. Attitudes of owner-managers' children towards family and business issues. *Entrepreneurship: Theory and Practise, Spring*, 5-19.
- Bohler, K. F. & Hildenbrand, B. 1990. Farm families between tradition and modernity. *Sociologia Ruralis* 30 (1), 18-32.
- Borch, O. J. & Arthur, M. B. 1995. Strategic networks among small firms. Implications for strategy research methodology. *Journal of Management Studies* 32 (4), 419-441.
- Borg, P. 1997. Maaseutumatkailun suuri tuleminen? *Maaseudun uusi aika* 1, 9-15.
- Briedenhann, J. & Wickens, E. 2004. Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas. *Vibrant hope or impossible dream? Tourism Management*, 25 (1) February, 71-79.
- Brock, R. H. 1994. Entrepreneurship and family business research. Comparisons, critique and lessons. *Entrepreneurship: Theory and Practice* 19 (1), 25-43.
- Bryant, C. R., Russwurm, L. H. & McLellan, A. G. 1982. *The city's countryside*. Harlow: Longman.
- Busby, G. & Rendle, S. 2000. The transition from tourism on farms to farm tourism. *Tourism Management* 21 (6), 635-642.
- Butler, R. W. 1980. The concept of a tourist area cycle of evolution. Implications for management of resources. *Canadian Geographer* 14 (1), 5-12.
- Carlsen, J. & Getz, D. 2000. Relatively speaking. Business goals and operating issues for rural, family owned/operated tourism and hospitality business. In conference proceedings of the 45th International Congress on Small Business (ICSB), Brisbane.
- Cecora, J. 2000. Entrepreneurs and SMEs in regional economics. Policy issues for sustainable development in a globalizing economy. *International Review of Sociology* 10 (1), 83-100.
- Chua, J. H. & Chrisman, J. J. 1999. Defining the family business by behavior. *Entrepreneurship: Theory and Practice* 23 (4), 19-36.
- Churchill, N. C. 1992. Research issues in entrepreneurship. In D. L. Sexton & J. D. Kasarda (Eds.) *The state of the art of entrepreneurship*. Boston: BWS-Kent, 579-598.

- Cunningham, J. B. & Lischeron, J. 1991. Defining entrepreneurship. *Journal of Small Business Management* 29 (1), 45–61.
- Curran, J. & Storey, D. 1993. The location of small and medium enterprises. Are there urban-rural differences. In J. Curran & D. Storey (Eds.) *Small firms in urban and rural locations*. Routledge Small Business Series. London: Routledge, 1–16.
- Davidsson, R. 1992. *Tourism in Europe*. (2. painos) Harlow: Longman.
- Davis, P. S. 1998. The influence of family on the family business succession process. A multi-generational perspective. *Entrepreneurship: Theory and Practice* 22 (3), 31–53.
- Denscombe, M. 1998. *The good research guide for small-scale social research projects*. Buckingham: Open University Press.
- Denzin, N. K. 1989. *The research act. A theoretical introduction to sociological methods*. (3. painos) New Jersey: Prentice-Hall.
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. 2003. *Collecting and interpreting qualitative materials*. (2. painos) Thousand Oaks: Sage Publications.
- Dewhurst, P. & Horobin, H. 1998. Small business owners. In R. Thomas (Ed.) *The management of small tourism and hospitality firms*. London: Cassell, 19–38.
- Dey, I. 1996. *Qualitative data analysis. A User-friendly guide for social scientists*. (3. painos) London: Routledge.
- Dyer, W. G. Jr. 1986. *Cultural change in family firms. Anticipating and managing business and family transition*. London: Jossey-Bass.
- Dyer, W. G. Jr. 1988. Culture and continuity in family firms. *Family Business Review* 11 (1), 37–50.
- Dyer, W. G. Jr. & Sanchez, M. 1998. Current state of family business theory and practice as reflected in *Family Business Review 1988-1997*. *Family Business Review* 11 (4), 287–296.
- Ehrnrooth, J. 1992. Intuitio ja analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 30–41.
- Eisenhardt, K. M. 1989. Building theories from case study research. *Academy of Management Review* 14 (4), 532–550.
- Erikson, T. 2002. Entrepreneurial capital. The emerging venture's most important asset and competitive advantage. *Journal of Business Venturing* 17 (3), 275–290.
- Eskola, A. 1994. Sosiaalitiiteen muuttuvat tekstit ja käytännöt. Teoksessa K. Weckroth & M. Tolkki-Nikkonen (toim.) *Jos A niin...* Tampere: Vastapaino, 13–53.
- Eskola, J. 2003. Tutkijan monet valinnat. Ihmettelyä laadullisen aineiston äärelä. Teoksessa J. Eskola & S. Pihlström (toim.) *Ihmistä tutkimassa. Yhteiskuntatieteiden ajankohtaisia kysymyksiä*. Kuopio: Kuopion yliopisto, 137–160.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. (5. painos) Tampere: Vastapaino.

- Etzioni, A. 1997. *The new golden rule. Community and morality in a democratic society*. New York: Basic Books.
- Fennell, R. 1981. Farm succession in the European community. *Sociologia Ruralis*, 21 (1), 19–42.
- Fetsch, R. J. 1999. Some do's and don'ts for successful farm and ranch family estate transfers. *Journal of Extension* 37 (3).
Saataavilla <http://joe.org/joe/1999june/iw2.html/> 25.11.2004.
- Fletcher, D. 2001. A critical perspective of family business research. In research forum proceedings of FBN, Family Business Network, 12th Annual World Conference. C. Corbetta & D. Montemerlo (Eds.) *The role of family in family business*. Rome, 25–40.
- Flick, U. 1998. *An introduction to qualitative research*. London: Sage Publications.
- Foot, D. K. 2004. Leisure futures. A change in demography. In K. Weiermair & C. Mathies (Eds.) *The tourism and leisure industry. Shaping the future*. New York: Haworth Press, 21–33.
- Forsman, S. 2001. Elintarvikealan maaseutuyritysten nykytila. Vahvuudet, heikkoudet ja kehitysnäkymät. MTT Taloustutkimus (MTTL). Helsinki: Selvityksiä 16.
- Fox, M. 1996. Managing succession in family-owned businesses. *International Small Business Journal* 15 (1), 15–26.
- Gadamer, H-G. 1977. *Philosophical hermeneutics*. California: University of California Press.
- Gersick, K. E., Davis, J. A., Hampton McCollom, M. & Lansberg, I. 1997. *Generation to generation. Life cycles of the family business*. Boston: Harvard Business School Press.
- Gersick, K. E., Lansberg, I., Desjardins, M. & Dunn, B. 1999. Stages and transitions. Managing change in the family business. *Family Business Review* 12 (4), 287–297.
- Getz, D. & Carlsen, J. 2005. Family business in tourism. State of the art. *Annals of Tourism Research* 32 (1), 237–258.
- Getz, D. & Carlsen, J. & Morrison, A. 2004. *The family business in tourism and hospitality*. Trowbridge: Cromwell Press.
- Getz, D. & Petersen, T. 2002. Growth and profit oriented entrepreneurship among family business owners in the tourism and hospitality industry. Paper presented at the Re-inventing the Destination conference. Dubrovnik: Croatia.
- Gibb, A. 1996. What is a small business? *Networker Issue 3. The Newsletter of the Small Business Centre*. Newcastle: Upon Tyne.
- Giddens, A. 1977. *New rules of sociological method. A positive critique of interpretative sociologies*. London: Hutchinson.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cornwall: Polity Press.
- Giddens, A. 1995. Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa U. Beck, A. Giddens & S. Lash (toim.) *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Suomentaja Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino, 83–152.

- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. 1967. The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research. New York: Aldine.
- Grönfors, M. 1985. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Juva: WSOY.
- Gummesson, E. 1991. Qualitative methods in management research. Newbury park, California: Sage Publications.
- Gummesson, E. 1998. Suhdemarkkinointi. 4P:stä 30R:ään. Suomentaja Maarit Tillman. Helsinki: Kauppakaari.
- de Haan, H. 1994. In the shadow of the tree. Kinship, property and inheritance among farm families. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Habbershon, T., Pistrui, J. & McGrann, M. N. 2001. Enterprising families. Mindset and methods for wealth acceleration in a dynamic marketplace. In research forum proceedings of FBN, Family Business Network, 12th Annual World Conference. C. Corbetta & D. Montemerlo (Eds.) The role of family in family business. Rome, 41–62.
- Habermas, J. 1973. Erkenntnis und interesse. Mit einem neuen nachwort. Suhrkamp taschenbuch wissenschaft. Frankfurt am main: Suhrkamp.
- Habermas, J. 1974. Theory and practice. London: Heinemann.
- Hall, A., Melin, L. & Nordqvist, M. 2000. Entrepreneurial strategies in family businesses. The impact of culture on the strategy process. In research forum proceedings, FBN, Family Business Network. 11th Annual World Conference. P. Poutziouris (Ed.) Tradition or entrepreneurship in the new economy. London, 118–136.
- Hamel, J. 1991. Case study methods. Newbury Park: Sage Publications.
- Handler, W. C. 1990. Succession in family firms. A mutual role adjustment between entrepreneur and next-generation family members. Entrepreneurship: Theory and Practice 15, 37–51.
- Harju, J. & Heinonen, J. 2003. Perheyritysten menestyksen avaimet. Teoksessa J. Heinonen (toim.) Quo vadis, suomalainen perheyritys. Turku: Turun kauppakorkeakoulu, PK-instituutti, 75–93.
- Harveston, P. D., Davis, P. S. & Lyden, J. A. 1997. Succession planning in family business. The impact of owner gender. Family Business Review 10 (4), 373–396.
- Hautala, T. 2001. Succession in family firms. A single-case study of failed succession. University of Vaasa, Faculty of Business Administration, Department of Management and Organization.
- Hegarty, C., Ruddy, J. & Convery, F. 2003. Comparing the family rural tourism enterprise with the non-family alternative. In conference proceedings of EFMD 33rd EISB Conference. Entrepreneurship, Innovation and Small Business. Milan, 1–23.
- Heinonen, J. 2000. Mistä uusia yrittäjiä maaseudulle? Puheenvuoro maaseutuyrittäjyydestä. Turku: Turun Kauppakorkeakoulu, PK-instituutti, B 12.
- Heinonen, J. 2003. Quo vadis, suomalainen perheyritys? Turku: Turun Kauppakorkeakoulu, PK-instituutti, 210–216.

- Heinonen, J. & Toivonen, J. 2003. Perheyrytykset suomalaisessa yhteiskunnassa. Teoksessa J. (toim.) *Quo vadis, suomalainen perheyryty?* Turku: Turun Kauppakorkeakoulu, PK-instituutti, 23–41.
- Heiskala, R. 1998. Sosiologinen kulttuuritutkimus. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Saarijärvi: Gaudeamus, 9–29.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2001. Tutki ja kirjoita. (6-7. painos) Helsinki: Tammi.
- Hirn, S. & Markkanen, E. 1987. Tuhansien järvien maa. Suomen matkailun historia. Jyväskylä: Gummerus.
- Hjalager, A-M. 1996. Agricultural diversification into tourism. Evidence of a European Community development program. *Tourism Management* 17 (29), 103–111.
- Hofstede, G. 1991. *Cultures and organizations. Software of the mind. Intercultural cooperation and its importance for survival*. London: HarperCollinsBusiness.
- Holloway, J. C. 1999. *The business of tourism*. (5. painos) New York: Longman.
- Holmila, M. 2001. Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus. Hämeenlinna: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Holmila, M. 2003. Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus. *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti* 1, 28–38.
- Hussey, J. & Hussey, R. 1997. *Business research. A practical guide for undergraduate and postgraduate students*. Houndmills: Macmillan Press.
- Hutson, J. 1987. Fathers and sons. Family farms businesses and the farming industry. *Sociology* 21 (2), 215–229.
- Huuskonen, V. 1992a. Yrittäjäksi aikova urapolun haarassa. Teoksessa I. Jahnu-kainen (toim.) *Uudistuva pienyritys*. Jyväskylä: Weilin & Göös, Ekonomiasarja, 53–64.
- Huuskonen, V. 1992b. Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A-2.
- Hytti, U. 2003. Stories of entrepreneurs. Narrative construction of identities. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A-1.
- Hyvärinen, M. 1994. Viimeiset taistot. *Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos* 6. Tampere: Vastapaino.
- Hänninen, V. 1994. Ei toimijaa ilman tarinaa. Teoksessa K. Weckroth & M. Tolkki-Nikkonen (toim.) *Jos A niin...* Tampere: Vastapaino, 167–179.
- Jafari, J. 1977. Editor's page. *Annals of Tourism Research* V, special number, October-December.
- Johannisson, B. 1986. Network strategies: Management technology for entrepreneurship and change. *International Small Business Journal* 5 (1), 5–15.
- Johansson, A. W. 2001. Narrating the entrepreneur. In conference proceedings of RENT XV. *Challenges of Entrepreneurship Research*. Turku: Small Business Institute, CD-versio, 249–263.

- Jokiranta, H. 2003. Se on miehen elämää. Maaseudulla asuvia miehiä elämäänsä kertomassa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Juuti, P. 1996. Suomalainen elämänlaatu. Tampere: Tammer-Paino.
- Juuti, P. 2002. Johdanto. Etiikan monet kasvot. Teoksessa P. Juuti (toim.) Ethosta etsimässä. Puheenvuoroja johtamisen ja yrittämisen etiikasta. Jyväskylä: PS-Kustannus, 7–27.
- Jylhä, E., Paasio, A. & Strömmer, R. 1998. Menestyvä pienyritys. Helsinki: Edita.
- Järvelä, M. 1994. Elämäntavan näkökulma kulttuurin muutoksen tulkinnassa. Teoksessa J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.) Kulttuurintutkimus. Johdanto. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 74–96.
- Kaikkonen, V. 2005. Essays on the entrepreneurial process in rural micro firms. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja. Informaatioteknologia ja kauppätieteet 3.
- Kainulainen, J. 2004. Mihin kuulun - kuinka viihdyn? Väestön kuuluvuuden ja viihtyvyyden merkitys syrjäisen maaseutukunnan kehityksessä. Esimerkkinä Sotkamo. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti 2, 20–32.
- Kaipainen, R., Liukkonen, J. B. & Ryökäs, M. 1990. Maaseudun pienimuotoinen elinkeinotoiminta. Helsingin yliopisto, Mikkeli: Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Karisto, A., Takala, P. & Haapola, I. 1997. Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Juva: WSOY.
- Katila, S. 2000. Moraalijärjestyksen rajaama tila. Maanviljelijä-yrittäjäperheiden selviytymisstrategiat. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu.
- Kesner, I. F. & Sebor, T. C. 1994. Executive succession. Past, present & future. *Journal of Management* 20 (2), 327–372.
- Kets de Vries, M. F. R. 1993. The dynamics of family controlled firms. The good news and bad news. *Organizational Dynamics* 21, 59–71.
- Kirkinen, H. 1985. Sukupolvien perintö tänään ja huomenna. Sarjassa Sukupolvien perintö. Talonpoikauskulttuurin sato. Osa 3. Hämeenlinna: Kirjayhtymä.
- Koiranen, M. 1998. Perheyrittäminen. Huomioita suku- ja perheyrittämisestä. Tampere: Konetuumat.
- Koiranen, M. 2000. Juuret ja siivet. Perheyrittäjien sukupolvenvaihdos. Helsinki: Edita.
- Koiranen, M. 2002. Ethos ja yrittäjäyys. Perheyrittäjyyden näkökulma. Teoksessa P. Juuti (toim.) Ethosta etsimässä. Puheenvuoroja johtamisen ja yrittämisen etiikasta. Jyväskylä: PS-Kustannus, 38–51.
- Komppula, R. 1998. Factors affecting SME's commitment to an issue-based network. Case North Carelia tourism strategy. In conference proceedings of Growth and Job Creation in SME:s. Mikkeli: Helsinki School of Economics and Business Administration, 474–497.
- Komppula, R. 2000. Matkailuyritysten sitoutuminen verkostoon. Tapaustutkimus Pohjois-Karjalan maakunnallinen matkailuverkosto. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan julkaisuja 30.

- Komppula, R. 2002. Definitions of growth and success. Case studies in Finnish rural tourism industry. In conference proceedings of 12th Nordic Conference on Small Business Research. Kuopio: Kuopion yliopisto, CD-versio.
- Komppula, R. & Boxberg, M. 2002. Matkailuyrityksen tuotekehitys. Helsinki: Edita.
- Kortteinen, M. 1992. Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hämeenlinna: Hanki ja Jää.
- Koskinen, L. 1995. Mikä on oikein? Etiikan käsikirja. Suomentaja Torsti Lehtinen. Juva: WSOY.
- Kovalainen, A. 2000. The big question of epistemology, entrepreneurship and business studies. In J. Heinonen (Ed.) Emerging aspects on entrepreneurship and SME research in Finland. Turku School of Economics and Business Administration. Business Research and Development Centre A1, 41–49.
- KTM 1998. Maaseutumatkailu. Toimialaraportti. Koonnut M. Turunen. Helsinki: Työvoima- elinkeinokeskus.
- KTM 2004. Maaseutumatkailu. Toimialaraportti. Koonnut R. Martikainen. Helsinki: Työvoima- ja elinkeinokeskus.
- Kuisma, J. 1990. Maaseudun elämäntavan muutos ja sen suhde joukkoviestintään. Yleisradio. Suunnittelu- ja tutkimusosasto, Sarja B 8/1989. Helsinki.
- Kumpulainen, M. 1999. Maan ja talouden välissä. Viisi kertomusta suomalaisen maatalon luontosuhteen muutoksesta. Joensuun yliopisto. Maantieteen laitoksen julkaisuja 5.
- Kumpulainen, M. 2004. Maanviljelijän luontosuhde ja jatkuvuus. Agraarin fundamentalismin merkitys nyky-yhteiskunnassa. Teoksessa J. Nirrko & K. M. Vesala (toim.) Kirjoituksia maan sydämellä. Tutkimusnäkökulmia maanviljelijöiden kilpakeruuaaineistoon. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 931. Helsinki: Tammerpaino, 109–132.
- Kupiainen, T., Helenius, J., Kaihola, O. & Hyvönen, S. 2000. Maaseudun pienyrityksen menestyminen. Helsinki: Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 239.
- Kvale, S. 1996. Interviews. An introduction to qualitative research interviewing. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Kyrö, P. 1998. Yrittäjyyden tarinaa kertomassa. Juva: WSOY.
- Kyrö, P. 2003. Tutkimusprosessi valintojen polkuna. Tampereen yliopisto, Hämeenlinna: Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja.
- Laitinen, H. 1998. Tapaustutkimuksen perusteet. Kuopion yliopisto. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja. E: Yhteiskuntatieteet 55.
- Laki maaseudun pienimuotoisen elinkeinotoiminnan edistämisestä 1031/86.
- Lansberg, I. 1988. The succession conspiracy. Family Business Review 1 (2), 119–143.
- Lassila, H. 2001. Matkailuyrittäjänä maaseudulla. Yrittäjyyden tarkastelua. Teoksessa H. Lassila & S. Aho (toim.) Matka maaseudulle. Näkökulmia maaseutumatkailun tutkimukseen. Kuopio: Pohjois-Savon ammattikorkeakoulun julkaisusarja A7, 77–98.

- Lassila, H. 2003. Maaseutumatkailuyrittäjyys Itä-Suomessa. Kuopio: Pohjois-Savon ammattikorkeakoulun julkaisusarja 4.
- Laukkanen, S. 1994. Sukupolvenvaihdos perheyriyksessä. Inhimillinen näkökulma. Tampereen Teknillinen Korkeakoulu, Teollisuustalous. Tutkimusraportteja 3.
- Laurila, P. 1998. Maaseudun uudet toimeentulomuodot. Tutkimus toimintojen kehittymisestä ja niiden harjoittajista. Vaasan yliopisto. Kaupallis-hallinnollinen tiedekunta. Aluetieteen laitoksen julkaisuja.
- Le Breton-Miller, I., Miller, D. & Steier, L. P. 2004. Toward on intergrative model of effective FOB succession. *Entrepreneurship: Theory and Practice* 28 (4), 305–328.
- Leskinen, P-L. 2000. Yrittäjyyttä etsimässä. Kokemuksia ja ajatuksia yrittäjyyskasvatuksesta. Helsinki: Edita.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T. 1998. Narrative research. Reading, analysis and interpretation. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Lipponen, L. 2001. Kertomus kulttuurisesti suuntautuneen psykologian ydinmetaforana. Teoksessa J. Ihanus (toim.) Kulttuuri ja psykologia. Helsinki: Yliopistopaino, 49–74.
- Longenecker, J. G. & Schoen, J. E. 1978. Management succession in the family business. *Journal of Small Business Management* 16 (1), 1–6.
- Lukka, K. 1986. Taloustieteen metodologiset suuntauksset. Liiketaloustieteen ja kansantaloustieteen vertailu. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja* 35 (2/86), 133–148.
- Lukka, K. & Kasanen, E. 1993. Yleistettävyyden ongelma liiketaloustieteessä. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja* 41 (4/93), 348–381.
- Maa- ja metsätalousministeriö 2002. Internet-sivulla:
<http://www.mmm.fi/maasmatk/kokonaisohjelma.htm>. 8.2.2002.
- Mahlamäki-Kultanen, S. 2002. Typifying rural family entrepreneurship in Finland. Cultural and educational perspective. In research forum proceedings of FBN, Family Business Network, 13th Annual World Conference. M. Koiranen & N. Karlsson (toim.) The future of family business. Helsinki: Jyväskylän yliopisto, CD-versio.
- Mahlamäki-Kultanen, S. 2004. Matkailuyrittäjät maaseudun kulttuurin uudistajina ja ammattikasvattajina. Teoksessa H. Lassila (toim.) Maaseutumatkailun tarkastelua. Kuopio. Savonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarja D 4, 31–46.
- Mahlamäki-Kultanen, S. & Hakala, R. 2002. Educational implications of rural entrepreneurs` beliefs and metaphors. Presented in First European Summer University. *Entrepreneurship Research in Europe. Specificities and Perspectives*. INPG-ESISAR. Valence.
- Malinen, P. 2003. Suomalaisten perheyriysten kasvuhaluisuus. Teoksessa J. Heinonen (toim.) Quo vadis, suomalainen perheyriyys. Turku: Turun kauppakorkeakoulu, PK-instituutti, 60–74.
- Malinen, P. & Stenholm, P. 2003. Perheyriysten liiketoiminnan siirron ja sukupolvenvaihdoksen haasteet ja ongelmat Suomessa. Teoksessa J. Heinonen

- (toim.) Quo vadis, suomalainen perheyrittäjä. Turku: Turun kauppakorkeakoulu, PK-instituutti, 141–156.
- Malinen, P. & Vento-Vierikko, I. 2002. Like father like son? Transfer of entrepreneurship in small family businesses in the Finnish context. Some critical elements. In research forum proceedings of FBN, Family Business Network, 13th Annual World Conference. M. Koiranen & N. Karlsson (Eds.) The future of family business. Helsinki: Jyväskylän yliopisto, CD-versio.
- Marjosola, I. 1979. Yrittäjäyys tahtona ja mahdollisuutena. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Taloustieteen laitoksen julkaisuja 49.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. 1999. Desingning qualitative research. (3. painos) Thousands Oaks: Sage Publications.
- Metsämuuronen, J. 2002. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp Ky.
- Middleton, V. T. C. & Clarke, J. 2001. Marketing in travel and tourism. (3. painos) Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Miles, B. M. & Huberman, A. M. 1994. Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. (2. painos) California: Sage Publications.
- Miller, D., Steier, L. & Le Breton-Miller, I. 2003. Lost in time. Intergenerational succession, change and failure in family. *Journal of Venturing* 18 (4), 513–531.
- Morris, M. H., Williams, R. W. & Nel, D. 1996. Factors influencing family business succession. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research* 2 (3), 68–81.
- Morrison, A. 1996. Marketing the small tourism business. In A. V. Seaton & M. M. Bennett (Eds.) *Marketing of tourism products. Concepts, issues and cases*. Oxford: International Thompson Business Press, 399–418.
- Morrison, A., Rimmington, M. & Williams, C. 1999. *Entrepreneurship in the hospitality, tourism and leisure industries*. Bath: Butterworth Heinemann.
- Mäkelä, K. 1992. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudamus, 42–61.
- Neubauer, F. & Lank, A. G. 1998. *The family business. Its governance for sustainability*. Basingstoke: Macmillan.
- Niemi, J. & Ahlstedt, J. 2005. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2005. Kymmenen vuotta Euroopan unionissa. (toim.) Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Helsinki: MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 105.
- Niemi, J., Linjakumpu, H. & Lankoski, J. 1995. Maatalouden alueellinen rakennekehitys vuoteen 2005. Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos, Helsinki: Tiedonantoja 204, 1–184.
- Niemi, E. 2004. Hyvinvointikatsaus 3. Internet-sivulla: <http://www.tilastokeskus.fi/tup/ajankohtaista/2004-11-08-hyka3.html>, 11.11.2004.
- Niiniluoto, I. 1997. *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. (3. painos) Keuruu: Otava.

- Niittykangas, H., Ritsilä, J., Salonen, P. & Tervo H. 1999. Alueellinen yritysaktiiviteetti. Teoksessa H. Niittykangas (toim.) Yrittäjyys ja maaseutu. Kuopion Yliopisto. Yrittäjyyden ja johtamisen laitos. Selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 9, 59–71.
- Näsi, J. 1980. Ajatuksia käsiteanalyysistä ja sen käytöstä yrityksen taloustieteessä. Tampereen yliopisto. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Sarja A2. Tutkielmia ja raportteja 11.
- Näsi, J. 1983. Tieteelliset tutkimusotteet ja suomalainen liiketaloustiede. Hallinto. Tampereen yliopisto. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Sarja A2. Tutkielmia 24.
- Näsi, J. & Saarikorpi, J. 1983. Tieteelliset tutkimusotteet ja suomalainen liiketaloustiede. Markkinointi. Tampereen Yliopisto. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Sarja A2. Tutkielmia ja raportteja 30.
- OECD, Organization for economic co-operation and development tourism committee. 1994. Tourism strategies and rural development. Paris: OCDE/GD.
- Oppermann, M. 1997. Rural tourism in Germany: Farm and rural tourism operators. In S. J. Page & D. Getz. (Eds.) The business of rural tourism. International perspectives. Oxford: International Thomson Press, 108–119.
- Paajanen, P. 2001. Yrittäjyyskasvattaja. Ammattikorkeakoulun hallinnon ja kaupan alan opettajien näkemykset itsestään ja työstään yrittäjyyskasvattajana. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä studies in business and economics 16.
- Paasio, A. & Heinonen J. 1993. Perheyrittäjyys Suomessa: 2000-luvun menestystekijät. Helsinki: Suomen Yrittäjien Keskusliitto.
- Page, S. J., Forer, P. & Lawton, G. R. 1999. Small business development and tourism: Terra incognita?. *Tourism Management* 20, 435-459.
- Page, S. J. & Getz, D. 1997. The business of rural tourism. International perspectives. Oxford: International Thomson Press.
- Patton, M. 1990. Qualitative evaluation and research methods. (2.painos) California: Sage Publications.
- Pearce, P. L. 1990. Farm tourism in New Zealand: A social situation analysis. *Annals of Tourism Research* 17 (3), 337–352.
- Peirce, C. S. 2001. Johdatus tieteen logiikkaan. Ja muita kertomuksia. Suomentaja Markus Lång. Tampere: Vastapaino.
- Peltomäki, M. 2002. Maan keskellä mammonan vuori. Suomalaisen yrittämisen henki. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 58.
- Pihkala, E. 1982. Sopeutuminen rauhaan. Teoksessa J. Ahvenainen, E. Pihkala & V. Rasila (toim.) Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Helsinki: Tammi, 337–361.
- Pihlström, S. 2003. Metodit ja totuus – ihmis- ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen filosofisia ongelmia. Teoksessa J. Eskola & S. Pihlström (toim.) Ihmistä tutkimassa. Yhteiskuntatieteiden metodologian ajankohtaisia kysymyksiä. Kuopio: Kuopion yliopisto, 53–76.

- Pine, B. J. & Gilmore, J. H. 1999. The experience economy. Work is theatre & every business a stage. Goods and Services are no longer enough. Boston: Harvard Business School Press.
- Pitkänen, S. & Vesala, K. 1988. Yrittäjyysmotivaatio Kymen ja Vaasan lääneissä. Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu. Tuotantotalouden osaston tutkimusraportti 9.
- Poon, A. 2003. A new tourism scenario. Key future trends. A report presented in ITB 2003 Berlin. Tourism Intelligence International. Presentation.
- Puohiniemi, M. 2002. Arvot, asenteet ja ajankuva. Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan. Espoo: Limor.
- Puolimatka T. 2004. Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki: Tammi.
- Rantamäki-Lahtinen, L. 2002a. Monta rautaa tulossa – Monialaisten tilojen vertailu muihin maaseutuyrityksiin. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Helsinki: MTT:n selvityksiä 14.
- Rantamäki-Lahtinen, L. 2002b. On-farm diversification from the management perspective. In conference proceedings of 12th Nordic Conference on Small Business Research. Kuopio: Kuopion yliopisto, CD-versio.
- Rantamäki-Lahtinen, L. 2004. Maatilojen monialaistaminen – Empiirinen analyysi monialaisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Helsinki: MTT Maa- ja elintarviketalous 50.
- Relf, E. 1986. Place and Placelessness. (3. painos) London: Page Pros.
- Riessman, C. K. 1993. Narrative analysis. Qualitative research methods 30. Newbury Park: Sage Publications.
- Robson, C. 1997. Real world research. A resource for social scientists and practitioner-researchers. (7. painos) Oxford: Blackwell.
- Roos, J. P. 1985. Elämäntapaa etsimässä. Helsinki: Tutkijaliiton julkaisusarja 34.
- Roos, J. P. 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Helsinki: SKS.
- Roos, J. P. 1988. Elämäntavasta elämänkertaan. Elämäntapaa etsimässä 2. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Roos, J. P. 1998. Mitä on elämänpolitiikka? Teoksessa J. P. Roos & T. Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 20–33.
- Roos, J. P. & Hoikkala, T. 1998. Esipuhe. Teoksessa J. P. Roos ja T. Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 7–19.
- Rosenqvist, O. 2003. Minä ja maaseutu – maallikkodiskurssit kriittisen maaseutututkijan tulkitsemina. Maaseudun Uusi Aika. Maaseutututkimuksen ja –politiikan aikakauslehti 2/2003, 5–25.
- Ruohotie, P. 2000. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Porvoo: WSOY.
- Ruuskanen, P. 1995. Maaseutuyrittäjyys puheina ja käytäntöinä. Onko verkostotaloudessa vastaus suomalaisen maaseudun rakenneongelmiin? Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Chydenius-instituutin julkaisu 5.
- Römer-Paakkanen, T. 2002. Family entrepreneurship in a retail chain – The crecer's household-enterprise complex. Helsingin yliopisto. Taloustieteen laitoksen julkaisu nro 33. Kuluttajaekonomia.

- Römer-Paakkanen, T. 2004. Yrittäjäyys ja perheyrittäjäyys "Seniори-Suomessa" 2010-luvulla. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunnan julkaisuja 139/2004.
- Saarinen, J. 2004. Viimeinen oljenkorsi? Matkailu ja maaseudun aluekehitys. Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti 3/2004, 26–38.
- Sajama, S. 1995. Arkipäivän filosofiaa. Kertomus ihmisestä tiedon hankkijana ja arvotarkkaisuksen tekijänä. (1.–2. painos) Tampere: Kirjayhtymä.
- Salmi, T. & Järvenpää, M. 2000. Laskentatoimen case-tutkimus ja nomoteettinen tutkimusajattelu sulassa sovussa. Liiketaloustieteellinen aikakauskirja 2/00, 263–275.
- Scase, R. & Coffee, R. 1982. The entrepreneurial middle class. London: Groom Helm.
- Schwartz, S. H. 1992. Universals in the content and structures of values. Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.) Advances in experimental social psychology. Orlando, FL: Academic 25, 4–65.
- Sharma, P., Chrisman, J. J. & Chua, J. H. 1996. A review and annotated bibliography of family business studies. Massachusetts: Kluwer Academic.
- Sharpey, R. & Sharpey, J. 1997. Rural tourism. An introduction. Oxford: International Thomson Press.
- Shaw, G. & Williams, A. 1990. Tourism, economic development and the role of entrepreneurial activity. In C. Cooper (Ed.) Progress in tourism, recreation and hospitality management. London: Bellhaven 2, 67.81.
- Shaw, G. & Williams, A. 1994. Critical issues in tourism: A geographical perspective. Oxford: Blackwell.
- Shepherd, D. A. & Zacharakis, A. 2000. Structuring family business succession: An analysis of the future leader's decision making. Entrepreneurship: Theory and Practice. Summer 2000, 25–39.
- Siljander, P. 1988. Hermeneuttisen pedagogiikan pääsuunnaukset. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 55/1988.
- Silvasti, T. 2001. Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. Helsinki: Hakapaino.
- Silverman, D. 2000. Doing qualitative research. A practical handbook. London: Sage Publications.
- Sipiläinen, T., Ryhänen, M., Ylätaalo, M. Haggren, E. & Seppälä, E. 1998. Maatalousyritysten talous vuosina 1993-2002. EU-jäsenyyden vaikutukset tuloihin ja kannattavuuteen. Helsingin Yliopisto. Taloustieteen laitos, Maatalouden liiketaloustieteen julkaisuja 18, 1–234.
- Sireni, Maarit. 2001. Martat ja Mariat. Pienten perheviljelmien naiset. Helsinki: Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisuja 3/2001.
- Smith, S. L. J. 1994. The tourism product. Annals of Tourism Research 21 (3), 582–595.
- Smith, S. L. J. 1995. Tourism analysis. A handbook. (2. painos) Bath: Longman.

- Sounders, M., Lewis, P. & Thornhill, A. 2000. Research methods for business students. (2. painos) Prentice Hall: Harlow.
- Stake, R. E. 1995. The Art of case study research. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Stanworth, J. & Curran, J. 1973. Management Motivation in the smaller business. Essex: Gower Press.
- Starrin, B., Larsson, G., Dahlgren, L. & Styrborn, S. 1991. Från upptäckt till presentation. Om kvalitativ metod och teorigenerering på empirisk grund. Lund: Studentlitteratur.
- Stathopoulou, S., Psaltopoulos, D. & Skuras, D. 2004. Rural entrepreneurship in Europe. A research framework and agenda. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research* 10 (6), 404–425.
- Stinnet, N. & DeFrain, J. 1985. Secrets of strong families. Boston: Little Brown.
- Suuri sivistyssanakirja. 2001. Jyväskylä: Gummerus.
- Symes, D. G. 1990. Bridging the generation: Succession and inheritance in a changing world. *Sociologia Ruralis* 30 (3–4), 280–291.
- Tagiuri, R. & Davis, J. A. 1982. Bivalent attributes of the family firms. *Family Business Review* 9 (2), 199–208.
- Tahvanainen, P. 2002. Que vadis maatalousalan ammatillinen koulutus. Maa-seudun tulevaisuus 21.10.2002.
- Tainio, R. 1992. Pienyrityksen moni-ilmeinen luonne. Teoksessa I. Jahnukainen (toim.) Uudistuva pienyritys. Jyväskylä: Weilin & Göös, *Ekonomia-sarja*, 28–38.
- Takala, T. 1994. Liikkeenjohdon kehityshistoria. Jyväskylä: Atena.
- Takala, T. & Lämsä, A-M. 2001. Tulkitseva käsitetutkimus organisaatio- ja johtamistutkimuksen tutkimusmetodologisena vaihtoehtona. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja* 50 (3/01), 371-390.
- Tamminen, R. 1981. Perustamisvaiheen pienyritystyyppit. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteen laitos. Working paper 10.
- Tamminen R. 1993. Tiedettä tekemään. Jyväskylä: Atena.
- Tesch, R. 1990. Qualitative Research: Analysis types & software tools. New York: Falmer Press.
- TIKE 2001. Maatalouslaskenta 2000. Muu yritystoiminta maatiloilla. Helsinki: TIKE 2001:4.
- Tikkanen, I. 2004. Resource approach to rural tourism in Finland. Case Vaajasalmi. Symposiumesitelmä. Kuopio. Matkailututkijoiden IX symposium 24.-25.2004.
- Tilastokeskus. 2002. Saatavilla [www-muodossa: http://www.stat.fi/tk/tp/tasku/taskusvaesto.html](http://www.stat.fi/tk/tp/tasku/taskusvaesto.html). 24.10.2002.
- Tilastokeskus. 2004. Saatavilla [www-muodossa: http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/taskus_maatalous.html](http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/taskus_maatalous.html). 11.11.2004.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus.

- Turunen, K. E. 1993. Arvojen todellisuus. Johdatus arvokasvatukseen. (2. painos) Jyväskylä: Gummerus.
- Töttö, P. 2000. Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Tampere: Vastapaino.
- Uusitalo, E. 1994. Maaseutupolitiikan keinot. Elinkeinojen edistäminen maaseudun kehittäjäyhteisöissä. Jyväskylä: Kunnallisalan kehittämissäätiö.
- Uusitalo, E. 1998. Elinvoimaa maaseudulle – miksi, kenelle ja miten? Maaseutupolitiikan perusteet. Keuruu: Otava.
- Uusitalo, H. 1995. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Juva: WSOY.
- Varamäki E. 2001. Essays on multilateral cooperation between SME's. The prerequisites for successful development and different models of interfirm cooperation. Vaasa: Acta Wasteness 92. Business Administration 36. Management and Organization.
- Varamäki, E., Pihkala, T. & Routamaa, V. 2002. Knowledge transfer in small family businesses. In research forum proceedings of FBN, Family Business Network, 13th Annual World Conference. M. Koiranen & N. Karlsson (Eds.) The Future of family business. Helsinki: Jyväskylän yliopisto, CD-versio.
- Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Vesala, K. M. 1992. Pienyrityksen kontrollipremissit. Sosiaalipsykologian tarkastelu. Acta Psychologica Fennica. Soveltavan psykologian monografioita 5. Helsinki: Suomen Psykologinen Seura.
- Vesala, M. & Peura, J. 2002. Entrepreneurial identity in rural areas: Portfolio farmers in comparison with non-farm small business owners and conventional farmers. In conference proceedings of 12th Nordic Conference on Small Business Research. Kuopio: Kuopion yliopisto, CD-versio.
- Vilkko, A. 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 663.
- Villa, M. 1999. Born to be farmers? Changing expectations in norwegian farmers` life courses. Sociologia Ruralis 39 (3), 328–342.
- Virkkala, S. & Lähteenmäki, T. 2000. Yhteisöpolitiikka ja kansallinen maaseutupolitiikka kohtaavat. Saarijärvi: Jyväskylän yliopisto, Chydenius-Instituutin tutkimuksia 2.
- Virtanen, J. 2000. Maaseutumatkailuyrittäjäksi ryhtyminen. Turun kauppaorkeakoulun julkaisuja. Sarja C-1.
- Vuoristo, K. V. 1998. Matkailun muodot. Porvoo: WSOY.
- Westhead, P. & Cowling, M. 1998. Family firm research: The need for a methodological rethink. Entrepreneurship: Theory and Practice. Fall, 31-56.
- Wortman, M. S. Jr. 1994. Theoretical foundations for family-owned business: A conceptual and research based paradigm. Family Business Review 12 (1), 3–27.
- Yin, R. K. 1994. Case study research design and methods. (2. painos) Thousand Oaks: Sage Publications.